

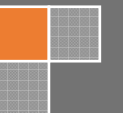
2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

I. HAFTA: YAZIM (İMLA) KURALLARI

1. Düzeltme İşareti (^)
2. Uzun Ünlü
3. De/Da (Ek ve Bağlaç)
4. Ki (Ek ve Bağlaç)
5. İle'nin Yazılışı
6. Ek Fiilin Yazılışı
7. Mastarlara Gelen Eklerin Yazılışı
8. Fiil Çekimi ile İlgili Yazılışlar
9. Soru Eki mı/mi/mu/mü'nün Yazılışı
10. Ünsüzlerin Nitelikleri
11. Ünlü Daralması
12. Ünlü Düşmesi
13. Ünsüz Uyumu
14. Ünsüz Türemesi
15. Sayıların Yazılışı
16. Kısaltmaların Yazılışı
17. Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

YAZIM (İMLA) KURALLARI

Bir dilin belli kurallara göre yazıya geçirilmesine **imla (yazım)** denir.

1. Düzeltilme İşareti (^)

Düzeltilme işaretinin kullanılacağı yerler aşağıda gösterilmiştir:

- Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur:

<i>adem</i> (yokluk), <i>âdem</i> (insan)	<i>hala</i> (babanın kız kardeşi), <i>hâlâ</i> (henüz)
<i>adet</i> (sayı), <i>âdet</i> (gelenek, alışkanlık)	<i>mani</i> (ruh hastalığı), <i>mâni</i> (engel; şiir türü)
<i>ala</i> (karışık renkli), <i>âlâ</i> (pekiyi)	<i>nazım</i> (şiir), <i>nâzım</i> (düzenleyen)
<i>alem</i> (bayrak), <i>âlem</i> (dünya, evren)	<i>rahim</i> (esirgeme), <i>rahîm</i> (koruyan, acıyan)
<i>ama</i> (fakat), <i>âmâ</i> (kör)	<i>şura</i> (şu yer), <i>şûra</i> (danışma kurulu)
<i>amin</i> (kimya terimi), <i>âmin</i> (dua sözü)	<i>mani</i> (ruh hastalığı), <i>mâni</i> (engel; şiir türü)
<i>aşık</i> (eklem kemiği), <i>âşık</i> (vurgun, tutkun)	<i>tabii</i> (elbette), <i>tabîi</i> (doğal)
<i>dahi</i> (bile) , <i>dâhi</i> (yaratıcı gücü olan)	<i>varis</i> (damar genişlemesi), <i>vâris</i> (mirasçı)
<i>hal</i> (sebze, meyve vb. satılan yer), <i>hâl</i> (durum, vaziyet)	<i>yar</i> (uçurum), <i>yâr</i> (sevgili)

UYARI: *Katil* (<*katl* = öldürme) ve *kadir* (<*kadr* = değer) kelimeleriyle karışma olasılığı olduğu hâlde *katil* (*ka:til* = öldüren) ve *kadir* (*ka:dir* = güçlü) kelimelerinin düzeltme işareti konmadan yazılması yaygınlaşmıştır.

- Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince g, k, l ünsüzlerinden sonra gelen a ve u ünlüleri üzerine konur: *dergâh*, *gâvur*, *karargâh*, *tezgâh*, *yadigâr*, *dükkân*, *hikâye*, *kâfir*, *kâğıt*, *mahkûm*, *sükûn*, *sükût*; *Halûk*, *Hakkâri*, *Kâzım Lâle*, *Nigâr*, *Nalân*, *Balâ*, *Elâziğ*, *İslâhiye*, *Lâdik*, *Lâpseki*, *Selânik* vb.
- Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır: (*Türk*) *askeri* ve *askerî* (*okul*), (*İslam*) *dini* ve *dinî* (*bilgiler*), (*fizik*) *ilmi* ve *ilmî* (*tartışmalar*), (*Atatürk'ün*) *resmi* ve *resmî* (*kuruluşlar*) vb.

Nispet eki alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti olduğu gibi kalır: *millileştirmek*, *millîlik*, *resmileştirmek*, *resmîlik* vb.

2. Uzun Ünlü

Köküni Türkçe olan kelimelerde bugün uzun ünlü yoktur. Uzun ünlü, Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerde görülür: *adalet* (*ada:let*), *beraber* (*bera:ber*), *ifade* (*ifa:de*), *kaide* (*ka:ide*), *numune* (*numu:ne*), *sade* (*sa:de*), *şair* (*şa:ir*), *mide* (*mi:de*), *iman* (*i:man*), *ruhum* (*ru:hum*), *badem* (*ba:dem*), *şive* (*şi:ve*)vb. Ancak bu uzun ünlüler yazıda herhangi bir işaretle gösterilmez.

3. DE/DA (Ek ve Bağlac)

- Bulunma Hâl Eki Olan –DA'nın Yazılışı**

İsmin “-de” hali yer, zaman ve olay bildiren bir ektir. Bu nedenle her zaman bitişik yazılmalıdır. Eklenildiği kelimeye “**içinde olma**” anlamı katar.

•“*Salonda beklerken onu gördüm.*”, “*Günde bir kez telefonla arıyor.*”, “*Bende hiç hâl yok, siz gidin.*”; “*Yarıştta birinci olmuş.*”.

•“-de” eki, eklendiği sözcükle büyük ünlü uyumuna da, ünsüz uyumuna da girip “-da”, “-te” ya da “-ta” şeklinde yazılabilir. “*Kitabım odada kaldı.*”, “*Bu yıl yine sınıfta kaldı.*”, “*Elde yok cepte yok.*”.

•Sert ünsüzle biten sayılara gelen ekler, ister harfle ister rakamla yazılsın, sert ünsüzle başlatılır. “Saat 5’de” değil, “Saat 5’te”; “1940’da” değil, “1940’ta” şeklinde yazılmalıdır.

• “-de” eki özel isme geldiğinde kesme işareti (’) ile ayrılır. Bu durum ayrı yazılan “bağlaç de” ile karıştırılmamalıdır. “Okumak için Paris’te yaşayacağım.”, “Kars’ta havalar iyice soğudu.”, “Suç Mehmet’te.”.

• Bağlaç Olan da / de’nin Yazılışı

Bağlaç olan da / de ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar. Kullanıldığı cümleye genellikle “dahi, bile” anlamlarını katar.

Kızı da geldi gelini de.

Durumu oğluna da bildirdi.

Sen de mi kardeşim?

Güç de olsa.

Konuşur da konuşur.

Sen de bizimle gelecek misin?

İş bulacak da ev bark sahibi olacak.

Eve gelmedi, okula da gitmemiş.

UYARI: Ayrı yazılan da/de, hiçbir zaman ta/te biçiminde yazılmaz:

Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var. (Gidip te gelmemek var, gelip te görmemek var değil).

UYARI: “Ya, ve, hem” sözleriyle birlikte kullanılan “de, da” mutlaka ayrı yazılır: *ya da, hem de, ve de.*

UYARI: Da / de bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır:

Ayşe de geldi (Ayşe’de geldi değil).

Kitabın kapağına da dikkat et (Kitabın kapağına’da dikkat et değil).

- Başlıklarda yer alan “de” bağlacını (bütün harfler büyük değilse) tıpkı “ve”, “ki”, “ile”, “ya”, “ya da” bağlaçları ve “mi” soru edatı gibi küçük harfle yazmak gerekir.
- Genelde “de” bağlacı kaldırılınca cümle bozulmasa da bazı kullanımlarda cümlenin bozulduğu görülmektedir. Örneğin, “Güç de olsa bulunur.” cümlesindeki bağlaçlar çıkarıldığında “Güç olsa bulunur.” şeklini aldığından anlam bozukluğu oluşur.
- Benzer şekilde, “de” bağlacı genellikle “dahi” anlamına gelse de farklı anlamlarda da kullanılmaktadır.
- ✓ “Dahi” anlamındaki “de”: “Televizyon da çalışmıyor”.
- ✓ Azarlama, övme, korkutma anlamındaki “de”: “Git de gör!”.
- ✓ Küçümseme, önemsememe anlamındaki “de”: “Hadi canım sen de çok biliyorsun”.
- ✓ “Bile” anlamındaki “de”: “O da beni sevmedikten sonra...”.
- ✓ “İse”, “-e gelince” anlamındaki “de”: “Kitapları kaldırdım, defterleri de sonra halledeceğim”; “Sen şöyle geç, ben de yanına oturayım”.
- ✓ İkillemelerde kullanılan “de”: “Mutluluktan bağırdı da bağırdı”.
- ✓ Vurgulama, pekiştirme görevi gören “de”: “Hiç de sevmiyorum onu!”.
- ✓ Yinelenecek pekiştiren “de”: “Gelsen de olur gelmesen de”.
- ✓ Eksilteli cümlelerde açıklama anlamı veren “de”: “Bugün biraz geç uyandım da”.
- ✓ Eksilteli cümlelerde sonraya bırakma anlamı veren “de”: “Şuradan bir çıkalım da”.
- ✓ “Tümü birden” anlamındaki “de”: “Üçünü de paketleyin”.

- ✓ “Bir de” deyimindeki “de” (“oysa” anlamındaki “de”): “*Bir de ne göreyim, hepsi gitmiş!*”; “*Bir de erken geleceğim demiştin*”.
- ✓ “Yerine” anlamındaki “de”: “*Ben seni alırım demiyor da, yarım ağızla gelebilirim diyor.*”.

UYARI: “İçinde olma, bulunma” anlamının dışındaki hemen her anlamın bağlaç olan de ile karşılandığı söylenebilir.

4. **Kİ (Ek ve Bağlaç)**

“-ki” eki yer, kişi, zaman, olay ilgisi kuran **sıfatlar**(*sendeki kalem, öğlenki maç, sohbetteki zevk, bahçedeki çocuk, yarınki gezi*) ve genellikle aitlik bildiren **zamirler** (*seninki daha güzel, bu bahçenininki daha büyük, bizimki hâla eve gelmedi*) üretir. Bu ek her zaman bitişik yazılır ve ünlü uyumuna girmez: *Hakan'inki, yarınki, dışarıdaki* vb.

“Ki” **bağlacı** ise kalıplaşmış birkaç örnek dışında (*çünkü, halbuki, sanki, belki, oysaki, mademki, meğerki*) her zaman ayrı yazılır. İki cümleyi birbirine bağlayabilir; şüphe, pekiştirme, şaşkınlık, abartma vb. birçok anlam bildirebilir: “*Öyle mutluyum ki anlatamam!*”; “*Sana bütün olanları anlatacağım ki ders alasin!*”; “*Ders bitti, zil çaldı mı ki*”; “*Seni öyle göreceğim geldi ki...*”; “*Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini...*”.

Ek olan -ki için örnekler:

Sırtımdaki ağırlardan kurtulmak istiyorum.

Yarınki sınava çalıştın mı?

Sizinki daha ayrıntılı bir plandı.

Benimki bugün de gelmedi.

Bağlaç olan ki için örnekler:

Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. (Atatürk)

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.

Gör ki nasıl sevmişim seni.

Bilmiş ol ki bu sorumsuzluğunun cezasını çekeceksin.

Çiğ yemedim ki karnım ağrısın.

Bir çocuk ki ders çalışmaz.

UYARI: Birkaç örnekte “ki bağlacı” kalıplaşmış olduğu için istisnaî olarak bitişik yazılır: *belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki*. Bu örneklerden *çünkü* sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

5. **ile'nin Yazılışı**

ile, ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir.

ile, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer ve büyük ünlü uyumuna uyar: *bulut-la (bulut ile), çiçek-le (çiçek ile), kuş-la (kuş ile)* vb.

ile, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer: *arkadaşı-y-la (arkadaşı ile), çevre-y-le (çevre ile), sürü-y-le (sürü ile), yapı-y-la (yapı ile)* vb.

6. **Ek Fiilin Yazılışı**

Ek fiilin çekimli biçimleri (*idi, imiş, ise*) ayrı yazılabildiği gibi bitişik olarak da yazılabilir.

Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: *yorgun-du (yorgun idi), güzel-miş (güzel imiş), gelir-se (gelir ise)* vb.

Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: *sonuncu-y-du (sonuncu idi), yabancı-y-mış (yabancı imiş), ne-y-se (ne ise)* vb.

Ek fiilin zarf-fiil eki almış biçimi olan *iken* ayrı yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir.

Eklenerek yazıldığında baştaki *i* düşer. Eklenildiği kelimenin ünlüleri kalın olsa da *-ken* zarf-fiil ekinin ünlüsü ince kalır: *başlayacak-ken* (*başlayacak iken*), *çalışıyor-ken* (*çalışıyor iken*), *durgun-ken* (*durgun iken*), *okur-ken* (*okur iken*), *olgun-ken* (*olgun iken*), *uyur-ken* (*uyur iken*), *yazar-ken* (*yazar iken*); *geliyor-ken* (*geliyor iken*), *gülmüş-ken* (*gülmüş iken*), *öğretmen-ken* (*öğretmen iken*)vb.

iken, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya *y* ünsüzü girer ve başındaki *i* ünlüsü düşer: *evde-y-ken* (*evde iken*), *okulda-y-ken* (*okulda iken*), *okumakta-y-ken* (*okumakta iken*), *yolda-y-ken* (*yolda iken*) vb.

7. Mastarlara Gelen Eklerin Yazılışı

-mA (*-ma* / *-me*) ile biten mastarlardan sonra *-A* (*-a* / *-e*), *-I* (*-ı* / *-i*) eklerinden biri geldiğinde araya *y* koruyucu ünsüzü girer: *çalışma-y-a*, *darılma-y-ı*, *kalaylama-y-a*, *okuma-y-a*; *görme-y-i*, *gülme-y-i*, *sevme-y-e*, *silme-y-i* vb.

8. Fiil Çekimi ile İlgili Yazılışlar

-A (*-a* / *-e*), *-AcAk* (*-acak* / *-ecek*), *-AyIm* (*-ayım* / *-eyim*), *-AlIm* (*-alım* / *-elim*), *-An* (*-an* / *-en*) vb. eklerden önce gelen ünlü veya ekin geniş ünlüsü söyleyişe bakılmaksızın *a* / *e* ile yazılır: *başlaya*, *gelmeye*; *başlayacağım*, *gelmeyeceksin*; *başlayayım*, *geleyim*; *başlayalım*, *gelmeyelim*; *başlayan*, *gelmeyen* vb.

-yor eki: Şimdiki zaman ekidir. Ünlü uyumlarına uymaz: *başlıyor*, *gelmiyor*.

-mA (*- me* / *-ma*): Şimdiki zaman ekiyle kullanıldığında daralarak “mı, mi, mu, mü” olur: *görmüyor*, *sormuyor*.

9. Soru Eki mI (mı / mi / mu / mü)’nün Yazılışı

Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar: “*Kaldı mı?*”, “*Sen de mi geldin?*”, “*Olur mu?*”, “*İnsanlık öldü mü?*”

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: “*Verecek misin?*”, “*Okuyor muyuz?*”, “*Çocuk muyum?*”, “*Gelecek miydi?*”, “*Güler misin, ağlar mısın?*”.

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır: “*Güzel mi güzel!*”, “*Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.*”.

UYARI: Birleşik fiillerde *mi* soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir: “*Vaz mı geçtin?*”.

10. Ünsüzlerin Nitelikleri

Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere **ünsüz** denir.

Dilimizde yirmi bir ünsüz vardır: *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z*

Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamasına göre iki gruba ayrılır:

- Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlere **yumuşak (ötümlü, tonlu) ünsüzler** adı verilir: *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z*
- Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlere **sert (ötümsüz, tonsuz) ünsüzler** denir: *ç, f, h, k, p, s, ş, t*

Köküni Türkçe olan kelimelerin sonunda *b, c, d, g* ünsüzleri bulunmaz. Ancak anlam farkını belirtmek üzere *ad, od, sac* gibi birkaç kelimenin yazılışında bu kurala uyulmaz: *ad* (isim), *at* (binek hayvanı); *od* (ateş), *ot* (bitki); *sac* (yassı demir), *saç* (kıl).

15. Sayıların Yazılışı

- Sayılar metin içerisinde yazıyla yazılır: *bin yıldan beri, on dört gün, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, yüz soru, iki hafta sonra, üçüncü sınıf vb.*

Yaş otuz beş yolun yarısı eder. (Cahit Sıtkı Tarancı)

Elif okuma yarışmasında birinci oldu.

Odamızın büyüklüğü üç metrekaaredir.

Apartmanın beşinci katına çıktık.

Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: *17.30'da, 11.00'de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi vb.*

Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir: *saat dokuzu beş geçe, saat yediye çeyrek kala, saat sekizi on dakika üç saniye geçe, mesela saat onda vb.*

Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen *bin, milyon, milyar* ve *trilyon* sözcükleri harfle yazılabilir: *1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem, 8 trilyon 412 milyar vb.*

- Birden fazla kelimedenden oluşan sayılar ayrı yazılır: *iki yüz, üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli bir vb.*
- Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: *650,35 (altıyüzelli TL, otuzbeşkr.)*
- Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz: *%25, %50 vb.*
- Adları sayılardan oluşan iskambil oyunları bitişik yazılır: *altmışaltı, ellibir, yirmibir vb.*
- Romen rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır: *II. Dünya Savaşı; XX. yüzyıl; III. Selim, XIV. Louis, II. Wilhelm, V. Karl, VIII. Edward; I.XI.1928; I. Cilt; I)... II) ... vb.*
- Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur: *4.567, 326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 vb.*
- Sayılarda kesirler virgülle ayrılır: *15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam, yüzde 26) vb.*
- Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır: *15., 56., XX.; 15'inci, 56'ncı, XX'nci vb.*

UYARI: Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz: *8.'inci* değil *8'inci*, *2.'nci* değil *2'nci* vb.

- Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir: *2'şer* değil *ikişer*, *9'ar* değil *dokuzar*, *100'er* değil *yüzer* vb.
- Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır: *4/8'i (dört bölü sekizi), 1/2'si (bir bölü ikisi) vb.*
- Telefon, cadde, sokak, bina, daire numaraları ile kitap sayfa ve cilt numaralarını gösteren sayılar rakamla yazılır: *Tel: 2484802, 4. Cad., 2. Sok., 10/3, 4. Cilt, 200 s.*
- Bir zorunluluk olmadıkça cümle rakamla başlamaz.

16. Kısaltmaların Yazılışı

Kısaltma; bir kelimenin, terimin veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir. Kısaltmalarla ilgili kurallar şunlardır:

- a. Kuruluş, ülke, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır: *TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)*, *TDK (Türk Dil Kurumu)*, *ABD (Amerika Birleşik Devletleri)*; *KB (Kutadgu Bilig)*; *TD (Türk Dili)*, *TK (Türk Kültürü)*, *TDED (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi)*; *B (batı)*, *D (doğu)*, *G (güney)*, *K (kuzey)*; *GB (güneybatı)*, *GD (güneydoğu)*, *KB (kuzeybatı)*, *KD (kuzeydoğu)* vb.

Ancak bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. Bu tür kısaltmalarda, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür: *BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi)*, *İLESAM (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği)*, *TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi)* vb.

Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

- b. Ölçü birimlerinin uluslararası kısaltmaları kullanılır: *m (metre)*, *mm (milimetre)*, *cm (santimetre)*, *km (kilometre)*, *g (gram)*, *kg (kilogram)*, *l (litre)*, *hl (hektolitire)*, *mg (miligram)*, *m² (metrekare)*, *cm² (santimetrekare)* vb.
- c. Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltılmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu; özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins isim ise ilk harf küçük olur: *Alm. (Almanca)*, *İng. (İngilizce)*, *Kocatepe Mah. (Kocatepe Mahallesi)*, *Güniz Sok. (Güniz Sokağı)*, *Prof. (Profesör)*, *Dr. (Doktor)*, *Av. (Avukat)*, *Alb. (Albay)*, *Gen. (General)*; *sf. (sıfat)*, *haz. (hazırlayan)*, *çev. (çeviren)*, *ed. (edebiyat)*, *fiz. (fizik)*, *kim. (kimya)* vb.

* * *

Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır: *cm*'yi, *kg*'dan, *mm*'den, *kr*'un. Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde ise kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: *BDT*'ye, *TDK*'den, *THY*'de, *TRT*'den, *TL*'nin vb. Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır: *ASELSAN*'da, *BOTAŞ*'ın, *NATO*'dan, *UNESCO*'ya vb.

UYARI: Numara sözünün kısaltması da kelime gibi okunduğundan getirilecek olan ek okunuşa göre getirilecektir: *No.lu*, *No.suz*

Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalara gelen ekler kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, kelimenin veya üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır: *vb.leri*, *Alm.dan*, *İng.yi*; *cm³e (santimetreküpe)*, *m²ye (metrekareye)*, *64ten (altı üssü dörtten)* vb.

Sert ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta sert ses yumuşatılmaz: *AGİK'in (AGİĞ'in değil)*, *CMUK'un (CMUĞ'un değil)*, *RTÜK'e (RTÜĞ'e değil)*, *TÜBİTAK'ın (TÜBİTAĞ'ın değil)* vb.

Ancak birlik kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte k'nin yumuşatılması normaldir: *ÇUKOBİRLİK'e (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE)*, *FİSKOBİRLİK'in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN)* vb.

17. Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

A. Cümle büyük harfle başlar:

Ak akçe kara gün içindir.

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir. (Atatürk)

Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem vb.) konur:

Atatürk "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.

"Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz." (Nurullah Ataç)

UYARI: İki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz:

“Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on, on iki yıl önce- Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti.” (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Bu sefer de onları -her zamanki yerlerinde bulmak ihtimaliyle- farkında olmadan aramıştım.” (Ahmet Hamdi Tanpınar)

İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar:

“Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşırırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir.” (Cenap Şahabettin)

UYARI: İki noktadan sonra cümle ve özel ad niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bunlar büyük harfle başlamaz:

“Bu eskiliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler...” (Memduh Şevket Esendal)

UYARI: Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime özel ad değilse büyük harfle başlamaz:2007 yılında Türk Dil Kurumunun 75. yılını kutladık.

Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır: “Banka, bütçe, devlet, fındık, kanepa, menekşe, şemsiye” gibi yüzlerce kelime, kökenleri yabancı olmakla birlikte artık dilimizin malı olmuştur.

“Et-, ol-” fiilleri, dilimizde en sık kullanılan yardımcı fiillerdir.

B. Dizeler büyük harfle başlar:

“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.” (Muhibbi)

“Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.” (Mehmet Akif Ersoy)

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.” (Yahya Kemal Beyatlı)

C. Özel adlar büyük harfle başlar:

1. Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar: Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir, Ahmet Haşim, Sait Faik Abasıyanık, Yunus Emre, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Wolfgang von Goethe, Vilhelm Thomsen vb.

Takma adlar da büyük harfle başlar: Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman), Demirtaş (Ziya Gökalp), Tarhan (Ömer Seyfettin), Aka Gündüz (Hüseyin Avni, Enis Avni), Kirpi (Refik Halit Karay), Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel), Server Bedi (Peyami Safa), İrfan Kudret (Cahit Sıtkı Tarancı), Mehmet Ali Sel (Orhan Veli Kanık) vb.

2. Kişi adlarından önce ve sonra gelen unvanlar, saygı sözleri, rütbe adları ve lakaplar büyük harfle başlar: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Dr. Alâaddin Yavaşca; Sayın Prof. Dr. Hasan Eren; Mustafa Efendi, Zeynep Hanım, Bay Ali Çiçekçi; Mareşal Fevzi Çakmak, Yüzbaşı Cengiz Topel; Mimar Sinan, Fatih Sultan Mehmet, Genç Osman, Deli Petro vb.

Akrabalık adı olup lakap veya unvan olarak kullanılan kelimeler büyük harfle başlar: Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan, Nene Hatun; Gül Baba, Susuz Dede, Telli Baba vb.

UYARI: Akrabalık bildiren kelimeler küçük harfle başlar:

Tülay ablama gittim.

Ayşe teyzemin keki çok güzel.

3.Cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya unvan sözleri büyük harfle başlar: Uzak Doğu'dan gelen heyeti Vali dün kabul etti.

4. Saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler büyük harfle başlar:

Sayın Bakan,

Sayın Başkan,

Sayın Rektör,

Sayın Vali vb.

Mektuplarda ve resmî yazışmalarda hitaplar büyük harfle başlar:

Sevgili Kardeşim,

Aziz Dostum,

Değerli Dinleyiciler vb.

5. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar: *Boncuk, Fındık, Minnoş, Pamuk vb.*

6. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar: *Alman, Arap, İngiliz, Japon, Rus, Türk; Kazak, Kırgız, Oğuz, Özbek, Tatar; Hacimusalı, Karakeçili vb.*

7. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar: *Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Arapça; Oğuzca, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca vb.*

8. Devlet adları büyük harfle başlar: *Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan, Azerbaycan, Kırım Özerk Cumhuriyeti vb.*

9. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar: *Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi; Katoliklik, Katolik vb.*

10. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar: *Tanrı, Allah, İlah, Cebrail, Zeus, Osiris, Kibele vb.*

UYARI: “Tanrı, Allah, İlah” sözleri özel ad olarak kullanılmadıklarında küçük harfle başlar:

Eski Yunan tanrıları.

Müzik dünyasının ilahı.

“Amerika’da kaçakçılığın allahları vardır.” (Tarık Buğra)

11. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar: *Merkür, Neptün, Satürn; Halley vb.*

UYARI: *Dünya, güneş, ay* kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldıklarında küçük harfle başlar:

Biz dünyadan ayrı yaşarken dünya epey değişmiş. (Hüseyin Cahit Yalçın)

12. Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde *doğu* ve *batı* sözlerinin ilk harfleri büyük yazılır: *Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.*

UYARI: Bu sözler yön bildirdiğinde küçük yazılır: *Bursa ’nın doğusu, Ankara ’nın batısı vb.*

13. Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, köy, semt vb.) büyük harfle başlar: *Afrika, Asya; Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu; İstanbul, Taşkent; Turgutlu, Ürgüp; Akçaköy, Çayırbağı; Bahçelievler, Kızılay, Sarıyer vb.*

14. Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve *deniz, nehir, göl, dağ, boğaz* vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar: *Ağrı Dağı, Aral Gölü, Asya Yakası, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Süveyş Kanalı, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi vb.*

UYARI: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar: *Konya ili, Etimesgut ilçesi, Uzungöl beldesi, Taflan köyü vb.*

15. Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen *mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak* kelimeleri büyük harfle başlar: *Halit Rifat Paşa Mahallesi, Yunus Emre Mahallesi, Karaköy Meydanı, Zafer Meydanı, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Cemal Nadir Sokağı, İnkılap Sokağı vb.*

16. *Saray, köşk, han, kale, köprü, kule, anıt* vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar: *Dolmabahçe Sarayı, İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Alanya Kalesi, Galata Köprüsü, Mostar Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi, Bilge Kağan Anıtı vb.*

17. Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır: *Hisar'dan, Boğaz'dan, Köşk'e* vb.

18. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi; Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliesi; Türk Ocağı, Yeşilay Derneği, Muharip Gaziler Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu, Türk Dili Dergisi Yayın Danışma Kurulu, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü* vb.

19. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: *Medeni Kanun, Türk Bayrağı Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği* vb.

20. Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik ve makam sözleri asılları kastedildiğinde büyük harfle başlar:

Türkiye Büyük Millet Meclisi her yıl 1 Ekim'de toplanır. Bu yıl ise Meclis, yeni döneme erken başlayacak.

Türk Dil Kurumu çalışmalarını titizlikle sürdürüyor. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Kurumun 21 Mayıs 2009 tarihinde Kars'ta düzenlediği toplantıda kullanıma açıldı.

2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor.

Yazarlara ödenecek telif ücreti, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre düzenlenmektedir. Yapılan İşlem Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

21. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, beste vb.) her kelimesi büyük harfle başlar: *Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Asır; Kaplumbağa Terbiyecisi; Yorgun Herkül; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı* vb.

UYARI: Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz: *Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu* vb.

UYARI: Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mi, mi, mu, mü soru eki küçük harfle yazılır: *Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı?, Diyorlar ki, Dünyaya İkinci Geliş yahut Sır İçinde Esrar, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Ben de Yazdım, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu* vb. Özel adın tamamı büyük yazıldığında ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mi, mi, mu, mü soru eki de büyük harfle yazılır: *DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ* vb.

22. Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar: *Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı, Miraç Kandili, Anneler Günü, Öğretmenler Günü, Dünya Tiyatro Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez* vb.

23. Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılır: *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni, Karamanlı Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı* vb.

24. Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar: *Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Cıvalı Taş Devri, İlk Çağ, Lale Devri, Cahiliye Dönemi, Buzul Dönemi, Millî Edebiyat Dönemi, Servetifünun Dönemi'nin, Tanzimat Dönemi'nde* vb.

25. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Asyalılık, Darvinci, Konyalı, Bursalı* vb.

UYARI: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz: *acem* (Türk müziğinde bir perde), *hicaz* (Türk müziğinde bir makam), *nihavent* (Türk müziğinde bir makam), *amper* (elektrik akımında şiddet birimi), *jul* (fizikte iş birimi), *allahlık* (saf, zararsız kimse), *donkişotluk* (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma) vb.

UYARI: Para birimleri büyük harfle başlamaz: *avro, dinar, dolar, lira, kuruş, lîret* vb.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

UYARI: Müzikte kullanılan makam ve tür adları büyük harfle başlamaz: *acemaşiran, acembuselik, bayati, hicazkâr, türkü, varsağı, bayatı* vb.

26. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde sadece özel adlar büyük harfle başlar: *Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi* vb.

D. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar: *29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923; 28 Aralık 1982'de göreve başladı.*

Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar:

Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar.

Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.

E. Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler büyük harfle başlar: *Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Şehirler Arası Telefon, 3. Kat, 4. Sınıf, 1. Blok* vb.

F. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıktaki kelimelerin tamamı, alt başlıktaki kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

G. Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar. Açıklayıcı yazı, cümle niteliğinde değilse sonuna nokta konmaz.

KAYNAKLAR

E-KAYNAKLAR

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=50

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=645

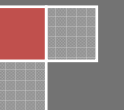
2017

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

II. HAFTA: YAZIM (İMLA) KURALLARI

1. Birleşik Kelimelerin Yazılışı
2. Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı
3. İkilemelerin Yazılışı
4. Deyimlerin Yazılışı
5. Alıntı Kelimelerin Yazılışı
6. Yabancı Özel Adların Yazılışı
7. Tablo 1: Türkçede Anlamları Birbirine Karıştırılan Bazı Sözcükler
8. Tablo 2: Türkçede Yazılışında Güçlük Çekilen Bazı Sözcükler
9. Uygulama 1: Yazım Kuralları
10. Uygulama 2: "De/Da ve Ki"
11. Uygulama 3: Yazım Kuralları

YAZIM (İMLA) KURALLARI

1. Birleşik Kelimelerin Yazılışı

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler, yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar: yer çekimi, hanımeli, beyaz peynir, açık göz, toplu iğne, eli açık; söz etmek, zikretmek, hasta olmak, gelebilmek, alıvermek.

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde **bitişik veya ayrı** olarak yazılır:

A. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1. *Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: *alt etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, kul olmak, not etmek, oyun etmek, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak* vb.

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

a. Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

ada balığı, ateş balığı, dil balığı, fulya balığı, kedi balığı, kılıç balığı, köpek balığı, ton balığı, yılan balığı; acı balık, bıyıklı balık, dikenli balık vb.

ardıç kuşu, arı kuşu, çalı kuşu, deve kuşu, muhabbet kuşu, saka kuşu, tarla kuşu, yağmur kuşu; alıcı kuş, boğmaklı kuş, makaralı kuş vb.

ağustos böceği, ateş böceği, cırcır böceği, hamam böceği, ipek böceği, uçuç böceği, uğur böceği; ağılı böcek, çalgıcı böcek, sümüklü böcek vb.

at sineği, et sineği, meyve sineği, sığır sineği, su sineği, uyuz sineği vb.

deniz yılanı, ok yılanı, su yılanı; Ankara keçisi, dağ keçisi, yaban keçisi; fındık faresi, tarla faresi; dağ sıçanı, tarla sıçanı; Beç tavuğu, dağ tavuğu; ada tavşanı, yaban tavşanı; kaya örümceği, şeytan örümceği; bal arısı, yaprak arısı; Pekin ördeği, deniz ördeği; Ankara kedisi, bozkır kedisi; Afrika domuzu, yer domuzu vb.

b. Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

ayrık otu, beşparmak otu, çörek otu, eğrelti otu, güzelavrat otu, kelebek otu, ökse otu, pisipisi otu, taşkıran otu, yüksük otu; acı ot, sütlü ot vb.

ateş çiçeği, çuha çiçeği, güzelhatun çiçeği, ipek çiçeği, küpe çiçeği, lavanta çiçeği, mum çiçeği, yayla çiçeği, yıldız çiçeği; ölmez çiçek vb.

avize ağacı, ban ağacı, dantel ağacı, kâğıt ağacı, mantar ağacı, öd ağacı, pelesenk ağacı, tespih ağacı vb.

altın kökü, eğir kökü, helvacı kökü, meyan kökü; ek kök, saçak kök, yumru kök vb.

dağ elması, yer elması; çalı dikenini, deve dikenini; köpek üzümü, kuş üzümü; çakal armudu, dağ armudu; at kestanesi, kuzu kestanesi; can eriği, gövem eriği; kuzu mantarı, yer mantarı; su kamışı, şeker kamışı; dağ nanesi, taş nanesi; ayı gülü, Japon gülü; Antep fıstığı, çam fıstığı; sırık fasulyesi, soya fasulyesi; Amerikan bademi, taş bademi; Afrika menekşesi, deniz menekşesi; Japon sarmaşığı, kuzu sarmaşığı; Hint inciri, kavak inciri; armut kurusu, kayısı kurusu; kaya sarımsağı, köpek sarımsağı; şeker pancarı, yaban pancarı vb.

kuru fasulye, kuru incir, kuru soğan, kuru üzüm vb.

UYARI: Çiçek dışında anlam taşıyan *baklaçiçeği* (renk), *narçiçeği* (renk), *suçiçeği* (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan *ağızotu* (barut), *siçanotu* (arsenik); ses düşmesine uğramış olan *çöreotu* ve yazımı gelenekleşmiş olan *semizotu, dereotu* bitişik yazılır.

c. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

alçı taşı, bileği taşı, çakmak taşı, Hacibektaş taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, sünger taşı, yılan taşı; buzul taş, damla taş, dikili taş, kayağan taş, yaprak taş vb.

arap sabunu, el sabunu; kahve değirmeni, yel değirmeni; kahve dolabı, su dolabı; müzik odası, oturma odası; duvar saati, kol saati; duvar takvimi, masa takvimi; kriz masası, yemek masası; ifaiye aracı, kurtarma aracı; masa örtüsü, yatak örtüsü; el kitabı, okuma kitabı; Frenk gömleği, İngiliz anahtarı, İngiliz sicimi; alt geçit, tüp geçit, üst geçit; çekme demir, çekme kat, dolma kalem, dönme dolap, kesme kaya, toplu iğne, vurmali çalgılar, vurmali sazlar, yapma çiçek vb.

afyon ruhu, katran ruhu, lokman ruhu, nane ruhu, tuz ruhu vb.

ç. Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler: *Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu, keçi yolu; köprü yol vb.*

d. Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: *açık oturma, açık öğretim, ana dili, Ay tutulması, baş ağrısı (hastalık), baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği, din birliği, güç birliği, iş birliği, iş bölümü, madde başı, ses uyumu, yer çekimi vb.*

e. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, toplum bilimi, toprak bilimi, yer bilimi; dil bilgisi, halk bilgisi, ses bilgisi, şekil bilgisi vb.*

f. Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı, yer yuvarı; hava küre, ışık küre, su küre, taş küre, yarı küre, yarım küre vb.*

g. Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: *bohça böreği, talaş böreği; badem yağı, kuyruk yağı; arpa suyu, maden suyu; tulum peyniri, beyaz peynir; Adana kebabı, tas kebabı; İnegöl köftesi, İzmir köftesi; ezogelin çorbası, yoğurt çorbası; ırmık helvası, koz helva; acı badem kurabiyesi; Kemalpaşa tatlısı, yoğurt tatlısı; badem şekeri, kestane şekeri; balık yumurtası, lop yumurta vb.*

burgu makarna, yüksük makarna; kakaolu kek, üzümlü kek; çiğ köfte, içli köfte; dolma biber, sivri biber; esmer şeker, kesme şeker; süzme yoğurt; yarma şeftali; kuru yemiş vb.

ğ. Gök cisimleri: *Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı vb.*

h. Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: *patlak göz, süzgül göz; aşık kemiği, elmacık kemiği; serçe parmak, şehadet parmağı, yüzük parmağı; azı dişi, köpek dişi, süt dişi; kuyruk sokumu, safra kesesi; çatma kaş, takma diş, takma kirpik, takma kol; ekşi surat, kepçe surat; gaga burun (kimse), karga burun, kepçe kulak vb.*

ı. Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: *çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; eski toprak, eski tüfek, kara maşa, sapsız balta, çakır pençe, demir yumruk, kuru kemik vb.*

i. Zamanla ilgili birleşik kelimeler: *bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu vb.*

3. *-r, -Ar, -mAz, -An* sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: *bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, ölmez çiçek, tükenmez kalem; akan yıldız, doyuran buhar, uçan daire vb.*

4. *Renk* sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır: *bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi, saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi, çivit mavisi, gece mavisi, limon sarısı, safra yeşili, süt kırığı vb.*

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: *açık mavi, açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil vb.*

6. Yer adlarında kullanılan *batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak* kelimeleri ayrı yazılır: *Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Güneydoğu Anadolu, Aşağı Ayrancı, Yukarı Ayrancı, Orta Anadolu, Orta Asya, Orta Doğu, İç Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu vb.*

7. Kişi adlarından oluşmuş *mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy* vb. yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır: *Yunus Emre Mahallesi; Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı; Nene Hatun Caddesi; Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı; Koca Mustafapaşa; Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sütcü İmam Üniversitesi vb.*

8. *Dış, iç, sıra* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; akli sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra vb.*

9. Somut olarak yer belirten *alt* ve *üst* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *deri altı, su altı, toprak altı, yer altı (yüzey); böbrek üstü bezi, tepe üstü* (en yüksek nokta) vb.

10. *Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *alt kurul, alt yazı; üst kat, üst küme; ana bilim dalı, ana dili; ön söz, ön yargı; art damak, art niyet; arka plan, arka teker; yan cümle, yan etki; karşı görüş, karşı oy; iç savaş, iç tüzük; dış borç, dış hat; orta kulak, orta oyunu; büyük dalga, büyük defter; küçük harf, küçük parmak; sağ açık, sağ bek; sol açık, sol bek; peşin fikir, peşin hüküm; bir gözeli, bir hücreli; iki anlamlı, iki eşeyli; tek eşli, tek hücreli; çok düzlemlı, çok hücreli; çift ayaklılar, çift kanatlılar* vb.

B. Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar. Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

Birleşik kelimeler aşağıdaki durumlarda bitişik yazılırlar:

1. Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *birbiri* (< biri biri), *kaynana* (< kayın ana), *kaynata* (< kayın ata), *nasıl* (< ne asıl), *niçin* (< ne için), *pazartesi* (< pazar ertesi), *sütlaç* (< sütlü aş) vb.

2. Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler *etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır: *emretmek, menolunmak, kaybolmak, darbetmek, hamdetmek, affetmek, hissetmek, reddetmek* vb.

3. Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.

a. Bitki adları: *aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, kuşburnu, turnagagası, açığağz, akkuyruk (çay), alabaş, altınbaş (kavun), altıparmak (palamut), beşbüyük (muşmula), çobançantası, karnıkara (börülce), katırtırnağı, kuşyemi, şeytanarabası, yılan-yastığı, akşamsefası, camgüzeli, çaduruşağı, ayşekadın (fasulye), hafızali (üzüm), havvaanaeli, meryemanaeldiveni* vb.

b. Hayvan adları: *danaburnu (böcek), akbaş (kuş), alabacak (at), bağırkara (kuş), beşparmak (deniz hayvanı), çakırkanat (ördek), kababurun (balık), kamçıkuyruk (koyun), kamışkulak (at), karagöz (balık), karafatma (böcek), kızılkanat (balık), sarıkuyruk (balık), yeşilbaş (ördek), saz kayası (balık), sırtıkara (balık), şeytaniğnesi, yalınçapkını (kuş), bozbakkal (kuş), bozyürük (yılan), karadul (örümcek)* vb.

c. Hastalık adları: *itdirseği (arpacık), delibaş, karabaş, karabacak* vb.

ç. Alet ve eşya adları: *balıkgözü (halka), deveboynu (boru), domuztırnağı (kanca), horozayağı (burgu), kargaburnu (alet), kedigözü (lamba), leylekgagası (alet), sıçankuyruğu (törpü), gagaburun (gemi), kancabaş (kayık), adayavrusu (tekne)* vb.

d. Biçim, tarz, tür, motif vb. adlar: *ayıbacağı (yelken biçimi), balıksırtı (desen), civankaş (nakış), eşek-sırtı (çatı biçimi), kazkanadı (oyun), kırlangıçkuyruğu (işaret), koçboynuzu (desen), köpekkuyruğu (yağlı güreş), sıçandışi (dikiş), balgümeci (dikiş), beşikörtüsü (çatı biçimi), turnageçidi (fırtına)* vb.

e. Yiyecek adları: *hanımgöbeği (tatlı), kadınbudu (köfte), kedidili (bisküvi), dilberdudağı (tatlı), tavuk-göğsü (tatlı), vezirparmağı (tatlı), bülbülyuvası (tatlı), kuşlokumu (kurabiye), alinazik (kebab)* vb.

f. Oyun adları: *beştaş, dokuztaş, üçtaş* vb.

g. Gök cisimlerinin adları: *Altıkardeş (yıldız kümesi), Arıkovanı (yıldız kümesi), Büyükayı (yıldız kümesi), Demirkazık (yıldız), Küçükayı (yıldız kümesi), Kervankıran (yıldız), Samanyolu (yıldız kümesi), Yedıkardeş (yıldız kümesi)* vb.

ğ. Renk adları: *baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, gülkurusu, kavuniçi, narçiçeği, ördekbaşı, ördekgagası, tavşanağzı, tavşankanı, turnagözü, vapurdumanı, vişneçürüğü, yavruağzı* vb.

h. Oğlu, kızı sözleri: *çapanoğlu, eloğlu, hinoğlulin, elkızı* vb.

4. *-a, -e, -ı, -i, -u, -ü* zarf-fiil ekleriyle *bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek* ve *yazmak* fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır: *düşünebilmek, sevebilmek; alıvermek, gülüvermek; uyuyakalmak; gidedurmak, yazadurmak; çıkagelmek, süregelmek; düşeyazmak, öleyazmak* vb.

5. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *albeni, ateşkes, çalçene, çalyaka, dönüba, gelberi, incitmebeni, sallabaş, sallasirt, unutmabeni; batçık, çekyat, geçgeç, kaçgöç, kapkaç, örtbas, seçal, tutkal, veryansın, yapboz, yazboz vb.*

6. **-An, -(A)r, -mAz, -mİş** sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *alaybozan, cankurtaran, çöpçatan, dalgakıran, demirkapan, gökdelen, yelkesen; akımtoplar, altıpatlar, barışsever, basınçölçer, özezer, pürüzalır; baştanımaz, değerbilmez, etyemez, hacıyatmaz, kadırbilmez, karıncaezmez, kuşkonmaz, külyutmaz, tanrıtanımaz, varyemez; çokbilmiş, güngörmüş vb.*

7. İkinci kelimesi **-DI** kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *albasti, çiğerdeldi, çıkırıldım, dalbastı, firdöndü, gecekondu, gündöndü, hünkârbeğendi, imambayıldı, kar yağdı, külbasti, mirasyedi, papazkaçtı, serdengeçti, şıpsevdi, zıpçıktı vb.*

8. Her iki kelimesi de **-DI** belirli geçmiş zaman veya **-(A)r** geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, uçtuçtu; biçerbağlar, biçerdöver, göçerkonar, kazaratar, konargöçer, okuryazar, uyurgezer, yanardöner, yüzergezer vb.*

Aynı yapıda olan *çakaralmaz* kelimesi ise bitişik yazılır.

9. Somut olarak yer bildirmeyen *alt, üst ve üzeri* sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı (gözetim), şuuraltı; akşamüstü, ayaküstü, bayramüstü, gerçeküstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüzüstü; akşamüzeri, ayaküzeri vb.*

10. İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır: *Alper, Birol, Gülnihal, Gülseren, Şenol, Varol; Abasıyanık, Adivar, Atatürk, Gökalp, Güntekin, İnönü, Karasmanoğlu, Tanpınar, Yurdakul; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Yedisekiz Hasan Paşa vb.*

11. İki veya daha çok kelimedenden oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır: *Çanakkale, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş vb.*

Şehir, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su, çay vb. kelimelerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır: *Akşehir, Eskişehir, Suşehri, Yenişehir; Atakent, Batıkent, Konutkent, Korukent; Çengelköy; Yenimahalle; Karadağ, Uludağ; Kocatepe, Tınaztepe; Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz; Acıgöl; Kızılırmak, Yeşilirmak; İncesu, Karasu, Sarısu; Akçay vb.*

12. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, unvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: *Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Gazi Osmanpaşa (mahalle); Ertuğrulgazi (ilçe), Kemalpaşa (ilçe); Mustafabey (cadde), Necatibey (cadde) vb.*

13. Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: *güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu*

14. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:

a. *Baş* sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: *başaşırlık, başbakan, başbayan, başçavuş, başeser, başfiyat, başhekim, başhemşire, başkahraman, başkent, başkomutan, başköşe, başmüfettiş, başöğretmen, başparmak, başpehlivan, başrol, başsavcı, başyazar vb.*

b. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: *aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı vb.*

c. *Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb.* sözlerle kurulan birleşik kelimeler: *ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, kadinnine, paşababa vb.*

ç. *Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbir* belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15. *Ev* kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, kahvevi, konukevi, orduvi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi vb.*

16. *Hane, name, zade* kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *çayhane, dershane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade, teyzezade vb.*

17. *-zede* ile oluşturulmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır: *depremezede, afetzede, selzede, kazazede vb.*

18. Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *âlemşümul, cihanşümul; darıdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânıharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast; cürmümeşhut, hamdüsenâ, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet vb.*

19. Arapça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *aliyyülâlâ, ceffelkalem, darülaceze, darülfünun, datüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssıhha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahtelbahir, tahteşşuur; aleykümselam, Allahualem, bismillah, fenafillah, fısebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl vb.*

20. Müzikte kullanılan makam adları bitişik yazılır: *acembuselik, hisarbuselik, muhayyerkürdi vb.*

UYARI: Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır: *ağır aksak, yürük aksak, yürük se-mai vb.*

21. Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır: *İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi vb.*

22. Renk adlarıyla kurulan bitki, hayvan veya hastalık adları bitişik yazılır: *akağaç, alacamenekşe, ka-radut, sarıçiçek; alabalık, beyazsinek, bozayı; aksu, akbasma, mavihastalık, maviküf vb.*

2. Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı

Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirmeli sözler bitişik yazılır: *apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırıl-çıplak, dümdüz, düpedüz, gömgök, güpegündüz, kapkara, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapsağlam, sapsarı, sırsıklam, sırsıklam, sipsivri, yemyeşil vb.*

3. İkilemelerin Yazılışı

İkilemeler ayrı yazılır: *adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), çeşit çeşit, de-rin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), kucak kucak, şıpır şıpır, tak tak (vurmak), takım takım, tıkr tıkr, yavaş yavaş, kırk elli (yıl), üç beş (kişi), yüz yüz elli (yıllık) vb.*

bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri büğrü, enine boyuna, eski püskü, ev bark, konu komşu, pılı pırtı, salkım saçak, sere serpe, soy sop, süklüm püklüm, yana yakıla, yarım yamalak vb.

m ile yapılmış ikilemeler de ayrı yazılır: *at mat, çocuk mocuk, dolap molap, kapı mapı, kitap mitap vb.*

İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikilemeler de ayrı yazılır: *baş başa, diz dize, el ele, göz göze, iç içe, omuz omuza, yan yana; baştan başa, daldan dala, elden ele, günden güne, içten içe, yıldan yıla; başa baş, bire bir (ölçü), dişe diş, göze göz, teke tek; ardı ardına, boşu boşuna, günü gününe, peşi peşine, ucu ucuna vb.*

4. Deyimlerin Yazılışı

Deyimler ayrı yazılır: *akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklik, deve de kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü vb.*

5. Alıntı Kelimelerin Yazılışı

- Alıntı kelimelerin yazılışlarıyla ilgili bazı noktalar aşağıda gösterilmiştir:

1. Çift ünsüz harfle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: *francala, gram, gramer, gramofon, grup, Hristiyan, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik vb.*

Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir: *iskarpın, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp vb.*

2. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: *alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, telgraf vb.*

3. İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: *film, form, lüks, modern, natüermort, psikiyatr, seks, slayt, teyp vb.*

4. Batı kökenli alıntılar içindeki ve sonundaki g ünsüzleri olduğu gibi korunur: *biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, ürolog vb.*

Ancak *fotoğraf* ve *topoğraf* kelimelerinde *g* 'ler, *ğ* 'ye döner.

- Aşağıdaki durumlarda Batı kökenli kelimeler özgün biçimleri ile yazılırlar:

1. Bilim, sanat ve uzmanlık dallarında kullanılan bazı terimler: *andante* (müzik), *cuprum*(kimya), *de-septyl* (eczacılık), *quercus*, *terminus technicus* (teknik terim) vb.

2. Latin yazı sistemini kullanan dillerden alınma deyim ve sözler: *Veni, vidi, vici* (Geldim, gördüm, yendim.); *conditio sine qua non* (Olmazsa olmaz.); *eppur si muove* (Dünya her şeye rağmen dönüyor.); *to be or not to be* (olmak veya olmamak); *l'art pour l'art* (Sanat sanat içindir.); *l'Etat c'est moi* (Devlet benim.); *traduttore traditore* (Çevirmen haindir.); *persona non grata* (istenmeyen kişi) vb.

Mesele falan değildi öyle,

To be or not to be kendisi için;

Bir akşam uyudu;

Uyanmayıverdi. (Orhan Veli Kanık)

6. Yabancı Özel Adların Yazılışı

• **Latin Harflerini Kullanan Dillerdeki Özel Adlar**

1. Latin harflerini kullanan dillerdeki özel adlar özgün biçimleriyle yazılır: *Beethoven, Byron, Cervantes, Chopin, Eminescu, Grimm, Horatius, Molière, Puccini, Rousseau, Shakespeare; Bologna, Buenos Aires, Iorga, Ile-de-France, Karlovy Vary, Latium, Loire, Mann, New York, Nice, Rio de Janeiro, Vaasa, Wuppertal* vb. Ancak Batı dillerinde kullanılan adların okunuşları ayrıca içinde gösterilebilir: *Shakespeare* (Şekspir) vb.

2. Eskiden dilimize yerleşmiş bazı Batı kökenli kişi ve yer adları Türkçe söylenişlerine göre yazılır: *Napolyon, Şarlken, Şarl (Demirbaş Şarl); Atina, Brüksel, Cenevre, Londra, Marsilya, Münih, Paris, Roma, Selânik, Venedik, Viyana, Zürich; Hollanda, Letonya, Lüksemburg* vb.

3. Yabancı özel adlardan türetilmiş akım adları Türkçe söylenişlerine göre yazılır: *Dekartçılık, Epikür-cülük, Kalvenci, Kalvencilik, Kalvenizm, Kartezyenizm, Lüterci, Lütercilik, Marksçılık, Marksist, Marksizm* vb.

4. Ait olduğu dilde ayrı yazılan yer adları Türkçede de ayrı yazılır: *Buenos Aires, Frankfurt am Main, Freiburg im Breisgau, Hyde Park, Mont Blanc, New Orleans, New York, Rio de Janeiro, San Marino, Wiener Neustadt, Titov Veles* vb.

• **Arapça ve Farsça Özel Adlar**

Köküni Arapça ve Farsça olan kişi ve yer adları Türkçenin ses ve yapı özelliklerine göre yazılır: *Ahmet, Bedrettin, Fuat, Mehmet, Necmettin, Nizamettin, Ömer, Rıza, Saadettin; Cezayir, Fas, Filistin, Mısır, Suudi Arabistan; Bağdat, Cidde, Erdebil, Halep, İsfahan, İskenderiye, Medine, Mekke, Şam, Şiraz, Tahran, Tebriz, Trablusgarp* vb.

• **Yunanca Özel Adlar**

Yunanca adlar yazılırken Yunan harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: *Homeros, Herodotos, Euripides, Pindaros, Solon, Sokrates, Aristoteles, Platon, Venizelos, Karamanlis, Papandreu, Onasis* vb.

Ancak *Herodotos, Sokrates, Aristoteles, Platon, Pythagoras, Eukleides* adları dilimize *Herodot, Sokrat, Aristo, Eflatun, Pisagor, Öklid* biçimlerinde yerleşmiştir.

• **Rusça Özel Adlar**

Rusça özel adlar yazılırken Rus harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: *Bolşevik, Brejnev, Çaykovski, Çehov, Dostoyevski, Gogol, Gorbaçov, İlminskiy, İlyiç, Katayev, Klyaştorniy, Malov, Mendelejev, Prokofjev, Puşkin, Şolohov, Tolstoy, Yeltsin; Moskova, Omsk, Orenburg, Petersburg, Volga, Yeni-sey* vb.

• **Uzak Doğu Dillerindeki Özel Adlar**

1. Çince adlar, Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: *Huangho, Kanton, Nankin, Pekin, Şanghay.*

Çince de soyadları küçük adlardan önce gelir. Soyadları çoklukla tek hecelidir, küçük adlar ise bir veya iki heceden oluşur. Bu adlar büyük harfle başlar; heceler arasına çizgi konur: *Sun Yat-sen, Lin Yutang*. Yalnız *Konfüçyüs* gibi yaygınlık kazanmış adlar bitişik yazılır.

2. Japonca adlar da Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: *Tokyo, Hiroşima, Nagazaki, Osaka, Kyoto; Hirohito, Kayako Hayashi, Sbuishi Kato, Masao Mori*.

• Türk Devletleri ve Topuluklarındaki Özel Adlar

Türk devletleri ve topluluklarındaki kişi ve yer adları Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: *Azerbaycan, Özbekistan; Taşkent, Semerkant, Bakü, Bişkek; Abdullah Tukay, Abdürrauf Fitrat, Bahtiyar Vahapzade, Baykonur, Cafer Cebbarlı, Cemal Kemal, Cengiz Aytmatov, İslam Kerimov, Muhtar Avazov, Osman Nasır* vb.

Türkçede Anlamları Birbirine Karıştırılan Bazı Sözcükler (Tablo 1)

Ses ya da görünüş yakınlığı nedeniyle Türkçede bazı sözcüklerin anlamları birbirine karıştırılmaktadır. Aşağıdaki sözcükler arasındaki anlam farklarını sözlüklerden yararlanarak öğrenelim.

âdet / adet	resmî / resmi
âciz / aciz	rakam / sayı
âlâ / ala	ret / inkâr
âlem / alem	laik / layık
âmâ / ama	sükut / sukut
ân / an	sözel / sözlü
askerî / askeri	iltica / irtica
âşık / aşık	portre / porte
azami / asgari	mahkeme / muhakeme / dava
âdem / adem	mevki / mevkii
âciz / aciz	millî / milli
bahane / mazeret	mütehassis / mütehassis
bayi / bayii	mütevazî / mütevazî
bekâr / bekar	mahsur / mahzur
birtakım / bir takım	mülteci / mürteci
bilakis / bilhassa	mahiyet / maiyet
camî / camii	naif / nahif
çekimser / çekingen	nağme / name
çıkartma / çıkarma	nüfuz / nüfus
çözümlemek / çözmek	takdir / taktir
dâhi / dahi	karmaşa / kargaşa
dinî / dini	karşın / karşılık
doyumsuz / doyulmaz	kâr / kar
fiyat / ücret	kâtil / katil
gayri / gayrı	olanak / olasılık
grup / gurup	öğretim / öğrenim
görünmek / görülmek / gözükmek	özgün / özgü
hâl / hal	tercih etmek / beğenmek
hâlâ / hala	resmî / resmi
hemen / hemen hemen	vâris / varis
ilmî / ilmi	yâd / yad
sâri / sari	yâr / yar
vâris / varis	yazım / yazın
sayesinde / yüzünden / nedeniyle	-zede / -zâde
ne ölçüde / ne kadar	pekâlâ / pek âlâ
rehin / rehine	

Türkçede Yazılışında Güçlük Çekilen Bazı Sözcükler (Tablo 2)

Aşağıda yazılışında güçlük çekilen bazı kelimelere yer verilmiştir. Anlamını bilmediğiniz sözcükler için mutlaka sözlüklere bakınız.

abdest acaba acente aferin ağabey ameliyat amfi aperitif asfalt ataşe atölye bayağı bayi berjer beynelmilel bibliyografya bilahare boy bos daima demagoji direk direkt doktrin doküman egzoz ekstra ekstre enstitü enstrüman entelektüel eşofman ezkaza fiyat gardırop gazete hakeza hegemonya herkes hüsnuzan iade iddia iltica irtica	kapüşon karnabahar kerpeten kılavuz kibrit kleptomani kravat kurdele maalesef mahzun mahzur makine mazoşist menfaat menfi merhaba meyve miat milat motamot muğlak mustarip mutaassıp mübalağa müdafaa müspet müteahhit mütehassıs mütehassis mütevazı mütevazi natürmort nüfus nüfuz orijinal öge ötanazi panorama pantolon pardösü parlamento pedagoji poğaça	restoran röportaj safahat sahur sarımsak sefahat sezaryen suizan sürpriz şaşaa şoför taahhüt takdim takdir tırış unvan üniversite üslup vejetaryen velev ki velhasılıkelam viraj virtüöz ya da yalnız yanlış yayımlamak (yayınlamak değil) yayın yeğen yeterlik (görevini yerine getirme) yeterlilik (yeterli olma durumu) zampara zapt zarafet zatalileri zataliniz zatürre zayiat zillet zira ziynet züğürt zürafa zürriyet
---	--	--

YAZIM KURALLARI (Uygulama 1)

- Aşağıdaki cümlelerde yazım kuralları ile ilgili hataları gideriniz.
 1. Mektup yazmasada kendisi gelse.
 2. Dilinden, Karadeniz’li olduğu anlaşılıyordu.
 3. 16.45’de tren istasyonunda buluştular.

4. Türkçede “sağol, hoş geldin, olağan dışı, yurt içi” kelimeleri nasıl yazılır?
5. Telefon numarasını biliyor musun?
6. Senki çalışıyorsun, başarısın.
7. Tülay hanım beni kardeşi Selimle tanıştırdı.
8. Çocuklarımıza daha iyi bir Dünya bırakmalıyız.
9. Bize Pazartesi günü geleceğini söyledi.
10. Türkiye'nin Kuzeyi çok yağış alır.
11. Dünya, güneşin uydusudur.
12. Görülüyorki o, sanıldığı kadar kötü bir insan değildir.
13. Komşumuz doktor Hasan Fehmi'yi tanıdın mı?
14. Müzikde resim gibi evrensel bir sanattır.
15. Yağmur hızlı, hızlı yağıyordu.
16. Hüseyin Dayı akşam bize gelecek.
17. Anlıyorum ki bu iş yarın bitmeyecek.
18. Bu gün içim içime sığmıyor.
19. Kalb kalbe karşıdır.
20. Herkez hakkına razı olmalıdır.
21. Yetmişbeş yaşına ermiş olan goetheye sormuşlar bigün sağlığın nasıl diye büyük yazar şöyle yanıt vermiş bugünlerde kendimi iyi hissetmiyorum çünkü ne ben birine aşığım ne de biri bana aşık.
22. Klasik dönemin oryantalist gezginlerinde ise bu hayran bakış yoktur. Onlar doğuya sömürgeleştirilecek bir coğrafya gözüyle bakmaktadırlar.
23. Hoşçakal dediğinde içimde birşeylerin param parça olduğunu his ettim.
24. Vatozlar gibi köpekbalıklarının kanında da diğer canlılara nazaran daha fazla üre bulunur.
25. Bu tatlı için bi adet kedi dili biskivi gerekir.
26. Hırsız suçüstü yakalanınca şaşta kaldı.
27. Bundan bir takım da ben anneme aldım.
28. Sultan Ahmet Cami Sedefkar Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır.
29. Sualtı kamarası ile çekim yapmak insanı acıip heyecanlandırıyor.
30. Yunus Emre mahallesi, Necati Bey caddesi, Hayat sokakda oturuyormuş.
31. Düzce üniversitesi mühendislik fakültesi bilgisayar mühendisliği bölümü öğrencisiyim.
32. Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından 1917'de çıkarılan *yeni mecmua* sade Türkçe fikrinin güçlenmesinde oldukça büyük bir rol oynamıştı.
33. “Dağa tırmanmaya üşenmişti; ama akrabasını da şöyle yada böyle susturmak istemişti.” (C. Aytmatov, *Be-yaz Gemi*)
34. “Sen bana bakma, ben senin baktığın yön de olurum.” (Ö. Asaf)
35. Anlaşma metnine her iki tarafta sadık kaldı.
36. Bu yıl ki tören oldukça görkemliydi.
37. “Bazıları seyrederken hayatı en önden,
Kendime bir sahne buldum, oynadım.
Öyle bir rol vermişlerki,
Okudum okudum anlamadım.” (Nietzsche, *Salome*'ye)
38. “Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür
Madem ki böyle duygularım kaldı çok şükür” (Y. K. Beyatlı)

39. “Şiirini baştan sona mutsuzluğa övgü diye okudum: Mutluluğa meydan okuyan, hatta mutluluğa acı çekti- ren bir şiir onun ki. Yazılmış olmaktan bile çekinen bir şiir onunki.” (M.Yaman)
40. “Evde ki hesap çarşıya uymadı.” (Atasözü)
41. Şevket’de suçlu; ama hiç üstüne alınmıyor.

“DE/DA” ve “Kİ” (Uygulama 2)

- Aşağıdaki metinlerde **de** ve **ki**’lerin türlerini belirterek var olan hataları düzeltiniz.

1. Gerçeğin hayâlden en bariz farkı
Uzağa atarsın, yakına düşer...
Öyle günler, öyle simalar var ki
Unutmak istersin, aklına düşer... (A. KARAKOÇ)

2. İzdırabın sonu yok sanma, bu âlem de geçer
Ömr-i fani gibidir; gün de geçer, dem de geçer
Neyzen Tevfik

3. Mavi bir renk değildir huydur bende
ve belki benim yetinmezliğimdir
ve belki herkesin yetinmezliğidir..."
Edip CANSEVER

4. Küçükken annem, yerde ekmek görünce, ‘Yükseğe
koy, kuşlar yer...’ derdi. Sevdiklerimizi hep yüksek te
tuttuk, acaba kuşlar mı yedi?!”

5. Kapamak istiyordu içinde eskinin kepengini
Eski oldu diyelim, ama neydi yeni?
Ve nasıl eskitmeli eskimeyeni...
(Sezai Karakoç, *Leyla Köşe-
si*)

6. Kovada ki Çatlak
Hindistanda bir sucu, boynuna astığı uzun bir
sopanın uçlarına taktığı iki büyük kovayla su taşımış.
Kovalardan biri çatlakmış. Sağlam olan kova her sefe-
rinde ırmaktan patronun evine ulaşan uzun yolu dolu
olarak tamamlarken çatlak kova içine konan suyun
sadece yarısını eve ulaştırabilirmiş. Bu durum iki yıl
boyunca her gün böyle devam etmiş. Sucu her seferin
de patronunun evine sadece 1,5 kova su götürebilirmiş.
Sağlam kova başarısından gurur duyarken zavallı çat-
lak kova, görevinin sadece yarısını yerine getiriyor
olmaktan dolayı utanç duyuyormuş.

İki yılın sonunda bir gün çatlak kova ırmağın
kıyısında sucuya seslenmiş: "Kendimden utanıyorum
ve senden özür dilemek istiyorum." "Neden?" diye
sormuş sucu. "Niye utanç duyuyorsun?" Kova cevap
vermiş: "Çünkü iki yıldır çatlağımdan su sızdığı için
taşımaya görevimin sadece yarısını yerine getirebiliyo-
rum. Benim kusurumdan dolayı sen bu kadar çalışmana
rağmen emeklerinin tam karşılığını alamıyorsun." Sucu
şöyle demiş: "Patronun evine dönerken yolun kenarın-
daki çiçekleri fark etmeni istiyorum." Gerçekten de

tepeyi tırmanırken çatlak kova patikanın bir yanındaki
yabani çiçekleri ısıtan güneşi görmüş. Fakat yolun
sonunda yine suyunun yarısını kaybettiği için kendini
kötü hissetmiş ve yine suçudan özür dilemiş.

Sucu kovaya sormuş: "Yolun sadece senin ta-
rafında çiçekler olduğunu ve diğer kovanın tarafında
hiç çiçek olmadığını fark ettin mi? Bunun sebebi benim
senin kusurunu bilmem ve ondan yararlanmamdır.
Yolun senden tarafına çiçek tohumları ekdim ve her
gün biz ırmaktan dönerken sen onları suladın. İki yıldır
ben bu güzel çiçekleri toplayıp onlarla patronumun
sofrasını süsleyebildim. Sen böyle olmasaydın, o evin-
de bu güzellikleri yaşayamayacaktı."

7. Kahve mi Fincan mı?

İş yaşamın da önemli yerlere gelmiş bir grup
eski mezun arkadaş üniversitedeki hocalarından birini
ziyarete gitmiş. Çeşitli konulardan konuştuktan sonra
sohbet, işin yarattığı strese ve hayatın zorluklarına
gelmiş. Üniversite hocası konuklarına kahve ikram
etmek üzere mutfaka gitmiş. Değişik boy, renk ve
kalitede birçok fincanın bulunduğu bir tepsiyle geri
dönmüş. Porselen, seramik, cam, plastik fincanları ve
kahve termosunu masaya koyup kahvelerini oradan
almalarını söylemiş. Eski öğrencilerin hepsi kahveleri-
ni alıp koltuklarına döndüklerinde hocaları onlara şunu
söylemiş:

"Farkına vardınız mı bilmem, zarif görünüm-
lü, güzel, pahalı fincanların hepsi alındı. Masada yal-
nızca ucuz ve basit görümlü fincanlar kaldı. Elbette
kendiniz için en güzelini istemek ve onu almak en
doğal hakkınız. Ama işte bu isteğiniz, demin bahsetti-
ğiniz problemlerinizi ve stresinizin nedeni. Hepinizin
istediği fincan değil, kahve iken bilinçli olarak her
biriniz birbirinizin aldığı fincanları gözleyerek daha iyi
olan fincanı almak için uğraştınız. Yaşam kahve ise iş,
para, mevki fincandır. Bunlar yalnızca yaşamı tutmaya
yarayan araçlardır. Yaşamın kalitesi bunlara göre de-
ğişmez. Bazen yalnızca fincana odaklanarak içindeki
kahvenin zevkini çıkarmayı unutabiliyoruz."

8. "Daha dünkü damatla böyle çabucak yüz göz olup
rezaleti ayyuka çıkarmak olur mu hiç?"

-H. R. Gürpınar.

9. Bugünkü tavuk, yarın ki kazdan iyidir. (Atasözü)

10. Bastığın yerleri "toprak" diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı.

Verme, dünyâları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmazki feda?

Şühedâ fişkıracık toprağı sıksan, şühedâ!

Cânı, cânânı, bütün varımı alsında Hudâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyâ da cüdâ.

(...) Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın,

Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

(M. A. Ersoy, *İstiklâl Marşı*)

11. Kadınlar Melek midir?

İnsanlığın ilk dönemlerinde adamın biri şeytani yakalamaya karar vermiş; fakat bunun için 40 yıl boyunca Tanrı'ya ibadet etmesi gerekiyormuş. Karısıyla, dostlarıyla, bütün dünya ile ilişkisini kesmiş ve 40 yıl boyunca Tanrı'ya ibadet etmiş. 40 yıl sonra Tanrı, ibadetinin karşılığı olarak ona şeytani ağzı kapalı bir şişenin içinde sunmuş. Artık özgürmüş adam. Dünya da neler olup bittiğini görmek, nelerin değiştiğini öğrenmek için sabırsızlanıyormuş. Şişeyi karısına teslim etmiş, ona iyi sahip çıkmasını söyleyerek dışarı çıkmış. Kadıncağız şeytani çok merak ediyormuş. Merakına bir türlü engel olamayıp şişenin ağzını açmış. Açar açmaz da şeytan dışarı fırlayarak gülmeye başlamış, "Merakına engel olamadın ve kocanın 40 yıllık emeğini boşa çıkardın." diye de alay etmiş.

Kadında şeytani gayet tabii "Yok canım!" demiş... "Sen hiç o şişenin içinde olmadın ki!" Şeytan, "Nasıl olur!" diye haykırmış. "Şişeden çıktım ve sende bunu gördün!" Kadın, "Hayır ben bir şey görmedim. Kendinin farkında değilsin sen! Sen nasıl o küçük şişenin içine girebilirsin ki?" diyerek gülmeye başlamış. Kafası atmış şeytanın... "Gireyim de gör!" demiş ve tekrar şişenin içine girmiş...

İşte böyle... Adamın şeytani hapsedmesi 40 yılını, kadının ise yalnızca beş dakikasını almış. Şeytani söyle isyan etmiş Tanrı'ya:

"TANRIM, MADEM Kİ KADINI YARATACAKTIN, O ZAMAN BENİ NİYE YARATTIN?"

12. Gönlümde ki azgın devi rüzgârlara attım;

Gözlerle günah işlemenin zevkini tattım.

Gözler ki, birer parçasıdır senden İlah'ın,

Gözler ki, senin en katı zulmün ve silahın...

(H. N. Atsız, *Geri Dönen Mektup*)

13. Buda gelir buda geçer ağlama... (Âşık Daimî)

14. Bir şey var aramız da

Senin bakışından belli

Benim yanan yüzümden

Dalıveriyoruz arada bir

İkimizde aynı şeyi düşünüyoruz bel ki

Gülüşerek başlıyoruz söze

Bir şey var aramız da

Onu buldukça kaybediyoruz isteyerek

Fakat ne kadar saklasak nafile

Bir şey var aramız da

Senin gözlerinde ışıldıyor

Benim dilimin ucunda

(N. U. Akgün, *Birisi*)

15. Gidipte gelmemek gelipde bulmamak var.
(Atasözü)

16. vurma kazmayı

ferhâaad

he'nin iki gözü iki çeşme

âaahh

dağın içinde ne var ki...

ya senin içinde ne var

ferhat

ejderha bakışlı he'nin

iki gözü iki çeşme

ve ayaklar altında yamyassı

kasrında şirin de böyle ağlıyor

ferhaaat

(Asaf Halet Çelebi)

17. Allah biliyor ya

Benim şaşkınlığım sizinkine benzemez

Hayrete düşürür beni umursamadığınız şeyler

Mesela ırmağa binen balık

Güneşi sırtında taşıyan dağ

Ve peribacaları, avurtları çökmüş kayalar

Ve sarışın semazenler, ayçiçekleri

Hayrete düşürür beni.

Merakım da sizinkine benzemez

Şöyle seslenirim bazen:

Yağmurkuşu bana bir şeyler söyle

Deli ırmak ne fısıldar denize.

18. "Ne güzel şey hatırlamak seni,

bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin

ve saçlarında

vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının...
İçimde ikinci bir insan gibidir...

19. "Mutluluk mavi çocuk,
Oynardı bahçemizde..."

(H. H. Korkmazgil)

20. İşte gidiyorum çeşm-i siyahım

Önümüzde dağlar sıralansada

Sermayem derdimdir servetim ahım

Karardıkça bahtım karalansada

Haydi dolaşalım yüce dağlarda

Dost beni bıraktı ah ile zârda

Ötmek istiyorum viran bağlarda

Ayağıma cennet kiralansada

(Âşık Mahzunî Şerif, *Çeşm-i Siyahım*)

21. Ne güzel seni bulmak bütün yüzlerde

Sonra seni kaybetmek hemen her yerde

Ne güzel bineceğim vapurları kaçırmak

Yapayalnız kalmak iskelelerde...

(Y. B. Bakiler, *Gözlerin İstanbul Oluyor Birden*)

22. Kimsesizim hısmımda yok, hasmımda

Görünmezim cismimde yok, resmimde

Dil üzmezim, tek hece var ismim de

Barınağım "gönül" denen yer benim...

(Cemal Safi, *Tek Hece*)

23. Bu sabah yağmur var İstanbul da...

(MFÖ)

24. Aşk size işmar ettiğinde izleyin onu, yolları çetin
ve sarp olsa da...

Ve kanatları sizi sarmaladığında ram olun ona, telekleri
arasında ki gizli kılıç sizi yaralayacak olsa da...

Ve sizinle konuştuğunda inanın ona,

Şimal rüzgârının bahçeyi tarumar edişi gibi,

Onun sesi rüyalarınızı darmadağın etse de...

Zira aşk, nasıl sizi taçlandırırsa öylede çarımha gerektir.

Nasıl serpilmeniz içinse öylede budanmanız içindir.

(Halil Cibran, *Ermiş*)

25. Oysa ki sen yoktun yanımda

Tomurcuk oldun sen dalımda

Düşündümde ben en sonunda

Yüreğime ektilim seni

(Soner Arıca)

26. Kızılelma nedir?

Nerede olduğu ya da olacağı belirtilmeyerek yeryüzündeki bütün Türklerin birleşip kuracakları ideal ülke veya bütün Türklerin bir araya toplanması ülküsü.

Hedeflenen amaç üzerinde parıldayan, som altından yapılmış kıvılcıklı renkli bir top olarak simgeleştirilen, bir hayal ürünü olan "Kızılelma", Oğuz Türkleri arasında da dünya hâkimiyetinin sembolü olarak kabul ediliyordu. Kızılelma, cihan hâkimiyeti ülküsüne bağlı olarak halk kitlelerine, askerlere adı ve efsanesiyle yayıldı.

Kızıl Elma efsanesi, Oğuzlar da başladı, İran'da hükümsürdü, Türk boylarına ve Osmanlılara geçen bir sembol haline geldi. Oğuz Han'ın el de etmek istediği Pekin, Türklerin ilk Kızılelma'sı oldu. Osmanlı'nın ilk Kızıl Elma'sı ise, Anadolu da beylikler dönemine son verip Türk birliğini sağlamaktı. Daha sonra Osmanlı'nın Kızılelma'sı İstanbul oldu. İstanbul fethedilince Kızıl Elma da Roma'ya St. Pierre'nin kubbesine taşındı.

Kelimenin tam olarak ne zaman, nerede ve nasıl geçtiği bilinmemekle birlikte tarihî akış içerisinde hep batı yönünde ilerlemenin bir sembolü olmuştur. Osmanlılar, İstanbul, Viyana ve Roma'ya Kızıl Elma demişlerdi. İstanbul'un fethinden sonra, Kızılelma'nın, Romada bulunan Saint-Pierre kilisesinin mihrabındaki altın top olduğu ileri sürülmüştür.

27. Üniversite'de okuyan bir öğrenci yıl sonunda sınavlara girmiş ve arkadaşına:

— "Ben memleketime gidiyorum, sınavlar belli olduktan sonra bana sonuçları bildir; ancak telefona ben çıkarsam bana söylersin. Telefona annem çıkarsa zayıfım olmaz; ama eğerki bir tane olursa Ebubekir'in selamı var, dersin. İki zayıf pek te zannetmiyorum ama eğerki olursa; Ebubekir'in, Ömer'in selamı var, dersin. Üç zayıf hiç olmaz da eğer olursa Ebubekir'in, Ömer'in, Osman'ın; dört zayıf imkânsız da eğer ki olursa Ebubekir'in, Ömer'in, Osman'ın, Ali'nin selamı var dersin." şeklinde konuşup memleketine gider. Bir süre sonra da sınavlar belli olur, arkadaşısı sınav sonuçlarını bildirmek için telefona sarılır. Telefona öğrencinin annesi çıkar.

— "Teyze, oğlunuza söyleyin ümmet-i Muhammet'in selamı var..."

28. "Cesur ve onurlu diyecekler

Hâlbu ki suskun ve kederliyim..."

(İsmet Özel)

KAYNAKLAR

E-KAYNAKLAR

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=50

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=645

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

III. HAFTA: NOKTALAMA İŞARETLERİ

1. Nokta
2. Virgül
3. Noktalı Virgül
4. İki Nokta
5. Üç Nokta
6. Soru İşareti
7. Ünlem İşareti
8. Kısa Çizgi

KAYNAKÇA

NOKTALAMA İŞARETLERİ¹

Noktalama işaretleri cümle veya yan cümledeki türlü öğeleri birbirinden ayırmaya yarayan, *nokta*, *virgöl*, *noktalı virgöl*, *iki nokta*, *üç nokta*, *soru işareti*, *ünlem işareti*, *parantez vb.* işaretlerden her biridir. Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgöl, noktalı virgöl, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

1. Nokta (.)

1. Cümlelerin sonuna konur: *Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.*

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu. (Reşat Nuri Güntekin)

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur: *Alb.* (albay), *Dr.* (doktor), *Yrd. Doç.* (yardımcı doçent), *Prof.* (profesör), *Cad.* (cadde), *Sok.* (sokak), *s.* (sayfa), *sf.* (sıfat), *vb.* (ve başkası, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi), *Alm.* (Almanca), *Ar.* (Arapça), *İng.* (İngilizce) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur: *3.* (üçüncü), *15.* (on beşinci); *II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent vb.*

4. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur: *3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında vb.*

5. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

6. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *29.5.1453, 29.X.1923 vb.*

UYARI: Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz: *29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923 vb.*

¹ Bu not TDK'nin http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132'den alınmıştır.

7. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *Tren 09.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.*

Tören 17.30'da, hükümet daireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. (Tarık Buğra)

8. Kitap, dergi vb.nin künyelerinin sonuna konur:

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

9. Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur: *1.000, 326.197, 49.750.812* vb.

10. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.org.tr>

11. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır: *4.5=20, 12.6=72* vb.

2. Virgül (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adivar)

Sessiz dereeler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarda tutuk dilli gönüller (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Zindana atılan mahkûmlar gibi titreşerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. (Ömer Seyfettin)

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

Zemin bu kadar koyu bir kırmızıya dönüşünce, bir an için de olsa, belirginliğini yitiriverdi sivilceleri. (Elif Şafak)

Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım. (Atatürk)

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamış olsam! (Ahmet Haşim)

6. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

Adana'ya yarın gideceğim, dedi.

Aç karnına sigara içmekle hiç de iyi etmiyorsun, dedi. (Necati Cumalı)

7. Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur:

– Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

8. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

– Bu anahtar köşkü de açar, dedi. (Ömer Seyfettin)

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur: *Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.*

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor. (Yahya Kemal Beyatlı)

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. (Halit Ziya Uşaklıgil)

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir. (Atatürk)

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım,

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır: 38,6 (*otuz sekiz tam, onda altı*), 0,45 (*sıfır tam, yüzde kırk beş*)

13. Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur:

Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

UYARI: Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz:

Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adı bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu. (Halide Edip Adivar)

Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yanaşmalık etmedi. (Yaşar Kemal)

Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı. (Necati Cumalı)

14. Özne olarak kullanıldıklarında *bu, şu, o* zamirlerinden sonra konur:

Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.

O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucağını açmıştı. (Tarık Buğra)

15. Kitap, dergi vb.nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

Falih Rıfki ATAY, *Tuna Kıyıları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde *ve, veya, yahut, ya ... ya* bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kâğıt bırakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı. (Peyami Safa)

Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül

Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgöl konmaz:

Hem gider hem ağlar.

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Atasözü)

Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.

Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam.

Ne kız verir ne dünürü küstürür.

Bu kurallar bugün de yarın da geçerli olacaktır.

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da/de* bağlacından sonra virgöl konmaz:

İmlamız lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzelecek çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Metin içinde -inca/-ince anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan *mı/mi* ekinden sonra virgöl konmaz:

Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense. (Orhan Kemal)

Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın. (Attila İlhan)

UYARI: Şart ekinden sonra virgöl konmaz:

Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı. (Reşat Nuri Güntekin)

Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlatıver millete. (Tarık Buğra)

3. Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: *Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.*

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: *Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.*

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)

3. İkidenden fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde öznenin sonra noktalı virgül konabilir:

Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)

4. İki Nokta (:)

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlenin sonuna konur:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlenin sonuna konur:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (Atatürk)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Falih Rıfkı Atay)

3. Ses bilgisinde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır: *a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.*

4. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, işitin!

Üstten gök çökmedikçe,

alttan yer delinmedikçe

ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göğe erer başımız

başınla senin!

Bilge Kağan: Ulusum birleşip yücelsin diye

gece uyumadım, gündüz oturdum.

Türklerim Bilge Kağan der bana.

Ben her şeyi onlar için bildim.

Nöbetteyim! (A. Turan Oflazoğlu)

5. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

– *Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?*

Ziraatçı sayar:

– *Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...* (Falih Rıfkı Atay)

6. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.org.tr>

7. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $56:8=7$, $100:2=50$ vb.

5. Üç Nokta (...)

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyor da bu yanı... (Tarık Buğra)

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur: *Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.*

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur:

... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarık Buğra)

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktainazardan istifade ederiz. O noktainazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek... (Atatürk)

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— *Koca Ali... Koca Ali, be!..* (Ömer Seyfettin)

UYARI: Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir:

Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)

Nasıl da akşam oldu?.. Nasıl da yavrucaklar sustu?.. Nasıl da serçecikler yuvalarına sığındı?.. (Necip Fazıl Kısakürek)

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

— *Yabancı yok!*

— *Kimsin?*

— *Ali...*

— *Hangi Ali?*

— ...

— *Sen misin, Ali usta?*

— *Benim!..*

— *Ne arıyorsun bu vakit buralarda?*

— *Hiç...*

— *Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa!..*

— *!..* (Ömer Seyfettin)

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

6. Soru İşareti (?)

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Atatürk bana sordu:

— *Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?* (Falih Rıfkı Atay)

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır: *Yunus Emre (1240 ?-1320), (Doğum yeri: ?) vb.*

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

UYARI: *mi/mi* ekini alan yan cümle temel cümlenin zarf tümleci olduğunda cümlenin sonuna soru işareti konmaz: *Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.*

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı. (Haldun Taner)

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklardan mı? (Yahya Kemal Beyatlı)

7. Ünlem İşareti (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur: *Hava ne kadar da sıcak! Aşk olsun! Ne kadar akıllı adamlar var! Vah vah!*

Ne mutlu Türk'üm diyene! (Atatürk)

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Atatürk)

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. (Atatürk)

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle! (Yahya Kemal Beyatlı)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

8. Kısa Çizgi (-)

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

*Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil-
mem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepeler-
lerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvayda-*

ki adam bir tanıdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?

*Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte pek başıboş-
lar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)*

2. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

*Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında
durmuştu. (Ömer Seyfettin)*

3. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır: *al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük vb.*

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır: *al-, dur-, gör-, ver-; başar-, kana-, okut-, taşla-, yazdır- vb.*

5. İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur: *-ak, -den, -ış, -lık; -ımsa-; -la-; -tır- vb.*

6. Heceleri göstermek için kullanılır: *a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık vb.*

7. *Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e* anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır: *Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe-Fransızca Sözlük* vb.

UYARI: Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz: *On on beş yıl. Üç beş kişi geldi.*

8. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: $50-20=30$

9. Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır: $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$

E-KAYNAKLAR

TDK: Noktalama İşaretleri. (Erişim Tarihi: 13.02.2017)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132'd

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

IV. HAFTA: NOKTALAMA İŞARETLERİ

9. Uzun Çizgi
10. Eğik Çizgi
11. Ters Eğik Çizgi
12. Tırnak İşareti
13. Tek Tırnak İşareti
14. Denden İşareti
15. Yay Ayraç
16. Köşeli Ayraç
17. Kesme İşareti

KAYNAKÇA

- Uygulama 1: Kesme İşareti
Uygulama 2: Noktalama İşaretleri

9. Uzun Çizgi (—)¹

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna **konuşma çizgisi** de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— *Eski şehri gezdin mi?*

— *Rothschild'in evine gittin mi?*

— *Goethe'nin evini gezdin mi?* (Ahmet Haşım)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?" (Faruk Nafiz Çamlıbel)

10. Eğik Çizgi (/)

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur: *Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak.* (Mehmet Akif Ersoy)

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur: *Altay Sokağı No.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA*

Ülke adı yazılacağına ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / Ankara

TÜRKİYE

¹ Bu not TDK'nin http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132'den alınmıştır.

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: 18/11/1969, 15/IX/1994 vb.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır: -a/-e, -an/-en, lık/-lik, -madan /-meden vb.

5. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $70/2=35$

7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: g/sn (gram/saniye)

11. Ters Eğik Çizgi (\)

Bilişim uygulamalarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır: C:\Belgelerim\Türk İşaret Dili\Kitapçık.indd

12. Tırnak İşareti (“ ”)

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır: *Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk'ün “Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” sözü yazılıdır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözü her Türk'ü duygulandırır.*

Bakınız, şair vatani ne güzel tarif ediyor:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”

UYARI: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

“İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır: *Yeni bir “barış taarruzu” başladı.*

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

Bugün öğrenciler “Kendi Gök Kubbemiz” adlı şiiri incelediler.

“Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

Höyük sözü Anadolu’da *tepe* olarak geçer.

Cahit Sıtkı’nın *Şairin Ölümü* şiirini Yahya Kemal çok sevmiştir. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

UYARI: Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz: *Elif Şafak’ın “Bit Palas”ını okudunuz mu?*

4. Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

13. Tek Tırnak İşareti (‘ ’)

Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır:

Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.

“Atatürk henüz ‘Gazi Mustafa Kemal Paşa’ idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi.” (Fahri Rıfka Atay)

14. Denden İşareti (")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

a. *Etken* *fiil*

b. *Edilgen* "

c. *Dönüştürme* "

ç. *İsteş* "

15. Yav Ayraç ()

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yav ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

2. Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

İmek fiilinin (ek fiil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

4. Alıntının aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

Bir isim kökü, gerektiğinde çeşitli eklerle fiil kökü durumuna getirilebilir (Zülfikar 1991: 45).

5. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

6. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır: *Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.*

7. Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır: *1496 (?) yılında doğan Fuzuli...*

8. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:

I) 1) A) a)
II) 2) B) b)

16. Köşeli Ayraç ([])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır: *Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.*

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır: “*Eldem, Osmanlıda en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tuğunu] söyledikten sonra...*” (Hilmi Yavuz)

3. Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: *Reşat Nuri [Güntekin], Çalığışu, Dersaadet, 1922. Server Bedi [Peyami Safa]*

17. Kesme İşareti (')

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır: *Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'muş, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Şinasi'yle, Alman'sınız, Kırgız'im, Karakeçili'nin, Osmanlı Devleti'ndeki, Cebrail'den, Çanakkale Boğazı'nın, Samanyolu'nda, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.*

“*Onun için Batı'da bunlara birer fonksiyon buluyorlar.*” (Burhan Felek)

1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. (Atatürk)

Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır: *Hisar'dan, Boğaz'dan vb.*

Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır: *Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.*

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır: *Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.*

Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: *Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...*

UYARI: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz: *Boğaz Kprmzn güzelliği, Amik Ovamızın bitki rts, Kuşadamızdaki liman vb.*

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturma ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliesinden vb.*

UYARI: *Başbakanlık, Rektörlük vb.* sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde *Başbakanlığa, Rektörlüğe vb.* biçimlerde yazılır.

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, okluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriker, Türklerin, Türklüğün, Trkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün vb.*

UYARI: Sonunda *p, , t, k* nszlerinden biri bulunan *Ahmet, elik, Halit, şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen *Ahmedi, Halidi, şahabı; Bosna-Herseği; Kerkğ, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı* biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

2. Kişi adlarından sonra gelen sayđı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur: *Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.*

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur: *TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.*

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur: 1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle vb.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur: Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir. Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu'nun veri tabanının Genel Ağ'da hizmete sunulduğu gün olan 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin TDK için önemi büyüktür.

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

Bir ok attım karlı dağın ardına

Düştü m'ola sevdiğimin yurduna

İl yanmazken ben yanarım derdine

Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)

Şems'in gözlerine bir şüphe çörekledi: "Dostum ne'n var? Her şey yolunda mı?" (Elif Şafak)

Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)

7. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur: a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.

E-KAYNAKLAR

TDK: Noktalama İşaretleri. (Erişim Tarihi: 13.02.2017)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132'd

Uygulama 1: Kesme İşareti

- Aşağıda kesme işaretinin çeşitli kelimelerdeki kullanımı örneklendirilmiştir. Kesme işaretinin doğru kullanıldığı kelimeyi belirtiniz.

1. İzmir'linin İzmirli'nin İzmirlinin	2. Türk Dil Kurumunda Türk Dil Kurumu'nda Türk Dil Kurumun'da
3. Bodrum Kalesi'nin Bodrum Kale'sinin Bodrum Kalesin'in	4. Türkçe'de Türkçede Türk'çede
5. Ahmet'lerin Ahmetler'in Ahmetlerin	6. Mühendislik Fakültesi Dekanlığına Mühendislik Fakültesi Dekanlığı'na Mühendislik Fakültesi Dekanlık'ına

Uygulama 2: Noktalama İşaretleri

- Aşağıda parantezle gösterilen yerleri uygun noktalama işaretleri ile doldurunuz.

1. Yaz geldi mi denize gideriz ()

2. Sait Faik () Cumhuriyet Dönemi'nin en büyük öykücüsüdür bence () Kendinden öncekilerin yapmadığı bir şeyi yaptı () Türk öykücülüğüne yepyeni bir tarz getirdi ()

3. Milli Piyango'dan büyük ikramiye çıkınca neler aldı neler () yatlar () katlar () otomobiller ()

4. Bir bilge () oğullarına öğüt veriyordu () () Canım çocuklarım () hüner öğrenin () çünkü hüner akan bir çeşmedir () yaşayan bir zenginliktir () ()

5. Toprak () kuru dallar () otlar () Tanıdık bir şarkıyla gelen yağmurun serinliğine bırakıyor kendini ()

6. İnsan gençliğinde öğrenir () yaşlılığında anlar ()

7. Ünlü harflerimiz şunlardır () a () e () ı () i () o () ö () u () ü ()

8. () Nereye gidiyorsunuz ()

() Eve ()

9. Satıcı () çocuğa doğru elini uzattı ()

10. Söz var () iş bitirir () söz var () baş yitirir ()

11. Elleriyle çalışan adam amele () elleriyle birlikte zihni de çalışan adam usta () zihni ve kalbiyle çalışan adam sanatçısıdır ()

12. Ah () ben de onun gibi olabilsem ()

13. Babam () zavallı babam () beni kucağına aldı ()

14. Dün akşam () adında biri geldi ()

15. Atatürk () Hayatta en hakiki mürşit ilimdir () () diyerek bilim gerçeğini vurgulamıştır ()

16. Arkadaş () yurduma alçakları uğratma sakın ()

17. Eleştiriye açık olmalıyız () eleştiriye açık dostlarımıza karşı yıkıcı değil () yapıcı eleştiriler yapmalıyız ()

18. Konulara bakıyorsunuz () hiç de iç açıcı konular değil bunlar () Çağımızda yüzlerce yıl gerilerde yaşayanlar () bir dilim ekmek için doğa ile boğuşan insanlar ve onların ilkel ortamları ()

19. Okumayı öğrenmek sanatların en gücüdür () demişti Goethe ()

20. Yoo () güvercinlerime dokunmayınız () dedi ()

21. Faruk () Kenan () Hulusi ve Mustafa ile yaşıt sayılır ()

22. Bakkaldan şeker () çay () manavdan biber () domates () kasaptan kıyma () kuşbaşı aldım ()

23. Dil sade () süsten uzak () çarpıcı ve inandırıcı olmalıdır ()

24. Sadece gençler değil gelenler () yaşlılar () öğretmenler ()

25. Sanat yaratmaktır () Yaratmak ise hürlekle olur () Gerçekten sanatçı () eserini Şu ya da bu yasanın baskısı altında bırakamaz () Onun kaleminde ya da fırçasında kendini duyuran tek baskı () sanatın baskısıdır ()

26. Dolu sözcüğünün karşıt anlamlısı nedir ()

27. Aman efendim () ne korkunç bir emir bu ()

28. Reşat Nuri Güntekin'in () Çalıkuşu () adlı eserini okudunuz mu ()

29. Haberde bulunması gereken dört özellik vardır () ilginç olması () önemli olması () yeni olması () doğru olması ()

30. () Çok bekleyecek miyiz vapuru ()

() Neredeyse kapılar açılır () bineriz () dedim ()

31. Uğraş () didin () düşün () ara () bul () koş () atıl () bağır () durmak zamanı geçti () çalışmak zamanıdır ()

32. Anılar insan yaşamının dokusudur () kendisidir () onları atınız () insan da kalmaz ()

33. Bugün fizik () kimya () yarın Türkçe () tarih () felsefe çalışacağım ()

34. Geçen hafta cuma günü () seninle görüştüğümüz gün () çok yorulmuştum ()

35. Baba () duydukları karşısında ne yapacağını bilemedi () yutkundu () bir şey söyleyemedi ()

36. Dışarıda çoluk çocuğuyla dolaşmaya öyle alışmıştı ki ()

37. Kel ölür () sırma saçlı olur () kör ölür () badem gözlü olur ()

38. Selimiye Camisi'nin avlusunda gözyaşlarımı tutamadım () sessiz sessiz ağladım ()

39. İki şeyden nefret ederim () kıskançlık () kalleslik ()

40. Ah () Şu çocuk ne cici () ne kadar cana yakın () ne kadar güzel ()

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

V. HAFTA: SÖZLÜ ANLATIM VE TÜRLERİ

1. Sözlü Anlatımın Temel İlkeleri

- 1.1. Konuşma öncesi Yapılması Gerekenler
- 1.2. Konuşma Sırasında Yapılması Gerekenler
- 1.3. Konuşma Sonrası Yapılması Gerekenler

2. Sözlü Anlatım Türleri

- 2.1. Konferans
- 2.2. Açıkoturum
- 2.3. Panel-Forum
- 2.4. Sempozyum
- 2.5. Kongre
- 2.6. Münazara
- 2.7. Söylev
- 2.8. Demeç
- 2.9. Seminer

Ekler: Konferans, Seminer, Sempozyuma Dair Fotoğraf Örnekleri

SÖZLÜ ANLATIM VE TÜRLERİ

*“İnsanı hayvandan ayıran şey konuşmak
insanı insandan ayıran şey ise güzel konuşmaktır.”*

Duygu, düşünce, dilek veya isteklerin karşıdaki kişi ya da kişilere konuşma yoluyla bildirilmesine (iletilmesine) **sözlü anlatım** denir. Eski dilde sözlü anlatım **hitabet** konuşmacı ise **hatip** kelimeleri ile karşılanırdı. Güzel konuşmanın temel ilkelerinden söz eden çalışma alanına ise **belagat** denirdi. Batıda bu kavram **retorik** kelimesiyle karşılanır. Buradan hareketle konuşma ve güzel konuşmanın sadece bugünün ve sadece belli bir topluluğun meselesi olmadığını söyleyebiliriz. Eskiden de insanlar konuşmayı önemsemişler ve bunun üzerine ayrıntılı çalışmalar yapmışlardır. Gerek Doğu toplumlarında gerekse Batı toplumlarında güzel konuşmak tarih boyunca bir üstünlük sebebi sayılmıştır. İslam medreselerinde belagat temel derslerden biri olarak okutulurken Batı’da Eski Yunan’dan günümüze kadar her dönemde okullarda retorik ders olarak okutulmuştur. Sözlü anlatımla ilgili bu temel bilgilerden sonra “İyi bir konuşma yapmak için nelere dikkat edilmelidir?” sorusuna cevap arayabiliriz:

1. SÖZLÜ ANLATIMIN TEMEL İLKELERİ

1.1. KONUŞMA ÖNCESİ YAPILMASI GEREKENLER:

Konu tespiti: Konu tespiti kimi zaman önceden belirlenirken kimi zaman da konuşmacının kendisine bırakılır. Önceden belirlenmiş konularda konuşmacının bir tercih hakkı yoktur. Belirlenmiş konuya, dinleyicilerin ilgisini çekecek bir formatta hazırlanır. Fakat konuşmacı konu seçiminde özgürse dinleyicilerin de ihtiyacını ve ilgi alanlarını gözeterek en iyi bildiği konuyu seçmelidir. Unutulmamalıdır ki konuşmacının iyi bildiği konu, dinleyicileri ilgilendirmiyor ya da onların işine yaramıyorsa konuşma can sıkıcı bir hâl alabilir. İyi bir konuşmacı niçin konuştuğunu, konuşmasıyla dinleyici ya da dinleyiciler üzerinde nasıl bir etki yaratmak istediğini bilen kişidir.

Hazırlık: Günlük işlerimizi görürken yaptığımız konuşmalar hazırlıksız konuşmalardır. Bunlar için önceden bir hazırlık yapmamıza gerek yoktur. Oysa sunum, konferans, panel gibi konuşmalar hazırlıklı konuşmalardır. Bu konuşmalar, için ciddi bir hazırlık gerektirir. Bu hazırlık nasıl olmalıdır? Her şeyden önce konuşmacı, söz edeceği konu hakkında önceden yapılmış en azından temel çalışmaları mutlaka görmelidir. Konuşmasında konunun hangi yönünü öne çıkaracağını, hangi yönünü genel bir tanımlama ile geçeceğini mutlaka planlamalıdır. Bu plan doğrultusunda konuşma notları çıkarmalıdır. Konuşma notları

anahtar kavramları belirtecek biçimde avuç içine sığabilecek kâğıtlara yazılmalıdır. Zira sunum sırasında büyük kâğıtlar içinden işimize yarayan kısmı arayıp bulmak zor olabilir. Slaytlı bir sunum için de aynı durum söz konusudur. Görsele bilginin tamamını yazmak, konuşmacıyı gereksiz hâle getirebilir. Notlar ve slaytlar hazırlanırken konuşma süresi göz önünde bulundurularak gereksiz ayrıntılar mümkün olduğu kadar atılmalıdır. Konu, muhatabın ilgisini çekebilecek bir formatta hazırlanmalıdır. Muhatabın hayatından örneklerle zenginleştirilen konuşma metinlerinde muhatabın konu ile özdeşlik kurması daha kolay olacaktır. Konuşmanın hazırlanması sırasında görsel ve işitsel malzemenin bol miktarda kullanılması da dinleyicinin dikkat ve ilgi düzeyini artıran unsurlardandır. Ayrıca bu, bilginin kalıcılığını da artıracaktır. Zira insanların okuduklarının yüzde onunu, duyduklarının yüzde yirmisini, gördüklerinin yüzde otuzunu, hem görüp hem duyduklarının yüzde ellisini, görüp duyup söylediklerinin yüzde seksenini, görüp duyup söyleyip dokuduklarının yüzde doksanını hatırladıkları söylenir.

Prova: Sözlü anlatım canlı yayın gibidir. Söylenen sözün geri dönüşü yoktur. Bu nedenle konuşmadan önce yapılacak prova ile söylenecek cümlelerin içeriği ve sırası konuşmacı tarafından iyice belirlenmelidir. Aksi takdirde konu hatibin hiç arzu etmediği bir noktaya gidebilir. Provanın, konuşma yapılacak salonda yapılması en ideal olanıdır. Bu sayede konuşmacı salonun büyüklüğüne göre ses tonunu ayarlayabilecek, duracağı yeri, hareket alanını iyice öğrenmiş olacaktır. Konuşma yapılacak mekânda prova imkânı yoksa aynanın karşısına geçip karşımızda bir dinleyici kitlesi varmışçasına prova yapılabilir.

Yöntem: Konuşmacı kullanacağı yöntemi önceden belirlemelidir. Beyin fırtınası (birlikte düşünme ve tartışma) öğretme, bilgilendirme veya duygulandırma gibi yöntemlerin karmakarışık bir sistem içinde kullanıldığı konuşmalar verimli olamaz.

Kılık Kıyafet Tercihi: “İnsanlar kılık kıyafetleriyle karşılanır, fikirleriyle uğurlanır.” “En güzel tavsiye mektubu kıyafettir.” şeklindeki cümleler kılık kıyafetin insanlar zihnindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Konuşmacının kılık kıyafeti ilk elde dinleyicilerin önyargı ile yaklaşmasını engelleyecek şekilde olmalıdır. Konuşmacı anlattıklarını önemsiyor ve fikirlerinin kılık kıyafet tercihine kurban gitmemesini istiyorsa kişisel zevklerinden en azından bir süreliğine vazgeçebilmelidir.

1.2. KONUŞMA SIRASINDA YAPILMASI GEREKENLER:

Selamlama-Kendini ve Konuyu Tanıtma: Konuşmaya başlamadan evvel dinleyicileri selamlamak, onlarla duygusal bağ kurmanın ilk adımı olması bakımından

önemlidir. Bu selamlama, kimi toplantılarda son derece resmi bir protokol sıralaması şeklinde gerçekleştiği için masallardaki “Bir varmış bir yokmuş...” kalıp ifadeleri gibi çoğu zaman dinleyici için bir şey ifade etmez. Bu nedenle hatip, resmî konuşmalarda bile meselenin ciddiyetini bozmadan selamlama cümlelerine kendinden bir şey katabilmelidir. Dinleyici topluluğu konuşmacıyı tanımıyorsa kimi konuşmalarda konuşmacının kendini tanıtmayı ve konuyla ilişkisini ifade edecek sözler söylemesi gerekebilir. “Kendini öven imamın cemaati az olur.” sözü hatırd tutularak bu kısım fazla abartılmamalıdır. Konuşmaya başlamadan çok genel hatlarıyla konunun bir bütün olarak tanıtılması önemlidir. Konuşma sırasında konu parçalanarak daha ayrıntılı biçimde sunulur, konuşma sonunda ise tekrar bütün hâlinde ifade edilir. Böylelikle *bütün-parça-bütün* yöntemi kullanılarak konunun daha kalıcı olması sağlanır.

Heyecan Kontrolü: İyi bir konuşma için belli oranda heyecan gereklidir. Bu, konuşmacının anlattığı konuya ve anlatma eyleminin kendisine verdiği önemin de bir göstergesidir. Birçok ünlü hatip, konuşmalarında heyecanını hiçbir zaman yitirmediğini ifade eder. “Söz yürekten çıkarsa, yüreğe gider. Dilden çıkarsa kulağı aşamaz.” sözü bir anlamda bu gerçeğe vurgu yapar. Konuşmacıyı heyecanlandırmayan sözün dinleyiciyi heyecanlandırması beklenemez. Ancak heyecan aşırı olduğunda zararlıdır. Aşırı heyecan genellikle tecrübesizlikten kaynaklanır. İlk sunumlarda heyecan nedeniyle dışardan gözlenebilecek hatalar, tecrübe arttıkça azalmaya başlar. Heyecanın ikinci bir sebebi konuya hâkim olmamaktır. Bu nedenle hazırlık aşamasında konuyla ilgili araştırmalar derinlikli biçimde yapılmalıdır. “Konuşmacı bu konuyu benden daha iyi bilen yoktur.” özgüveni ile hareket ederse bu ses tonundan duruşuna kadar konuşmanın bütün unsurlarını olumlu yönde etkileyecektir. Şehirlerarası bir yolculuğa çıktığınızı düşünün. Otobüs henüz hareket etmişken sarsıntılı biçimde duruyor ve bu olay birkaç kez tekrar ediyor. Şoför, sorunun kaynağını korkulu bakışlarla muavinden öğrenmeye çalışıyor. Bu yolculuk, yolcular için daha başlamadan bir kâbus sebebi olmuştur. Konuşmacıyı şoföre dinleyicileri yolculara benzetirsek konuşmacının aşırı korku ve heyecanının dinleyiciler için bir güvensizlik sebebi olacağı açıktır.

Göz Teması: Konuşmacı, dinleyicilerle göz temasını hiçbir zaman kaybetmemelidir. Bu selamlama ile birlikte başlayan duygusal birlikteliğin ikinci adımıdır. Dinleyici bu sayede önemsendiğini hissedecektir. Ancak bu göz teması “ölü bakış” adı verilen sadece göz gezdirmek şeklinde bir bakıştır. Tanımaya çalışır gibi gözlerini dikerek bir dinleyiciye odaklanmak hem ilgili dinleyiciyi rahatsız eder hem de diğer dinleyicilerin konuşmadan

kopmasına neden olabilir. Konuşmayı kısmen bir iktidar meselesi olarak düşünürsek bilmenin, konuşmanın gücünü kullanan hatibin gözleriyle bir iktidar kurduğunu da söyleyebiliriz.

Dil ve Üslup: Konuşma sırasında muhatabın anlamayacağı kelimeleri tercih etmek, çok hızlı ya da yavaş konuşmak, kulağı rahatsız edebilecek kadar yüksek ya da duyulmayacak kadar alçak bir ses tonu kullanmak doğru değildir. Konuşma sırasında abartılı olmamak kaydıyla jest ve mimiklerin yardımıyla konuyu dramatize etmek dinleyicilerin ilgisini diri tutmak bakımından önemlidir. Konuşmadaki üslubun içerik ve muhataba göre şekillendiği unutulmamalıdır. Bir ordu kumandanının askerlerine hitaben söyleyeceği nutuk elbette tabiatı gereği biraz serttir. Bunun tam aksi olarak bir âşık, gönlünü almaya çalıştığı sevdiğine sert bir üslup kullanmamalıdır. Ayrıca iyi bir konuşmacının toplumun gelenek ve göreneklerine, inançlarına ters düşen, onları yok sayan ifadeler kullanmaması gerektiği unutulmamalıdır.

Sonuç: Konuşmacı konuşmasını bitirirken konuştuklarını ve bu konuşmada vermek istediği mesajı ya da ulaştığı sonuçları üç beş cümle hâlinde özetlemelidir. Dinleyicilere teşekkür ederek konuşmanın formatı müsaitse dinleyicilerden soru talep edip bunları cevaplamalıdır. Konuşmacı soru cevap faslından sonra dinleyicilere teşekkür ederek konuşmasını sonlandırmış olur.

1.3. KONUŞMA SONRASI YAPILMASI GEREKENLER:

Değerlendirme: Konuşma birbirini tanıyan insanların bulunduğu bir ortamda yapılmışsa fikirlerine güvendiğimiz dinleyicilerden konuşmamızla ilgili değerlendirmeler alabiliriz. Kamera kaydı yapılmışsa bu kaydı sonrasında tekrar izleyerek yaptığımız yanlışları bir sonraki konuşmada tekrar etmemeye çalışabiliriz. Eğitim amaçlı bir konuşma yapılmışsa dinleyicilere “Konuşmacı Değerlendirme Formu” dağıtarak görüşlerini alabiliriz. Bu formda heyecan kontrolü, konuya hâkimiyet gibi başlıkların puanlanması yer alabilir.

Değerlendirme Ölçütleri:	Evet	Kısmen	Hayır
Konuşmacının kılık kıyafeti uygun mu?			
Konuşmacı kendini tanıttı mı?			
Girişte konu genel hatlarıyla tanıtıldı mı?			
Dinleyicinin dikkati konuya çekilebildi mi?			
Konuşmanın belli bir planı, uyumu ve düzeni var mı?			
İçerik yeterince aktarıldı mı?			
Düşünceler açık ve inandırıcı biçimde aktarılabilir mi?			
Gereksiz ayrıntılardan kaçınıldı mı?			

İlginç, farklı ve akılda kalıcı mı?			
Sunum inandırıcı mı?			
Konuşma görsel unsurlarla etkili ve uygun biçimde desteklendi			
Konuşma sonunda konu özetlendi mi?			
Çarpıcı bir kapanış yapılabildi mi?			
Kaynaklar belirtildi mi?			
Sorulara süre tanındı mı?			
Sorulara tatmin edici yanıtlar verildi mi?			
İlgisiz sorular belirtildi mi?			
Zamana uyuldu mu?			
Konuşmacı ortama ve düzene hazırlıklı mı?			
Dinleyici kitlesi kontrol altında tutulabildi mi?			
Konuşmacı anlaşılır ve akıcı biçimde konuştu mu?			
Doğal ve ezbere dayanmayan bir konuşma yapıldı mı?			
Dil etkili ve doğru biçimde kullanıldı mı?			
Gereksiz seslerden kaçınıldı mı?			
Beden dili iyi kullanıldı mı?			
Gereksiz ve ritmik hareketlerden kaçınıldı mı?			
Dinleyici ile göz teması sağlandı mı?			
Nezaket kurallarına uyuldu mu?			
Özenle hazırlanılmış mı?			
Konuşmanın genel anlamda başarılı mı?	Evet: O Hayır: O		

Konuşmacı Değerlendirme Formu

2. SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ

2.1. Konferans:¹ Daha çok bilim ve sanat konularında bir yazar, bilim adamı, sanatçı, düşünür veya uzmanın dinleyicilerin önünde düşüncelerini, bilgilerini açıklamak suretiyle yaptıkları konuşmalardır. Genellikle tek konuşmacının olduğu ve en fazla iki-üç saat süren bu kitle konuşma türünün temel amacı “bilgilendirme”dir. Konferanslarda konular toplumdaki birçok kişinin ilgisini çekecek mahiyette seçilir ve seçilen bu konu, çok fazla detaya girilmeden kolayca anlaşılabilir nitelikte anlatılır. Bu sebeple konferanslardaki dinleyici yelpazesi oldukça geniş ve renkli olabilmektedir. Konferanslarda konunun ilgi çekici olmasının yanında istikrar, açıklık, sesin doğru kullanılması, kelime seçimi, ifadenin düzgünlüğü, sürenin aşılması dikkat edilecek ana kurallardır. (Bkz.: *Ekler*)

2.2. Açık Oturum: Kamuoyunu yakından ilgilendiren güncel bir konunun değişik görüşlerdeki uzman kişiler tarafından tartışılmasıdır. Açıkoturum dinleyiciler önünde yapılabildiği gibi radyo ve televizyonlarda da yapılabilir. Açıkoturumda tartışmacıların yanı sıra bir de tartışmayı yöneten başkan vardır. Başkan, her görüşün eşit oranda temsil

¹ Uluslararası bir sorunun çözülmesi için yapılan toplantılara da konferans adı verilmekle birlikte burada konferansın birinci anlamı üzerinde durulacaktır.

edilmesine zemin hazırlar, konuyu belirler, konuşmacıları tanıtır, sonra konuşmacılara sırasıyla söz verir. Konuşmacılar birbirlerini dikkatle dinler ve not alırlar. Gerekirse başkan konuşmacıların birbirlerinin sözlerine cevap vermelerine izin verir. Genellikle yapılan konuşmalar oturumun sonunda başkan tarafından toparlanıp özetlenir ve gerektiğinde dile getirilmeyenler ifade edilir.

2.3. Panel-Forum: Bir başkanın yönetiminde, küçük bir tartışmacı grubun izleyiciler

önünde belli bir konuya ilişkin görüş ve düşüncelerini belirttikleri grup tartışmasıdır. Açıkoturum ile büyük benzerlikler taşımakla birlikte iki tartışma türü arasındaki en belirgin ayrımlar şunlardır: Panelde bir konunun çeşitli yönleri uzmanlar tarafından ele alınarak genişletilir; açıkoturumda ise aynı konuda farklı görüşlere sahip insanların tartışır. Panelde konuyla bir sonuca varma hedefi görülmezken açıkoturumda bir sonuca ulaşma gayesi görülür. Ayrıca iki tür arasında bir üslup farkı da görülür. Açık oturumda yapılan tartışmalar panele göre daha hareketlidir.

Panel daha çok bir sohbet havası içinde yapılır. Panelin sonunda tartışma dinleyicilere de geçerse tartışma **“forum”** hâlini alır. Forumdaki topluluğun her üyesinin, konuşmada ve görüşlerini bildirmede eşit hakkı vardır. Forumda konuşmacı kadar dinleyici de sorunu çözmek için görüş belirtir, tartışmaya katılır. Forum sonunda tartışma konusu olan sorunun çözümünde tutulacak ortak yolun belirlenmesi amaçlanır. Burada başkanın hem konuşmacıları hem de dinleyicileri yönetmesi daha güçtür. Bu bakımdan forum başkanının yönetmede ve konuşmada yetenekli ve birleştirici olması gerekir.

2.4. Sempozyum (Bilgi Şöleni): Sempozyum Yunancada, yemek ve içkinin olduğu

bilim ve felsefe konularının konuşulduğu toplantı anlamına gelir. Panel ve açık oturumlara göre daha geniş bir dinleyici topluluğu karşısında özellikle bilim, sanat ve fikir alanlarında farklı konuşmacıların aylar öncesinden belirlenen bir konuya dair yaptıkları araştırma/çalışma/inceleme neticesinde elde ettikleri bilgileri aktardıkları konuşmalardır. Sempozyuma bir çeşit konferanslar dizisi de diyebiliriz. Ancak sempozyum konferansa oranla daha ilmî ve ciddi bir kitle konuşma türüdür. Bilgi alışverişi niteliğini taşıdığı için sempozyum,

daha çok belli bir alandaki insanları ilgilendirir. Bu sebeple dinleyici kümesi konferansa oranla daha homojendir. Örneğin Mehmet Âkif'le ilgili bir konferans düzenlendiğinde bu konuşmaya Mehmet Âkif'e ilgi duyan eğitim düzeyi/ niteliği, sosyal statüsü vb. birbirinden oldukça farklı insanlar katılır; genel düzeyde bilgi edinir. Mehmet Âkif'le ilgili bir sempozyum düzenlendiğinde ise bu konuşmaya genellikle edebiyat bölümü öğrencileri, öğretim görevlileri veya edebiyat sahası araştırmacıları/uzmanları katılır. Çünkü bu sempozyumda Âkif farklı açılardan ele alınarak detaylıca anlatılır; bu kadar detaylı bilgi de tabiatıyla toplumdaki her kesimin ilgisini çek(e)mez. Sempozyumda aşıkturumdaki gibi bir başkan konuyu açıklar ve konuşmacılara söz hakkı verir. Her konuşma belli bir süre ile sınırlıdır. Ele alınan ortak konu değişik görüşler ve yorumlar dile getirilerek çeşitli yönlerden incelenir. Katılımcıların sayısına ve konunun ele alınış yöntemlerine göre birden çok oturum olabilir ve bu oturumlar birkaç güne yayılabilir. Her oturumda bir veya birden fazla başkan bulunur ve her bölüm için belli sayıda konuşmacı bulunur. Başkan oturumu açarken gerekli açıklamaları yapar, konuşmacıları tanıtır; konuşmaların sonunda ise konuşmacıların ileri sürdükleri görüşleri kısaca özetler ve gerekiyorsa konuyla ilgili eklemeler yapar. Sempozyumlarda istenirse sunulan tebliğler (bildiri) sonradan bir kitap hâlinde yayımlanabilir. (Bkz.: *Ekler*)

2.5. Kongre (Kurultay): Bir konuyu görüşmek üzere çeşitli ülkelerden gelen delegelerin katılımıyla gerçekleştirilen uluslararası toplantılara veya bir kurumun belli zamanlarda ya da gerektiğinde yaptığı toplantılara "kurultay" denir. *Dil kurultayı, eğitim kurultayı* gibi çeşitli başlıklar altında düzenlenen kurultaylarda, yapılan çalışmalar üzerine dinleyiciye bilgi verilir. Kurultaylar kamuoyuna açık olabileceği gibi (toplumu ilgilendiren kurultaylar böyledir) kapalı da olabilir (toplumun genelini ilgilendirmeyen kooperatif kurultayları böyledir). Kurultaylar konunun önemine, konuşmacı sayısına, konuşma sürelerine göre birkaç oturum sürebilir.

2.6. Münazara: Önceden belirlenmiş bir konunun olumlu ve olumsuz yönlerinin en az iki grup arasında dinleyiciler ve hakem heyetinin önünde tartışılmasıdır. Daha çok okullarda ve öğrenciler arasında uygulanan bir türdür. Öğrencilerin araştırma, inceleme, konuşma yeteneğinin geliştirilmesi, belli bir konudaki düşüncelerini düzenli bir biçimde ifade etmesi sağlanmaya çalışılır. Jüri, konuşmacıları; konuşma yeteneği, konunun ele alınış ve sunulmuş biçimi, kullanılan dil ve üslup, jest ve mimiklerin (vücut dili) kullanılması bakımından değerlendirir. Esas olan tezin doğruluğu değil, tezin en iyi şekilde savunulmasıdır. Bir nevi konuşma oyunu, yarışmasıdır.

2.7. Söylev (Nutuk): Geniş halk kitlelerini belirli bir duygu ve konu doğrultusunda harekete geçirmeyi, coşturmayı, bir konuda ikna etmeyi amaçlayan etkili konuşmalardır. Askerî, akademik, siyasi, dinî, hukuki içerikli olabilir. Savunulan düşünceyi olabildiğince etkili bir şekilde kanıtlamak karşıt düşünceyi çürütmek esas amaçtır. Konuşmacının topluluk karşısında etkin konuşabilme gücüne sahip, hitap ettiği kitle tarafından sevilen ve sayılan, lider karakterli, sesini, jest ve mimiklerini güçlü ve etkili bir şekilde kullanabilen bir kişi olması gerekir. Siyasi parti mitinglerinde yapılan konuşmalar nutuk türü içinde sayılabilir.

2.8. Demeç (Beyanat, açıklama): Yetkili bir kimsenin önemli görülen herhangi bir konuda yayın organlarına yaptığı açıklamalardır. Demeçler genellikle önceden yazıya alınıp sözlü olarak gerçekleştirilirler. Demeç sırasında ve sonunda konuşmacı kendisine yöneltilecek sorulara cevap verip vermemekte serbesttir. Bazen demeçler, aynı röportajda olduğu gibi duruma ve konuya göre soru cevap şeklinde de gelişebilir. Röportajdan en önemli farkı konuşmanın yerini, zamanını ve konusunu konuşmacının belirlemesidir.

2.9. Seminer: Bir bilim dalındaki gelişmelerin belli bir bilgi düzeyine sahip kimselere tanıtılması amacıyla düzenlenen toplantılardır. Konunun değişik bölümleri, bu bilim dalında

otoritesi ve yeteneği kabul edilen uzman bir kişi veya kişiler tarafından açıklanır. Seminer, konferans gibi kültürel konularda “genel bir bilgilendirme” amacı taşımaz; “eğitim amaçlı”dır. Bir nevi ders mahiyetini taşıyan bu kitle konuşma türü sonrası katılımcılara sertifika da verilebilmektedir. Seminer birkaç saat sürebileceği gibi bir haftayı bulan seminerler dizisi de yapılabilir. (Bkz.: **Ekler**)

Üniversitelerde, bir öğretim üyesinin yönetimi altında birtakım konu ve sorunlar üzerinde öğrencilerin yaptıkları incelemelerle ilgili olarak rapor hazırlama ve tartışma biçiminde yürütülen küme çalışmasına da *seminer* adı verilir.

----- O -----

EKLER

- 1-2-3. Fotoğraf : Konferans Örneği
4. Fotoğraf : Sempozyum Örneği
5-6-7. Fotoğraf : Seminer Örneği

ÇORUM BELEDİYESİ

İstiklal Marşı'nın kabulü etkinlikleri

Dedem Mehmet Akif

Konuşmacı | Selma ARGON
(M. Akif ERSOY'un torunu)

konferans

KONFERANS

Dr. Ekrem GÜZEL
İTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

“Akif’le Başbaşa”

Velâtinin 79. yılında Milli Şair Mehmet Akif ERSOY’u anma programında sizleri aramızda görmekten mutluluk duyuyoruz.

Yer : İsmail Kahraman Kültür Merkezi
Tarih: 24 Aralık 2015 Perşembe
Saat: 14.00

Prof. Dr. Reşat KASAP
Rize Belediye Başkanı

MERSİN Büyükşehir Belediyesi

MEYAD
Mersin Yazarlar Derneği

Milli Şair Mehmet Akif ERSOY’un
78. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ ANMA PROGRAMI
ve KONFERANS

KONUŞMACI: Yard. Doç. Dr. Hasan ARSLAN
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrt. Üyesi

TÜM HALKIMIZ DAVETLİDİR

TARİH: 27 Aralık 2014 Saat: 14.00
YER: Kongre ve Sergi Sarayı Salonu

Burhanettin KOCAMAZ
Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı

Mehmed Akif Asım ve Gençlik Bilgi Şöleni

Sempozyum Programı

- 1. Gün: 26 Aralık 2014 Cuma**
10.00 Mehmed Akif Kitapları sergisi açılışı
10:30 Açılış: İstiklal Marşı ve Açılış Konuşmaları
Prof. Dr. Hicabi Kırilangıç (TYB Genel Başkanı)
D. Mehmet Doğan (Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Başkanı)
Prof. Dr. Mustafa Saatçı (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Mehmet Bulut (Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörü)
Abdurrahman Şen (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı)
12:00-13:30 ara
- 13:30-15:30 1.Oturum**
Oturum Başkanı: Turan Koç (Prof. Dr.)
Yasemin Mumcu (Doç. Dr.): İki Mütefekkir Şair
Mehmet Akif Ersoy ve Muhammed İkbal'in Gözünden İslam Alemi
Sabahattin Çağın (Yrd. Doç. Dr.): Ferid Vecdî'nin "İnsan" Makalesi ve Mehmet Akif'in "İnsan" Şiiri
Harika Durgun (Yrd. Doç. Dr.): Mehmet Akif'in ve Süleyman Nazif'in Unudtu/ Umutsuzluğu

Dursun Şahin (Yrd. Doç. Dr.): Asım'a vücut veren mütefekkir Nurettin Topçu

15:30-16:00 Ara

16:00-18:00 2.Oturum

Oturum Başkanı: Fazıl Gökçek (Prof. Dr.)

Nesrin Karaca (Prof. Dr.): "Asım" ya da Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Kurgusunda Gençlik ve Gelecek Tasarımı
D. Mehmet Doğan: 90 yaşındaki delikanlı: Asım.
Cengiz Karataş (Yrd. Doç. Dr.): Mehmet Akif'te Aidiyet Duygusuna Dair

Celal Erdönmez (Yrd. Doç. Dr.): Akif Ne Dedi?

2. Gün: 27 Aralık 2014 Cumartesi;

10.00 Mehmet Akif Ersoy'un kabrini ziyaret

13:00-14:30 1.Oturum

Oturum Başkanı: Nesrin Karaca (Prof. Dr.)

Fazıl Gökçek (Prof. Dr.): Asım'ı Etkili Kılan Edebi-Estetik Unsurlar

Fatih Özkafa (Doç. Dr.): Hat Sanatında Mehmed Akif Ersoy ve Şiirleri

Özlem Nemutlu (Yrd. Doç. Dr.): Mehmet Akif Ersoy'un Atiları

Semiha Özelyaman (Dr.): Hikâyed Yöniyle Mehmet Akif ve Asım

2. Oturum 15:00- 16:30

Oturum Başkanı: Kadir Canatan (Prof. Dr.)

Abide Doğan (Prof. Dr.): Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Çocuk

Yakup Çelik (Prof. Dr.): Akif'te Özlenen Nesil

Şerife Çağın (Doç. Dr.): Şair Eşref'ten Mehmet Akif'e

Selim Somuncu (Yrd. Doç. Dr.): Safahat'ın Asım bölümünde Tahkiye ve Unsurları

3. Oturum: 16:45- 18:15

Oturum Başkanı: Abide Doğan (Prof. Dr.)

Mehmet Azimli (Prof. Dr.): Bosnalı Ali Şevki Hoca ya da Namı diğer Köse İmam

Necmettin Türinay (Yrd. Doç. Dr.): Necip Fazıl üzerinde Mehmet Akif Tesirleri

Melih Erzen (Yrd. Doç. Dr.): Safahat'ta Aydın Eleştirisi

Kadir Can Dilber (Yrd. Doç. Dr.): Mitsel Bir Figür Olarak Asım Prototipi

20.00 Münib Utandı konseri: Mehmet Akif'in bestelenmiş şiirleriyle

3. Gün: 28 Aralık 2014 Pazar

10:00-11:30 1.Oturum

Oturum Başkanı: Beşir Ayvazoğlu

Nimetullah Hafız(Kosova) (Prof. Dr.): "Mehmet Akif'e Dair Balkanlar'da Çıkan Özgün Bir Mecmua Hakkında Değerlendirmeler"

Amina Şiljak-Jesenkovi (Saraybosna) (Dr.): Akif'in Şiirlerinde Aile

İbrahim Tüzer (Doç. Dr.): Hocazade'nin Bilinciyile Aydınlanan Nesil: 'Asım'ın Nesli ve "Yeniden Doğuş" İmkânı olarak Varoluş Alanı

11:30 -12:00 Değerlendirme ve Kapanış Oturumu

Oturum Başkanı: D. Mehmet Doğan

Prof. Dr. Ramazan Korkmaz

Prof. Dr. Abide Doğan

Prof. Dr. Nesrin Karaca

Prof. Dr. Fazıl Gökçek

Prof. Dr. Hicabi Kırilangıç

Office 365

6 Şubat 2015 Cuma
Office 365 & Exchange Online Web Semineri'ne
davetlisiniz.

Gündem

09:30 - 10:30	Üretkenlik Deneyimi Artık Bulutta: Office 365'e Genel Bakış Atalay Aktaş, Microsoft Türkiye Ürün Pazarlama Müdürü
10:30 - 10:45	Kahve Arası
10:45 - 12:00	Exchange Online ile Bulutta Mesajlaşma Emre Aygün
12:00 - 13:00	Yemek Arası
13:00 - 14:15	Lync Online ile Bulutta Yeni Nesil İletişim Ahmet Toprakçı
14:15 - 14:30	Kahve Arası
14:30 - 15:45	SharePoint Online ile Bulutta Birlikte Çalışma Eray Karakullukçu
15:45 - 16:00	Kahve Arası
16:00 - 17:15	Microsoft Office: Bulutta Çalışan Yeni Nesil Üretkenlik Uygulamaları Ahmet Uyğur
17:15 - 17:30	Sonlar & Kapanış

Microsoft E-Bültenine Kayıt Olun | Kaydınıza Sizin | Profilinizi Güncelleyin
© 2012 Microsoft Corporation. Kullanım Koşulları | Ticari Markalar | Gizlilik

Microsoft

26 KASIM 2016 CRM SATURDAY İSTANBUL

Yeni Platform Dynamics 365

1 Kasım'da Microsoft yeni bulut bilişim platformu Dynamics 365'i duyurdu. Yeni platform CRM ve ERP çözümlerinin bulutta yeni ve mükemmel birleşimi ve birçok yeni özelliklerle birlikte gelmekte. Microsoft'un bu yeni çözümünü bütün detaylarıyla inceleyeceğimiz bu etkinlikte Dynamics 365'in bulutta ne özellikler sunduğunu ve diğer Microsoft ürünleri olan Azure ve Office 365 ile nasıl entegre olduğunu konunun uzmanlarından dinleyeceksiniz.

Kayıt linki: <http://bit.ly/CS26Kasim>

msHOWTO

Microsoft

Mawens

CRM SATURDAY

Business Solutions

Nedir Bu CRM Dedikleri, Ne İşe Yarar? • Yavuz Selim Hindistan | Doğtaş Kelebek IT Müdürü

Dynamics Projelerinde Analiz Süreci & Yönetim • Hakan Cem Topal | Sınpaş GYO / Arı Leasing / Simya A.Ş. Bilgi Teknolojileri Müdürü

Yeni İşleri Yönetimi Dünyasına Giriş • Emre Teker & Rifat Yavuz | Microsoft MVP

Dynamics 365 Yol Haritası • Barış Kanlıca | Microsoft MVP

Yazılım Geliştiriciler İçin Dynamics 365 • Barış Kanlıca | Microsoft MVP

Bulutta Siber Güvenlik • Akın Sağdıç | Akbilge Bilişim CEO

Office 365 ve Dynamics 365 • Mustafa Kara | Microsoft MVP

Dynamics 365 ve Azure Kardeşliği • Onur Yüksektepel | Microsoft MVP

İşinizi Kaybetmeye Hazır Mısınız? • Serkan Esen | Omerad Satış Müdürü

MICROSOFT İSTANBUL
MİSPETVE. AYDIN SOKAĞI NO:8,
34340 BEŞİKTAŞ

26 Kasım 2016
10:00 – 15:45

KAYNAKÇA

KAVCAR, Cahit vd.: *Yazılı ve Sözlü Anlatım*: Ankara 2003, 344 s., Anı Yay.

SAĞOL YÜKSEKKAYA, Gülden [ed.] vd.: *Türk Dili Kitabı*: İstanbul 2006, 318 s., Duyap.

VURAL, Birol: *Doğru ve Güzel Konuşma -Fonetik, Diksiyon, Artikülasyon-* : İstanbul 2003, 339 s., Hayat Yay.

VURAL, Birol: *Toplum Önünde Etkili ve Başarılı Konuşma -Prezentasyon, Sunum-*: İstanbul 2003, 391 s., Hayat Yay.

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

VI. Hafta: YAZILI ANLATIM I: EDEBÎ METİNLER

1. Metin Nedir?

2. Edebî Metnin Özellikleri

3. Edebî Metin Türleri

3.1. *Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metin (Şiir)*

3.2. *Olay Çevresinde Gelişen Edebî Metinlerin Temel Unsurları*

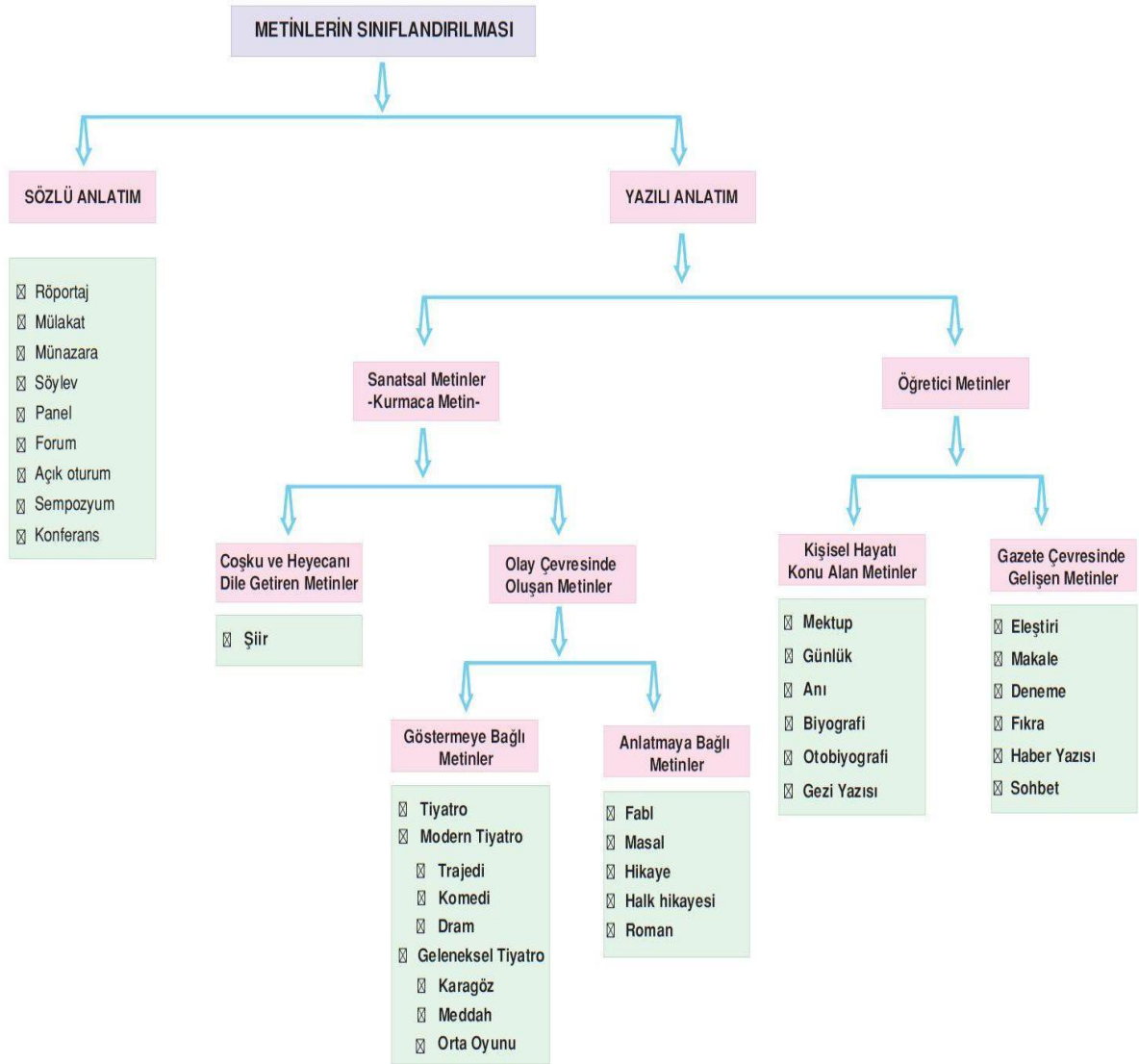
3.3. *Olay Çevresinde Gelişen Edebî Metin Türleri*

İsmail Alper KUMSAR
alperkumsar@duzce.edu.tr
2017 Bahar

1. METİN NEDİR?

Arapça “mtn” kökünden gelen “metin” kavramı, İngilizcede “text” kelimesi ile karşlanır. Terim olarak “belirli bir iletişim bağlamında, bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen anlamlı yapı” şeklinde tanımlanabilir. Metinler oluşturulma biçimlerine göre çeşitli gruplara ayrılır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere metinler *sözlü ya da yazılı olması, konusu, dil ve anlatım özellikleri, gerçeklikle ilişkileri ve yazılı amaçları* göz önünde bulundurularak gruplandırılmaktadır.

1

¹ <http://www.edebiyatogretmeni.org/metinlerin-siniflandirilmasi/> E.T: 15.03.2017 Bu tabloda görülen sözlü anlatım türlerini geçen hafta işlemiştik. Bu hafta, yazılı anlatım başlığı altında bulunan sanatsal (edebî) metinlerden söz edeceğiz. Gelecek hafta ise tablonun son kısmı olan öğretici metinler bahsini ele alacağız.

2. EDEBÎ (SANATSAL) METİNLERİN ÖZELLİKLERİ

- ✓ Edebî metin bir güzel sanat etkinliğidir.
- ✓ Edebî metinler, dış dünya ile bağlantılı ama ondan farklı bir dünya sunar. Dolayısıyla edebî metinler kurmacadır. Hiçbir edebî metinde gerçeklik olduğu gibi anlatılmaz.
- ✓ Edebî metinler kanıtlanabilir, nesnel yargılar taşımaz.
- ✓ Edebî metinler, muhatabında estetik yaşantı uyandırır.
- ✓ Edebî metin tamamlanmış bir yapıdır.
- ✓ Edebi metinde kelimeler ilk anlamlarından uzaklaşarak yan ve mecaz anlamlarda kullanılırlar.
- ✓ Edebî metinlerin temel amacı öğretmekten çok sezdirmek, hissettirmek ve çağrıştırmaktır.
- ✓ Edebî metnin anlamı değil anlamları vardır. Çünkü edebî metinler her okuyan kişide ve her okunduğunda yeni bir çağrışım oluşturan çok katmanlı yapılardır.
- ✓ Edebî metinlerde okura kendi düş gücüyle doldurabileceği boş alanlar bırakılır.
- ✓ Edebî metinler yazıldığı dönemi temsil eder.
- ✓ Her edebî metin kendinden önce yazılmış metinlerden bir şekilde yararlanır, kendinden sonra yazılacaklara da zemin hazırlar.
- ✓ Edebî metinlerde üslup kaygısı ön plandadır.
- ✓ Edebî metinlerde dil, göndergesel işlevin yanı sıra heyecanı dile getirme; alıcıyı harekete geçirme gibi işlevlerde de kullanılır.²

Edebî metnin temel özellikleriyle ilgili kısa bilgilendirmeden sonra aşağıdaki iki metni bu özellikleri göz önünde bulundurarak değerlendirebiliriz.

Edebî Metin

“Bu mevsimlerde akşamüstleri güneş batarken Ankara, ne kadar güzelleşir! Kan kırmızı yuvarlak bir külçe, dağların üstüne doğru yavaş yavaş inmeye başlar; yekpare, geniş bir billur parçası haline giren ufuktan misli görülmemiş bir renk ve ışık yağmuru boşanır ve bütün gün, derme çatma binaları, ıssız caddeleri, yetim anıtları, bodur akasya ağaçlarıyla, çiğ bir aydınlık içinde uyumuş kalmış çıplak şehrin çelimsiz gövdesi, birdenbire en halis erguvanlara bürünmüş olarak silkinip doğrulur. Biraz önce her biri bir Gureba Hastanesi'ni andıran o derme çatma binalar, somaki mermerden birer saray şekline girer. O ıssız caddeler, bir donanma gecesinin pırıltılarıyla dolup taşar. O anıtların başları yanardöner hâlelerle süslenip şahlanırlar. Bodur akasyalar, serilip serpilen gölgeleriyle insana yıllanmış çınarlar gibi heybetli görünür ve çepeçevre boz tepeler, öbek öbek mor salkımlarla örtülür.”³

² Edebî metinlerin özellikleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz.: AKTAŞ, Ş.: *Şiir Tahlili -Teori ve Uygulama*: 12-26. s.

³ KARAOSMANOĞLU, Y.K.: *Panorama*: 33. s.

Öğretici Metin

Ankara, Türkiye'nin bir ili, başkenti ve en kalabalık ikinci şehridir. Nüfusu 2015 itibarıyla 5.270.575 kişidir. Coğrafi olarak Türkiye'nin merkezine yakın bir konumda bulunur ve Batı Karadeniz Bölgesi'nde kalan kuzey kesimleri hariç, büyük bölümü İç Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Yüz ölçümü olarak ülkenin üçüncü büyük ilidir. Etrafı Bolu, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Aksaray, Konya ve Eskişehir illeri ile çevrilidir. Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından (13 Ekim 1923) şehir hızla gelişmiş ve günümüzde Türkiye'nin ikinci en kalabalık ili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan ilin topraklarının yarısı hâlâ tarım amaçlı kullanılmaktadır. Ekonomik etkinlik büyük oranda ticaret ve sanayiye dayalıdır.

Görüldüğü gibi her iki metinde de konu Ankara'dır. Fakat bu metinlerin oluşturulma amaçları birbirinden tamamen farklıdır. İlk metin reel dünyadan hareketle oluşturulmuş kurmaca bir metindir. Kelimeler, ilk anlamlarında büyük oranda uzaklaşarak yan anlamlarda kullanılmış. Böylece okur için çağrışım gücü daha yüksek bir metin ortaya çıkmış. Kişileştirmeler, benzetmeler, soyut ve sübjektif ifadelerle okur metnin içine çekilmiş. İkinci metinde ise daha düz bir anlatım benimsenmiş. Kelimeler temel anlamları ile kullanılarak çağrışıma kapalı somut bir metin üretilmiş.

3. EDEBÎ METİN TÜRLERİ

3.1. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metin: *Şiir*

Edebî metinlerin yukarıda sıraladığımız özelliklerini en iyi temsil eden metin türü şiidir. Bir şiiri meydana getiren temel unsurlar aşağıdaki gibidir:

Şiir ve Zihniyet: Bir dönemin siyasi, ekonomik, sosyal, hukuki, dini ilişkilerinin ortaklaşa oluşturduğu duygu, düşünce ve zevk zeminine **zihniyet** denir. Her metin, oluşturulduğu dönemden izler taşıdığı gibi şiir de oluşturulduğu dönemin zihniyetinden bir şekilde etkilenir. Yunus'un şiirleri ile Nedim'in şiirlerinin ayrı lezzetler taşıması temsil ettikleri zihniyetle ilgilidir.

Şiirde Ahenk (Ses ve Ritim): Şiir, sadece temsil ettiği zihniyetten ibaret değildir. Bir de o zihniyeti ifade ediş biçimi vardır ki en az zihniyet kadar önemlidir. Buna da ahenk (uyum) adı verilir. Şiirde ahenge hizmet eden unsurlar şu şekilde sıralanabilir: *Vurgu, Ölçü: Hece-Aruz, Tonlama, Kafiye, Aliterasyon, Asonans, Tekrir.*

Şiir Dili: Şiir, günlük dilde kullanılan kelimelerle oluşturulmakla birlikte kendine özgü bir söyleyişe sahiptir. Kelimeler şairin muhayyilesinde (imgelem, düş gücü) yeni ve kuvvetli çağrışımlarla tekrar üretilir. Bilim adamının yeni bir şey icat etmesi neyse bir şairin sözcüklerle kurduğu yeni tasarım da odur. Şairlerin bu buluşlarına **imge** adı verilir. İmge

terim olarak kişinin gözlemediği, algıladığı nesnelere, olaylar ve nitelikleri kendi zihin süzgecinden geçirerek yeniden oluşturmasıyla ortaya çıkan ve şiire aktarılan tasarımlar ve izlenimlerdir. Bu tanım içindeki yeniden oluşturma ifadesi önemlidir. Çünkü bir şairin gördüğünü olduğu gibi anlatması ancak tasvir (betimleme) olarak tanımlanabilir.

“New York’un Brooklyn Köprüsü’nde dilenen bir kör varmış. Köprüden gelip geçenlerden biri adamcağıza günlük kazancının ne kadar olduğunu sormuş dilenci iki dolara kadar zor ulaştığını söylemiş. Yabancı bunun üzerine kör dilencinin göğsünde taşıdığı ve sakatlığını belirten tabelayı almış, tersini çevirip üzerine bir şeyler yazdıktan sonra tekrar dilencinin boynuna asmış ve şöyle demiş: ‘Tabelaya gelirinizi artıracak bir yazı yazdım. Bir ay sonra uğradığımda sonucu söylersiniz bana.’ Deddiği gibi bir ay sonra gelmiş: ‘Bayım size nasıl teşekkür etsem acaba?’ demiş dilenci. “Şimdi günde on on beş dolar kadar topluyorum. Olağanüstü bir şey. Tabelaya ne yazdınız da bu kadar sadaka vermelerini sağladınız? ‘Çok basit’ diye yanıtlamış adam, ‘tabelanızda doğuştan kör yazıyordu, onun yerine bahar geliyor ama ben göremeyeceğim diye yazdım.’”⁴

Bu kısa hikâyede dilencinin boynunda asılı bulunan tabeladaki “doğuştan kör” ifadesi ile “bahar geliyor ama ben göremeyeceğim” sözü arasında anlam olarak herhangi bir fark yok. Fakat söyleyiş bakımından birincisi gerçekliği açık seçik ve katı bir kesinlik ile doğrudan ifade ederken ikincisi örtük ve dolaylı bir biçimde ifade ediyor. Hayatında hiç kör olmamış bir insan birinci ifadeyi okuduğunda körlüğün hayattan eksilttikleri hakkında herhangi bir düşünme yoluna gidemezken ikincisini okuyan dilenci ile daha rahat özdeşlik kurabilmektedir. “Günlük yaşamda bu değişim bir ‘merhamet’ yaratır ama yazın ve şiir bağlamında bunun karşılığı heyecan oluyor. Demek ki yazın ve şiir, sözcükler aracılığı ile insanlarda bir heyecan yaratmayı amaçlıyor.”⁵

İmgeyle ilgili bu bilgiler ışığında Necip Fazıl’ın *Sayıklama* isimli şiirine bir göz atalım:

SAYIKLAMA

Kedim, ayak ucuma büzülmüş, uyumakta;
İplik iplik sarıyor sükütu bir yumakta,
Hırıl hırıl,
Hırıl hırıl...
Bir göz gibi süzüyor beni camlardan gece,
Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce,
Fırıl fırıl,
Fırıl fırıl...
Söndürün lâmbaları, uzaklara gideyim;
Nurdan bir şehir gibi ruhumu seyredelim,
Pırıl pırıl,
Pırıl pırıl...
Sussun, sussun, uzakta ölümüne ağlayan;
Gencim, ölmem, arzular kanımda bir çağlayan,
Şırıl şırıl,
Şırıl şırıl...

⁴ CAÏLLOUS, R.: *Art Poétique*: [çev.:] Özdemir İnce: *Şiir ve Gerçeklik*: 19. s.

⁵ CAÏLLOUS, R.: *Art Poétique*: [çev.:] Özdemir İnce: *Şiir ve Gerçeklik*: 19-20. s.

Ne olurdu, bir kadın, elleri avucumda,
Bahsetse yaşamanın tadından başucumda,
Mırıl mırıl,
Mırıl mırıl...

“Kedinin sessizliği bir yumakta sarışı, gecenin camlardan şairi süzüşü, çevresinde kambur cücelerin dönüşü, şairin uzaklara giderek nurdan bir şehir gibi ruhunu seyretmesi, uzaklarda ölümüne ağlayan bir kimsenin varlığı, başucunda yaşamanın tadından söz edecek bir kadın. Bunların hiçbiri belli, gerçek bir olayın durumun betimlenmesi değil, sanatçıların duyularıyla algıladığı görüntü ve tasarımların aktarılmasıdır.”⁶

Şairler, duygularını ifade etmek için dilin ses, anlam, söz dizimi vb. birçok imkânından yararlanırlar. Fakat bazen bu imkânlar hayal ve imgeleri ifade etmeye yetmez. Bu durumda dilin alışılmış kurallarının dışına çıkarlar. Kelimelere o güne dek yüklenmemiş anlamlar yükler, yeni kelimeler yaratır, kelimeleri o güne kadar bir arada kullanılmamış kelimelerle bir arada kullanırlar. Zira “Ozan dili bozan” demişler. Bütün bu bilinçli olarak deforme edilmiş dil kullanımları “**sapma**” terimiyle ifade edilir. Sapmalar, şairlerin imge oluşturmasını kolaylaştırır. Sapmalar; ses, kelime, cümle, dilbilgisi düzeyinde olabilir. Aşağıdaki dizelerde sapmalara örnekler verilmiştir:

Yapayaşlı bir Rum kadın
Her şeyde yanıp sönen bir kıyamet algısı
Cahit Zarifoğlu
Gözleri göz değil *gözistan*
Cemal Süreya
Kimseyi *avutmayorum*
Eğlemeyorum kimseyi
Özdemir Asaf
“*Seni yürüyorum* sokaklar, caddeler boyu”

Şiirde yapı: Bir eşyanın ya da mimari yapının çeşitli parçalardan oluşması gibi şiir de anlam ve sesin kaynaşmasından oluşan birimlerden meydana gelir. Her **birim** kendi içinde bir bütünlük taşır. Kendi başına anlamlı ve bütün olan bu birimlerin tamamı belli bir **tema** etrafında birleşir.

Şiirde Gelenek: Bir toplumda, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen yaptırım gücü olan kültürel kalıntılara **gelenek** denir. Şiirde gelenek ise tarihsel süreç içinde oluşan şiir birikimidir. Edebiyatımızda bugünkü Türk şiirine gelinceye kadar üç temel geleneksel yapı oluşmuştur:

⁶ AKSAN, D.: *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*: 32. s.

Halk Şiiri: Dadaloğlu, Karacoğlu, Erzurumlu Emrah, Dertli, Seyrani gibi halk ozanlarının ağırlıklı olarak hece vezni ile sade bir dil kullanarak oluşturdukları şiir geleneği.

Divan Şiiri: 13. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar daha çok medrese tahsili görmüş şairler tarafından aruz vezni kullanılarak Arapça Farsça kelimelerin yoğun biçimde kullanıldığı bir dille oluşturulan şiir geleneğidir. Hoca Dehhani, Nabi, Nedim, Baki, Fuzuli bu şiir geleneğinin temsilcileridir.

Modern Şiir: 19. Yüzyılda divan edebiyatı şiir geleneğinin büyük ölçüde dönüşüme uğraması ve Batı şiir teknikleri ile kaynaşması neticesinde ortaya çıkan ve günümüzde de varlığını devam ettiren şiir geleneğimizdir. Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Yahya Kemal, Cahit Sıtkı Tarancı, Necip Fazıl, Nazım Hikmet gibi şairlerimiz bu geleneğin temsilcileridir.

3.2. Olay Çevresinde Gelişen Edebî Metinlerin Temel Unsurları

Şiir dışında edebî metin özelliklerini taşıyan diğer metin türleri olay çevresinde gelişen metin türleridir. Roman, hikâye, masal, destan, fabl gibi türlerin tamamı olay çevresinde gelişen metin türleridir. Bu metinleri ortak başlık hâlinde ele almamızın sebebi hepsinde karşılaştığımız birtakım ortak unsurların olmasıdır. Bu unsurlar şöylece sıralanabilir:

Vaka (olay): Olay çevresinde şekillenen edebî metinler, insanların başlarından geçmiş, geçmesi muhtemel ya da gerçekleşmesi bütünüyle imkânsız durumlardan söz eden metinlerdir. Bu tip metinlerde ister gerçekçi ister hayal ürünü olsun bir olayın varlığı şarttır. Eskilerin “vaka” dedikleri bu kavram, Bir arada bulunmak zorunda kalan en az iki kişinin veya iki kişi yerine geçen iki kavram ya da varlığın kendilerine özgü farklılıklarından ötürü karşı karşıya gelmeleri ya da çatışmaları sonucunda ortaya çıkan eylemdir. Olaylar, başka olayların oluşmasını sağlayıp bir zincire dönüştüğünde **olay örgüsü** ismini alır.

Kahraman: Olay Çevresinde Gelişen Edebî Metinlerin ikinci ayırt edici özelliği mutlaka bir kahramana sahip olmalarıdır. Kahramanlar kimi zaman **tip** kimi zaman **karakter** olarak karşımıza çıkar.

- **Tip:** Olayın merkezinde bulunan, ait olduğu toplumsal sınıfın veya zümrenin özelliklerini üzerinde taşıyan kişidir. Örneğin Cimri'deki Harpagon bir tiptir. Çünkü belli bir toplumsal sınıfın (cimriler) temsilcisidir. Hareketleri ve düşünme biçimi o sınıfın hareket ve düşünme biçiminden ayrı değildir.

- **Karakter:** Toplumsal bir tabakayı değil de sadece kendini temsil eden kahramandır. Karakter, anlatı metinlerinde kendi iç dünyası, şahsiyeti, başkalarına benzemeyen yüzü ile görülür. Karakter başka kahramanlarla benzer/ ortak davranışlar gösterse de bunları dışı vuran duyguları, tepkileri, sözleri ile diğer kahramanlardan ayrılır. Küçük Ağa'daki Çolak Salih bir karakter olarak değerlendirilebilir.

Not: Tip ile karakterin en önemli farkı temsil gücünde görülür; çünkü tip, toplumsal boyutu ile karşımıza çıkar ve ait olduğu sosyal durum, olay veya olgu onun üzerinden işlenir. Oysa karakter birey olarak ele alınır; çelişkileri, acıları, mutlulukları, çıkmazları sadece kendisine aittir ve kendisiyle sınırlandırılmıştır.⁷

Zaman: Olaya dayalı edebî metinlerde anlatılan olayların başlaması ile bitmesi arasında geçen zamana vaka zamanı (yaşanma zamanı) denir. Vaka zamanı, olay örgüsünün niteliğine bağlı olarak bir saat de bir asır da olabilir. Olaylar, düz bir çizgide kronolojik bir biçimde (“önce”den “sonra”ya, “bugün”den “yarın”a) anlatabileceği gibi geri dönüş veya geleceğe sıçrama teknikleri kullanılarak da anlatılabilir. Yazar, bu yöntemleri kullanırken olayların geçtiği zaman dilimini kesin çizgilerle belirtebileceği gibi daha belirsiz biçimde de belirtebilir.

Mekân: Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay örgüsünün gerçekleştiği yere mekân denir. Kişiler, belli mekânlarda yaşar ve olay örgülerini belli mekânlarda gerçekleştirirler. Mekânların olay örgüsüne uygun olması ve başarılı biçimde betimlenmesi metnin etkileyciliğini artırır. Özellikle psikolojik nitelikli romanlarda mekânın ayrı bir önemi vardır. Çünkü romancı, mekânın insan psikolojisine etkisini yansıtmaya gayreti içindedir. Ancak kimi anlatmaya bağlı metinlerde mekânın çok da bir önemi yoktur. Sözel masallarda “memleketin birinde” diye başlayan kalıp ifadelerde mekâna özgü bir ayrıntıya rastlamak mümkün değildir.

Anlatıcı: Anlatmaya bağlı edebî metinlerde, anlatıcıların farklılığına göre dört bakış açısı oluşmuştur:

- a. Tanrısal (İlahi, Hâkim) Anlatıcının Bakış Açısı:** Bu bakış açısına sahip anlatıcı âdeta bir Tanrı gibi her şeyi bilme, görme, sezme, geçmişten ve gelecekte haber verme özelliklerine sahiptir. Kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına nüfuz eder kalplerindeki bilir.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: KAPLAN, M.: *Tip Tahlilleri*: 5-8. s.

“... Tren puflaya puflaya kuzeye doğru uzayan ve sonu gelmeyeceği benzeyen yoluna koyulmuştu. Salih yavaş yavaş eriyen ve bir defa daha göremeyecek olduğu bu yüzlere öyle kıvıldamadan bakarken o büyük, o yürekler paralayıcı bozgun için dikilmiş bir heykelden başka bir şeye benzemiyordu. El sallamak, güle güle diye bağırarak isterdi. Bahtınız açık olsun demek isterdi. Fakat bir eli bütün koluyla birlikte Kutülammare’de, bir kum tepesinde kalmıştı, öbür eli de pis, sefil fakat kocaman torbasını tutuyordu.”⁸

b. Kahraman Anlatıcının (Tekil) Bakış Açısı: Bu bakış açısında, olay örgüsü, kişiler, mekânlar vb. metindeki merkezi kahramanın ağzından anlatılır.

“Ağır ağır yürüyordum. Etrafımda ipe dizili çamaşırlar gibi müphem dalgalanışlar. Onları görmüyorum. Kapanırken dizime çarpar korkusuyla büyük, yaylı kapıyı ihtiyatla açıyorum. Dış kapıdan bir sedye geliyor. Bakmadan daha hızlı yürüyorum.”⁹

c. Gözlemci (Müşahit) Anlatıcının Bakış Açısı: Bu bakış açısında anlatıcı, olayları bir kamera tarafsızlığıyla yansıtır. Kahramanların ruh hâllerine, geçmiş ve gelecek bilgilerine yer vermeden sadece gördüklerini yansıtır.

“Evler hep ahşap ve iki katlı. Köhne çatılar; karşıdan karşıya birbirinin üstüne abanır gibi uzanmış eski zaman saçakları. Ortada baştan başa uzanan bir aralık kalmış olmasa, sokak üstü karanlık bir geçit olacak. Doğuda batıda, bu aralık renkten renge giren bir ışık yolu olur. Fakat sokağın yanları her zaman serin ve loştur.”¹⁰

d. Çoğul Bakış Açısı: Çoğul bakış açısı daha çok modern romanlara özgü bir hikâye etme tekniğidir. Sosyal bilimlerde (özellikle sosyoloji ve psikoloji) ulaşılan yeni veriler bu tip bir bakış açısının oluşmasını âdeta zorunlu kılmıştır. Geleneksel romanlarda olayları aktaran “yansıtıcı bilinç” tek merkezlidir. Oysa modern romanlarda yansıtıcı bilincin çok merkezli bir hâl aldığı görülür. Sözgelimi, bir mahkeme salonundaki yargılama safahatı hem hâkimin hem sanığın hem tanığın gözünden aktarılmışsa burada çoğul bakış açısı söz konusudur. Aynı metinde; eşya, olay, çevre, zaman, mekân anlatıcının bakış açısına göre değişir.¹¹

3.3.OLAYA DAYALI EDEBÎ METİN TÜRLERİ

Destan: Bilinmeyen zamanlarda yaşanan önemli olayları (göçler, savaşlar, felaketler, kahramanlıklar vb.) olağanüstülüklerle aktaran metinlerdir.

Masal: Kişi kadrosu insanlar, hayvanlar, cadı, cin, dev, peri vb. varlıklardan oluşan zaman mekân olay örgüsü bakımından tamamen hayale dayanan halk öyküleridir.

⁸ BUĞRA, T.: *Küçük Ağa*: 9. s.

⁹ SAFA, P.: *Hariciye Koşuşu*: 11. s.

¹⁰ ADIVAR, H. E.: *Sinekli Bakkal*: 9. s.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: TEKİN, M.: *Roman Sanatı*: 55-60. s.

Halk Hikâyesi: Âşık olarak da bilinen hikâye anlatıcılarının halka açık yerlerde anlattıkları kahramanlık ve aşk temalı anonim hikâyelerdir.

Mesnevi: Beyitleri “aa bb cc dd...” biçiminde kafiyelenen, beyit sayısında herhangi bir sınırlama olmayan nazım şeklidir. Mesnevi, eski edebiyatımızda bir çeşit manzum roman işlevi görmüştür.

Öykü (Hikâye): Belli bir zaman ve mekânda belli kişilerce yaşanan kurmaca olayların düz yazıyla anlatılması sonucunda oluşan kısa edebî metinlere günümüz edebiyatında öykü (hikâye) denmektedir. Öyküde uzun ve karmaşık olay örgülerine yer verilmez. Genellikle tek bir olay ya da durum üzerinde durulur. Kişi kadrosu oldukça sınırlı tutulur ve bu kişiler, bütün yönleriyle değil; çoğunlukla tek yönleriyle ele alınır.

Roman: Çoğunlukla kalabalık bir kişi kadrosuyla geniş bir “vaka zamanı”nda ve birçok mekânda gerçekleştirilen uzun bir olay örgüsünün düz yazıyla anlatılmasıyla oluşturulan kurmaca metinlere roman denir.

Tiyatro: Anlatma ve gösterme; yaşanan, tanık olunan, öğrenilen ya da hayal edilen olay ve durumların başkalarına bildirilmesi için kullanılan yöntemlerdendir. Buraya kadar tanıttığımız metinler (roman, hikâye, masal...) temelde anlatmayı esas alan metinlerdir. Tiyatro ise olay çevresinde gelişmesi bakımından anlatmaya bağlı metinlerle benzer bir nitelik taşımakla birlikte sahnede temsil edilmesi yönüyle onlardan ayrılır. Tiyatronun üç çeşidi vardır:

Trajedi: Kişilere korku, heyecan ve acındırma telkinleriyle ders vermek amacı güden en eski tiyatro çeşididir. Şiirsel olarak yazılması ve değişmez kurallara bağlı olması sebebiyle öbür tiyatro çeşitlerinden kolayca ayrılır. İlk örnekleri Yunan tanrısı Dionysos şenliklerinde yapılan yarışmalarda sahnelenen oyunlardır.

Komedi: Hayatın ve insanların komik yanlarının sergilenmesine dayanan tiyatro türüdür. Güldürme esasına dayandığından üslûp olarak son derece serbesttir. Kaba, argo, çirkin sözlere de yer verilebilir.

Dram: Trajediyle komedinin özelliklerini bir araya getiren tiyatro çeşididir. Hayatın hem gülünç hem de acıklı yönleri bu tiyatro çeşidinde bir araya getirilir.

Not: Karagöz, ortaoyunu ve meddah gibi halk edebiyatımızın geleneksel türleri de göstermeye bağlı edebî metinler kategorisinde değerlendirilir.

KAYNAKLAR

ADIVAR, Halide Edip: *Sinekli Bakkal*, İstanbul 2000, 458 s., Özgür Yay.

AKSAN, Doğan: *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara 2006, 290 s., Engin Yay.

AKTAŞ, Şerif: *Şiir Tahlili -Teori ve Uygulama-* : Ankara 2009, 144 s., Akçağ Yay.

BUĞRA, Tarık: *Küçük Ağa*, İstanbul 1999, 618 s., MEB Yay.

Özdemir İNCE: *Şiir ve Gerçeklik*: İstanbul 2001, 230 s., Türkiye İş Bankası Yayınları

KAPLAN, Mehmet: *Tip Tahlilleri*: İstanbul 1985, 204 s. Dergâh Yay.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri: *Panorama*: İstanbul 1987, 608. s., İletişim Yay.

SAFA, Peyami: *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*: İstanbul 1976, 127 s., Ötüken Yay.

TEKİN, Mehmet: *Roman Sanatı*: İstanbul 2004, 294 s. Ötüken Yay.

E-KAYNAKLAR

<http://www.edebiyatogretmeni.org/metinlerin-siniflandirilmesi/> E.T: 15.03.2017

2017

Bahar

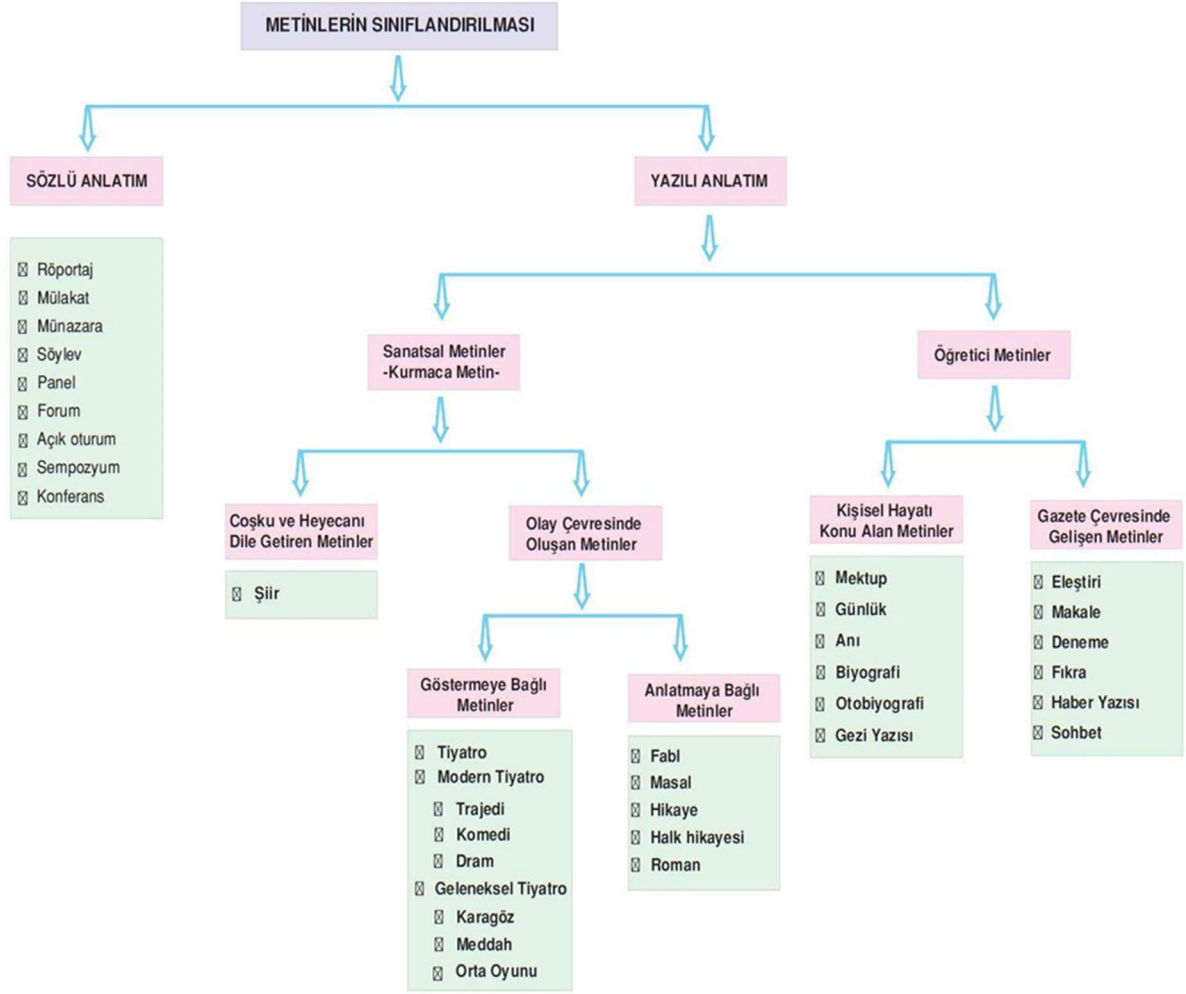
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

VII. Hafta: YAZILI ANLATIM II: ÖĞRETİCİ METİNLER

1. Öğretici Metinlerin Özellikleri
2. Kişisel Hayatı Konu Alan Öğretici Metinler
 - 2.1. *Mektup*
 - 2.2. *Günlük*
 - 2.3. *Hatıra*
 - 2.4. *Biyografi*
 - 2.5. *Otobiyografi*
 - 2.6. *Gezi Yazısı*
3. Gazete Çevresinde Gelişen Öğretici Metinler
 - 3.1. *Makale*
 - 3.2. *Deneme*
 - 3.3. *Fıkra*
 - 3.4. *Sohbet*
 - 3.5. *Eleştiri*
 - 3.6. *Röportaj*
 - 3.7. *Mülakat*
 - 3.8. *Haber Yazısı*

1

1. ÖĞRETİCİ METİNLERİN ÖZELLİKLERİ

- ✓ Açıklamak, bilgi vermek, öğretmek amacıyla yazılırlar.
- ✓ Günlük yaşantılar, tarihî olaylar ve bilimsel gerçekler ele alınır.
- ✓ Konuyla ilgili duygu ve düşünceler kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir.
- ✓ Dil, daha çok göndergesel işlevde kullanılır.
- ✓ Söz sanatlarına, kelimelerin mecaz ve soyut anlamlarına pek yer verilmez.
- ✓ Verilen bilgiler, yapılan açıklamalar örneklerle, tanımlarla pekiştirilir.
- ✓ Daha çok ansiklopedilerde, bilimsel kitaplarda, ders kitaplarında, gazetelerde kullanılır.
- ✓ Gereksiz söz tekrarına, ses akışını bozan, söylenmesi güç ses ve kelimelere yer verilmez.
- ✓ Bilgi ve haber vermek, ikna etmek, kanıkarı değiştirmek, uyarmak, düşündürmek, yönlendirmek, tanıtmak gibi amaçlarla yazılırlar.

¹ <http://www.edebiyatogretmeni.org/metinlerin-siniflandirilmesi/> E.T: 15.03.2017

2. KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN ÖĞRETİCİ METİNLER

2.1. MEKTUP

2.1.1. Özel Mektup: Özel mektuplar, birbiriyle konuşma ihtiyacı hisseden kişilerin karşılıklı konuşmalarının mümkün olmadığı durumlarda başvurdukları bir iletişim aracıdır. Mektubu, konuşmadan ayıran temel fark, dönütün anlık olarak elde edilememesidir. Bir konuşmada konuşan kişilerden biri bir şey söylediği ya da sorduğu zaman, diğer kişi de ona karşılık verir ve konuşma bu şekilde sürüp gider. Mektupta böyle bir durum söz konusu olamaz. Bir mektubun dönütü, o mektuba cevap olarak yazılacak başka bir mektuptur. Dünyada 17. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan mektup türü telefon ve internetin yaygınlaşması ile birlikte eski gücünü kaybetmiştir.

Aziz Nesin'in Necip Fazıl'a eski yazı ile yazdığı mektup

Garip şairlerinin Şevket Rado'ya mektupları

² www.nfk.com.tr E.T.: 23.03.2016

Mektup -Örnek Metin-

Aziz Nesin
NESİN VAKFI
P.K.5 - ÇATALCA
İstanbul - 5 Aralık 1980

Üstad,

Çoktan beri ziyaretinize gelmek istiyorum. Ancak ben, sizden çok uzakta oturuyorum. Çatalca'da kimsesiz çocuklar için kurduğum vakıfta yaşamaktayım. Yine de bir gün ziyaretinize geleceğim.

Kültür Bakanlığı büyük ödülünü kazandığınız için sizi candan kutlarım. Bu ödülü almakla Kültür Bakanlığını onurlandırdınız.

Size gelecektim, ama üç gün sonra Almanya'ya gidiyorum; bir ay sonra döneceğim.

Altı yıldan beri "Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı" adı ile bir yıllık çıkarmaktayım. Size son sayısını gönderiyorum, tetkik etmeniz için. İnşallah yüzüncü yaşınızda da sizi tebrik etme bana kısmet olur. Ben sizden dokuz yaş küçüğüm.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı için, yetmiş beşinci yaşınıza dair bir yazı vermenizi rica ediyorum. Bu yazıyı eski Türkçe yazabilirsiniz. Size daha kolay gelirse. Yazmağa zamanınız yoksa bu mektubu size getiren hanıma söyleyerek yazdırabilirsiniz. Ama ben sizin yazınızı tercih ederim.

Yazı istediğiniz uzunlukta olabilir. Her ne isterseniz yazınız. Mesela yetmiş beşinci yaşınız dolayısıyla bir muhasebe, geçmişle muhasebe... Yahud hatıralarınızdan bir bölümü anlatabilirsiniz. Şiirinizde yahud tiyatro yazarlığınızdaki merhaleleri de açıklayabilirsiniz, ya da büsbütün başka şeyler...

Yazınızla birlikte bir de fotoğrafınızı rica ediyorum.

Bu yıllığın neşri gecikmişti. Bu münasebetle mümkün olduğu kadar çabuk gönderirseniz beni sevindireceksiniz.

Ziyaretinize geleceğim.

Yolunuz düşerse bir gün sizi vakfa da misafir etmekten şeref duyarım.

Neslihan Hanımefendiye lütfen saygılarımı bildiriniz.

Her zaman dostluklar...

Aziz Nesin

2.1.2. Resmî Mektup*: Resmî kurumların ve tüzel kişilik taşıyan kuruluşların birbirlerine yazdıkları resmî yazılara ve vatandaşların dilekçeyle bildirdikleri isteklerine verilen yazılı cevaplara resmî mektup denir. Resmî mektuplar, biçim yönüyle iş mektuplarına benzerler.

2.1.3. İş Mektubu: Bir talebi veya bir siparişi bildirmek, bir soruna açıklık getirmek, iş başvurusunda bulunmak, bir üst makama belirli bir durumla ilgili bilgi iletme gibi amaçlarla kişiler ile kişiler, kişiler ile kurumlar ya da kurumlar ile kurumlar arasında yapılan yazışmalardır.

2.1.4. Açık Mektup: Herhangi bir düşüncüyü, görüşü açıklamak, bir tezi savunmak için bir devlet yetkilisine ya da halka hitaben, bir kişi ya da kurum tarafından yazılan, gazete ve dergi aracılığı ile yayımlanan mektuplardır. Açık mektuplarda sadece yazarı değil, geniş

kitleleri ilgilendiren önemli konular ele alınır.

Biyologların iş sahasının genişletilmesi talebinde bulunan yandaki açık mektup; Cumhurbaşkanı, Başbakan ve kimi bakanlara hitaben biyolog dernekleri tarafından yazılmış ve gazetelerde yayımlanmıştır.

2.2. GÜNLÜK

Bir kişinin yaşadıklarını, duygu ve izlenimlerini, tarih belirterek günü gününe anlatmasıyla oluşan yazı türüne **günlük** denir. Eski edebiyatımızdaki **rûzname**ler günlük karşılığı bir tür olarak düşünülebilir. Edebiyatımızda Batılı anlamdaki ilk günlük olarak Direktör Ali Bey'in *Seyahat Jurnalı* adlı eseri gösterilmekle birlikte bu eser hatıra formuna daha yakındır. Şair Nigâr Hanım'ın 1959'da yayımlanan *Hayatımın Hikâyesi* adlı eseri, Batılı anlamda ilk günlük örneği sayılabilir.

* Resmî mektup, iş mektubu ve açık mektup kişisel hayatı konu almamakla birlikte bütünlük bozulmasın diye bu başlık altında ele alınmıştır.

Günlük -Örnek Metin-

9 Kasım 1953

Dolmuşta dört kişiyiz, bir beşinci bekliyoruz. Elli elli beş yaşlarında biri gözüktü. Şoförün yanında oturan genç bir bay sesleniyor: “Baba, çabuk!” Duramadım: “Neden baba diyorsunuz?” dedim. Belliydi tanımadığı. Samimiyettenmiş, samimiyetindenmiş, samimiyetin bir erdem olduğunu öğretmişlermiş kendisine. “Hayır!” dedim, “Medeniyet samimiyet üzerine kurulmaz, eskiden adâb erkân denirdi, onun üzerine kurulur. Yol, yordam...” Neyse ki o delikanlı kızıp da “Eee! Ukalâlık etme!” demedi. Samimilik bir erdem, ukalâlık da en bağışlanmaz suç... Ukalâlığı, ukalâ sayılmayı gözümüze almalıyız, hele bu samimiyet denilen lâubaliliğe karşı.

Tanıdığımız tanımadığımız karşımıza kim çıkarsa hemen baba, amca, teyze demek köylü töreleridir, kurtulmalıyız bu köylü törelerinden, köylüyü de kurtarmalıyız. Bir iki konuşmada, çabucak senli benli olmak da kötü huylarımızdan. Ondan da silkinmeliyiz. Başka türlü eremeyiz gerçek uygarlığa.

Özdenlik (samimilik), bir erdemdir; ama ne demektir özdenlik? Ağzını yaya yaya ötekine berikine “sen” demek midir? Özdenlik; duygularımızı, düşüncelerimizi kendi kendimize inceleyip iyice kavrayıp onları söylemek, onlara göre davranmaktır. Aklına ne eserse onu söyleyen, karşısındakini kırmaktan çekinmeyen, tanımadığı kimselere yakınlık göstermeye kalkışan kimse, özden değildir, düşüncesizin biridir. Beni tanı mıyorsunuz, bil miyorsunuz kim olduğumu, ne türlü bir kişi olduğumu, belki en sevemeyeceğiniz, hoşlanamayacağınız insanlardanım, bana “kardeş, amca, baba” demenizin ne yeri var? Öyle demekle yalan söylemiş olmaz mısınız? Yalan da özdenliğin tam tersi değil midir?³

2.3.HATIRA (ANI)

Bilim, sanat, politika alanında ün yapmış kişilerin başlarından geçen önemli olayları yahut yaşadıkları dönemin önemli olduğunu düşündükleri özelliklerini gözlemlerine ve bilgilerine dayanarak anlattıkları edebi türdür. Eski edebiyatta anı özelliği taşıyan “vakayınameler, gazavatnameler” bu türün örnekleri sayılmaktadır. Orhun Abideleri’nin bazı bölümleri anı türündeki metinlerle çeşitli açılardan benzerlik gösterse de Türk edebiyatın da anı türünde yazılan ilk eserin, Hindistan’da Babür İmparatorluğunu kuran Babür Şah’ın Vakâyî’si olduğu kabul edilir. Babür Şah, Babürnâme olarak da anılan bu eserinde 1494 yılında tahta çıkışından 1524’e kadar yaşadığı çeşitli olayları anlatmıştır.

³ ATAÇ, N.: *Günce 1953-1955*: 123. s.

Hatura -Örnek Metin-

BU, BİR KÜÇÜK KIZIN HİKÂYESİDİR

.....

Bu loş gecede anasının yüzünü o yatakta ilk defa hatırlar. Solgun, zayıf bir yüz, hasta yanaklarına gölge veren uzun ipek kirpikler ve aralarında ışıldayan büyük siyah gözler. Haminne'ye hiç benzemeyen bir yüz. Aslında bu renksiz, hasta yüze uymayan renkli, güzel dudakların ifadesi Mor Salkımlı Ev'de çok geçmeden toprağa karışan bu genç kadını fazla hatırlatacak unsurlardır. Adı Bedrifem'di. Küçük kız, o günlerde onun siyah yeldirme ve beyaz başörtüyle sokaktan gelişini hiç unutmaz. Her halde çocuk için o, esrarlı bir mahlûktur. Ona mütemediyen (durmadan) sokulmak ister, fakat bu sokulganlık muhabbet hissi tesiri ile olmasa gerek. Galiba o yaştaki çocukların anaya bağlılığı, onu kendilerine bir sığınak telakki etmelerinden (görmelerinden) ileri geliyor. Bir de şuuraltı dahi olsa, muhitin (çevrenin) onu göçüp giden, sönen bir insan telakki ettiğini de hissetmiştir. Evet, hem bu solgun anadan ayrılmak istemez, hem de ondan korkar.

Bu ananın, en çok hatırlattığı vaka (olay), dizlerinde oturduğu anlardır. Bu da kızın tırnaklarını kestirdiği zamandır. Küçük kızın eli, annesinin nakış ve dikişte çok marifetli telakki edilen elinin içinde avucunun tüy temasıyla anasının ince parmakları küçük kızın elini tatlı tatlı gıdıklar. Anasının iki ipek kirpik saçağı arasında, garip bir ışıltı vardır. Tırnakları derin kesildiği zaman canı yanar, fakat en küçük bir acıya tahammül edemeyen bu çocuk, nefes almaya bile cesaret edemez. Tek bu dizlerin üstünde geçen an uzasın, tek avucunu gıdıklarken anasının sesi: “Buraya bir kuş konmuş, bu tutmuş, bu kesmiş, bu pişirmiş, bu yemiş, bu da mektepten gelmiş hani bana, hani bana, demiş” derken küçüğün parmaklarını teker teker okşasın da isterse bu parmakları dibinden kessin, koparsın.

.....⁴

2.4. Gezi YAZISI

Gezi yazılarında, gezilip görülen yerin bütün özellikleri ele alınır. Gezilen yerin özellikle tarihî, coğrafi, tabii ve sosyal nitelikleri belirgin şekilde anlatılır. Gezi yazılarında gezginin dikkatini çeken ve farklı bir özellik gösteren insanlar, tarihî ve tabii güzellikler, farklı kültürler gibi konular güncel olaylarla da bütünleştirilerek edebî bir üslupla yazıya geçirilir. Gezi yazılarında ayrıca yörenin dil, din, inanç, âdet, gelenek, görenekleri incelenir. Bölgedeki insanların düşünce yapısı ortaya konur. Bölge, okuyucunun daha iyi anlaması açısından başka bölgelerle kıyaslanır. Eski dilde gezi yazıları “seyahatname” adıyla anılırdı. En ünlü seyahatnamemiz *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'dir.

⁴ ADIVAR, H. E.: *Mor Salkımlı Ev*: 12-13. s.

Gezi Yazısı -Örnek Metin-

DİLENCİ ESTETİĞİ

Frankfurt caddelerinde en çok garibime giden insan, dilencisi olmuştur. Bu dilenci, temiz gömlek ve yakası lekesiz elbisesi, ütülenmiş beyaz mendiliyle iyi bir kahvaltıdan sonra sigarasını yakarak sabahın neşeli kalabalığı içinde işine giden herhangi bir efendiye benzer.

Hastanenin kırmızı nehir sularına bakan pencereleri önünde, şehrin en şık ve en işlek caddelerinde, ikişer üçer kişilik takımlar halinde, sabahtan akşama kadar opera veya operet parçaları söyleyerek havayı keman veya armonik sesleriyle dolduran dilenciler hep bu tiptedir. Bunların gündelik kazançları, herhangi bir alışverişin getireceği kârdan aşağı değil.

Yakın veya uzak bütün Doğu memleketlerinde böyle bir kılıkla gelip geçenlerin merhametine el uzatmak cesaretini gösterecek herifin toplayacağı hava ve yiyeceği dayaktır. Merhametli hanım veya efendi, sadakaya muhtaç adamın kendisine bu kadar benzer oluşuna tahammül edemez; kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için dilenciden korkunç bir Lon Şaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı ister. Doğu estetiğine göre dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağız ve dişleri olmamalı. Ağız yerinde dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak! El ve ayak yerinde demir çengeller şingirdayacak veyahut karışık tahtalar takırdayacak! Dilenci için kıyafet: Yazın onu buram buram terletecek yağlı, paramparça kalın bir hırka; kışın ise, içinde titreyeceği her tarafı delik deşik siyah bir paçavra gömlek! Ağustos güneşi altında kanı ter halinde, damla damla toprağa akmayan ve kış poyrazlarında donmak üzere olmayan bir dilenciye sadaka verilir mi hiç?

Hind'in, Mağrib'in, Buhara ve Semerkant'ın müthiş dilencileri bu itibarla ne büyük artistlerdir! Hâlbuki şu yalacı ve kravatlı Alman dilencileri.

Bir gün bir Alman'a sordum:

- Bunlara nasıl acıyabiliyorsunuz?

- Mecbur olmadan el uzatabilecek bir Alman düşünemeyiz. Onun için dilenen bir Alman, bizi kendine acındırmak için fazla yalana ve alçalmağa muhtaç değildir. Bu bir hususi ahlak meselesi. Fakat işe bir de akıl zaviyesinden bakalım: Dilenen bir insan ne kadar alelade bir insana benzerse bana o kadar yakındır; o nispette kolay derdini duyar, eksikliğini anlarım. Fakat her ne surette olursa olsun insan şeklinden çıkmış bir mahluk benim cinsimden değildir. Ona acıyamam! Doğu merhameti mantıksızdır!.

Kızardım. Uydurma bir cevap verdim:

- Biz dilenciye acımayız, ondan korkarız. Bu korku dilencinin çirkinliği nispetinde artar. Çirkinliğin birtakım tehlikeli kudretler taşıdığına inanırız. Bütün Afrika, Amerika, Hint ve Çin ilahları çirkin değil mi? Bize en fazla korku ve nefret veren dilenciye uzattığımız para bir sadaka değil, fakat korku sanatkarına takdim edilmiş naçiz bir mükafattır .. Doğu, artist milletlerin vatanıdır.⁵

⁵ HAŞİM, A.: Üç Eser -Bize Göre, Gurâbahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi: 203-205. s.

2.5. BİYOGRAFİ

Biyografide amaç, söz konusu kişiyi tüm yönleriyle tanıtmaktır. Biyografilerde anlatılan kişinin özellikle hayatı, eserleri, kişiliği, görüşleri konu edilir. Biyografide kişinin nerede doğduğu, çocukluğunun nasıl bir ortamda geçtiği, öğrenim hayatı, yaptığı işler, çalıştığı yerler, kişiliği, huy ve karakteri, davranış özellikleri, başarılı olduğu alanlar, eserleri, ürünleri anlatılır. Belgelere ve örneklere dayandırılarak hazırlanan biyografiler sanat ve meslek alanındaki tarihçiler için önemli kaynaklardır. Biyografiler belgesel nitelikte olup gelecek kuşaklara önemli bilgilerin, tecrübelerin, örneklerin, görüşlerin aktarıldığı kaynaklardır.

2.6. OTOBİYOGRAFİ

Otobiyografide doğumdan itibaren otobiyografinin yazıldığı ana kadar yaşananlardan anlatmaya değer olanlar yazılır. Otobiyografilerde çoğu zaman sanatçı kendisiyle beraber aile büyüklerinden ve sosyal çevresinden, aile içi durumlarından da söz eder. Edebiyat, sanat, siyaset, spor gibi değişik alanlarda ünlü bir kişi; diğer insanlarca bilinmeyen yönlerini, başarısını nelere borçlu olduğunu ve nasıl kazandığını anlatmak amacıyla otobiyografisini yazar. Otobiyografi her ne kadar öznel bir anlayışla kaleme alınsa da gerçekler göz ardı edilmemelidir. Bütün bu iyi niyete rağmen otobiyografiler öznel eserler olarak kabul edilir. Çünkü kişi kendisini anlatmaktadır ve bunu yaparken tarafsız davranamaz.

3. GAZETE ÇEVRESİNDE GELİŞEN ÖĞRETİCİ METİNLER

3.1. MAKALE

Bir konuda düşünceler öne sürmek; bir tezi savunmak ve desteklemek için yazılan yazılara **makale** denir. Tartışma, örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma, somutlama gibi anlatım tekniklerinin kullanıldığı bu yazı türünde son derece yalın ve yoğun bir dil kullanılır. Makaleler; bilimsel, toplumsal ve siyasal olmak üzere üç kategoride değerlendirilebilir. Bilimsel makaleler; resim, tiyatro, edebiyat, müzik, tarih, fizik, tıp, hukuk gibi akla gelebilecek her bilim dalıyla ilgili olanlardır. Bilimsel makaleler, uzmanlık bilgisi gerektirdiği için daha az bir kitleye hitap eder.

3.2. DENEME

Genellikle evrensel konuların benmerkezci bir bakış açısı ile kaleme alındığı yazı türüne **deneme** denir. Kimi yazarlar, benmerkezi yaklaşımı nedeniyle deneme türünü “benin ülkesi” olarak tarif etmişlerdir. Denemeci kesin sonuçlara varmadan, kanıtlamaya kalkmadan,

okuyucuyu inanmaya zorlamadan yazar. Bu türün kurucusu, Fransız sanatçı Montaigne (1533-1591) kabul edilir. İngiliz yazar Bacon (1561-1626) türün önemli isimlerindedir.

Deneme türünün Türk edebiyatında yerleşmesini sağlayan kişi ise Nurullah Ataç'tır, Ahmet Haşım, Suut Kemal Yetkin, Sabahattin Eyüboğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar edebiyatımızın en önemli deneme yazarlarıdır.

Deneme -Örnek Metin-

SAMİMİLİK

Samimilik demiyorlar mı, büyük bir söz ettiklerini, her işi ta kökünden çözümleyiverdiklerini sanıyorlar. Samimi olmak kolaymış gibi. Öyle ya, aklınıza geleni, daha doğrusu ağınıza geleni söyleyi söyleyiverirsiniz, olur biter. İçinizden öyle doğmuş. Ya sizin içinizden saçma sapan şeyler doğuyorsa, karşınızdakinin onurunu kıracak sözler söylemek doğuyorsa, samimidir diye onları da mı beğenecek, onları da mı alkışlayacağız?

İkide bir samimiliği öne sürmek, kendini beğenmişlere vergidir. "Ben alçakgönüllüyüm, ben mütevazıyım" demek gibi. Alçakgönüllü, mütevazı olduğunu söyleyen adamın düşüncesi nedir' "Bendeki bu değerle, bu üstünlüklerle ben gözlerimi çok yukarılara dikebilirim ya, yapmıyorum, şanıma layık olamı aramıyorum da azla yetiniyorum." Budur onun dilinin altındaki. Samimi olduğunu söyleyen de: "Bilseniz neyim ben! söze bir giriştim mi, kendimi sıkmağa hacet yok, inciler, hikmetler dökülür. Güzellikler yaratmam için kendimi bırakıvereyim, yeter" Hayır, Efendim, yetmez, sıkıverin biraz kendinizi, dedikleriniz karşınızdakilere yarıyacak mı, onu düşünün.

Toplum hayatında kişiler birbirlerinden samimilik beklemezler, terbiye beklerler, nezaket beklerler, birtakım kurallara uyulmasını isterler. Mürailik edeceksiniz, düşünmediğinizi, inanmadığınızı söyleyeceksiniz demiyorum, ama aklınıza geleni şöyle iyice bir tartmadan söylemeğe hakkınız yoktur. Yeryüzünde bir başınıza değilsiniz, başkalarının zevkini, hatırını da gözetmeniz gerektir.

Bir gün bir mektup almıştım, okurlarımdan biri benim yazılarımdaki samimiliği beğendiğini bildiriyordu. Sövmüşüm gibi betime gitti: "Acaba başka bir değeri yok mu benim yazılarımda? Bu okurum benim yazdıklarında kendi işine yarıyacak, hoşuna gidecek hiçbir şey bulamamış da onu söylemek mi istiyor?" diye içlendim durdum. Samimilik arkasından koşanlardan değilim ben, kendimce önemli bulduğum birtakım işler üzerinde düşünürüm, düşündüklerimi de karşımdakilere açıkça anlatmağa özenirim. Doğruyu bulabilir miyim? Ne demek istediğimi anlatabilir miyim? Bilmem orasını, bilemediğim için, içime bir güven gelmediği için de üzülürüm. Böyle konuşma diliyle yazmağa çalışmam samimilik için değildir, düşündüklerimizi karşımdakilere bildirmek için Türkçede en iyi yolun bu olduğuna inanırım da onun için böyle yazarım. İnsan işini, sevdiği saydığı işini içinden doğana bırakır mı? Ben de işim üzerine, yani yazarlık üzerine hayli düşündüm, türlü yollar denedim, bugünkü deyişimi uğraşarak kurdum. Bunu övünmek için de söylemiyorum, yalnız kendimi yaradılışıma bırakmadığımın, yazarlığı küçümsemeyip onun gereklerine uymağa çalıştığımın bilinmesini isterim.

Samimiliği yermeğe, kötülemeğe mi kalkıyorum? Hayır, bilirim onun büyük bir değer olduğunu. Ama nedir samimilik? Uluorta konuşmak mıdır? Değildir. Samimilik bence bir insanın bir iş üzerine iyice düşündükten sonra, canı pahasına da olsa savunmağı göze alarak ortaya çıkardığı kanısıdır. Değme babayığidin harcı değildir bu. Doğruyu arıyacaksınız, menfaatlerinizi, hatta duygularınızı aşacaksınız, toplumun size aşladığı önyargılardan silkineceksiniz, şu şöyle dermiş, bu böyle dermiş, aldırmyacaksınız, doğruyu bulduğunuza da içinize güven gelecek, o zaman söyleyeceksiniz. Ancak en büyüklerin erebildikleri bir haldir bu. Andre Gide'i samimiliği için överler, anlarını onu, hayatını bitmez bir savaş içinde geçirdi, kendi kendisiyle dahi çarpıştı. İnanacağı, gerçekten inanacağı hakikati

uzun uzun aradı, o uğurda ötekinden berikinden ağır söz işitti, ondan da yılmadı, arkadaşlarından, dostlarından ayrıldı. Samimilik onun için aklına geleni, içinden doğanı yazmak değildi, uğraşarak, didinerek varılacak bir erek idi. Kitaplarını okuyanların çoğu onda bir yapmacık görürler, anlayamazlar. Elbette, samimiliği anlamak da kolay değildir. Karşınızdaki adam: “Ah! kardeşim! ah! iki gözüm!” diye size sarılı sarılıvermiyor, bir dediğini beğenmeyip boyuna düzeltmeğe kendini bırakıvermiyor: “Ben sanata özenmedim, gönlümden koptuğu gibi söyledim gitti” demiyor, tam tersine, sanata özendiğini açıkça söylüyor, inanır mısınız onun samimiliğine? Ama bilin ki asıl samimilik, bir değer olan tek samimilik odur, ondan başkası kendini beğenmektir, lâübaliliktir.

Bizim edebiyatımız bu samimilikten çok çekti, hâlâ çekiyor. Bakıyorsunuz, bir delikanlı ağzını yaya yaya birtakım şiirler söylüyor, akşamüstleri canı rakı içmek istermiş, yahut şıptık terlikle suya giden kıza gönü akmış, onu anlatıyor: “Bu da ne böyle” diye sordunuz mu cevap hazır: “Samimilik!” Fuzuli, Baki uğraşa uğraşa yazarlarmış, birtakım kurallara boyun eğerlermiş, toplumun ileri gelenlerinin saygısını kazanmağa çalışırlarmış, onlarınki samimilik değil, mürailik ... Sanıyorlar ki insan samimiliği doğuştan getirir. Yağma yok! çetin bir yoldur ona götüren yol, bütün büyüklüklere götüren yollar gibi çetindir, kendinizi büyük görürseniz, ne kadar büyük olursanız olun, ereğe göre gene küçük olduğunuzu anlamazsanız, ona eremezsiniz. Samimilik, lâübaliliğin, yarenliğin ayıp olduğunu içinize sindirdikten sonra başlar. O zaman kendinize gelirsiniz: “Yahu! çevremde adamlar var benim, ben kendimi onlara beğendirmeğe, dediklerimi onlara kabul ettirmeğe özeniyorum, demek ki doğru dürüst düşünmeğe çalışayım, yalnız beni değil, onları da ilgilendirecek şeylerden konuşayım, değişime bir çekidüzen vereyim” dersiniz, içinizde gerçekten bir cevher varsa siz de birtakım hakikatler bulur, samimiliğe erersiniz.⁶

3.3. FIKRA

Toplumunu ilgilendiren güncel olayları belli bir görüş doğrultusunda değerlendiren yazı türüne **fikra** denir. Günlük hayatta kullanılan deyimlere, yer yer nükteli sözlere yer verilen bu türde yazar rahat bir dil kullanır. Yazar; iddiasını ispatlamak, okurun fikirlerini değiştirmek gibi bir amaç gütmmez. Temel hedef bir olayı öznel bir bakış açısı ile değerlendirip okura farklı bir pencere açmaktır. Fıkralar, güncel konuları ele aldıkları için kısa ömürlü olurlar. Edebiyatçılarımızın hemen hepsi bu türe ilgi göstermiştir. Bu anlamda Ahmet Rasim, Refik Halit, Hüseyin Cahit, Peyami Safa, Necip Fazıl gibi edebiyatçılarımızı akla gelen ilk örnekler olarak sayabiliriz.

3.4. SOHBET (SÖYLEŞİ)

Yazarın bir konuyla ilgili görüş ve düşüncelerini karşısındakiyle konuşuyormuşçasına anlattığı yazı türüne **sohbet** denir. Servet-i Fünun döneminde “musahabe” ismiyle anılmıştır. Yer yer denemeye yaklaşan sohbet türünü denemeden ayıran en temel özellik üslubudur.

3.5. ELEŞTİRİ

Bir sanat eserini içerik ve yapı yönünden değerlendirip başarılı, başarısız; değerli, değersiz yönlerini gösteren, bunları örneklerle somutlaştırıp belirten yazı türüne **eleştiri** denir. Bu tür yazı yazanlara eleştirmen denir. Eski dilde eleştiri “tenkit” kelimesiyle “eleştirmen” ise

⁶ ATAÇ, N.: *Karalama Defteri – Ararken*: 84-86. s.

“münekkit” kelimesiyle karşılanırdı. Eleştiride öznel veya nesnel iki yaklaşımdan herhangi biri benimsenebilir. Öznel yaklaşımın benimsendiği eleştiri türü **izlenimci eleştiri** olarak adlandırılır. İzlenimci eleştiride kişisel beğeni önemli bir yer tutar. Nesnel yaklaşımda ise verilere dayalı, duygulardan olabildiğinde arınmış bir değerlendirme söz konusudur. Sanat ve edebiyat çalışmalarında zamanla birçok eleştiri kuramı ortaya çıkmıştır. Bunlardan kimisi metni, kimisi okuru, kimisi toplumu, kimisi de yazarı merkeze alan eleştiri kuramlarıdır. Sözelimi biyografik ve psikolojik eleştiri yazarı merkeze alırken tarihsel, sosyolojik ve marksist eleştiri temelde toplumsal yapıyı gözeterek değerlendirme yaparlar.

3.6. RÖPORTAJ

Bir konu hakkında okuyuculara detaylı bilgi sunmak amacıyla inceleme ve araştırmaya dayalı, bilgi ve belgeler kullanılarak oluşturulan yazı türüdür. Röportajları bir çeşit haber yazısı olarak değerlendirebiliriz. Fakat haber yazısından temel farkı çok daha ayrıntılı olması ve yazarın izlenimlerini ve düşüncelerini içermesidir.

3.7. MÜLAKAT

Soru cevap yöntemi kullanılarak oluşturulan bir yazı türüdür. Genellikle alanında önemli işler yapmış bir kimseye yöneltilen sorulara verilen cevaplardan oluşmakla birlikte sıradan insanlarla da mülakat yapılabilir.

3.8. HABER YAZILARI

Gazetelerde, dergilerde, bültenlerde halkı bilgilendirmek amacıyla yayımlanan yazı türüdür. Haber yazıları mümkün olduğu kadar tarafsız biçimde kaleme alınır ve ilan edilir. İyi bir haber yazısında *Ne? Nerede? Ne zaman? Nasıl? Niçin?* ve *Kim?* (5N 1K) sorularına cevap vermeye çalışılır.

KAYNAKLAR

ADIVAR, Halide Edip: *Mor Salkımlı Ev*: İstanbul 2004, 301 s., Özgür Yay.

ATAÇ, Nurullah: *Günce 1953-1955*: İstanbul 2005, 422 s. Yapı Kredi Yay.

ATAÇ, Nurullah: *Karalama Defteri – Ararken*: İstanbul 2005, 175s., Yapı Kredi Yay.

GÖZLER, Fethi: *Örnekleriyle Türkçe ve Edebiyat Bilgileri*: İstanbul 1982, 611 s., Boğaziçi Yay.

HAŞİM, Ahmet *Üç Eser -Bize Göre, Gurâbahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*: İstanbul 1994, 227 s., Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

E-KAYNAKLAR

<http://www.edebiyatogretmeni.org/metinlerin-siniflandirilmesi/> E.T: 15.03.2017

www.nfk.com.tr E.T.: 23.03.2016

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

VIII. HAFTA: Dilekçe ve Kaynakça Yazımı

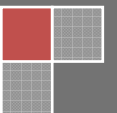
1. Dilekçe

1.1. Dilekçenin Bölümleri

- a. Tarih
- b. Alıcı Kurum Bilgileri
- c. İlgililer
- d. Metin
- e. İmza-İsim
- f. Adres-İletişim Bilgileri
- g. Ekler

2. Kaynakça (Bibliyografya) Yazımı

- a. **APA** (*The American Psychological Association*)
Yazar-Tarih Yaklaşımı/ Metin İçinde Parantez Sistemi
- b. **CMS** (*Chicago Manual Style*)
Sayısal/Numerik Yaklaşım/ Dipnot Sistemi

I. DİLEKÇE

"Bölüştiler gönüm ile aklımı
Davacıyım, ara benim hakkımı..."

A. KARAKOÇ | Açık Dilekçe

Yârdan ayrılmışam bağrım delinir
Kâtip arzuhâlim yaz yâre böyle

Sivas Türküsü

Dilekçe, bir dileği bildirmek için resmî makamlara sunulan imzalı ve adresli, pullu veya pulatsız yazı, istida, arzuhâldir.¹ Bir tür mektup olan dilekçe çizgisiz, beyaz A4 kâğıdına yazılır. Bilgisayar ortamında yazılması tavsiye edilmekle birlikte bunun mümkün olmadığı durumlarda siyah veya koyu mavi renkteki sabit kalemle, okunaklı bir şekilde elle de yazılabilir.

Dilekçe yazılacak kâğıdın dört kenarından 2,5-3 cm kadar boşluk bırakılır. Paragraf başları da soldaki boşluğun yarısı kadar içeriden başlar. Dilekçe, genellikle çok kısa olduğundan kâğıdın tamamını kaplamaz. Böylesi kısa dilekçelerde kâğıdın altında kalan boşluğun üstteki boşluktan fazla olması gerekir. Çünkü dilekçe alıcı kuruma ulaştığında bu alttaki boşluğa kurum tarafından kaşe basılabilmekte, havale bilgileri vb. yazılabilmektedir.

Kâğıt üzerinde bir dilekçenin görüntüsü şöyle olur:

2,5-3 cm

Tarih

Alıcı Kurum Bilgileri

İlgi:

METİN

İmza

Ad-SOYAD

Adres ve İletişim Bilgileri

Ek: 1.
2.
3.
4.
5.

2,5-3 cm

¹ TDK: "Dilekçe", *Büyük Türkçe Sözlük*:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d184ea2b4154.48726624

I. I. Dilekçenin Bölümleri:

a. Tarih: Dilekçenin yazıldığı/verildiği/gönderildiği tarihtir. Tarih, yazı alanının sağ üst köşesine yazılabileceği gibi metin bölümünden sonra imzanın üstüne de yazılabilir. “Gün. Ay. Yıl” şeklinde yazılır. Gün ve ay tek haneli ise önüne sıfır konur. Roma rakamı kullanılmaz. Rakamların arasına genellikle nokta konmakla birlikte eğik çizgi/taksim simgesi de konabilir: 02.10.2015, 14.08.2016, 03.05.2017, 23.11.2017, 21/03/2017, 05/06/2017...

→ **Uyarı:** Pazartesi, salı, perşembe gibi gün isimleri yazılmaz!

b. Alıcı kurum bilgileri: Alıcı kurumun adı ile bulunduğu şehirden ibarettir. Tarihten sonra bir-iki satır boşluk bırakılır ve yazı alanını ortalayacak şekilde kurum bilgileri yazılır. Asla bir satırın başından sonuna kadar alıcı kurum bilgisi yazılmaz; kurum bilgisi uzun ise mantıklı bir yerden bölerek ikinci satıra geçmek gerekir. İlk satıra yazılacak olan kurum adını o kurumun en büyük yöneticisinin görev unvanıyla birlikte belirtmek gerekir: *Kadıköy Emniyet Müdürlüğüne, Fatih Belediye Başkanlığına, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına, Marmara Üniversitesi Rektörlüğüne...* Sonraki satıra dilekçeyi alacak olan kurumun bulunduğu şehir, kurum adının sol altında olacak şekilde yazılır. Ana kurum adını bildiren kelimelerin hepsi *-bağlaçlar vb. hariç-* büyük harfle, alt kurum varsa bunların da ya hepsinin ya da yalnızca ilk harflerinin büyük harfle yazılması gerekir. Şehir adının da yalnızca ilk harfinin büyük yazılması kâfidir. Alıcı kurum bilgilerinin üç satırı geçmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Kurumların adlarında yaygın kısaltmalar yapılabilir: *İSKİ, MYO, AYEDAŞ...*

→ **1.Uyarı:** Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturma ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığına; Mühendislik Fakültesi Dekanlığına, İSKİ Genel Müdürlüğüne...*

→ **2.Uyarı:** Alıcı kurum bilgilerinin başına “T.C.” ibaresi koymak zorunlu değildir; ancak konulmak istenirse bu “~~T.C~~” veya “~~TC~~” olarak değil; her iki harften sonra nokta konulmak suretiyle “T.C.” olarak yazılmalıdır.

→ **3.Uyarı:** Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz: *M.Y.O., S.G.K., İ.E.T.T.*...

→ **4.Uyarı:** Dilekçe bir üniversiteye yazılıyor ise “... Üniversitesi Rektörlüğüne”; bir fakülteye yazılıyor ise “... Fakültesi Dekanlığına”; bir MYO/YO'ya yazılıyor ise “... Yüksekokulu Müdürlüğüne”; bir bölüme yazılıyor ise “... Bölüm Başkanlığına” şeklinde düzenlenmelidir.

→ **5.Uyarı:** Kurum içi yazışmalarda alıcı kurumun bulunduğu şehrin yazılmasına gerek yoktur.

Doğru	Yanlış
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ Fen-Edebiyat Fakóltesi Dekanlığına Düzce	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ Fen-Edebiyat Fakóltesi Dekanlığı'na Düzce
İSKİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE İstanbul	İ.S.K.İ. GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE İstanbul
T.C. DÜZCE ÜNİVERSİTESİ Mühendislik Fakóltesi Dekanlığına	TC DÜZCE ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK FAKÖLTESİ DEKANLIğINA

c. İlgı: Yazılan yazının önceki bir yazıya ek ya da karşılık olduğunu veya bazı belgelere başvurulması gerektiğini belirten bölümdür. Yani dilekçe, daha önce gönderilmiş bir resmî yazının cevabı olarak yazılıyorsa bu bölüm bulunur, aksi takdirde olmaz. Kurumlar vatandaşa yazı yazabilirler ve onlardan bilgi/belge isteyebilirler. Vatandaş da o yazıya dayanarak bunun gereğini yapar ve sonucu bir dilekçe ile ilgili kuruma bildirir. Dilekçesinin bir cevap yazısı olduğunu da bu *ilgi bölümünde* belirtir. *İlgi bölümü* önceki bölümden en az bir satır boşluk bırakılarak -yan başlık gibi- sola yanaşık şekilde aynen şöyle yazılır:

İlgi: ... tarihli ve ... sayılı yazınız.

Burada "..." ile belirtilmiş yerlere kurumdan daha önce gönderilmiş resmî yazının tarihi ve sayısı yazılır. Dilekçelerde gerektiğinde yer verilen bu bölümün amacı şudur: Dilekçe ilgili kuruma gittikten sonra gönderdikleri yazıda vatandaştan tam olarak ne istediklerini tekrar görmeleri gerekebilir. Bu durumda, gönderilen yazının kendilerinde kalan kopyasını daha kolay bulabilmeleri için dilekçede bulunan *ilgi bölümü* onların işini kolaylaştırır. Bu da bürokratik muamelenin daha hızlı işlemesine olanak saçlar.

d. Metin: Dilekçenin asıl bölümüdür. "İlgi"den sonra başlayıp "İmza"ya kadar süren kısımdır. Metne, "İlgi"nin son satırından itibaren iki aralık, "İlgi" yoksa gönderilen yerden sonra üç aralık bırakılarak başlanır. Metindeki kelime aralarında ve nokta, virgöl, soru işareti gibi yazı unsurlarının arasında bir vuruş boşluk bırakılır. Paragraf başlarına yazı alanının 1.25 cm içerisinden başlanır. Paragraf başı yapılmadığı durumlarda paragraflar arasında bir satır aralığı boşluk bırakılır. Bilgisayarla yazılan yazılarda "Times New Roman" yazı tipi ve 12 karakter boyutunun kullanılması esastır.

Yazı, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Yazım Kılavuzu* ile *Türkçe Sözlük* esas alınarak dil bilgisi kurallarına göre yaşayan Türkçe ile yazılır. Metinde zorunlu olmadıkça yabancı kelimelere yer verilmez ve gereksiz tekrardan kaçınılır. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *İmla Kılavuzu*'nda bulunmayan kısaltmaların kullanılmasının zorunlu olduğu

durumlarda, kısaltmanın ilk kullanıldığı yerde parantez içinde kısaltmanın açık biçimi gösterilir.

Söylenmek istenen şeyler burada yer alır. İki alt bölümü vardır. Dolayısıyla, en az iki paragraftan oluşur. Birinci alt bölümde dilekçe sahibi ile muhatap kurum arasında iletişimi sağlayıcı bilgiler yer alır. Örneğin okula dilekçe yazan bir öğrenci *bölümünü, numarasını* belirtir. Suyla ilgili bir sorun için sular idaresine dilekçe yazan kişi ise *abone numarasını* verir. Bu bilgiler, dilekçe sahibi ile kurum arasında iletişim için gereklidir. Bu bilgilerden sonra dilekçe yazmaya sebep olan durum/sorun anlatılır. Daha sonra ise ilgili kurumdan istenen şey belirtilir. Bu istek cümlesi dilekçeye has kalıp ifadelerle ikinci paragrafta yazılır:²

...-mAsInI (verilmesini/gönderilmesi/onarılmasını/bildirilmesini vs.) arz ederim.

... için gereğini arz ederim.

... hususunda gereğini arz ederim.

Burada önemli olan nokta, cümlenin “arz ederim” yüklemi ile bitmesidir. Bu, imla gereği ayrı yazılır. Cümledeki arz ederim ifadesi “isterim” anlamındadır. Burada *rica ederim* gibi bir ifadenin kullanılması kesinlikle hatalıdır. Çünkü “rica” resmî kurumlarda bir nevi emirdir. “Rica ederim” yüklemi resmî yazılarda yalnızca üst makamlardan alt makamlara/kişilere gönderilirken kullanılır.

- ➔ **1.Uyarı:** Alt makama yazılan resmî yazılar "Rica ederim."; üst ve aynı düzey makamlara yazılan yazılar "Arz ederim."; üst ve alt makamlara dağıtımli olarak yazılan yazılar "Arz ve rica ederim." şeklinde bitirilir.
- ➔ **2.Uyarı:** Dilekçenin yüklemindeki “arz ederim” ayrı ve küçük harflerle yazılır!!!
Ör.: “ Gereğini ~~arzedirim~~”, "Gereğini ~~Arz~~ ederim." vb.
- ➔ **3.Uyarı:** Metin bölümünde bilgi tekrarı kaçınılmalıdır. Mesela, alıcı kurum bilgisinde “Düzce Üniversitesi/Mühendislik Fakültesi Dekanlığına” yazıldı ise metin bölümünde tekrar “Düzce Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Bölümü öğrencisiyim.” demeye gerek yoktur. Kuruma hitaben direkt “Fakülteniz Bilgisayar Mühendisliği Bölümü...” diye başlanmalıdır.
- ➔ **4.Uyarı:** Metin bölümünde **ilk cümlede**/aşamada kişi kendini tanıtmalı, kendiyle ilgili bilgileri eksiksiz ve genelden özele doğru bir sıra ile vermelidir. Düzce Üniversitesi Rektörlüğüne dilekçe yazan bir öğrenci “Üniversiteniz(in) Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü II. öğretim I. sınıf 20167894 numaralı öğrencisiyim.” gibi bir cümle kurmalıdır. **İkinci cümlede**/aşamada dilekçe yazmasına sebep olan sorun, konu vb. net bir dille, laf kalabalığı yapmadan, samimi ifadelerden kaçınılarak yazılmalıdır. **Üçüncü cümlede**/aşamada ise -ki artık burada ikinci paragrafta geçilir- istek, uygun söz kalıpları ile yazılmalıdır. Eğer metin bu şekilde üç cümle/aşama ile kurulamıyorsa şu anahatlar da izlenebilir:

² İstek cümlesi ile dilekçelerdeki kalıp ifade birleştirilemiyorsa veya birleştirildiğinde çok uzun, neredeyse bir paragraflık bir cümle hâline geliyorsa yapılacak olan şudur: Kişi önce kendini tanıtır, kendisine dair ilgili bilgileri verir. Sonra durumu/sorunu anlatır. Daha sonra ilgili kurumdan istediği şeyi "... istiyorum." tarzında basit bir cümleyle bildirir. Bu cümleden sonra ikinci bir paragraf yapar ve "Gereğini arz ederim." şeklindeki kalıp ifadeyi yazarak dilekçesinin metin bölümünü bitirir. Bkz.: Dilekçe/ Dilekçenin Bölümleri/ d.Metin/ **4.Uyarı**.

1. paragraf	I. Kişi kendini tanıtır, konuya dair kendiyile ilgili bilgileri sıralar. II. Kişi sorununu açıklar, durumunu anlatır vs. III. Kişi isteğini "... yapılmasını/ edilmesini/ giderilmesini/ istiyorum." şeklinde dile getirir.
2. paragraf	IV. "Gereğini arz ederim." kalıbını yazarak dilekçe metnini sonlandırır.

- **5.Uyarı:** Metin bölümünde "ben, bana, sen, sana, size" gibi ifadelerden kaçınmak gerekir. Dilekçe gibi resmî yazılarda bu kelimelerin yerlerine "tarafıma, tarafınızdan, tarafından" gibi ifadeler yeğlenir.
- **6.Uyarı:** Metin bölümünde "Ben ... isimli öğrenciyim." gibi bir ibare olamaz! Dilekçe sahibinin ismi metinde geçmez!
- **7. Uyarı:** Metin bitirilirken "Gereğini ~~saygılarımla~~ arz ederim." veya "Gereğinin ~~yapılmasını~~ arz ederim." gibi cümlelerin yerine "Gereğini arz ederim." cümlesi kullanılmalıdır. Çünkü bu cümlelerde "saygılarımla" veya "yapılmasını" kelimelerinin kullanımı anlatım bozukluğuna sebebiyet verir. Yine bilgi maksatlı resmî bir yazı yazılacak ise de metnin son cümlesi "Gereğini bilgilerinize arz ederim." olmalıdır.

e. İmza ve İsim: Metnin bitiminden itibaren iki-dört aralık boşluk bırakılarak yazıyı imzalayacak olan makam sahibinin/kişinin adı-soyadı ve -varsa- unvanı yazı alanının en sağına yazılır. İmza, ad ve soyadın üzerinde bırakılan boşluğa atılır. Elektronik ortamda yapılacak yazışmalarda, imza yetkisine sahip kişi yazıyı, güvenli elektronik imzası ile imzalar.

Yazıyı imzalayanın adı küçük, soyadı büyük harflerle yazılır. Unvanlar -varsa- ad ve soyadın altına küçük harflerle yazılır. Akademik unvanlar ismin ön tarafına küçük harflerle ve kısaltılarak yazılır.

- **Uyarı:** Önce ismi yazıp altına imza atmak doğru değildir! Tam tersi olmalıdır.

f. Adres ve İletişim Bilgileri: İlgili kurumun, gerektiğinde, dilekçe sahibine ulaşabilmesi için adres ve diğer iletişim bilgilerine (telefon, cep telefonu, faks, elektronik posta) ihtiyaç vardır. Bu bilgiler, isimden sonraki satıra ve sola yanaşık olarak yazılır. Adres bilgisi sayfanın yarısını geçiyorsa ikinci/üçüncü satıra geçilmelidir. Adres yazmak zorunludur. Diğer bilgilerden hangisi varsa o(nlar) yazılmalıdır.

- **Uyarı:** Adres bölümünde ayrıca "Adres" yazılmasına gerek yoktur.

g. Ekler: Dilekçeye belgeler eklenmişse bu bölüm bulunur, aksi takdirde olmaz. Dilekçeyle birlikte ilgili kuruma bazı belgelerin (ikametgâh, sağlık raporu, fotoğraf, nüfus cüzdan sureti vs.) gönderilmesi söz konusu olabilir. Bunlar, yazının ekleri olarak imza bölümünden sonra uygun satır aralığı bırakılarak yazı alanının soluna konulan "EK/EKLER:" ifadesinin altına yazılır. Ek adedi birden fazla ise numaralandırılır. Ek listesi yazı alanına sığmayacak kadar uzunsa ayrı bir sayfada gösterilir. **Bir dilekçe örneği:**

27.10.2017

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Fakültenizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü II. öğretim I. sınıf 201640343 numaralı öğrencisiyim. 25.10.2016 tarihinde yapılan Türk Dili I dersi ara sınavına sağlık sorunlarım sebebiyle giremedim.

Mazeret sınavına girebilmek için gereğini arz ederim.

İmza

Ahmet ÇİÇEK

Kozyatağı Mah. Çarsı Cad.
Gül Sok. No: 47
Kadıköy/ İstanbul
0530 677 87 97
a.cicek34@hotmail.com

Ek: Sağlık raporu

2006

KAYNAKÇA (BİBLİYOGRAFYA) YAZIMI

*Sirkat-i şî'r edene kat'-i zebân lâzımdır
Böyledir şer'-i belâgatta fetâvâ-yı sühan**

Sünbülzâde Vehbî

Bilimsel bir çalışma, ödev, rapor vb. çalışmalar hazırlanırken yararlanılan (kitap, makale, ansiklopedi vb.) eserlerin künyelerinin yapılan çalışmanın sonunda “**Kaynakça/Kaynaklar/Bibliyografya**” gibi bir başlık altında mutlaka belirtilmesi gerekir. Yine hazırlanan çalışmanın içerisinde bir başka yayından alı(ntı)lan bir bölüm/cümle/fikir/buluş vb. var ise bu alıntıların çalışmanın içinde **atıf** yoluyla okura bildirilmesi gerekir. Aksi hâlde *intihal* denen bir nevi *fıkrî hırsızlık/sahtekârlık* suçu işlenmiş olur. İntihal ahlakî kuralların dışında hukuki boyutta da suç teşkil eder ve bu suçun -bilhassa akademi için- ağır cezaları vardır.

Başka kaynaklardan alınan bilgi iki biçimde aktarılabilir: **Alıntı ve Gönderme**. **Alıntıda** özgün anlatım hiç değiştirilmez. Alıntılanan bölüm tırnak işareti içinde yazılır; tırnak işareti kapatıldıktan sonra ilgili kaynağın künyesi -uyulan kaynakça stilinde öngörüldüğü üzere- yazılır. **Göndermede** ise özgün anlatım değiştirilerek aktarma yapılır. Anlatımın değiştirilmiş olması aidiyeti değiştirmez. Burada bilgi hâlâ bir başka kaynaktan alınmıştır, diğer bir deyişle bir başkasına aittir ve aidiyeti bildirmek için metin içinde asli kaynağın -uyulan kaynakça stilinde öngörüldüğü üzere- bildirilmesi gerekir. Genelde, araştırmacıların bilgiyi olduğu gibi kopyalamak yerine kendi cümle ve üsluplarıyla aktarmaları beklenir. Özgün anlatımın kısa, güzel ya da ilginç olduğu ve değiştirilmesinin anlam kayması yaratacağı durumlarda alıntı yapılması uygundur. Çok sık ve çok uzun alıntılar yapmaktan kaçınmak gerekir. Bu durum, araştırmacının sentez yapma ve yazma becerisi konusunda kuşku uyandıracak gibi metnin akışını da bozabilir.³

Yararlanılan kaynakların belirtilmesi için farklı disiplinlerin gereksinimlerini karşılayan birçok uluslararası standart geliştirilmiştir⁴: **APA, MLA, ASA, APSA, NASW, AIP, CHICAGO, VANCOUVER*, HARVARD* vb.** Bu kaynakça stillerinin hepsinde aynı bilgiler yer alır; ancak bilgilerin sıralanışı farklıdır. Kaynakça yazımındaki temel ilke faydalanılan kaynağın yazarı, başlığı, yayın bilgisi (yer-zaman-yayınevi) ve sayfa numarası/sayısının

*Şiir hırsızının dilinin kesilmesi gerekir. Belagat şeriatinde sözle ilgili fetvalar böyledir.

³ Hacettepe Üniversitesi: "Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme İlkeleri": 8. s. <http://www.ceviribilim.hacettepe.edu.tr/bilimselyayin.pdf>

⁴ Farklı disiplinlere göre bilimsel makale yazım kuralları ve bu kuralları benimseyen örnek dergiler için bkz.: ÖZKAN, Ö. ve ÇATIKER, A.: "Bilimsel Makale Yazımında Kaynak Gösterme Kuralları", *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*: 7-8. s. <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2006/2006-vol8-sayi1-111.pdf>

belirtilmesidir. Uluslararası kaynak gösterme stillerinden herhangi birini doğru kullanmayı öğrenen bir araştırmacı, o standarttan başka bir standarda kolaylıkla geçiş yapabilir. Hiçbir standardı gözetmeden, kaynak künyeleri bildirilmeden hazırlanan çalışmalar ilmî ve güvenilir olmaktan uzaktır.

Kaynakça stillerinin aslında iki temel farka göre çeşitlendiği görülmektedir. Bazıları *yazar-tarih* yaklaşımını, bazıları ise *sayısal/numerik* yaklaşımı esas alır. **Yazar-tarih** yaklaşımında, metin içinde gönderme yapılmak istenen yere bir araç içinde kullanılan kaynağın künye bilgileri kısaca yazılır. Çalışmanın sonunda yer alan, eserlerin ayrıntılı künyelerinin yazıldığı “Kaynakça” bölümünde ise yazar ve tarih bilgilerine öncelik verilir. **Sayısal/numerik** yaklaşımda ise genelde şöyle bir uygulamaya gidilir: Çalışmada gönderme/alıntı yapılan bölümün sonuna üst simge olarak bir sayı verilir ve aynı sayfanın alt kısmındaki dipnotlarda ilgili sayının karşısında gerekli bilgiler, kaynağın kısa künyesi yer alır.⁵ Çalışmanın sonundaki “Kaynakça” bölümünde eserin ayrıntılı künye bilgileri sıralanırken eserin yayın tarihi bir önceki türün aksine bu bilgilerin sonlarında yer alır.

Lisans/ön lisans öğrencilerinin⁶ istifadesi için hazırlanan bu ders notlarında kaynakça türlerinin ikisinden de birer tipik örnek -kısmi olarak- anlatılacaktır: **APA** ve **CMS**. Farklı stillerdeki kaynakça yazımlarının tam listesi için <http://www.apastyle.org/>, <http://www.mla.org/style>, http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html gibi ilgili elektronik ortamlara veya bu ders notu hazırlanırken faydalanılan eserlere -notun sonundaki kaynaklar listesi- bakılabilir. (Tıp Fak. öğrencileri ayrıca bk.: 6. dipnot.)

⁵ Yaygın olan bu “dipnot” tarzının dışında “son not”larla da künye bilgileri verilebilir. Gönderme/alıntı yapılan bölümden sonra köşeli parantezlerle numaralar verilir ve bu numaralara ilişkin açıklamalar çalışmanın sonunda ayrı bir sayfada yer alır. Numerik yaklaşımda kullanılan ikinci uygulamada ise önce kaynakların alfabetik listesi oluşturulur, sonra alfabetik listedeki kaynaklara birden başlayan numaralar verilir. Metin içinde kaynaklara alfabetik listede aldıkları sıra numarası ile gönderme yapılır. Bkz.: KURBANOĞLU, S.: “Sağlık Bilimleri Dergilerinde Kullanılan Kaynak Gösterme Biçimleri”: 201. s.

⁶ **Tıp ve Biyoloji alanları için özelleştirilmiş kaynak gösterim sistemleri içinde en fazla kullanılanlar Vancouver ve Harvard sistemleridir. Tıp fakültesi öğrencileri, bu stiller için şu kaynaklara bakabilir:** University of Leicester: Vancouver (numbered) System <http://www2.le.ac.uk/library/help/referencing/vancouver-numbered-system> (Erişim: 25.02.2015); VANCOUVER Reference Style Guide, <http://openjournals.net/files/Ref/VANCOUVER%20Reference%20guide.pdf> (Erişim: 25.02.2015); HARVARD Reference Style Guide, <http://openjournals.net/files/Ref/HARVARD2009%20Reference%20guide.pdf> (Erişim: 25.02.2015); KURBANOĞLU, S.: “Sağlık Bilimleri Dergilerinde Kullanılan Kaynak Gösterme Biçimleri”, *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık: Türk Tıp Dizini: Ankara 2005*, 200-213 s. http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum3/015_serap.pdf (Erişim: 25.02.2015); ŞENOCAK, M. ve SÜT, N.: “Kaynakça Gösterimi (Referanslar)”, *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri: Araştırmalar ve Etik Sempozyum Dizisi*, No:50, Mayıs 2006, s. 37-48. <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/50/5004.pdf> (Erişim:25.02.16); Vancouver Community College Library: *Vancouver Citation Style* http://library.vcc.ca/downloads/VCC_VancouverStyleGuide.pdf (Erişim: 25.02.2015); Biomedical Editor: *Vancouver Style Referencing and Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals* <http://www.biomedicaleditor.com/vancouver-style.html> (Erişim:25.02.2015); EROL, Ç.: “Kaynaklardan Yararlanma ve Kaynak Gösterme Nasıl Yapılmalıdır?”, *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi: Ankara 2003*, 31. S., 40-41. s. http://www.tkd-online.org/dergi/TKDA_31_1_40_41.pdf (Erişim:25.02.2015); The University Of Western Australia: *Harvard citation style: All examples* <http://guides.is.uwa.edu.au/c.php?g=324809&p=2178053> (Erişim: 25.02.2016); Vancouver Community College Library: *Harvard Style: How to Cite Literature and List References:* http://library.vcc.ca/downloads/VCC_Harvard_Style.pdf

a. APA (The American Psychological Association) Yöntemi

[Yazar-Tarih Yaklaşımı/ Metin İçinde Parantez Sistemi]

APA kaynakça yöntemi, Amerikan Psikoloji Derneği tarafından geliştirilmiştir. Dernek konu ile ilgili ilk tartışmaları 1928 yılında gündeme getirmiş, 1929 yılından itibaren Psikoloji Bülteni'nde temel düzeyde APA yazım kuralını kullanmaya başlamıştır. APA 1952 yılına kadar yayın kuralları ismiyle ayrı bir doküman, 2001 yılında da psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hemşirelik sosyal çalışma, eğitim, antropoloji ve kriminoloji disiplinleri için geniş kapsamlı bilimsel yazım kurallarını yayımlamaya başlamıştır.⁷ Kısaca metin içinde kaynaklara gönderme yapan yöntem olduğu söylenebilir. Daha çok sosyal alanlarda kullanılan bu yöntemde yazar soyadları ve yayın yılı öne çıkarılır. Bu yöntemde eser isimleri *italik (eğik)* yazılır. Künye bilgileri genel olarak "yazar adı-yayın yılı-eser adı-yayın yeri-yayınevi" olarak sıralanır. Yazar unvanları (Dr., Prof., Yüksek Mühendis vb.) künyeye alınmaz. Basım/baskı bilgisi varsa kitap adından sonra ayraç içinde rakamla ve kısaltılarak verilir. Birinci basımlar belirtilmez. Hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.), çeviren(ler) yerine (Çev.) kısaltmaları kullanılır. Elektronik kaynaklarda ise erişim tarihi ve varsa yararlanılan kaynağın yayın tarihi muhakkak yazılır. Bunların yayın tarihinde son güncelleme tarihi esas alınır. E-kaynaklarda yararlanılan kaynağın tarihi belirtilmemişse bu durum "tarih yok" anlamına gelen "t.y." kısaltması ile bildirilir. Toplu kaynakça listesindeki kaynaklar ilk öge olan yazar soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanır.

APA yöntemine göre kaynakça yazımları şöyle örneklendirilebilir:

(Yazar-tarih yaklaşımını esas alan metin örnekleri için bk.: Ek_1)

- a) Tek yazarlı eser:** Pamuk, O. (2011). *Saf ve Düşünceli Romancı*. İstanbul: İletişim.
Alpay, N. (2004). *Türkçe Sorunları Kılavuzu (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. İstanbul: Metis.
Özbek, M. (Ed.) (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.
- b) Çok yazarlı eser⁸:** Taner, R. ve Bezirci, A. (1997). *Seçme Romanlar*. İstanbul: Evrensel.
Lestienne, C., Dehaene, G., Sagart, L. ve Picq, P. (2013). *Dilin En Güzel Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Gloster, J., Jones, A., Redington, A., Burgin, L., Sorensen, J. H., Turner, R. vd. (2010). *A handbook of critical approaches to education*. New York, NY: Oxford University Press.
- c) Çeviri eser:** Zweig, S. (2012). *Satranç*. (A. Sabuncuoğlu, Çev.) İstanbul: Can.

⁷ ÖZKAN, Ö. ve ÇATIKER, A.: "Bilimsel Makale Yazımında Kaynak Gösterme Kuralları", *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*: 9. s. <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2006/2006-vol8-sayi1-111.pdf> (Erişim:25.02.2016)

⁸ Çok yazarlı yapıtlarda yazar adları arasında virgül, son iki yazarın adları arasında "ve" bağlacı kullanılır. Yazar sayısı altıdan fazlaysa, ilk altı yazarın adları künyede verilir, altıncı yazardan sonra "ve diğerleri" ifadesi veya "vd" kısaltması kullanılır.

- d) **Dergi (makale):** Duman, F. (2013, Aralık). Dünyayı Geride Bırakmak. *Notos Öykü*, 37, 22-23.
- e) **Ans.(madde):** Ersoy, O. (1973). Kağıt ve Kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* (c. 21, s. 112-115). Ankara: MEB.

f) **E-kaynaklar:**

- İnternette alınan gazete makalesi:** Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon Alışkanlıklarımız IPTV ile Değişecek. *Hürriyet*. Erişim: 05.10.2016. <http://www.hurriyet.com.tr>
- Web sayfası (yazar var, tarih yok ise):** Kırıcı, O. (t.y.). Virginia Woolf'a Dair. Erişim: 06.06.2015. <http://www.kafkaokur.com.tr/edeb.htm>
- Web sayfası (yazar ve tarih yok ise):** Bilim Etiği ve Bilimde Sahtekârlık. (t.y.). Erişim: 04.04.2006. <http://www.aek.yildiz.edu.tr/bilim.htm>
- Web sayfası (yazar ve tarih var ise):** Gordon, C. (2001). What it is, and how to avoid it. University of British Columbia. Erişim: 04.04.2006. <http://www.zoology.ubc.ca/bpg.htm>

APA yöntemine göre hazırlanan çalışmada yapılan **göndermeler/alıntılarının kaynağı** **metin içinde parantezle** yazılır. Bu kurallar da şöyle sıralanabilir:⁹

- Metinde kitap, dergi vb. eser adları *italik* yazılır.
- Metin içinde genel bir referans söz konusuysa ve metnin bütününe gönderme yapılıyorsa (yazarın soyadı, yıl) yazmak yeterlidir. Örneğin: **(Özdemir, 2005)**.
- Belirli bir sayfadan alıntı yapılmış ya da ilgili fikirler belirli bir kısımdan alınmışsa kaynak, sayfasıyla birlikte şu şekilde yazılır: **(Özdemir, 2005, s. 43)**.
- Yazarın adı cümle içinde geçiyorsa şu şekilde yazılır:
Emin Özdemir (2005), “yazın değeri yüksek bir roman, bir öykü, bir oyun yaşam çevrenizi genişletir” (s.24) diyerek okuyucuya gerçek dünyanın dışına çıkmanın önemini gösterir.
- İki yazarlı yapıtlara gönderme yapılırken her iki yazarın soyadı verilir: **Batur ve Bener (2015)**
- Yazar sayısı üç ile beş arasında ise, ilk göndermede tüm isimler yazılır, daha sonra sadece ilk yazarı belirtmek yeterlidir. Örneğin kaynağın adı ilk defa anıldığında **(Karabey, Şığva & Babür, 2015)** şeklinde gösterilirken sonraki anmalarda metinde **(Karabey vd., 2015)** olarak yer alır.
- Altı ve daha fazla yazarlı yapıtlara gönderme yapılırken sadece ilk yazarın soyadı yazılır, sonra vd. ifadesi kullanılır:
Smith vd. (1997) eğitimin farklı boyutlarına dikkat çekmişlerdir.
Eğitimin farklı boyutları olduğu söylenmiştir (Smith vd., 1997).
- Bir yazarın aynı tarihli eserlerine şu şekilde gönderme yapılır: **Yakın zamandaki araştırmalarda ... (Napier, 1993a, 1994b)**.
- Aynı yazarın birden fazla eserine gönderme yapılırken yapıtın yayım yılına göre düzenleme yapılır; önce yazarın soyadı yazılır, sonra sırasıyla yapıtların yayım tarihi yazılır: **(Brown, 1982, 1983)**
- E-postayla, telefonla, yüz yüze ya da başka biçimlerde yapılan kişisel görüşmelere dayalı bilgiler metin içinde gösterilir ancak kaynakçaya yazılmaz. Örneğin: **Martin Jay, “yapısalcı Marksizmin ABD’de asla güçlü olmadığını” söyledi (Martin Jay, kişisel görüşme, 21 Nisan 2003).**
- Yapıtın yazarı belirtilmemişse alıntı yaparken yapıtın adının ilk birkaç sözcüğü kullanılır. Bu tür bir yapıta gönderme yapılırken kitabın adı eğik olarak yazılır ve ardından tarih belirtilir: **Türkiye Bilimler Akademisi Raporu’na (2005) göre...**
- Sayfa numarası olmayan bir web belgesinden aktarma yapılıyorsa paragraf numarası belirtilmelidir. Örneğin: **Haznedaroğlu, Avatar filmindeki hikâyenin anti emperyalist veya ABD karşıtı olmadığını öne sürmektedir (Dursun, 2009, parag. 10).**

⁹ Bilkent Üniversitesi Türkçe Dersleri Koordinatörlüğü: *Kaynak Gösterme ile İlgili Temel Bilgiler*. <http://web2.bilkent.edu.tr/turkce-birimi/wp-content/uploads/sites/4/2015/09/k%C4%B1lavuz.pdf>

b. CMS (Chicago Manual Style) Yöntemi¹⁰

[Sayısal/Numerik Yaklaşım-Klasik Dipnot Sistemi)

Chicago kaynakça yöntemi, Chicago Üniversitesi tarafından 1891 yılında belirlenmiş, 1906 yılında bir kitaba dönüşerek yayımlanmıştır. Şu anda bu kitabın Chicago Üniversitesi tarafından 15 Ağustos 2003 yılında basılan yaklaşık 984 sayfalık 15. baskısı kullanılmaktadır. Bu baskının 20 yıl içindeki en büyük güncelleme olduğu ifade edilmektedir.¹¹ Genellikle “dipnot”ları kullanan Chicago yönteminde¹², metinde alıntı veya atıf yapılan bölümün sonuna bir numara verilir ve aynı sayfanın alt kısmındaki dipnotlarda bu alıntı ve atıflarla ilgili gerekli bilgiler yazılır. Dipnotta verilen eser künye bilgileri kısa tutulurken, çalışmanın sonunda bu eserlerin açık ve ayrıntılı künyelerine yer verilir. Bu toplu listede kaynaklar, yazar soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanır. Dipnotlarda “adı geçen eser, adı geçen makale, adı geçen yazar, adı geçen tez, adı geçen not” gibi ifadelerin kısaltmaları olan “age, agm, agy, agt, agn...”ye rastlanabilir.¹³ Bir kitaptan alıntı yapıldığında, alıntının bulunduğu sayfa numarası mutlaka dipnotta belirtilir. Ancak bu kitapla ilgili künye bilgileri kaynaklar bölümünde verilirken sayfa bilgisine tekrar yer verilmez; eserin toplam sayfa sayısı yazılabilir.¹⁰ Eser isimleri *eğik (italik)* yazılır. Yazar unvanları (Dr., Prof., Yüksek Mühendis vb.) künyeye alınmaz. Birinci basımlar belirtilmez. Hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.), çeviren(ler) yerine (Çev.) kısaltmaları kullanılır. Dergilerden alınan makaleler veya bir kitaptan alınan bölümler için, bir bütünden alınan parça mantığı ile tırnak (“ ”) simgesi kullanılır. Tırnağın içindeki makale ismi, madde başlığı, bölüm adı vb. eğik yazılmaz; ama bunları ihtiva eden eser isimleri eğik yazılır. Sondaki bibliyografyada da toplam sayfa sayısı yerine dipnotlarda bu makalelerin, maddelerin vb. bulunduğu sayfa aralıkları yazılır: 25-33. s.

CMS yöntemine göre kaynakça yazımları şöyle örneklendirilebilir:
(*Sayısal/numerik yaklaşımı esas alan dipnotlu metin örnekleri için bk.: Ek 2*)

¹⁰ Ders notunun bu bölümünde kaynakça/ künye düzeni, gönderme ve alıntı ile ilgili kurallar CMS (Chicago Manual Style) temel alınarak hazırlanmıştır; ancak yurtiçinde yapılan ilmi yayınlardaki yaygın örneklere -bilhassa da TDK tarafından yapılan yayınlara- bakılarak kullanım kolaylığı açısından bazı kurallar üzerinde uyarlamalar yapılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 1. Kaynakça künyelerine eserlerin toplam sayfa sayısı da eklenmiştir. 2. Dipnotlardaki künyeler -her kullanıcıta- “yazar-eser-ilişkili sayfa sayısı” olmak üzere daha da kısaltılmıştır. 3. Yazar isimleri “Soyad-ad” olarak sıralanırken araya virgül konulmuş; yazar ve eser isimlerinden sonra iki nokta (:) simgesi kullanılmıştır. 4. Dergi, ansiklopedi gibi eserlerin künyelerinde “sayı” için “S”, sayfa için “s”, cilt içinse “C” kısaltmaları kullanılmıştır.

¹¹ ÖZKAN, Ö. ve ÇATIKER, A.: “Bilimsel Makale Yazımında Kaynak Gösterme Kuralları”, *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*: 9. s. <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2006/2006-vol8-sayil-111.pdf> (Erişim:25.02.2016)

¹² Chicago kaynakça yönteminde aslında iki temel referans çeşidi vardır: yazar-tarih (author-date) ve not-kaynakça (notes-bibliography). Daha önce anlatılan APA yöntemi de “yazar-tarih”i esas aldığı için burada Chicago’nun yalnızca “not-kaynakça” referansına yer verilecektir.

¹³ Bu kısaltmalar kullanılmak istendiğinde şunlara dikkat edilmelidir: Dipnotta ikinci kez geçen kaynak için, *araya başka kaynaklar girmişse*, yazarın ad-soyadından sonra “age, agm, agt” vb. yazılır; yalnızca sayfa bilgisine yer verilir: *Şule Okutan, age, s.121*. Bir kaynak araya başka bir kaynak girmeden yinelenmişse yazar ad-soyadına da gerek yoktur; “age, agm, agt” ve gerekiyorsa sayfa bilgilerini vermek yeterlidir. (Age, s.47). Bu durumlarda kaynakla ilgili bir kısaltmanın (kaynağın adı, yazarı vs.) tercih edilmesi de mümkündür.

- a) **Tek yazarlı eser:** PAMUK, Orhan: *Saf ve Düşünceli Romancı*. İstanbul: İletişim, 2011, 153 s.
ALPAY, Necmiye: *Türkçe Sorunları Kılavuzu*. İstanbul: Metis, 2004, 3. bs., 272 s.
ÖZBEK, Meral (Ed.): *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil, 2005, 912 s.
- b) **Çok yazarlı eser¹⁴:** TANER, Refika ve BEZİRCİ, Asım: *Seçme romanlar*. İstanbul: Evrensel, 101 s.
ABİSEL, Nilgün, ARSLAN, Umut Tümay, KARADOĞAN, Ali, ULUSAY, Nejat, BEHÇETOĞULLARI, Pembe, ÖZTÜRK, Semire Ruken: *Çok Tuhaf Çok Tanıdık: Vesikalı Yârim Üzerine*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınevi, 2000, 172 s.
- c) **Çeviri eser:** ZWEIG, Stefan: *Satranç*. Çev. A. Sabuncuoğlu. İstanbul: Can, 2012, 71 s.
- d) **Dergi (makale):¹⁵** SAMAN, Kemal: “Yakup Kadri’de Köy Algısı”, *Sosyal Araştırmalar*. Düzce: DÜ Yayınları, 2018, 24. S., II. C., 231-280. s.
- e) **Ans.(madde):** ÖZTUNA, Mesut: “Ney ve Neyzen”, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Ankara: MEB, 2013, 21. C., 112-115. s.
- f) **E-kaynaklar:**
- İnternette alınan gazete makalesi:** Chicago yönteminde günlük gazetelerden alınan yazılar kaynakça bölümünde listelenmezler.
- Web sayfası (yazar var, tarih yok ise):** KIRICI, Orkun: “Virginia Woolf’a Dair”, Kafka Okur. Erişim: 15.03.2010 <http://www.kafkaokur.com>.
- Web sayfası (yazar ve tarih yok ise):** McDonald’s Corporation. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” Erişim: 19.07.2008. <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.
- Web sayfası (yazar ve tarih var ise):** ÇIKRIK, Betül: “Mevlana’da Ney”, Klasik Türk Sanatları. 07.07.2017. Erişim: 06.07.2018. <http://www.klasikturksanatları.com>.

Chicago yöntemine göre hazırlanan çalışmada yapılan **göndermelerin/alıntıların kaynak bilgileri, ilgili sayfanın altına dipnot olarak düşülür**. Bu dipnotlarda yer alan kısa künye yazımları ile ilgili kurallar da şöyle sıralanabilir:

- Metinde kitap, dergi vb. eser adları *italik* yazılır.
- Metin içinde genel bir referans söz konusuysa veya bir esere genel olarak göndermede bulunuluyorsa ilgili eserin künyesi tam olarak verilir. Örneğin: **KARAKOÇ, S.: *Ateş Dansı: Şiirler VII. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2013, 39 s.***
- Belirli bir sayfadan alıntı yapılmış ya da ilgili fikirler belirli bir kısımdan alınmışsa kaynak, sayfasıyla birlikte şu şekilde yazılır: **ZARİFOĞLU, C.: *Serçekuş, s. 15.***
- İki yazarlı yapıtların eserleri ise dipnotta şöyle yazılır: **TOPÇU, M. ve CİHAT, Z.: *Karanlık Zaman, s. 27.***
- Dört veya daha fazla yazarlı yapıtlarda ilk yazarın adı yazılırken diğerleri için “vd.” kısaltması kullanılır: **SAYDAM, A. vd.: *Kayıp Saatler, s. 118.***
- Aynı yazarın aynı eserine atıfta bulunulurken eser adı tekrar yazılmayarak “age, agm, agt, agn” gibi kısaltmalar kullanılabilir: **KARAKOÇ, A.: *age, s. 28.***
- Bir dergiden alınan makaleye atıf yapılırken dipnotta şu bilgiler yazılır: **DÜŞMEZ, S.: “Dede Korkut Üzerine Notlar”, *Türk Bilig, s. 23.***

¹⁴ Chicago’da yazar sayısı dört ve fazlası olduğunda dipnotta ilk yazar yazılır kalan yazarlar için “vd.” kısaltması kullanılır; ancak bibliyografya listesinde hepsinin ismine yer verilir. Yazar sayısı dörde kadar olduğunda ise son yazarın ismi “ve” bağlacı ile bağlanır.

- Bir ansiklopediden alınan maddeye atıf yapılırken dipnota şu bilgiler yazılır: TAŞ, H.: “Türk Şiirinde Ölçü”, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, s. 327.
- Günlük gazetelerden alınan yazılar kaynakça bölümünde listelenmezken dipnotlarda şöyle yer alırlar: ÖZMEN, Ç.: “Televizyon Alışkanlıklarımız IPTV ile Değişecek,” *Hürriyet Web*, 21 Ocak 2010. // YÜKSEL, A.: “Çocuk Gelinler,” *Cumhuriyet*, s. 2, 17 Ocak 2014.

0

EKLER

Ek 1: Yazar-Tarih yaklaşımını esas alan APA stiline uygun olarak yazılmış bir metin örneği.

Ek 2: Sayısal/Numerik yaklaşımı esas alan dipnotlu CMS (Chicago) stiline ve yurt içindeki ilmî yayınlarda yaygın olarak kullanılan dipnotlu kaynakça stiline uygun olarak yazılmış birer metin örneği.

1. Yazar-Tarih Yaklaşımını (Metin İçinde Parantezli Sistem, APA vb.) Esas Alan Metin Örneği:

86

Nurullah ŞAHİN

Ata'nın, Dede'nin, Dedem Korkut'un, Dede Sultan'ın) evrensel değerlerle bütünleşen mesajlarının rolü büyüktür (Alyılmaz, 2015: 1414-1415).

Konuyla ilgili olarak S. Özçelik ise, C. Alyılmaz'ın *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri* adlı kitabında yer alan iki adet fotoğrafı incelemesi neticesinde vardığı sonuçları şu şekilde ifade etmiştir:

Ayrıca sonuç olarak üzerinde durduğumuz Alyılmaz'ın eserinde yer alan ve birincisi Kazakistan'ın başkenti Astana'da, ikincisi Türkiye'nin Tunceli ilinde çekilmiş olan yukarıdaki iki fotoğraf, Türklerin Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlara ve batıya doğru coğrafya değiştirme hikâyesini yansıtıyor. Yine bu iki fotoğraf, *Dede Korkut*'un Oğuzların ipek yolundaki yolculuklarını yönlendiren, hayatlarına ve düşüncelerine etki eden çok önemli bir eser olduğunu gösteriyor. Yani bir bakıma Türklerin, *Dede Korkut*'un ve İpek yolunun hikâyelerinin tarihte birlikte yaşanmış olduğu ve bütünleştiği söylenebilir (Özçelik, 2016a: 10-11).

Dede Korkut Hikâyeleri'ne isim veren Dede Korkut'un kim olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte efsanevi bir Türk atası olduğu söylenmektedir. Hikâyelerde karşımıza çıktığı şekliyle Dede Korkut, halkın sıkıntılarını danıştığı bir hâkim, Oğuz'un zorlu düşmanlarını yenmesi için çareler arayıp bu yolda kerametler gösteren bir mübarek ve bilgili bir ozandır (Banarlı, 2004 ve Gökyay, 1973).

“Oğuz Türklerinin yaşayışlarını, mücadelelerini anlatan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin “Vatikan” ve “Dresden” yazması olmak üzere başlıca iki nüshası vardır. Asıl nüsha Dresden Kral Kütüphanesinde bulunmaktadır” (Binyazar, 1996: 32). “İtalyan bilgini Ettore Rossi de *Dede Korkut Kitabı*'nin yeni bir yazmasını Vatikan kitaplığında bulmuş “Un nuovo manoscritto del kitab-i Dede Qorqut” adlı yazısında bu önemli buluşundan söz açmış ve yazmayı tanıtmıştır” (Binyazar, 1996: 34).

işaret etmektedir.

Çalışmanın sonundaki kaynakça listesi

Kaynaklar

A
l
f
a
b
e
t
i
k
S
i
r
a

- ABDULLA, K. (1997). *Gizli Dede Korkut*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- ALYILMAZ, S. (2015). "Dede Korkut Kitabındaki Bir Sözcükten (Boy) Hareketle "Bo, Bu, Abo, Abu..." Seslenme Ögelerinin Yapısı" *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı: 4/4, s. 1413-1424.
- ARSLAN, M. M. ve BAYRAKÇI, M. (2006). "Metaforik Düşünme Ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim Öğretim Açısından İncelenmesi". *Milli Eğitim*, 171, 100-107.
- BANARLI, N. S. (2004). *Resimli Türk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BEKKİ, S. (2015a). "Dedem Korkut Kitabı Araştırmalarının 100 Yıllık Tarihi Ve '100 Temel Eser' Kapsamında Yayımlanan Dede Korkut Hikâyeleri Adlı Kitapların Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu (Bayburt, 21-22 Mayıs 2015) Tebliğler*, (Haz. Fatih Yalçın-Kürşat Kara), Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, s. 179-198.]
- BEKKİ, S. (2015b). "Dedem Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi İle Boylar Arasındaki Organik Bağ", *Milli Folklor*, 2015, Yıl 27, Sayı 107, s. 5-13.
- BEŞKARDEŞ, S. (2007). *Üstün Zekâh Ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- BİNYAZAR, A. (1996). *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

u
n
v
a
n
y
o
k

! Eser isimleri italik, makale isimleri tırnak içinde, yazar-yayın tarihi başta vb.

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 6/1 2017 s. 84-114, TÜRKİYE

2. Sayısal/Numerik Yaklaşımı (Sayfa Sonunda Dipnotlu Sistem, CMS vb.) Esas Alan Metin Örneği:

- 398 Çalışmanın sonunda Mehmet Fatih ÜNAL
- Kaynakça** → Kaynakların toplu listesi
- Altuğ, Taylan, *Dile Gelen Felsefe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Barthes, Roland, *Çağdaş Söylenler*, Çev. Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Yazının Sıfır Derecesi-Yeni Eleştirel Denemeler*, Çev. Tahsin Yücel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bayrav, Süheyla, *Yapısal Dilbilim*, Multilingual, İstanbul, 1998.
- Culler, Jonathan, *Barthes*, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara, 2008.
- Eco, Umberto, *Alımlama Göstergebilimi*, Çev. Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1991.
- Gottdiener, Mark, *Postmodern Göstergeler*, Haz. Ülkü Doğanay-Erdal Cengiz, İmge Kitabevi Yay. Ankara, 2005.
- Kadiroğlu, Murat, "Speech Versus Writing", *Sosyal Bilimler Dergisi (SBARD)*. Sayı 24, 2014.
- Kearney, Richard, *Modern Movements in European Philosophy*, Manchester University Press, Manchester, 2003.
- Locke, John, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, Çev. Meral Delikara Topçu, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri*, İletişim Yayınları, 2009.
- Peirce, Charles Sanders, *Philosophical Writings of Peirce*, Ed. Justus Buckler, Dover pb. New York, 1955.
- _____, "Göstergeler Kuramı: Göstergebilim", *XX Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2 Temel Metinler*, Çev. Mehmet-Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.
- _____, *Mantık Üzerine Yazılar*, Çev. Halit Yıldız, Öteki Yay. Ankara, 2004.
- Piaget, Jean, *Yapısalcılık*, Çev. Füsün Akadlı, Dost Yayınları, İstanbul, 1982.
- Rifat, Mehmet, *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____, *Göstergebilimin ABC'si*, Sel Yayınları, İstanbul, 2009.
- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Berke Vardar, İstanbul, 1998.
- Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akinbey, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.
- Türer, Celal, *Charles Peirce'ün Pragmatik Felsefesi*, Ed. İsmail Doğu, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual, İstanbul, 1998.
- Yücel, Tahsin, *Yapısalcılık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Tarihler sonda, eserler italik, makale isimleri vb. tırnak içinde....

Yapısalcılığın ilkeleri şu şekilde sıralanabilir: a- Ele alınan nesnenin kendi başına ve kendisi için incelenmesi; b- Nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir dizge olarak ele alınması; c- Olguyu dizgeye dayandırma zorunluluğundan dolayı nesnenin artsüremlilik(Diyakronik) içinde değil de eşsüremlilik(Senkronik) içinde ele alınması; d- Sorunlara yapısalcı bir yaklaşım sergilendikten sonra bunların da eşsüremlilik gibi dizgesel olarak ele alınmalarını sağlayacak yöntemlere yer verilmesi; e- Nesnenin kendi başına ve kendisi için incelenmesi sonucu olarak metafiziksel değil materyalist bir biçimde tanımlanması; f- Bu yaklaşımın felsefi, siyasal ya da sanatsal bir öğretisi değil, tutarlı bir çözümleme yöntemi oluşturmaya yönelmesi dolayısıyla erimcilikle(Romantizm) hiçbir ilgisi bulunmaması.¹² Bu ilkelerin ortak ana noktası yapısal çalışmanın nesnel bir düzeyde yapılması, nesneye ilişkin özelliklerin bir dizgeye bağlanması, nesneye özdekçi bir yaklaşımın ortaya konması ve çözümlemenin bu unsurlar çerçevesinde gerçekleşmesidir. gönderme

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere Saussure öncesi dilbilimcilere göre dil, bir takım dil olgularının toplamıydı ve bunlar ayrı ayrı bir öze sahiplermiş gibi ele alınmaktaydı. Dil çalışmalarının amacı dildeki değişiklikleri incelemek ve kuraları ortaya artzamanlı bir yaklaşımla ortaya koymaktı. Saussure ise dili, belli bir zaman diliminde eşzamanlı, kendi kendine yeterli ve bağımsız bir sistem olarak incelemeyi önermiş.¹³ Dilin bu tarihsel boyutu karşısında Saussure'ün ifade ettiği dilin bu dizgesel boyutu çağdaş dilbilimi etkilemiştir.

Saussure, *Genel Dilbilim Derslerinde* dilin için gerçeğini kavramaya yönelerek onu kendisi olmayan şeylerden ayırmayı amaçlamıştır. Saussure dil yetisine ilişkin görüşlerini şöyle ifade eder:

"Tümüyle ele alındığında dil yetisinin pek çok biçime büründüğü karmaşık bir olgular bütünü olduğu görülür. Dil yetisi bir çok alana açılır: Hem fiziksel, fizyolojik ve anlık niteliklidir, hem de bireysel ve toplumsal özelliklidir. İnsana ilişkin olgular kapsayan hiçbir bütüne yerleştiremeyiz onu. Çünkü dil yetisinin birliği nasıl ortaya çıkaracağımızı bilemeyiz."¹⁴

Saussure, dilin tanımına ulaşmaya çalışırken dildeki birtakım karşıtlıklardan hareket eder. Saussure'de söz konusu olan bu karşıtlıkların başında söz (parole) ile dil (langue) gelir. Söz, bireysel bir istem ve anlık edimdir, dil ise, "dil yetisinin birey

- ¹¹ Piaget, Jean, *Yapısalcılık*, Çev. Füsün Akadlı, Dost Yayınları, İstanbul, 1982, s.22.
¹² Yücel, Tahsin, *Yapısalcılık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.13.
¹³ Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri*, İletişim Yayınları, 2009, s.186.
¹⁴ Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s.38.

Mütefekkir, 2016; 3(6): 379-398

CMS (Chicago) dışında dipnotlu başka bir örnek:

Teşbih, aralarında bir veya birden çok bakımdan benzerlik bulunan iki şeyin birini öbürüne benzetmektir. Bu iki unsurdan birine *benzeyen*, öbürüne *kendisine benzetilen* adı verilir. Bu unsurların ortak noktalarına *vech-i şebeh* (benzeyiş yönü) denir. Kimi zaman benzetmede benzetme edatı kullanılır.¹² Teşbihte vech-i şebeh/benzeyiş yönü, ayrıştırılmayacak biçimde birden fazla unsurdan meydana gelen bir tasavvur (mürekkebe) ise böyle teşbihte temsilî teşbih adı verilir (Bu teşbihlerin benzeyiş yönleri birden fazla olan teşbihlerle karıştırılmaması lâzımdır.). Bu tarz teşbihlerde vech-i şebeh hissi ve müşahhas değil, akli ve hayali bir tasavvurdur.¹² Doğrudan alıntılar tırnak içinde yazılır.

Seliki'nin temsilî teşbihi bir üslup özelliği olarak kullandığını söylemek mümkündür (K.1/18):

*reşkden zerd oldı cismüm halka oldı kâmetüm
şehsüvârüm gördüm ayaguñ öper zerrîn rikâb* (G.07/5)

Beyitte, altın üzeninin sevgilinin ayağını öpmesi karşısında kıskançlığın verdiği acıyla âşığın yüzünün sarardığı ve belinin büküldüğü anlatılmaktadır. Bu hâliyle onun altın bir üzeniden farkı kalmaz. Sarı bir yüz ve bükülmüş bir boy, âşığın

¹² SARAÇ: *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*: 121. s.

Yukarıda alıntılanan paragrafın bu kaynaktan kaçınıcı sayfada olduğu yazılmış.

KAYNAKLAR

YÜKSEKKAYA, Gülden S. [Ed.]: *Türk Dili Kitabı*: İstanbul 2006, 138 s., Düyap.

E-KAYNAKLAR

American Psychological Association Style. <http://www.apastyle.org/> (Erişim:25.02.2016)

Ankara Üniversitesi: “APA Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterme Biçimleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. <http://sbedergisi.ankara.edu.tr/apa60.pdf> (Erişim: 25.02.2015)

BAYRAM, Y.: “Yazım Şartları”, *Turkish Studies*: <http://www.turkishstudies.net/dergi/MLAveCMS.pdf> (Erişim:25.02.2015)

Bilkent Üniversitesi Türkçe Dersleri Koordinatörlüğü: Kaynak Gösterme ile İlgili Temel Bilgiler. <http://web2.bilkent.edu.tr/turkce-birimi/wp-content/uploads/sites/4/2015/09/k%C4%B1lavuz.pdf> (Erişim: 25.02.2016)

Boğaziçi Üniversitesi TDE Bölümü: Kaynak Göstermek. <http://www.turkishliterature.boun.edu.tr/?q=tr/node/103> (Erişim: 25.02.16)

Hacettepe Üniversitesi: Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme İlkeleri. <http://www.ceviribilim.hacettepe.edu.tr/bilimselyayin.pdf> (Erişim: 25.02.2016)

İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Dili Birimi: Kaynak Gösterme Kuralları. <http://tk.bilgi.edu.tr/?m=6> (Erişim: 25.02.2016)

KURBANOĞLU, Serap: Atıf ve Kaynakça Düzenleme. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi. <http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/kurultay4/kurbanoglu.pdf> (Erişim: 25.02.2016)

KURBANOĞLU, Serap: “Sağlık Bilimleri Dergilerinde Kullanılan Kaynak Gösterme Biçimleri”, *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık: Türk Tıp Dizini*: Ankara 2005, 200-213 s. http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum3/015_serap.pdf (Erişim: 25.02.2015)

MEB: “Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”, *Mevzuat*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25658_0.html (Erişim: 25.02.2015)

Modern Language Association. <http://www.mla.org/style> (Erişim: 25.02.2016)

ÖZKAN, Özlem ve ÇATIKER, Aslıhan: “Bilimsel Makale Yazımında Kaynak Gösterme Kuralları”, *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*: 2006/1, 2. S., 6-22. s. <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2006/2006-vol8-sayi1-111.pdf> (Erişim:25.02.2016)

ŞENOCAK, Mustafa ve SÜT, Necdet: “Kaynakça Gösterimi (Referanslar)”, *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri*: İstanbul 2006, Araştırmalar ve Etik Sempozyum Dizisi, No:50, s. 37-48. <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/50/5004.pdf> (Erişim:25.02.16)

The Chicago Manual of Style Online. http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html (Erişim: 25.02.2016)

Türük Uluslar arası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, ”Alıntılama ve Kaynak Göstermede (Notlar)”. <http://www.turukdergisi.com/haberler/images/file/katilim2.pdf> (Erişim: 25.02.2016)

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

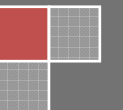
TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

10. HAFTA: SÖZCÜKTE ANLAM

1. Gerçek Anlam (Temel Anlam)
2. Yan Anlam
3. Mecaz Anlam
4. Terim Anlam
5. Eş-Yakın Anlamalı Sözcükler
6. Zıt Anlamalı Sözcükler
7. Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler
8. Genel ve Özel Anlamalı Sözcükler
9. Somut ve Soyut Anlamalı Sözcükler
10. Nitel ve Nicel Anlamalı Sözcükler
11. Argo Sözcükler
12. Yansıma Sözcükler
13. İkilemeler
14. Deyimler
15. Atasözleri

EK 1: Sıkça Karıştırılan Kalıplaşmış Söz Örnekleri

EK 2: Öyküye Dayanan Deyim Örnekleri

SÖZCÜKTE ANLAM

Sözcük, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan dilin, anlamlı en küçük parçasıdır. Temelde bir varlık, kavram veya eylemi karşılayan sözcükler, zamanla anlam genişlemesine uğrayarak değişik anlamlar kazanabilir. Sözcüklerin çok anlamlılığı cümle içinde kullanımında kendini belli eder.

1. Gerçek Anlam: Bir sözcüğün tek başına söylendiğinde akla gelen ilk anlamıdır; “çekirdek anlam”dır. Sözlüklerde ilk sırada yer alır. Bir sözcüğün bir tane gerçek anlamı vardır.

2. Yan Anlam:¹ Sözcüklere benzerlik ilgisi, yakıştırma gibi yöntemlerle kazandırılan, temel anlamla yakından ilgili ikinci dereceden anlam(lar)dır. Bir sözcüğün birden çok yan anlamı olabilir.

3. Mecaz Anlam: Bir sözcüğün gerçek ve yan anlamlarından uzaklaşıp benzerlik veya benzerlik dışı ilgilerle, başka bir sözcüğün yerinde kullanılarak kazandığı anlamdır. Sözcükler, cümlelerin veya söz öbeklerinin içerisinde mecaz anlam kazanır. Cümle oluşturmayan, deyim veya benzeri bir söz öbeği içinde yer almayan sözcüğün mecaz anlam yüklenmesi mümkün değildir. Deyimler ve atasözlerinde mecaza çok rastlanır. Bir sözcüğün birden çok mecaz anlamı olabilir.

Bir sözcüğün gerçek, yan ve mecaz anlamda kullanımına dair örnekler:

Diş	Çürük dişini sonunda çekti. (G) Çarkın dişleri tebessüm eder gibi tatlı bir ses çıkardı. (Y) Bir diş sarımsak istedi. (Y) Tarağın dişi kırıldı. (Y) Türk milleti İstiklal Savaşı'nda varlığını dişini tırnağına takarak göstermişti. (M)
Damar	Alnında ve şakaklarında şişen damarlar ağrıyordu. (G) Manisa'da zengin bir altın damarı bulunmuş. (Y) Sen de onun damarına basma! (M) Cimrilik damarı tutmuştu. (M)
Burun	Sıcaktan yine burnu kanamıştı. (G) Kadıköy vapurunun güvertesinde, paltoma bürünmüş, gidip ta burna oturmuşum. (Y) Burnundan yanına varılmıyor. (M)
Sar-	Yara bandını düzgün saramadı . (G) Düşman kaleyi sardı . (Y) Evdekilerin hepsi bana sarıyor . (M) Bu canlılık, insanı on yıl önce görmüş olduğum muhteşem yazdan daha başka türlü sarıyordu . (M)
Yak-	Kendi sigarası için yaktığı kibriti bana uzattı. (G) Plajdaki kumlar ayağımı yaktı . (Y) Fırtına ekinleri yakmıştı . (Y) Aman bu üçüne dikkat et. Beni yakma . (M) Biletini ve tatilini yaktı . (M) Önce o mu sana abayı yaktı ? (M)

¹ “Sözcükte çok anlamlılık” konusunda “yan anlam” başlığı kimi kaynaklarda gerçek/mecaz anlamın alt bölümü olarak gösterilmekte, her zaman ayrı bir başlık olarak ele alınmamaktadır.

Tatlı	Tatlı elma. (G) Buranın tatlıları berbat! Bilhassa baklavası! (Y) Ne tatlı bakıyordu... (M) Onun tatlı sözlerine kanmam. (M)
Leke	Adi madenî kol düğmeleri bunları yeşilimtrak bir leke ile kirletirdi. (G) Eteğimdeki kahve lekesi yine çıkmamıştı. (G) Yüzündeki güneş lekelerinden şikâyetçiydi. (Y) Kuyruğunun ucu ile alnının orta yerinde beyaz lekeler vardı. (Y) Kendi vicdanında kendi durumunu düzeltmek, geçmişin lekesini yıkamak istiyordu. (M) Bu onun için artık namus lekesi idi. (M)
Taşlı-	Hastayı ekseriya yakın kasabaya kadar sırtta taşırıldı . (G) Bugün eşyaları taşmışlar . (G) Boynunda asılmış gümüş bir köstek taşırıldı . (Y) İnsanlar müşterek tecrübeleri taşdıkları için birbirlerinin ne dediklerini anlayabilirler. (M) İçlerinde her şeye karşılık bir suçluluk duygusu taşırılar . (M)
Sıkıştır-	Bilet kutusunu koltuğunun altına sıkıştırmış , elleri ceplerinde bir otobüs biletcisi geçti. (G) Parmağını pencereye sıkıştırmış . (Y) Eline dolu bir kadeh sıkıştırdılar . (Y) Kocakarı odadan çıktıkça ben Nuri'yi sıkıştırıyorum . (M) Jandarma biraz sıkıştırdınca her şeyi anlattı. (M)
İnce	İnce minare. İnce değnek. İnce kitap. (G) Sarışın, kuru, ince bir kadındı. (Y) İnce un. İnce kum. İnce bulgur. (Y) Bu gülümseyişte, herkesin hemen seçemeyeceği bir ince alay gizliydi. (M) İnce hesap. İnce adam. İnce düşünce (M)

4. Terim Anlam: Bilim, sanat, teknik, eğitim, ekonomi gibi alanlarla çeşitli iş ve mesleklerle ilgili özel kavramları anlatan sözlere “terim” denir. Bazı terimler özel olarak türetilir, gündelik dilde yer almaz. Bazıları ise gündelik dilden alınır.

Zarf	Fiilleri niteleyen sözcüklere zarf denir.
Kök	“Yaptırdı” kelimesinin kökü , “yap-”tır.
Doğru	Hoca, tahtaya bir doğru çizmemi istedi.
Açı	Üçgenin iç açıları toplamda 180 derecedir.
Perde	Oyun üç perdeydi .
Tuş	Güreşçimiz, finalde rakibini tuşla yendi.

5. Eş-Yakın Anımlı Sözcükler: Yazılış ve söylenişleri farklı olduğu hâlde aynı kavramı karşılayan (aynı anlama gelen) sözcüklere “eş anlamlı” (anlamdaş) sözcükler denilmektedir. “Eş anlamlılık”a verilen örnekler genellikle Türkçeye başka dillerden girmiş sözcüklerle (alıntılar) Türkçe kaynaklı sözcükler arasında olmaktadır.

siyah (Farsça)	=	kara (Türkçe)
beyaz (Arapça)	=	ak (Türkçe)
derya (Farsça)	=	deniz (Türkçe)
enteresan (Fransızca)	=	ilginç (Türkçe)
ihiyar (Arapça)	=	yaşlı (Türkçe)

UYARI: Ancak şu unutulmamalıdır ki bir dilde tamı tamına aynı anlama gelen hiçbir kelime çifti bulunmaz.² Çünkü dil, “bir kavram” için “bir sözcük” türetir. Aynı anlama gelen iki kelimenin ikisinin de aynı dil içinde yaşayabilmesi mümkün değildir. Bugün bilhassa ortaöğretimde sözcükler arası “eş anlamlılık” olarak adlandırılan ilişki aslında farklı dil ve lehçelere ait olan kimi sözcüklerin anlamca yakınlığını, bazı zamanlarda birbirlerinin yerlerine kullanılmasını³ ifade etmektedir. Yükseköğretimde bu ilişki daha çok “yakın anlamlılık” tabiriyle karşılanmaktadır ki bizce de bu daha doğru bir tanımlamadır.

Birbirinin yerini tam olarak karşılamayan, aralarında anlam ortaklığı olduğu gibi küçük anlam ayrılıkları da olan sözcükler arasındaki anlam ilişkisine “yakın anlamlılık”, bu tür sözcüklere de “yakın anlamlı sözcükler” denilmektedir.

basamak ~ çiğnemek ~ ezmek
darılmak ~ küsmek ~ gücenmek
bezmek ~ bıkmak ~ usanmak
göndermek ~ yollamak

6. Zıt Anamlı Sözcükler: Birbirine zıt (karşıt) özellik, durum, kavram, olgu ya da eylemleri anlatan sözcüklerdir: *iyi X kötü, tatlı X acı, iyilik X kötülük, büyümek X küçülmek, ileri X geri, doğru X yanlış...*

Eğri	Cetvelle çizilmiş gibi doğru bir çizgi çizdi.
Yalan	Bana doğruyu söylemiyorsun!
Yanlış	Soruyu doğru cevapladı.

UYARI: Eylemlerin **olumsuz biçimleri**, bazı sözcüklerin bazı özel yapım ekleriyle kazandıkları olumsuzluk, "karşıtlık" olarak **değerlendirilmemelidir**. Karşıtlık, sözcüğün temel anlamıyla ilgilidir.

gitmek X **gitmemek** => gelmek
akıllı X **akılsız** => deli
tatlı X **tatsız** => acı
ağladı X **ağlamadı** => güldü

UYARI: Mecaz veya yan anlam kazanmış bir sözcüğün anlamca karşıtı da mecaz veya yan anlamda kullanılmalıdır. Aksi takdirde zıtlık meydana gelmez.

Bizi sıcak karşılayan ev halkı buz gibi soğuk çorba ikram etti.

Bu cümledeki sıcak ve soğuk kelimeleri arasında karşıtlık ilgisi yoktur. Çünkü “sıcak” kelimesi mecaz, “soğuk” kelimesi gerçek anlamlıdır. Cümle “Bizi sıcak karşılayan ev halkı, bir müddet sonra bize soğuk davranmaya başladı.” şeklinde olsaydı karşıtlık ilgisi sağlanırdı. Çünkü bu son cümlede her iki kelime de mecaz anlamlıdır.

7. Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler: Yazılışları, okunuşları aynı olduğu hâlde anlamları arasında hiçbir ilgi bulunmayan sözcüklere "eş sesli (sesteş) sözcükler" denir: *Gül, yaz, yat, kaz, bin,*

² PALMER, F.R.: *Semantis-A New Outline*: [Çev.: Ramazan Ertürk]: *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*: 76. s.

³ Bkz.: İŞCAN, Adem: “Anlam Bilgisi Konularının Öğretimi”, *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*: Turkey 2011, Spring 6/2 Vol., 503-522 p.; PALMER, F.R.: *Semantis-A New Outline*: [Çev.: Ramazan Ertürk]: *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*: Ankara 2001, 196 s., Kitabiyat Yayınları; KILIÇ, Veysel: *Anlambilime Giriş-Temel Kavramlar*: İstanbul 2009, 128 s., Papatya Yayıncılık Eğitim.; ÖZDEN, H.İ.: “Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* : Karaman 2014, 16. S. (Özel Sayı:1), 160-165.

al, ak, at, ay, yüz, sağ, çay, ocak, ben, bez, yara, kız, bit, aç, kır, yan, sol, yağ, bağ, it, kara, sır, satır...

Kese	Padişah Keloğlan'a bir kese altın vermişti. (Küçük torba, torbacık) Keloğlan kese yoldan evine koştu. (Kısa, kestirme) (Yol için kullanılır.)
El	El insanın en önemli organıdır bence. (Organ, uzuv) El elin eşeğini türkü çıkararak ararmış. (başkalrı, yabancıları) Çöller, Yemen ellerinden betermiş. (Memleket, ülke, yurt, il)

UYARI: Sesteş sözcüklerle mecaz anlamlı sözcükler birbirine karıştırılmamalıdır. Bir sözcüğün temel anlamını düşündürecek şekilde yan ve mecaz anlam kazanması sesteşlik değildir. Bir sözcüğün sesteş olabilmesi, kazandığı anlamların birbirini düşündürmemesine bağlıdır.

*Biz bu binanın ikinci **katında** oturuyoruz.
Onun **katında** bir değerim kalmadı artık.*

Bu cümlelerdeki “kat” kelimeleri arasında sesteşlik ilgisi yoktur. Çünkü ilki gerçek/temel anlam, ikincisi ise mecaz anlamdadır. Bu sözcüğü sesteşlik ilgisiyle kullanmak gerekirse “Yemeğe biraz daha tuz **kat!**” denilebilir.

UYARI: İçinde inceltme işareti (^) kullanılmış sözcükler sesteşlik ilgisi kurmazlar.

*hâlâ-hala, kâr-kar, yâr-yar... => **Sesteş değil!***

8. Genel ve Özel Anamlı Sözcükler: Varlıkları ve kavramları topluca karşılayan sözcüklere *genel*, tek tek sınırlı anlam boyutları içerisinde karşılayan sözcüklere ise *özel anlamlı* sözcükler denir. Bu kapsam ilişkisine göre sözcükler *genelden özele* veya *özelden genele* sıralanabilir:

meşe>ağaç>bitki>canlı>varlık	=>	özelden genele sıralama
sanat>edebiyat>şiiir>lirik şiiir> “Hayal Şehir”	=>	genelden özele sıralama

UYARI: Bu anlam özelliği cümlelerde bir anlatım özelliği olarak da karşımıza çıkabilir:

Gözlüğünü, kitaplarını, masadaki her şeyi yere fırlattı. (özelden genele anlatım)

UYARI: Bir sözcük cümle içinde kazandığı anlama göre genel ya da özel anlamlı olabiliyor:

***Kitap** en iyi dosttur. (Genel Anamlı)
Kitabı yere düşürdü. (Özel Anamlı)
Çocuk düşe kalka büyür. (Genel Anamlı)
Çocuk birden ağlamaya başladı. (Özel Anamlı)*

9. Somut ve Soyut Anamlı Sözcükler: Duyu organlarından herhangi biriyle algılanabilen (madde ya da cisim özelliği taşıyan) varlıklar *somut*; duyu organlarının hiçbirleriyle algılanamayan, madde ya da cisim olarak var olmayan, varlığına düşünce yoluyla karar verilebilen kavramlar ise *soyuttur*. Bunları ifade eden sözcükler de *somut anlamlı* veya *soyut anlamlı sözcüklerdir*.

<i>Taş, su, hava, kafa, beyin, yürek...</i>	Somut varlıklar
<i>Korku, bilgi, güzellik, gönül, ülkü...</i>	Soyut kavramlar

UYARI: Aslında soyut olan bir kavram, mecaz yoluyla **somutlaştırılabilir**. Benzetme ve eğretilmeler (istiare) somutlaştırmanın önemli bir aracıdır.

Umutlarım suya düştü. (Umut, bir nesneye benzetilerek somutlaştırılmıştır.)

Bu tezinle düşüncelerimizi çürüttün. (Düşünce, somutlaştırılmıştır.)

Onun sözleri, gururumu yaraladı. (Gurur, somutlaştırılmıştır.)

UYARI: Deyimlerimizde de bu duruma çok rastlanır.

Kafam kazan oldu. (“Rahatsız olma” soyut durumu benzetme yoluyla somutlaştırılmıştır.)

Kalın kafalı! (“Kavrayışı kıt olma” soyut durumu, somutlaştırılmıştır.)

UYARI: Aslında somut olan bir kavram da mecaz yoluyla **soyutlaştırılabilir**.

Bu soğuklukla kimseyle yakınlık kuramayacağımı ona söylemişim.

(Soyutlaştırılmış isim. Bu cümledeki “soğuk” kelimesi cümleden çıkartılıp salt kelime olarak düşünüldüğünde akla ilk gelen anlamı *ısı düşüklüğüdür*. Ancak bu kelime bu cümlede *hava, su veya herhangi bir nesnenin soğukluğunu* değil; bir insanın tavrını, bir insanın diğer insanlarla yakınlık kur(a)mamasını ifade etmektedir. Isı kaybı dokunma hissiyle algılanabilir, dolayısıyla *soğuk* sözcüğü akla ilk gelen anlamıyla somuttur. Ancak bu cümlede kazandığı yeni anlamla bu sözcük soyut yapılmış, “soyutlaştırılmıştır”.)

Yufka kalbi ile yapılanlara daha fazla dayanamadı.

(Bu cümlede *yufka* sözcüğü olaylardan çok çabuk etkilenme anlamında kullanılmıştır. Yani *yufka* somutken cümle içinde soyut anlam kazandırılmıştır.)

Gitari çok daha kolay öğrenebilmenin bir yolu olmalı.

(*Yol* kelimesi somut anlamlı sözcükken bu cümlede “yöntem” anlamında kullanıldığından soyutlaşmıştır.)

10. Nitel ve Nicel Anamlı Sözcükler: Varlıkların sayılabilen, ölçülebilen, azalıp çoğalabilen durumunu, özelliklerini belirten sözcükler “nicel anlamlı”; sayılamayan veya ölçülemeyen durumunu, özelliklerini belirten sözcükler ise “nitel anlamlı” sözcüklerdir.

<i>üç kilo şeker, az şeker, çok şeker...</i>	Nicel Anamlı
<i>iyi şeker, güzel şeker, bembeyaz şeker...</i>	Nitel Anamlı
<i>İşyerime yakın bir ev satın almak istiyorum.</i>	Nicel Anamlı
<i>Sirtında ağır bir çantayla güç bela yürüyordu.</i>	Nicel Anamlı
<i>Ekşi yoğurdu ayran yaparak değerlendirebilirsin.</i>	Nitel Anamlı
<i>Annemin lezzetli yemekleri burnumda tütüyor.</i>	Nitel Anamlı

UYARI: Gerçek anlamında nicel olan sözcük, mecazlı kullanıldığında nitel anlam kazanabilir:

Okul yıllarında onunla yakın arkadaşlık. (Nitel)

Galiba biraz soğuk bir şaka oldu. (Nitel)

Alçak insan, başkasını hiç düşünmez. (Nitel)

O dizeye çok ince bir kinaye gizlenmiş. (Nitel)

11. Argo Sözcükler: Aynı meslek veya topluluktaki insanların, bazı grupların (külhanbeylerin, hamalların, kayıkçıların, öğrencilerin...) ortak dilden ayrı olarak oluşturdukları *özel söz dağarcığıdır*. Çeşitli kaynaklardan gelmiş, uydurulmuş, aykırı bir anlam yakıştırılmış sözcüklerden ve deyim benzeri söz öbeklerinden oluşur. Mecazlı sözcükleri de vardır. Kullanıcılara göre “külhanbeyi argosu”, “meyhane argosu”, “kayıkçı argosu”, “hapishane argosu”, “öğrenci argosu” gibi türlerinden söz edilebilir.

papel: <i>para</i>	dolma: <i>yalan, hile</i>	bir sakal atmak: <i>para, bahşış bırakmak</i>	papaz uçurmak: <i>âlem yapmak</i>
atar: <i>öfke</i>	aynasız: <i>polis</i>	para bayılmak: <i>para ödemek, vermek</i>	zoka: <i>tuzak, hile, oyun</i>

12. Yansıma Sözcükler: Doğadaki canlı ve cansız varlıkların kendiliğinden veya birtakım etkenlerle (düşme, çarpma, kırılma vb.) çıkardıkları seslerin taklit veya tasvir yoluyla ifade edildiği sözcüklere “yansıma sözcükler” denir: *ağaçların hışırtısı, suyun şırıltısı, patır patır, çıtır çıtır, havlayarak, gıcırdamak, patlamak, küt küt...*

13. İkilemeler: İkilemeler, aynı sözcüğün tekrarıyla veya aralarında anlam/ses yönünden ilgi/benzerlik bulunan iki (bazen ikiden çok) sözcüğün birlikte yeni bir anlamı ve görevi karşılayacak biçimde bir araya getirilmesiyle oluşmuş söz öbekleridir; anlatımı güçlendirirler. Pekiştirme, kesinlik, abartma, olasılık, yaklaşıklık gibi anlamlar, ikilemelerle güçlü ve öznlü biçimde ifade edilebilir.

Anlamlarına Göre İkilemeler:	
abartma	<i>Tas tas içtim ağuları sağ iken.</i>
pekiştirme	<i>Her yer vicık vicık çamurdu.</i>
pekiştirme	<i>Serin serin Kapalıçarşı</i>
yaklaşıklık	<i>İşi hemen hemen yarılادılar.</i>
kesinlik	<i>Eninde sonunda benim elime düşeceksin.</i>
belirsizlik	<i>Dereden tepeden konuştular.</i>

Oluşumlarına Göre İkilemeler:	
aynı sözcüğün tekrarı ile	<i>usul usul, sabah sabah, güle güle, vızır vızır, art arda, hemen hemen, bir bir, döne döne...</i>
yakın anlamlı sözcükler ile	<i>sorgu sual, kılık kıyafet, eş dost, mal mülk, delik deşik, ağır aksak, ses seda...</i>
zıt anlamlı sözcükler ile	<i>er geç, aşağı yukarı, ileri geri, düşe kalka, az çok, büyük küçük, dost düşman, gele gide...</i>
biri anlamlı diğeri anlamsız sözcükler ile	<i>çarpık çurpuk, eğri büğrü, yırtık pırtık, eski püskü, çoluk çocuk, bölük pörçük, yamru yumru, estek köstek...</i>
ikisi de anlamsız olan sözcükler ile	<i>ıvır zıvır, eciş bücüş, abur cubur, mırın kırın, süklüm püklüm...</i>
ikinci sözcüğün başına m harfi getirerek	<i>çocuk mocuk, defter mefter, yol mol, şaka maka, ev mev...</i>

İkilemelerin Biçimsel Özellikleri:	
Ad durum ekleri alabilirler.	<i>dereden tepeden, koşa koşa, uzaktan uzağa, pisi pisine, kıyıda köşede, düşe kalka, yıldan yıla, ikide bir, inceden inceye...</i>
İyelik ekleri alabilir, tamlama kurabilirler.	<i>kolu kanadı, soyu soppu, beterin beteri, yıllar yılı, neyin nesi...</i>
Yapım ekleri alabilirler.	<i>tatsız tuzsuz, dirlik düzenlik, yerli yersiz, irili ufaklı, dertli dertli...</i>
Araya başka sözcükler girebilir.	<i>soğuk mu soğuk, konuştu ha konuştu, gitti de gitti, ancak ve ancak, inledi de inledi</i>
yansıma sözcüklerle	<i>şırıl şırıl, cızır cızır, gacıır gacıır, tık tık, küt küt...</i>

UYARI: İkilemeleri oluşturan sözcükler arasına hiçbir noktalama işareti konmaz.

UYARI: İkilemeler anlamsal bütünlüğe sahip, kalıplaşmış söz öbekleridir. Bu yüzden birlikte değerlendirilirler ve tek bir öge olurlar.

UYARI: Cümlede seslenme amacıyla yapılan tekrarlar **ikileme değildir!**

*Ince ince bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye...*

14. Deyimler:⁴ Bir özelliği, kavramı ya da durumu anlatan kalıplaşmış, çoğunlukla mecazlı söz öbekleridir. Deyimler halkın ortak malıdır. Deyimlerde görülen belli başlı nitelikler şöyle sıralanabilir:

a) Anlamca kalıplaşma ve mecaz: Deyimlerin tamamına yakını mecazlıdır. Sözcüklerin başka kullanımlarındaki anlamları düşünülemez. Deyimi, anlattığı kavram ya da özelliği dışında başka kavramlar için kullanmak da mümkün değildir.

Her zaman böyle oluyor; davulu biz çalıyoruz, parsayı başkası topluyor.

[Cümledeki deyim "işin sıkıntısını biz çekiyoruz; yararını başkası görüyor." anlamındadır. "Davul çalmak", "parsa toplamak" (izleyiciden para toplamak) sözleri mecazlıdır. Bu cümlede, bu sözlerin gerçek anlamlarıyla düşünülmesi yanıltıcı olur.]

*Etekleri zil çalmak, göz gezdirmek, dil dökmek, kelle koltukta, ipe un sermek, yufka yürekli, eli uzun, etekleri tutuşmak... => **Mecaz Anamlı Deyimler***

b) Mecazsız (gerçek anlamlı) deyimler: Az da olsa sözcükleri gerçek anlamlarıyla kullanılmış, mecaz taşımayan deyimlerimiz vardır: *iyi gün dostu, yeri yurdu belirsiz, ismi var cismi yok, özrü kabahatinden büyük, çoğu gitti azı kaldı, yükte hafif pahada ağır, hem suçlu hem güçlü...*

c) Kinayeli deyimler: Bazı deyimler ise hem gerçek hem de mecaz anlamı düşündürtecek şekilde kinayeli anlatıma sahiptir.

Öğretmen yaramaz öğrencinin kulağını çekti.

⁴ Deyim-atasözü/ kalıplaşmış sözlerle ilgili ek bilgi için Bkz: Ek-1 ve Ek-2.

d) Birden fazla anlamda kullanılabilen deyimler: Bazı deyimler, kullanıldıkları bağlama göre farklı anlamları karşılayabilir.

*Eser ama yağmaz, ondan para çıkacağını sanmıyorum.
Korkmayın o eser ama yağmaz; biraz sonra unuttur, sakinleşir.*

(İlk cümlede “Vaat eder; ama yerine getirmmez.”; ikinci cümledeyse “Bağırır, çağırır; ama öfkesi tez geçer.” anlamındadır.)

e) Eş ve yakın anlamalı deyimler: Birbirinin yerine kullanılabilen deyimlerdir. Böyle deyimlerin bir kısmı aynı anlamı karşılarken kimileri de ortak bir anlamı yaklaşık olarak karşılar.

*Yaşlı kadın derin bir iç çekerek anlatmaya başladı.
Akşamları, pencerelerden yansıyan mutlulukları iç geçirerek seyrederdim.*

(Her iki deyim de “derin bir soluk almak, üzölmek” anlamındadır. Birbirinin yerine kullanıldığında cümlelerin anlamında bir değişme olmayacaktır.)

*Mecnun, Leyla'nın aşkından deli divane olmuştu.
Annesi, aylardır görmediği kızının hasretiyle yanıp tutuşuyordu.*

(Her iki deyim de “birini sıra dışı bir şekilde istemek” anlamını verebildiğinden yakın anlamalı biçiminde değerlendirilir.)

f) Karşıt anlamalı deyimler: Sözcüklerde olduğu gibi deyimlerin de karşıt anlamlıları olabilmektedir:

*eli dar X eli bol,
(işler) sarpa sarmak X (işler) yoluna girmek,
ateş almaya gelmek X postu sermek,
iki dirhem bir çekirdek X üstü başı dökölmek*

Kaç gündür içinin daraldığını fark etmiyor değilim; bugün seni öyle bir yere götüreceğim ki gözün gönlün açılacak.

(“İçi daralmak” (sıkılıp bunalmak), “gözü gönlü açılmak” (neşelenmek, içine ferahlık dolmak) deyimleri karşıt anlamlıdır.)

g) Cümle hâlinde olan deyimler: Deyimler genellikle “-mek, -mak” mastar ekiyle çekimlenen söz öbekleri hâlinindedir. Ancak sayıları az da olsa cümle hâlinde olan deyimler de vardır:

*Eski çamlar bardak oldu.,
Atı alan Üsküdar'ı geçti.,
Geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye.*

h) Öyküye dayanan deyimler: Bazı deyimler halk arasında yaşanan bir olay neticesinde oluşmuştur, bir öyküye dayanırlar:

*Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu.,
Ye kürküm ye!,
Halep oradaysa arşın burada.*

15. Atasözleri: Uzun gözlem ve deneyimler sonucu ortaya çıkmış yargıları, genel bir kural ya da öğüt biçiminde yansıtan, bilgece düşünceleri dile getiren, halkın ortak malı niteliğinde, çoğu mecazlı, kalıplaşmış özlü sözlerdir. *Atasözlerinin genel özellikleri şöyle sıralanabilir:*

a) Atasözleri de deyimler gibi kalıplaşmış sözlerdir. Söz diziminin bozulması, sözcüklerin yerine başka sözcük getirilmesi atasözünü bozar. Deyimler, çekim ekleriyle değişik kişiler ve zamanlar (kipler) için kullanılabilirdiği hâlde atasözlerinde bu durum söz konusu değildir.

Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.

(Bu sözü "Arpa unundan börek, kavak ağacından oklava yapılmaz." biçiminde söylersek anlam pek değişmediği hâlde ortada atasözü kalmaz.)

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.

("Bağa bakmadın, üzüm yemeye yüzün yok." biçiminde belli bir kişi için çekimleyerek söylersek atasözü özelliği kaybolur.)

b) Kesin yargı; öğüt, ders içerirler. Nasihat verme amacındadırlar.

*Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.
Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
Korkunun ecele faydası yoktur.
Ayağını yorganına göre uzat.*

c) Atasözleri cümle biçiminde kalıplaşmıştır. Çoğu tamamlanmış yargı niteliğinde olmakla birlikte eksiltili cümle hâlinde veya küçük bir öykü biçiminde birden fazla cümleden oluşan atasözlerine de rastlanır. Yine devrik cümle biçiminde atasözleri de vardır. Bunların kurallı (düz) cümle hâline getirilmesi kalıbı bozmak olur:

*Arı, bal alacak çiçeği bilir.
Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.
El el ile, değirmen yel ile...
Atın ürkeği, yiğidin korkağı...
İncir babadan, zeytin dededen...
Ata arpa, yiğide pilav...
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ...*

*Kurda "Neden boynun kalın?" demişler; "İşimi kendim görürüm de ondan." demiş.
Oynamayı bilmeyen kız "Yerim dar." demiş. Yerini genişletmişler, "Yenim dar." demiş.
Yengece "Niçin yan yan gidersin?" demişler; "Serde kabadayılık var." demiş.*

*Kazma elin kuyusunu, kazarlar kuyunu.
Say beni, sayayım seni.*

d) Atasözleri özlü bir anlatıma sahiptir. Yüzyıllardır söylene söylene söyleyiş fazlalıklarından arınmıştır:

*Keskin sirke küpüne zarar.
Borç yiğidin kamçısıdır.
Geceler gebedir.*

e) Atasözlerimizin çoğunluğu mecazlıdır. Ancak sayıları çok olmamakla birlikte mecazsız veya kinayeli (hem gerçek anlamı hem de mecazlı anlamı düşündüren) atasözlerimiz de vardır:

*Can boğazdan gelir.
Balık baştan kokar.
Kaynayan kazan kapak tutmaz.
Bir çiçekle yaz olmaz.
Dost ile ye iç, alışveriş etme.
Bugünün işini yarına bırakma.
Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.
Emanete hıyanet olmaz.
Damlaya damlaya göl olur.*

f) Anlamca birbirine yakın, birbiriyle aynı doğrultuda atasözleri vardır.

*Kadın var, arpa ununu aş eder; kadın var, buğday ununu taş eder.
Kadın var, cana bakar; kadın var, can yakar.*

(Her iki atasözünde de kadının iyisinin de kötüsünün de bulunduğu; iyisinin yararı, kötüsünün zararı anlatılıyor.)

*Misafir ev sahibinin bağlı kuzusudur. ~ Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.
Hazıra dağ dayanmaz. ~ Sıcağa kar mı dayanır?
Damlaya damlaya göl olur. ~ Her çok azdan olur.
Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama. ~ Her taşın altına eline sokma, ya yılan çıkar ya çıyan.
İki at bir kazığa bağlanmaz. ~ İki baş bir kazanda kaynamaz.*

g) Sosyal olaylardan, doğa olaylarından, inanış, töre ve geleneklerden bahseden nice atasözü vardır:

*Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
Baykuşun kısmeti ayağına gelir.
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.
Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.*

Devim ve atasözleri arasındaki benzer/farklı yönler şöyle gösterilebilir:

	<u>DEYİM</u>	<u>ATASÖZÜ</u>
FARLILIKLAR	<ul style="list-style-type: none">• Çoğunlukla sözcük grubu şeklindedir.• Ders verme amacı taşımaz. İçinde bulunulan durumu ifade eder.• Sadece söylenen kişi/durum için geçerlilik taşır.• Kural niteliği taşımazlar; yalnızca anlatım kalıbıdır.	<ul style="list-style-type: none">• Tamamlanmış yargı/ hüküm vardır; cümle şeklindedir.• Doğrudan doğruya ders verir.• Toplumun tamamına, insanlığın tümüne hitap eder.• Genel bir kural ihtiva ederler; deneyimlere dayanır.
BENZERLİKLER	<ul style="list-style-type: none">• Kimin tarafından söylendikleri belli değildir, anonimdirler.*• Çoğunlukla mecaz anlam taşırlar.• Kalıplaşmış sözlerdir; üzerlerinde değişiklik yapılamaz.• Kısa ve özlü sözlerdir.• Atalarımızın bilgi ve tecrübelerinin ürünüdürler. <p>-----</p> <p>*Söyleyeni belli olan özlü sözlere vecize (özdeyiş) denir. Hayatta en hakikî mürşit ilimdir. (M. K. ATATÜRK)</p>	

EK-1: Sıkça Karıştırılan Kalıplaşmış Söz Örnekleri

1. "Allah taksiratını affetsin.": Ölüden söz ederken "Tanrı günahlarını bağışlasın" anlamında kullanılan bir sözdür. "Taksirat" *kusurlar, suçlar* demektir.

2. "Nana muhtaç olmak": Kuru ekmeğe ihtiyacı olmak anlamında kullanılan bir sözdür. "Nan" ekme demektir.

3. "Çil yavrusu gibi dağılmak": Toplu hâlde bulunan insanların her birinin bir yana dağılmasını anlatan sözdür. "Çil", orman tavuğugillerden, eti için avlanan, ormanlarda yaşayan bir kuş; dağ tavuğudur.

4. "Şirazesini dağılmak, şirazeden çıkmak": "Şiraze"; ciltçilikte, kitap yapraklarını düzgün tutmaya yarayan ince örülmüş şerittir. Bir kitap şirazeden çıkınca kitabın sayfaları dağılır; kitap, kitap olmaktan çıkar. Bu deyimler de günümüz Türkçesinde daha çok *akıl dengesini kaybeden, normal olmayan davranışlarda bulunan insanlar* için kullanılır.

5. "Esamesi okunmamak": Kendisine değer verilmemek, adı anılmamak anlamında bir sözdür. "Esame", "isim" in çoğuludur; yani "adlar/isimler" demektir. Ayrıca, "esame" Osmanlı'da yeniçerilerin ana kütükte kayıtlı olan adları manasında kullanılmıştır. (Yeniçerilere künyeleri ve ulufe dereceleri yazılı olarak verilen deftere de esame denmektedir. Bir yeniçerinin esame kütüğünde adının geçmemesi esamesinin okunmadığı anlamına gelmiştir.)

6. "Zürefanın düşkünü, beyaz giyer kış günü": "Zürefa" kelimesi "zarif" kökünden gelir; "kibarlar, nazikler" demektir. Daha önce durumu iyi olan kişinin bu konumunu kaybettiğinde uygun olmayan, yersiz davranışlarda bulunabileceğini anlatan bir sözdür.

EK-2: Öyküye Dayanan Deyim Örnekleri⁵

1. "İki dirhem bir çekirdek": Giyim kuşamına özen göstermiş, şık ve süslü kıyafetleriyle dikkat çeken insanlar hakkında sık sık "iki dirhem bir çekirdek" sözü kullanılır. Bu yakıştırma, ağırlık ölçüsü olarak okkanın kullanıldığı eski devirlerden kalmaz. Belki biliyorsunuz, bir okka bugünkü ölçülerle 1283 gram tutar. Okkanın dört yüzde birine *dirhem* adı verilir. (Şimdiki gram ile aynı birim olduğunu sanarak gram diyecek yerde dirhem denilmesi hatalıdır.) Dirhem, daha ziyade hassas teraziler için kullanılan bir ölçüdür. Ancak sarraflar, dirhemden daha hassas ölçümler için bir ağırlık birimi daha kullanırlar. Buna *çekirdek* denir ki toplam, 5 santigram karşılığıdır. Eski devirlerin en kıymetli parası olan bir Osmanlı altını, toplam iki dirhem ve bir çekirdek ağırlığa sahiptir. Bu durumda süslenmiş kimselere, iki dirhem bir çekirdek yakıştırmasında bulunanlar, mecaz yoluyla onlara altın demiş olurlar ki bizce pek zarif bir nüktedir.

2. "Ahfeş'in keçisi": Arap gramerinin en büyük âlimlerinden biri olan Ahfeş, yaşadığı muhit itibarıyla dil konusunda verdiği dersleri dinlemeye istekli kimse bulamaz; sayıları birkaçı geçmeyen öğrencileri de sık sık derslere devamsızlık ederlermiş. Böyle durumlarda Ahfeş hem öğretmenliğin hakkını vermek, hem devletten aldığı parayı hak etmek, hem de bilimsel araştırmalarını ilerletmek için öğrencisiz sınıfta dersini anlatmaya devam eder, kesinlikle vazifesini aksatmazmış. Ancak sınıfta bir muhatap olursa, ders takririnin daha zevkli geçeceğini düşünüp keçisinin boynuna bir ip geçirerek, bir öğrenci gibi kendisiyle beraber derslere getirmeye başlamış. Dersini anlatıyor, gerekli yerlerde "Anladın mı?" diyerek keçinin yularını çekiyormuş. Keçi, yuları çekildikçe mecburen başını öne eğiyor, Ahfeş de bunu tasdik manasına alıp bir sonraki bahse geçiyormuş. Ahfeş ile keçisi arasındaki bu hoca-öğrenci ilişkisi o kadar uzun sürmüştü ki, sonunda keçi Ahfeş'in "Anladın mı?" manasına gelen hitabını duyar duymaz, ipinin çekilmesine gerek kalmadan şartlı refleks ile başını sallamaya başlamış. Ahfeş, yıllarca derslerine böyle devam etmiş ve dilin inceliklerini öğrenecek insan bulamayınca keçisine öğretmeyi bir görev şuuru saymış. Ama ne yazık ki keçisi asla konuşamamış. Şimdilerde Ahfeş'in keçileri, yavaş yavaş hecelemeyle söktüler. Ama ne yazık ki hâlâ "Tabii efendim, haklısınız üstadım, doğru söylüyorsun azizim, baş üstüne müdürüm..." demekten öte geçemediler. Ahfeş'in keçisi gibi başını sallayanların bu bapta gösterdikleri ilerleme ise şartlı refleks olmaktan çıkıp iradî refleks hâlini aldı. Buna da zamanımızda, "Salla başını, al maaşını!" diyorlar.

3. "Toprağı bol olmak": İlk Çağ inançlarına göre, insanlar öldükleri vakit birtakım eşyalarıyla birlikte gömülürlerdi. Tanrılarına sunmak ve öte dünyada kullanmak üzere mezarlara birlikte götürdükleri bu eşyalar genellikle kıymetli maden ve taşlardan mamul kap kaçak ile takılardan oluşurdu. Türk beyleri de İslâmiyet'ten önceki zamanlarda korugan dedikleri mezarlarına altın, gümüş ve mücevherleriyle birlikte gömülürler, sonra da üzerine toprak yığılarak höyük yapılmasını vasiyet ederlerdi. Eski medeniyetlerin beşiği olan Ortadoğu ve Anadolu'da, pek çok ünlü hükümdarlara ait bu tür mezar ve höyükler hâlâ bulunmaktadır. Altın ve hazine her zaman insanoğlunun ihtiraslarını kamçlamış, nerede ve ne kadar kutsal olursa olsun elde edilmek için insanı kanunsuz yollara sevk etmiştir. Höyüklerdeki hazineler de zamanla yağmalanmaya başlanınca ölenin ruhunun muazzap edildiği düşüncesiyle üzerine toprak yığılır ve gittikçe daha büyük höyükler yapılır olmuş. O kadar ki ölenin yakınları ve cenaze merasimine katılanların birer küfe toprak getirip mezarın üstüne atmaları, gelenek hâlini almış. Öyle ya, mezarın üzerinde toprak ne kadar bol olursa, düşmanlar ve art niyetliler tarafından

⁵ Burada yer alan deyimler ve hikâyeleri şu eserden alınmıştır: PALA, İskender: *İki Dirhem Bir Çekirdek*: İstanbul 2005, 17. bsk., 212 s., Kapı Yay.

açılması ve hazinenin yağmalanması, o kadar engellenmiş olurdu. Bu durumda toprağı bol olan kişi de öte dünyada rahat edecek, en azından kullanmaya eşyası ve tanrılarına sunmaya hediyesi bulunacaktır. Bugün dilimizde yaşayan "toprağı bol olmak" deyimini, aslında ölen kişi hakkında bir iyi dilek ifade eder. Türklerin İslâm dairesine girdikten sonra yavaş yavaş terk ettikleri höyük geleneği, "toprağı bol olmak" deyiminin de gayrimüslimler hakkında kullanılmasına yol açmıştır. Yakın zamanlara kadar Müslüman ölümler için "Allah rahmet etsin!", diğerleri için de "Toprağı bol olsun!" denilirdi. Şimdiki gazetelerin ölüm ilânlarında bu deyim bilimsizce ve Müslüman ölümler hakkında da kullanıldığını görüyoruz. Eğer ilâni verenler, kendi ölümlerini rahmet yerine bol toprağa lââyık görüyor ve buna inanıyorlarsa bize de "Toprağı bol olsun!" demek düşer.

4. "Afyonu patlamak": Eski tiryakiler, ramazanda afyonu macun haline getirir ve mercimek büyüklüğünde toplar yapıp her sahurda iki üç tane yutarlarmış. Ancak her bir macunu sırasıyla bir, iki, üç kat kâğıtlara sarmayı da ihmal etmezlermiş. Böylece kâğıt, mide öz suyunda eriyince macun midede dağılır ve birkaç saatliğine keyif devam edermiş. Tabii iki kat kâğıda sarılan macun, birkaç saat sonra, üç kat kâğıda sarılı macun da onu takiben kana karışınca tiryaki iftara kadar rahat etmiş olur. Ancak bu planın yolunda gitmediği, afyonun kâğıdının zor parelendiği yahut kana karışması geciktiği durumlarda tiryaki krizlere girer ve dış dünyadan âdeta kopar. Afyonu patlayıp kana karışması kadar farklı tepkiler verir. Konuşulan veya yapılan şeye uygun karşılık verilmeyen, anlama ve algılamada geciken durumlarda "Daha afyonu patlamadı galiba!" gibi cümleler söylenmesi bundandır.

5. "Cemaziyülevvelini bilmek": Zaman zaman duymuş yahut okumuşsunuzdur. Eğer birisinin geçmişine ilgili olumsuzluklardan bahsediliyorsa "Biz onun cemaziyülevvelini biliriz!" denir. Cemaziyülevvel, hicri takvimdeki aylardan beşincisinin ismidir. Bunu takip eden aya da cemaziyülâhir adı verilmiştir. Hicri ayların sırası şöyledir: Muharrem, safer, rebiyülevvel, rebiyülâhir, cemaziyülevvel, cemaziyülâhir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce. Şimdi gelelim "cemaziyülevvelini bilirim" kinayesine: Bilindiği üzere Osmanlılarda arşivciliğe büyük önem verilir ve devlete ait her belge titizlikle saklanırdı. Şimdiki gibi dosyalama sisteminin olmadığı devirlerde, devlet daireleri bu iş için çuvallar kullanır ve her aya ait biriken evrakı bir torbaya doldurarak saklarmış. Arşiv evrakı birbirine karışmasın ve arandığı zaman kolay bulunabilsin diye de torbaların üzerine iri yazı ile ait olduğu ayın ismi yazılır, böylece mahzene indirilip kronolojik sırasına konular imiş. Yıllardan birinde cemaziyülevvel ait evrakın, sandık içine mühürlenip bir yere nakli gerekmiş. Henüz fakir bir mülâzım olan arşiv memuru, istenilen evrakı sandığa boşalttıktan sonra boş torbayı alıp evine götürmüştü. Bir müddet sonra da fakirlik belasıyla torbadan bir iç donu diktirip giymeye mecbur olmuş. Ne var ki torbanın üzerindeki halis bezir ismi mürekkep, yıkamakla çıkmamış ve cemaziyülevvel yazısı tam da poposunda, okunur vaziyette kalakalmış. Olacak bu ya; bir gün kalem (eskiden devlet dairelerine bu isim verilirdi) arkadaşları onu iç donuyla görüp poposundaki cemaziyülevvel yazısını okuyunca fakir mülâzımın sırrı ortaya dökülmüş; aralarında imalı imalı gülüşmeye başlamışlar. Gel zaman, git zaman; mülâzım efendi çalışıp çabalamış, okumuş yazmış ve kısa sürede yükselmiş. Artık kadife astarlı samur kürkleri, mücevher işlemeli kaftanlar giyer olmuş. Eski arkadaşları kendisine gıpta ile bakmaya ve hatta kıskanmaya başlamışlar. Onun yüceliğinden bahsedildiği bir gün de içlerinden biri şöyle demiş: "Canım, şimdiki hâline bakmayın; biz onun cemaziyülevvelini biliriz." O günden sonra cemaziyülevvelini bilmek, birisinin mazideki bir ayıbından kinaye olarak kullanılmaya başlanmıştır.

6. "Altı Kaval Üstü Şeşhane": Parçaları birbirine benzemeyen ve uygun olmayan, dolayısıyla bir işe yaramayan aparatlar hakkında veya giyim kuşam konusunda birbirine uymayan ve yakışmayan kıyafetler için "altı kaval üstü şeşhane" deyimini kullanırız. Buradaki şeşhane kelimesinin İstanbul'da bir semt adı olan Şişhane ile herhangi bir alâkası yoktur ve Şişhane söylenişi yanlıştır. Çünkü şeşhane diye namlusunda altı adet yiv bulunan tüfek ve toplara denir. Yivler, mermiye bir ivme kazandırdığı için ateşli silahların gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Evvelce kaval gibi içi düz bir boru biçiminde imal edilen namlular, yiv ve set tertibatının icadıyla birlikte fazla kullanılmaz olmuş ve gerek topçuluk, gerekse tüfek, tabanca, vs. ateşli silahlarda yivli namlular tercih edilmiştir. Merminin kendi eksenini etrafında dönmelerini ve dolayısıyla daha uzağa gitmesini sağlayan yivler bir namluda genellikle altı adet olup münhane (spiral) şeklinde namlu içini dolanırlar. Altı adet yiv demek, namlunun da altı bölüme (şeş hane = altı dilim) ayrılması demektir ki halk dilinde şeşhane (şişhane değıl) şeklinde kullanılır. Bu izahın sonra üstü kaval, altı şeşhane biçiminde bir silah olmayacağını söylemeyi zait addediyoruz. Çünkü kaval topların attığı gülle ile şeşhanelerden atılan mermi farklıdır. Keza kaval tüfekler ile fişek atılırken şişhane namlulu tabancalardan kurşun atılır. Bu durumda bir silah namlusunun yarısına kadar kaval, sonra şişhane olması da mümkün değildir. Ancak yine de vaktiyle bir avcının, yivlerin icadından sonra çifte (çift namlulu) tüfeğinin kaval tipi namlularının üst kısımlarını teknolojiye uydurmak için şeşhane yivli namlu ile takviye ettiğine dair bir hikâye anlatılır. Hatta bu uydurma tüfek öyle acayip ve gülünç bir görünüm almış ki diğer avcılar uzunca müddet kendisiyle alay etmişler ve "Altı kaval üstü şeşhane/ Bu ne biçim tüfek böyle" diyerek kafiyelendirmişler. O günden sonra, halk arasında bu hadiseye telmihen birbirine zıt durumlar için altı kaval üstü şeşhane demek yaygınlaşmış ve giderek deyimleşerek dilimize yerleşmiştir.

7. "Balık Kavağa Çıkınca": Dilimizde, gereği yapılamayacak vaatleri anlatmak, güya onların icra zamanını bildirmek üzere "balık kavağa çıkınca..." denir. Güya, balığın kavak ağacına çıkması nasıl imkânsız ise, bu tür vaatlerin gerçekleşmesinin de öyle imkânsız olduğu anlatılmaktadır. Oysa bu deyimdeki kavak sözünün kavak ağacıyla bir alâkası yoktur. Burada anılan kavak, İstanbul'da bulunan Kavak semtleridir. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açılan noktasında iki yerleşim alanı vardır. Bunlardan Asya'dakine Anadolu Kavağı, Avrupa'dakine de Rumeli Kavağı denilmektedir. Kavaklar, çok rüzgârlı ve akıntılı olduğu için burada balık avlamak imkânsız gibidir. Hatta bu bölgede balık da fazla eşleşmez ve burada balık tutulup karaya çıkarılmaz. Tahminimiz o ki bu deyim İstanbul civarında türetilmiş; ama git gide diğer şehirlere de yayılınca İstanbul'daki bu semtleri bilmeyenler tarafından Kavak adı, kavak ağacı gibi anlaşılacak ve 'balık Kavak'a çıkınca' deyimini de kavak ağacıyla ilişkilendirilmiştir. Çünkü deyim anlamı her iki okunuşa da uygundur. Yine deyimlerimiz arasında bulunan "Başında Kavak yelleri esiyor." benzetmesinde de söz konusu kavak yeli Kavaklar'da esen şiddetli rüzgârdır ki

kontrol altına alınamayan, bildiğince de hareket etmekten dolayı bir işe yaramayan düşüncelerin sahipleri için; yani delikanlılık coşkunluğunun aykırılığını anlatmak üzere kullanılır.

8. "Bulgurlu'ya Gelin Gitmek": İngilizcede "Why all this unnecessary fuss (Bu gereksiz acele niye?)" diye bir deyim vardır. Bunun Türkçe karşılığı "Bulgurlu'ya gelin mi gidecek?" şeklinde ifade olunur. Bulgurlu, İstanbul'un Anadolu yakasında Küçük Çamlıca Tepesi'nin (Eski adı Bulgurlu Dağı'dır) Marmara'ya bakan yamaçlarında, İstanbul'un güzelliğini en müstesna biçimde gözler önüne seren bir yerleşim bölgesidir. Şimdi tamamen beton yığını olan bölge, 1950'lere kadar henüz bir köy olup ahşap ve bahçeli evleri, havadar mekânı, ab-ı hayat misal suları ile la-teşbih cennet gibi bir sayfiye yurdu imiş. Yavuz Sultan Selim devrinde burası, Ömer Seyfettin'in İncili Kaftan hikâyesindeki Muhsin Çelebi'nin çiftliği imiş. Bulgurlu adının, burada yapılan bir savaştan sonra padişaha hadisenin "Düşmanla bulgur gibi kaynaşma oldu," diye anlatılması üzerine verildiği sanılmaktadır. 17. asırda Sultan Ahmet'in (I) mürşidi Aziz Mahmut Hüdâî hazretlerinin burada bir çilehanesi ve tekkesi olduğu ve bir ziyaret esnasında padişahın gözle görülebilen araziye işaretle "Şeyhim burayı kabul buyur." dediği, onun da kabul ederek her bir karışını köy halkına vakfettiği rivayetler arasındadır. Semtin, ağaçlarını, çiçeklerini, meyvelerini, sularını, vs. diğer hurda teferruatını anlatmayı Haluk Dursun dostumuza bırakarak, biz Bulgurlu'ya gelin götürme bahsine gelelim. Bulgurlu köyünün en eski âdetlerinden birini, her yıl bahar mevsiminde burada yapılan şenlikler oluşturmuş. Bu şenlikler dolayısıyla köyün çayırlarında güreşler tertip edilir, bu güreşleri seyretmek için İstanbul'un her semtinden kilimlerle, kurdelelerle süslü öküz arabalarıyla akın akın insan gelir, bunlardan pek çoğu, sayfiye olarak yaz boyunca burada evler kiralarlar ve İstanbul manzarasına doyarlar. Aynı şenlikler esnasında, Hüdâî çilehanesi yanında İstanbul'daki bütün Arap bacılar (Afrikalı halayıklar, hizmetkârlar, vb.) toplanıp memleketlerindeki usulden eğlenirler, Aziz Mahmut Hüdâî'ye adaklarda bulunurlar imiş. Bulgurlu'nun dillere destan bir özelliği de düğünlerinin dokuz gün dokuz gece sürmesi ve oğlan analarının, gelinlerine öz kızları gibi muamele etmeleridir. İmdi, güzel sulan içip temiz havaları teneffüs ederek büyüyen kara yağız pehlivanların yetiştiği bir köyden şöyle boylu poslu, tiğ gibi, el ayak biçimli, levent-endam bir delikanlının helâli olmanın, çevre köylerdeki gelinlik kızların hayallerini süslediği bir vakiadır. Buna dokuz gün süren peri masalı düğünlerinin sultanı olmak, kaynana yerine kendisini el üstünde tutacak bir kayınvalide edinmek gibi avantajlar da ilave olununca, görücüsü gelmiş, nişanı takılmış bir kızın gelin olmak için acele etmesi tabii olur. Hani ya araya bir münafık girer nişan bozulurmuş diye korku da çekiliyorsa; artık çeyizin tamamlanmış, harman zamanının beklenmiş, kimin umurunda?!.. Ateş bacayı sarmış, acele ve telaş, gözü kör etmiştir. Bu durumda genç kıza İstanbul ağzı deyimiyle "Bu ne acele, Bulgurlu'ya gelin mi gideceksin?" denilse "Evet!" cevabının alınması mukarrerdir. Bulgurlu hakkında daha geniş bilgi Reşat Ekrem'in İstanbul Ansiklopedisindeki Bulgurlu maddesinde mevcuttur.

9. "Eski Kulağı Kesiklerden": Becerikli, iş bilir ve kıvrak zekâlı olmakla birlikte, bu meziyetlerini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanan, bu arada ufak tefek kaçamaklarla kendisine çıkar sağlayan kişilerden bahsederken kullandığımız bir deyimimiz vardır: Eski kulağı kesiklerden. Bu deyim dilimizdeki varlığı ta 16. asır başlarına, Hacı Bektaşî Veli zamanına kadar uzanır. Bilindiği gibi Hacı Bektaşî Veli hazretlerinin kurduğu tarikat (Bektaşîyye), yeniçerilerin resmî tarikatı olmuş ve asker ocağına girenler, genellikle bu tarikat adabınca yaşamışlardır. Ancak yeniçeriliğin, daha ilk dönemlerden itibaren devşirme sisteminden beslenmesi tarikatın da yozlaşmasını hızlandırmış ve yeniçeriler arasında Bektaşî geleneğine uymayan davranış ve hayat tarzları, hoşgörüsü karşılıklı giderek tarikat düsturlarındanmış gibi algılanmalarına yol açmıştır. Rivayete göre, Bektaşîliğe girmeyi kabul eden muhiplere tarikatın şartları açıklanıp, bunlara uyacaklarına dair söz alındıktan sonra, şeyh tarafından bazı küçük nasihatler verilir ve tekkenin kapı eşiğinde kulaklarından birine bir delik açılarak halka biçiminde bir küpe takılmış ("Kulağına küpe olsun" sözü buradan geliyor olmalı). Eski kaynakların "menguş" ismiyle kaydettikleri bu küpe, muhibbin artık derviş olduğuna işaretle, kulağından Hz. Ali'ye bağlı olduğunu sembolize eder. Nitekim, Yavuz Sultan Selim'in kulağındaki menguşun da Bektaşîlik sembolü olduğunu söyleyenler vardır. Yeniçerilerin belli bir yaşa kadar evlenmeleri yasak olduğundan, bu küpe zamanla onların mücerret (bekâr) yaşamayı kabul ettiklerinden kinaye olarak anılmış ve kulağı küpeli dolaşan birinin yeniçeri taifesinden olup evlenmeyeceğine inanılır olmuş. "Kulağı deldirmek" ikrar vermek manası taşır ki bundan, Şeyh eşiğine baş koyup kulağı deldirenlerin, kendilerine telkin edilen şeylerin hilâfına davranmalarının yasaklanmış olduğu anlaşılır. Ne var ki insanoğlu, nefis sahibi olmak hasebiyle sık sık ikrarından döne gelmiştir. Gel zaman, git zaman... Tarikata girerken mücerretlik sözü verip kulağı deldiren dervişlerden bazıları, zaman içerisinde kaçamak evlilikler yaparak yol yordam azdırdıklarında, Balım Sultan bunları huzura çağırıp keyfiyeti öğrenmek ister. İçlerinden birkaçı vaziyeti inkâra kalkışınca da onlara ders olsun diye kulaklarındaki menguşlarını çekip alır. Tabii bu esnada, bizimkilerin kulak memeleri yırtılır. Bilâhare halk, bunların eskiden Bektaşî olduklarını telmihen "eski kulağı kesik", "eski kulağı kesikler" diye söylemeye başlar. İşte, sonraki zamanlarda bu cümleler birer deyim hâline gelip umumileşmiş ve bugün herkes hakkında kullanılır olmuştur.

10. "Püf Noktası": Vaktiyle testi ve çanak çömlek imal edilen kasabalardan birinde, uzun yıllar bu meslekte çalışan bir çırak, kalfa olup artık kendi başına bir dükkân açmayı arzu eder olmuş. Ne yazık ki her defasında ustası ona: — Sen, demiş, daha bu işin püf noktasını bilmiyorsun, biraz daha emek vermen gerekiyor. Ustanın bu sonu gelmez nasihatlerinden sıkılan kalfa, artık dayanamaz ve gidip bir dükkân açar. Açar açmasına da yeni dükkânında güzel güzel yaptığı testiler, küpler, vazolar, sürahiler onca titizliğe ve emeğe rağmen orasından burasından yarılmaya, yer yer çatlamaya başlar. Kalfa, bir türlü bu çatlamaların önüne geçemez. Nihayet ustasına gider ve durumu anlatır. Usta: — Sana demedim mi evlâdim; sen bu işin püf noktasını henüz öğrenmedin. Bu sanatın bir püf noktası vardır. Bunun üzerine tezgâha bir miktar çamur koyar ve: — Haydi, der, geç bakalım tezgâhın başına da bir testi çıkar. Ben de sana püf noktasını göstereyim. Eski çırak ayağıyla merdaneyi döndürüp çamura şekil vermeye başladığında usta, önünde dönen çanağa arada sırada "püf!" diye üfleterek zamanla testi çatlatarak olan bazı küçük hava kabarcıklarını patlatıp giderir. Böylece çırak da bu sanatın püf denilen noktasını öğrenmiş olur. Her sanatın incelik gereken nazik kısmına da o günden sonra püf noktası denilmeye başlanır.

11. "Maval okumak": Türkçede "maval okumak" diye de bir deyim vardır. Asılsız söz söylemek, faydasız konuşmak; aldatmak, kandırmak, hileye sapmak" gibi anlamlar ifade eder. Maval kelimesinin aslı Arapça "mevval"dir. Mevval, uzun hava biçiminde bir tür ezgi ve teganninin adıdır. Arapların halk türkülerindeki nakaratları oluşturan ve genellikle uzatılarak söylenen anlamsız "yalelli" sözleri göz önünde bulundurulursa, mavalın niçin "faydasız lakırdı" anlamına geldiği anlaşılabilir.

12. "Vermeyince Mabut": Rivayet olunur ki Sultan II. Mahmut, tebdil gezdiği bir ramazan gününde, Üsküdar'da mücerret bir kunduracının, boş örs çekiç vurarak her hamlede "Tıkandı da tıkandı" dediğine şahit olmuş. Merak saikiyle içeri girip bunun sebebini sormuş. Adamcık anlatmış: "Bir gece rüyamda gördüm. Çeşmeler vardı. Bazılarından şarıl şarıl sular akıyor, bazılarından sızıyor, bir tanesi de şıp şıp damlıyordu. O sırada bir pir-i nuranî belirdi. Ona bu çeşmeleri sordum. 'Şu şarıl şarıl akanlar, padişahımızın talihidir. Sızanlar devlet erkânından filânca paşaların ve falanca zenginlerin talihleridir. Şu damlayan da senin talihindir.' deyip kayboldu. Yerden bir çöp aldım ve benim talihim olan çeşmeye yaklaştım. Çöple biraz kurcalayıp lüleyi açmaya çalıştım. Ah, ellerim kırılıydı! Filvaki çöp kırıldı ve artık o eski damlalar da damlamaz oldu. O günden sonra müşterim kesildi, kazancım bitti. İflâs ettim, bu hâle geldim. Şimdi de talihimden şikâyet ile 'tıkanı da tıkanı' zikriyle boş örsü dövüyorum." Padişah kendini aşikâr etmez ve saraya dönünce adamın söylediklerini tahkike memur gönderir. Meğer adamcağız herkes tarafından "Tıkandı Baba" diye tanınmakta ve nasipsizliğiyle bilinmekteymiş. O kadar ki, çeşmeden su doldurmaya gitse çeşmeyi bir kurbağa tıkar; bir mal almak için pazara uğrasa, ona sıra gelmeden mal bitermiş. Sultan, mübarek ramazan ayında garibi sevindirmek ister ve bir tepsi baklava yapılmasını, her dilimin altına da bir sarı altın konulmasını emreder. Sonra, tepsiyi bir zengin konağından iftarlık geliyormuş gibi gönderir. Nasipsizlik bu ya; Tıkandı Baba, bir tepsi baklavayı bir iftarda yiyip bitirmek yerine satıp parasıyla birkaç gün iftar etmeyi düşünerek tepsiyi pazara çıkarmış. Padişah durumu öğrenip üzölmüşse de niyetine sadakat ile aynı minval üzere ertesi gün nar gibi kızarmış bir hindi dolması yaptırıp yine içini altın ile doldurarak Tıkandı Baba'ya yollar. Baba'dan baklava tepsisini satın alarak parsayı toplayan uyanık müşteri, bu sefer yine kapıya dayanıp Baba'nın aklını çelmenin yollarını aramaktadır. Der ki, "Bre Tıkandı Baba ya! Sen bir garip âdemsin. Tek başına bu hindiyi nice yiyeceksin. Gel sen de bu hindiyi bana sat." Pazarlık tamam olup hindi de kanatlanınca, padişah bu derece safderunluğa, aşırı derecede öfkelenip derhâl Tıkandı Baba'ya saraya çağırır. Çavuşlar eşliğinde iftar vaktine yakın, karga tulumba sarayın yolunu tutan Tıkandı Baba, telâşlanır. "Bir suç işlemiş olmalıyım, ama ne ola ki!" diye kara düşünceler içinde huzura alındığında, neredeyse bayılmak üzeredir. Bu hâle padişahın yüreği dayanmaz ve öfkesi merhamete döner. Sultan, olup bitenleri anlattığı zaman, Tıkandı Baba hayretler içinde hünkârın ayaklarına kapanıp, dualar, şükürler okumaya başlar. Padişah, ona son bir hak daha tanımayı isteyip doğruca hazine-i hassa odasındaki altın ve mücevher dolu sandıklardan birinin huzura getirilmesini buyurur. Sandık gelir. Sultan Mahmut, selâmlık dairesinin çini sobasının altını yoklayıp küreği eline alır ve "Tut şu küreği! Sandığa daldır. Ne kadar alırsa hepsini sana bağışladım!" der. Tıkandı Baba, makûs talihinin böyle birdenbire muradına muvafık harekâtından fazlasıyla heyecanlanır. Sevinçten titre-ye titreye küreği sandığa daldırır. Bir müddet iteleyip çalkalar ve itina ile kaldırırsa da kürek ters dalmıştır ve ancak sap kısmında bir tek kızıl altınla çıkar. Baba, düşüp bayılır. Şair ruhu taşıyan hisli padişah ise seçili bir üslûpla o tarihe geçen sözünü söyler:
— Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut!?

KAYNAKLAR

AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*: İstanbul 2007, 1-2. C., 1204 s., İnkılap Yay.

İŞCAN, Adem: “Anlam Bilgisi Konularının Öğretimi”, *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*: Turkey 2011, Spring 6/2 Vol., 503-522 p.

KILIÇ, Veysel: *Anlambilime Giriş-Temel Kavramlar*: İstanbul 2009, 128 s., Papatya Yayıncılık Eğitim.

ÖZDEN, Halil İbrahim.: “Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* : Karaman 2014, 16. S. (Özel Sayı:1), 160-165.

PALA, İskender: *İki Dirhem Bir Çekirdek*: İstanbul 2005, 17. bsk., 212 s., Kapı Yay.

PALMER, Frank Robert: **Semantis-A New Outline**: [Çev.: Ramazan Ertürk]: *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*: Ankara 2001, 196 s., Kitabiyat Yayınları.

E-Kaynaklar

http://yssal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/61/01/973843/dosyalar/2014_04/21083654_szcktea_nlamdersnotuветesti.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2016)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri

(Erişim Tarihi:14.02.2016)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim Tarihi: 14.02.2016)

SÖZCÜKTE/CÜMLEDE/PARAGRAFTA **ANLAM İLE İLGİLİ SORULAR¹**

1. Günün birinde Türkçedeki yeni kelimeler arasına bir "yaşantı" kelimesi eklendi. Kimi onunla alay ediyor kimi de aleyhinde söylenip duruyordu. Sonra tuhaf bir şey oldu: Yaşantı sözcüğü bu kadar olumsuz eleştirilerden sonra kulaklara hoş gelmeye başladı. Bu kelime, kendisiyle alay edilmiş olmasının intikamını alır gibi yerli yersiz kullanılmaya başlandı. Nüans kayboldu ve herkesin her yerde düşünmeden kullandığı bir kelime hâline geldi. Artık gerçekte ne anlama geldiğinin araştırılması için iş işten geçti; çünkü herkesin kendine göre bir "yaşantı"sı var.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisine yönelik bir eleştiri vardır?

- A) Dile yeni kelimeler eklenmesi
- B) Dildeki yeniliklere karşı çıkılması
- C) Kelimelerin, üzerinde düşünülmeden kullanılması
- D) Kulağa hoş gelen kelimelerin daha çabuk kabullenilmesi
- E) Dilin diğer dillerden etkilenmesi

2. Çevredeki insanlar, icat ettiklerini görüp "Nasıl?" derken, o icat edilmeyenleri düşünüp "Niçin olmasın?" derdi.

Bu cümlede sözü geçen kişi aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilebilir?

- A) Bilgili, araştırmacı
- B) Becerikli, güvenilir
- C) Başarılı, inatçı
- D) Çalışkan, hoşgörülü
- E) Girişimci, yaratıcı

3. Ne zaman elime bir biyografi kitabı geçse "İşte!" derim kendi kendime, "Sınav başlıyor.". Biyografisi yazılan kişi hakkında anlatılanların ne kadarını bildiğim ya da neleri daha önce hiç duymadığım önemlidir benim için. Hatta kitapta anlatılan kişiyle ilgili bilgimin seviyesini bir öğretmen edasıyla değerlendiririm. Son defasında sınıfta kaldım. İtiraf ediyorum, kendime hayli düşük bir not verdim.

Bu parçanın yazarı, bir biyografi kitabı okurken neye önem vermektedir?

- A) Fazla tanınmayan kişilerle ilgili olmasına
- B) Konu edilen kişinin hayatının kronolojik olarak ele alınıp alınmadığına
- C) Kendisinin, kitapta anlatılanların ne kadarını bilip ne kadarını bilmediğine
- D) Kitapta anlatılanların gerçekleri yansıtıp yansıtmadığına
- E) Titizlikle yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanmış olmasına

4. Kendi kendime "Korkma!" derdim pencereden Paris'in çatlıklarına bakarken. "Bugüne kadar hep yazdın ve şimdi de yazacaksın. Tek yapman gereken tek bir doğru cümle yazmak. Bildiğin en doğru cümleyi yaz." Sonunda, tek bir doğru cümle yazdım ve ardından her şey gelirdi.

Yazarın bu sözlerle anlatmak istediği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yazarken doğru cümle kurmakta zorlandığı
- B) Konu bulmada çok zorlandığı
- C) Yazarken kendi için en güçlü olanın başlamak olduğunu
- D) Paris'te yazı yazmasına uygun ortam bulunmadığı
- E) Kendini yalnız hissettiğinde verimli olamadığı

5. İnsan, ağaçların, tarihî kalıntıları arasında ya da kitapların içinde gezinebilir. Fakat herkes her yerde aynı şeyi görmez. Bir arkeologu düşünün. Bizim taş diye önemsemediğimiz şey onun için mesleğiyle ilgili bir işaretir. Biz taşları görürüz, o ise bunların "anlam"larını görür.

Bu parçada görülenlerin anlam kazanmasında aşağıdakilerin hangisinin önemi vurgulanmaktadır?

- A) Görme duyusunun keskinliği
- B) Söz konusu alanda bilgi sahibi olmak
- C) Tarihî yapılarla ilgilenmek
- D) Tabiatla iç içe bir yaşam tarzı
- E) Çok ve çeşitli alanlarda kitap okumak

6. Yaşamın iki yönü vardır: Brüt yaşam ve net yaşam. Brüt yaşam, doğumdan ölüme kadar geçen zamandır. Net yaşam ise, kişinin kendisi için yaşayabildiği, kendi doğrularına uyduğu, içindeki sese kulak verdiği ve kendi ayakları üzerinde durabildiği zamandır.

Bu parçadan çıkartılabilecek sonuçlardan biri aşağıdaki seçeneklerin hangisinde verilmiştir?

- A) Net yaşam süresinin uzunluğu, kişinin kendisine ayırabildiği zamana bağlıdır.
- B) Brüt yaşamın uzunluğuna bağlı olarak hayattan alınan haz da artar.
- C) Brüt yaşam, insanın hayallerini gerçekleştirdiği zaman diliminden oluşur.
- D) Kişinin net yaşam süresi, brüt yaşam süresinden uzun olabilir.
- E) İnsanın başka kişilerle ilişkileri, brüt yaşamını daha çok etkiler.

7. Kelimeler evrenin sonsuzluğu karşısında küçücük kalır. Ancak kelimeler, evreni mercek altına koyarak algının resmini yapar.

Kelimelerin bu parçada vurgulanan görevi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İspatlamak
- B) Düzenlemek
- C) Değerlendirmek
- D) Somutlaştırmak
- E) Karşılaştırmak

8. 1928 yılında 20 kişiyle kurulan ve zamanla dünyanın en büyük ordu korusu hâline gelen Rus Kızıl Ordu Korusu önceleri Sovyet Devrimi'nin simgesi olarak tanındı. Ancak değişen zaman ve koşullarla birlikte koro politik amaçlardan sıyrılarak folklorik bir yapı kazandı. Geçtiğimiz yıllarda Türkiye'ye de gelerek Onuncu Yıl Marşı'nı ve birçok popüler şarkıyı Türkçe seslendiren koro, özel müzik ve koreografi eğitimi almış kişilerden oluşuyor.

Bu parçadan Kızıl Ordu Korusu'yla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Üye sayısında zaman içinde artış olmuştur.

- B) Başlangıçta siyasetin etkili olduğu bir kuruluştur.
- C) Rusya dışında da konserler vermektedir.
- D) Kuruluşundan beri dünyanın en büyük korosudur.
- E) Ülkesini temsil eden bir topluluktur.

9. Bu romanımı birinin hayatından etkilenecek yazmadım. Ama kimliğinde herkesten bir parça olan ya da tam tersi hiç kimseye benzemeyen bir karakterdir romanımda anlattığım. Güçlü bir kadın ama yaralı. Uçlarda yaşamış, "Ya hep ya hiç!" demiş biri. Kahramanımız böyle bir kimlik sergileyince herkesin onda kendinden bir şeyler bulması doğal. Okur, bir komşusunun, akrabasının belki de kendi hayatının bir kesitine benzetecek onun hayatını. Belki size çok alışılmış gelecek ama bu kahraman aslında herkesten çok benim. Çünkü onu ben oluşturdum. Hayatımdaki iniş çıkışlardan, başarılarından ya da dibe vuruşlardan beslendi bu karakter.

Bu parçada sözü edilen karakterin özellikleri arasında aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Etkili bir kişiliği olduğuna
- B) Üzücü durumlarla karşılaştığına
- C) Yaratıcısının yaşadıklarından etkiler taşıdığına
- D) Çevresindekilerle iyi ilişkiler içinde olduğuna
- E) Aşırılıkları sevdiğine

10. Aşağıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında, hangisi baştan ikinci olur?

- (I) önde gelen aydınlarından biri olarak değerlendiriliyor
- (II) uygarlığın, sanatın, insanın varoluş sorunlarının
- (III) Çek asıllı yazar
- (IV) tartışıldığı eserleriyle de çağımızın
- (V) yalnız edebiyatçı kişiliğiyle değil

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

11. Aşağıdaki numaralanmış cümlelerin anlamlı bir bütün oluşturması için hangilerinin birbiriyle yer değiştirmesi gerekir?

I. Hüseyin Rahmi Gürpınar, toplum için yazayım derken romanın sanatsal özelliklerine, tekniğine hiç özen göstermemiştir.

II. Bu durum onun başarısına gölge düşürmüştü ve yapıtlarının "basit" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

III. Ama tüm kusurlarına karşın Türk romanına İstanbul'daki günlük yaşamın canlılığına ve sıcaklığını getiren odur.

IV. Bunun sonucunda yapıtları bazı eleştirmenlerce küçümsenmiş ve hor görülmüştür.

V. Nitekim bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyatımıza sokak onunla girmiştir, der.

- A) I ile II B) II ile III
- C) III ile IV D) III ile V E) IV ile V

¹ Sorular ÖSYM soru arşivinden alınmıştır.

12. Sanatçının mektupları bir araya getirilerek bir kitap oluşturulmuş. (I) Oluşturulan kitap iki bölüme ayrılmış. (II) Birinci bölümde sanatçının çeşitli kişilere yazın alanında yazdıkları, ikinci bölümde ise ona yazılanlardan alıntılar yer alıyor. (III) Sanatçı şiiri, düz yazıdan daha çok seviyor. (IV) Bir mektubunda: "Şiirin bir tek dizesi bile, koskoca bir yazının anlatmak istediğini bir çırpıda anlatıverir." diyor. (V) Bu söz de onun şiire ilişkin görüşlerini kısaca açıklıyor.

Yukarıdaki parça iki paragrafa ayrılmak istenirse ikinci paragraf hangi cümleyle başlar?

A) I B) II C) III D) IV E) V

13. Aşağıdakilerden hangisi bir yazının ilk cümlesi olmaya en uygundur?

A) Yeni öykücüler arasında Türkçeyi bütün güzelliği ile kullananlar vardır.
B) Başka öykülerini de dergilerde okumuştum ama bunu hepsinden güzel buldum.
C) Bunda, tiplerin çok canlı, öykülerinin otobiyografik olmasının da etkisi var.
D) Bir bakıma, bu son iki kitabı birer dil olayı olarak değerlendirebiliriz.
E) Birçok yeni öykücünün buna gereğinden fazla önem verdiğini gördük.

14. ---- Bir sözcük tek başınayken ses ve anlam yönünden etkileyici özellikler taşımayabilir. Ancak aynı sözcük cümlede öteki sözcüklerle yan yana geldiği zaman etkileyici nitelikler kazanır. Kısaca şunu demek istiyorum: Bir yapıtta anlatımın sağlamlığı, sözcüklerin seçimine ve bunların yerli yerinde kullanılmasına bağlıdır.

Bu parçanın başına düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

A) Bir yazıya başlarken akla ilk gelen sözcük en uygun sözcüktür.
B) Dillerin söz dağarcığı birbirinden farklıdır.
C) Sözcüklerin gücünü kullanımları belirler.
D) Düşünceleri, gelişigüzel söylemekten kaçınmak gerekir.
E) Süslü ve özentili anlatım iyi düşünememekten kaynaklanır.

15. İnsanın kendi kendini değerlendirebilmesi çok güç; ancak önceki yapıtlarını gözden geçirirken zaman içinde dilimin biraz daha geliştiğini anladım. Giderek bir üslup oluşturmaya başladığımı, dile daha fazla hâkim olabildiğimi gördüm.

Bu sözler aşağıdaki sorulardan hangisine karşılık söylenmiş olabilir?

A) İlk yapıtlarınızla bugünküler arasında ne gibi farklar görüyorsunuz?
B) Yeni öyküleri ve öykücülerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
C) Öykülerinizi oluştururken nasıl bir yol izliyorsunuz?
D) Yaşadıklarınızla yazdıklarınız arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?
E) Duygu ve düşüncelerinizi yapıtlarınıza aktarırken zorluk çekiyor musunuz?

16. I. Doğu Afrika kıyısı açıklarındaki Madagaskar Adası, yaklaşık 150 milyon yıl önce ana karadan ayrıldı.

II. Bu yüzden adada benzersiz bitki ve hayvan toplulukları gelişti.

III. Birçok tür sadece bu adada yetişiyor yani endemik.

IV. Yakın zamana kadar, adada 244 kurbağa türü olduğu bilinirken şimdi bilinen tür sayısı 460'lara ulaştı.

V. Araştırmacılar, buradaki tür zenginliğine, standart tür tespiti yöntemleri yanında gen analizi yöntemini de kullanarak ulaştılar.

VI. Araştırmacılar, türleri adlandırıp bunların ayrıntılı tarifini yaptıktan sonra bu türleri, tür tanımlamada temel alınan bir örnek olan holotip ilan ediyorlar.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangilerinde terim ve açıklaması birlikte verilmiştir?

A) I. ve II. B) II. ve III. C) III. ve V. D) III. ve VI. E) V. ve VI.

17. Gücsüzler için olanaksız, korkaklar için ürktücü görünen şeyler, kahramanlar için.....

Cümledeki boşluğu anlam bakımından en uygun biçimde tamamlayan seçenek hangisidir?

A) onur kırıcıdır. B) kaygı vericidir. C) ilginçtir. D) idealdir. E) başarıdır.

18.-20. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

(I) Yenikapı'da yapılan kazılar yine olağanüstü bir keşifle kendini hatırlattı. (II) Deniz seviyesinin altında bulunan 8 bin yıl öncesine ait ayak izleri, İstanbul için bir ilk ve dünyada çok az rastlanan bir buluntu. (III) İzlerin, suyla taşındığı anlaşılan deniz kumuyla örtülmeden önce kurduğu ve bu sayede korunageldiği görüldü. (IV) Anadolu topraklarında Kula'dan sonra Yenikapı'da insana ait ayak izlerine rastlanması kültür tarihi açısından ve tüm arkeoloji dünyası için heyecan verici. (V) Peki, 8 bin yıl öncesinin ayak izleri bilim dünyasını nereye götürüyor? (VI) Uzmanlar, görüldüğü kadarıyla, izlerin "sandalet" giymiş insanlara ait olduğu ancak çıplak ayakla bırakılmış izlere de rastlanması durumunda daha fazla bilgiye ulaşılabileceği görüşünde. (VII) Aynı uzmanlar, "Başış şekline göre yola çıkarak dönem insanının vücut ölçüleri ve morfolojisi hakkında somut verilere sahip olabiliriz ve böylece o insanlar gözümüzde etli, hacimli hâle gelebilir." diyorlar. (VIII) İzlere bakarak sandaletlerin hasırını andıran organik bir malzemeden yapıldığını düşünen uzmanlar, "Belki de Neolitik Dönem insanının şimdikiye kadar yalnızca hayal edebildiğimiz giyimi kuşamı hakkında bilgi sahibi olabileceğiz." diyorlar.

18. Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerin hangisi yoktur?

A) Tanımlama B) Terimler C) Alıntı D) Koşul bildiren cümle E) Nesnel veriler

19. Bu parçadan aşağıdakilerin hangisi çıkarılabilir?

A) Buluntuların mutlaka objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekir.
B) Yeni buluntular, söz konusu döneme ait bilgilere yeni bir boyut kazandırmıştır.
C) Bir çalışma yapılırken ortaya çıkan buluntular ana çalışmanın ertelenmesine yol açılabilir.
D) Buluntuların, çıkarıldığı bölgeye göre sınıflandırılıp saklanması gerekir.

E) Bilimsel kazılarda, elde edilenlerden beklenen sonucun alınması için buluntuların ilk kez ortaya çıkarılmış olması gerekir.

20. Bu parçada, söz konusu buluntuyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Ülkemiz ve dünya açısından önemine
B) Günümüze kadar nasıl gelebildiğine
C) Nelerin gün ışığına çıkmasına yardımcı olacağına
D) Benzerlerine daha önce de rastlandığına
E) Kazılarda ne tür bir çalışma yöntemi uygulandığına

21. (I) Sait Faik'in "Haritada Bir Nokta" adlı öyküsü, birçok yazarın, yazılarında gönderme yaptığı benzersiz bir öyküdür. (II) Ayfer Tunç'a göre "referans öykü"dür. (III) Öyküde, Ada'ya yıllar sonra dönen ve artık yazmama kararı vererek Ada'da hiçbir şeye karışmadan yaşamak isteyen bir yazarın yeniden yazmaya başlayışı anlatılır. (IV) Öykü, etkileyici bir sonla, etkileyici bir cümleyle biter: "Yazmasam deli olacaktım.". (V) Burada "deli olacaktım" sözü çok ilgi çekmiştir ve bu öyküye birçok yazıda gönderme yapılmasının temel nedeni de bu olmuştur.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde nesnellik söz konusudur?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

22. (I) Türkiye, meyve ve sebze AB ülkelerindeki üretimin %60'ına denk gelen üretim miktarıyla dünya liderleri arasında yer alan bir üretici ve ihracatçı konumundadır. (II) Tarımsal ürünler açısından AB, Türkiye'nin en büyük ticari ortağıdır ve Türkiye AB'nin en büyük tedarikçileri arasında 5. Sırada bulunmaktadır. (III) Türkiye'de 3900'ü ülkemize özgü olmak üzere 12.400 bitki türü mevcuttur. (IV) Dünyadaki sekiz gen merkezinde üçü ve dünyanın üçüncü büyük tohum gen bankası Türkiye'dedir. (V) Türkiye biyoçeşitliliğe en zengin ülkelerden biri olup Avrupa'daki tüm bitki türlerinin %75'ine sahiptir.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde karşılaşturma yoktur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

23. Vazodaki çiçeklerden kokulu olanların bazıları dikenliydi.

Bu bilgiye göre vazodaki çiçeklerle ilgili,

I. Dikenli çiçeklerin bazıları kokusuzdu.

II. Kokulu çiçeklerin bazıları dikensizdi.

III. Kokusuz çiçeklerin hepsi dikensizdi.

yargılarından hangileri kesinlikle doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I ve III

24. (I) Çeviri dünyasının en önemli oyuncularından biri çevirmenlerdir. (II) Çünkü çeviri bir kitabı rezil de edebilir vezir de! (III) Bir kitap ne denli ustalıkla yazılmış olursa olsun kötü bir çevirmenin eline düşerse okunmayacak bir yapıt hâline gelebilir. (IV) Ama bazen de Don Kişot'un, yazarı Cervantes'in adını gölgede bırakması gibi çevirmenlerin de yazarların adını gölgede bıraktığı görülmüştür. (V) Ortaya çıkan çeviri metni düzeyliyse, metne gereksiz müdahaleler yapılmamışsa, çevirinin üzerinde kafa yormanıza gerek kalmıyorsa çevirmenin başarısından söz edilebilir.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerden hangileri anlamca birbirine en yakındır?

- A) I ve II
C) III ve IV
- B) II ve III
E) IV ve V
- D) III ve V

25. "Ülkenin doğusunda etkili olan kuzeyli rüzgârların şiddetinin gün geçtikçe artması, yarın haftanın en kuru gününün yaşanmasına neden olacak." **cümlesinden kesin olarak çıkarılabilecek yargı aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Ülkede kış ayları soğuk ve yağışlı geçmektedir.
B) Bugün esen şiddetli rüzgârlar yarın da devam edecektir.
C) Rüzgârların yön değiştirmesi yağışa neden olacaktır.
D) Bölge yalnız kuzeyden esen rüzgârlara açıktır.
E) Ülkenin doğusu diğer bölgelere göre daha kuraktır.

26. Benim bir şairim var. Geceleri her yöne dağılan bir şair... Herkes derin uykuları solumurken o, aya uluyan köpeklerle karışır. Kör saatlerde mağaralara çekilenler, denize açılanlar ve vardiyalı işçilerdir paydaşları. Bütün uykusuzların ortak âlemidir, şairin zihnindeki toprak. O, karanlığın hacmini ölçe biçte dünyanın uçultusuna kelime arar.

Bu parçadaki altı çizili ifadeyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yaşamın derinliğini ve karmaşasını uygun bir söylemle ifade etmek
B) Dünyadaki çözümsüzlüklere işaret ederek bunu ön plana çıkarmak
C) Çevresi ve kendi hayal dünyası arasında uzlaştırıcı bir söylem bulmak
D) Yaşamın çelişkilerini ortaya koyucu ve çözümleyici bir üslup sergilemek
E) Dünyadaki haksızlıklara karşı duyduğu sorumluluğu şiir diliyle yansıtmak

27. Babilliler bir süre sonra gökyüzündeki olayları ---- söz konusu olayların ne zaman gerçekleşeceği hakkında ---- başladılar. **Yukarıdaki parçadaki boşlukları anlam bakımından en uygun biçimde tamamlayan seçeneği bulunuz.**

- A) izlemeyi terk edip – görüş bildirmeye
B) kaydetmekle yetinmeyip – tahminler yürütmeye
C) dikkate almayıp – kehanette bulunmaya
D) gözlemlemeyi bırakıp – kayıt tutmaya
E) yorumlamaktan vazgeçip – kanıtlar sunmaya

28. **Cümledeki boşlukları anlam bakımından en uygun biçimde tamamlayan seçeneği bulunuz.**

Bir toplumun ----- için uygarlık yaratan değerlerini ve kültürel kodlarını bir sonraki kuşağa ----- aktarması gerekir.

- A) geleceğe güvenle bakabilmesi-eksiksiz ve doğru olarak
B) sınırlarını genişletebilmesi- bilimsel çalışmaların ışığında
C) var olabilmesi- sıradan yöntemlerle
D) geçmişini değerlendirebilmesi- ayrıntılara girmeden
E) mevcut kaynaklarını koruyabilmesi-neden sonuç ilişkisi kurarak

29-31. sorularda verilen 4 kavramdan ikisi ya birbiriyle zıt anlamlı ya da birbirine çok yakın (birbiriyle hemen hemen eş) anlamlıdır. Her soruda hangi kavramların birbiriyle zıt anlamlı ya da birbirine yakın anlamlı olduğunu bulunuz.

29. **I. BÜKMEK
II. ÇEVİRME
III. SIKMAK
IV. KIVIRMAK**

- A) I ve II
D) II ve III
- B) I ve III
- C) I ve IV
E) III ve IV

30. **I. YERLİ YERSİZ
II. ÇARPIK ÇURPUK
III. UFAK TEFEK
IV. EĞRİ BÜĞRÜ**

- A) I ve II
D) II ve III
- B) I ve III
- C) I ve IV
E) II ve IV

31. **I. UZMAN
II. SAKAR
III. ACEMİ
IV. YETENEKLİ**

- A) I ve II
D) II ve IV
- B) I ve III
- C) II ve III
E) III ve IV

32-34. sorularda başta verilen iki kavram arasında bir ilişki vardır. Her soruda seçeneklerin hangisinde verilen kavramlar arasında baştakine benzer bir ilişki olduğunu bulunuz.

32. **PİRAMİT-TEPE NOKTASI**

- A) Okul-Teftiş
B) Parlamento- Bakanlar Kurulu
C) İşletme- Genel Müdür
D) Üretim-Garanti
E) Mahkeme-Savcı

33. **ATEŞ-KÜL**

- A) Su-Dalga
B) Dinozor-Fosil
C) Öğrenme-Ödül
D) Rüzgâr-Bulut
E) Hasta-Doktor

34. **KAMUFLAJ-GÖRME**

- A) Buzdolabı-Saklama
B) Göz-Görme
C) Mikrofilm-Koruma
D) Fotoğraf-Tarama
E) Şifre-Anlama

----- 0 -----

CEVAPLAR:

1. C	11.C	21.C	31.B
2. E	12.C	22.C	32.C
3. C	13.A	23.B	33.B
4. C	14.C	24.B	34.E

5. B	15.A	25.B
6. A	16.D	26.A
7. D	17.D	27.B
8. D	18.A	28.A
9. D	19.B	29.C
10.E	20.E	30.E

2017
Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

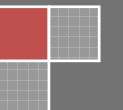
11. HAFTA: CÜMLEDE ve PARAGRAFTA ANLAM

A) Cümlede Anlam ve Anlatım Özellikleri

1. Olumlu Cümle
2. Olumsuz Cümle
3. Soru Cümlesi
4. Emir Cümlesi
5. Ünlem Cümlesi
6. Diğer Yargıları İçeren Cümleler
(Tanım, Varsayım, Tahmin, Benzetme, Karşılaştırma, Önyargı, Eleştiri vb.)
7. Şart/Koşul Cümlesi
8. Amaç Cümlesi
9. Neden-Sonuç Cümlesi
10. Üslup Cümlesi
11. İçerik Cümlesi
12. Öznel Anlatım
13. Nesnel Anlatım
14. Düz (Doğrudan) Anlatım
15. Dolaylı Anlatım

B) Paragrafta Anlam

1. Paragrafın Yapısı
(Başlık, Giriş, Gelişme, Sonuç)
2. Paragrafın İçeriği
(Konu, Ana fikir, Yardımcı fikirler)

A) CÜMLEDE ANLAM ve ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Cümlelerin nasıl tanımlanması gerektiğini sahanın önemli isimlerinden yaptığı derlemelerle “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?” isimli makalesinde açıklayan Prof. Dr. Halil İbrahim Delice, cümleyle ilgili tanım ve ibarelerde öne çıkan noktaları şöyle listeler:

1. Kendi kendine yeten bir yargı olması,
2. Tek başına kullanılan çekimli bir eylemin cümle olması,
3. Çekimli bir eylemle kullanılan sözcük veya sözcükler dizisi olması,
4. Bir düşünce, fikir, duygu, durum veya olayı tam olarak (okuyan ve dinleyende herhangi bir soruya meydan vermeyecek şekilde) aktarmak için kullanılıyor olması,
5. Kelime veya kelime dizisi olması,
6. Bazı kurallara göre bir araya gelen ve aralarında birtakım ilişkiler bulunan sözcük dizimi olması.¹

Cümleleri taşıdıkları anlam/anlatım özelliklerine, bildirdikleri yargılara göre çok çeşitli başlıklar altında incelemek mümkündür. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Olumlu Cümle: Olumluluk ve olumsuzluk, Türkçe cümlelerin temel anlam özelliğidir. Yüklemi fiil olan ve yargının yapıldığını/yapılacağını, olduğunu/olacağını bildiren cümleler **olumlu fiil cümlesidir**:

Ben, iki insan ve bir hayvan düşünerek yağmurun altında, Atikali'nin bilmediğim sokaklarına sapıyorum. Bekçi düdüklü geliyor. Bir evden deli gibi birisi fırlıyor. Üstüme çullanıyor.
(S. F. Abasıyanık, *Öyle Bir Hikâye*)

*Akşamları gelir incir kuşları,
Konarlar bahçemin incirlerine.
Kiminin rengi ak kiminin sarı.
Ah beni yursalar bir kuş yerine.
Akşamları gelir incir kuşları.*

(S. Karakoç| *Mona Rosa*)

*Seversin diye söylerim her şeyi, sana uygun olsun
Çünkü her şeyin birbirine uygununu sen bulursun
Gel ellerini ver en güzel ellerini öyle
Ruhum, ateş yüreğim, kokum, birlikte öyle*

(T. Uyar| *Tomris Uyar İçin Bir Şiir Kurma Çalışması*)

Yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan ve bir durumun var olduğunu/olabileceğini anlatan cümleler **olumlu isim cümlesidir**:

Hepsinin gözleri güzeldir. Hepsinin canlı iken pulları kadın elbiselerine, kadın kulaklarına, kadın göğüslerine takılmaya değer.
(S. F. Abasıyanık| *Dülger Balığının Ölümü*)

¹ DELİCE, H.İ.: “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*: 38. p.

Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem, İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu, babamın seyisi, yaşlı bir adamdı. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la birlikte onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, ne doyulmaz bir zevkti. (Ö. Seyfettin| Kaşığı)

*Sen mavi bir tilkiydin, binmiştin mavi ata,
Ben belki dün ölmüştüm, belki de geçen hafta.
Sen bana çok güzeldin, senin ayakların da.*
(Ü. Tamer| Ben Sana Teşekkür Ederim)

Yıldızlar inanılmayacak bir irilikte
Yansımalar tutmuş bütün sahili
Çünkü ayrılmanın da vahşi bir tadı var
Öyle vahşi bir tat ki dayanılır gibi değil
Çünkü ayrılık da sevdaya dâhil*
Çünkü ayrılanlar hâlâ sevgili**
(A. İlhan| Ayrılık Sevdaya Dâhil)

2. Olumsuz Cümle: Olumsuz yargı bildiren cümlelerdir. Yüklemi fiil olan ve yargının yapılmadığını/ yapılmayacağını, olmadığını/olmayacağını bildiren cümleler **olumsuz fiil cümlesidir**. Olumsuzluk anlamı yüklem olan fiile “-mA” olumsuzluk ekini getirmek suretiyle veya “ne...ne...” gibi olumsuzluk bildiren bağlaçların cümlede kullanılması ile sağlanır.

<i>Ne hasta bekler sabahı, Ne taze ölüyü mezar. Ne de şeytan, bir günahı, Seni beklediğim kadar. Geçti istemem gelmeni, Yokluğunda buldum seni; Bırak vehmimde gölgeni Gelme, artık neye yarar?</i> (N. F. K. Beklenen)	<i>Evde anneme, babamın siyasete meraklı arkadaşlarından birinin dükkânda olduğunu söylemezdim. (...) Bazen uzun süreler küsişürler, aralarında neredeyse hiç konuşmazlardı. Belki de birbirlerini sevmiyorlardı.</i> (O. Pamuk Kırmızı Saçlı Kadın)
---	--

Yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan ve bir durumun var olmadığını/olamayacağını anlatan cümleler **olumsuz isim cümlesidir**. İsim cümlelerinde olumsuzluk anlamı “değil”, “yok” gibi olumsuzluk sözleri ile sağlanır:

<i>Kıraç bir yamacı bir ekspres kıymıklıyor gibi Tünellere ses basılmış değil Elbette bunlar değil Yazmaktan çektiğim yalnızlık da değil Bahsi kapatalım ve yatalım için de değil Hiçbir şey değil hiçbirisi değil</i> (C. Zarıfoğlu Afganistan Çağıltısı)	<i>Savaş yapacaksınız, denizde yapacaksınız, çaresi yok.</i> (İ. Özel Bakanlar ve Görenler) <i>Hayat Eczanesi'nin çok müşterisi yoktu.</i> (O. Pamuk Kırmızı Saçlı Kadın)
--	--

* Bazı isim cümlelerinde ek fiil düşebilir: *irilikte(dir)*, *dâhil(dir)*, *sevgili(dir)*...

! Cümlelerde olumluluk veya olumsuzluk biçimce ve anlamca olarak iki farklı başlık altında incelenebilmektedir. Bu hususta aşağıdaki maddeleri okumanız faydalı olacaktır:²

Biçimce olumsuz, anlamca olumlu	Biçimce olumlu, anlamca olumsuz
<p>*Olumsuzluk ifadesi taşıyan bir yüklemden sonra “değil”/ “yok” kelimeleri getirilirse cümle olumlu bir anlam ifade eder:</p> <p><i>Hayatın bir felaketten sonra daima bir saadet verdiği, o güzel darbimeselin söylediği gibi, ayın on beşi karanlıksa, on beşinin mutlaka aydınlık olacağını <u>bilmiyor değilim.</u></i> (Biliyorum.) (R. N. Güntekin, Çalığışu)</p> <p><i>Bana karşı fazla soğuk duranlar, odanın bir köşesinde yan yan bakarak benim için herhâlde iyi olmayan şeyler fısıldaşanlar <u>yok değil.</u></i> (Var.) (R. N. Güntekin, Çalığışu)</p>	<p>* Olumluluk ifadesi taşıyan bir yüklemden sonra “değil”/ “yok” kelimeleri getirilirse cümle olumsuz bir anlam ifade eder:</p> <p><i>Hayat mecmualarını <u>okuyor değilim.</u></i> (Okumuyorum.) (S. E. Siyavuşgil)</p> <p><i>Dilbesteyiz ahbaba esiriz yâre Onlardır açan gönülde binbir yare Bigânelerin kahrını <u>görmüş değiliz</u> Ta'n ettiğimiz nafiledir ağıyâre</i> (Görmedik.) (Y. K. Beyatlı)</p>
<p>* Yapıca olumsuz olan bir cümle soru ile olumlu bir anlam kazanabilir.</p> <p><i>Büyükler bunu duymasalar ve gülererek inkâr etseler de biz onların söylediklerini sanki <u>duymuyor muyduk?</u></i> (Duyuyorduk.) (A. Ş. Hisar, Çamlıca'daki Eniştemiz)</p> <p><i>Onun nasıl bir adam olduğunu bilmez miyim hiç?</i> (Bilirim.)</p>	<p>* Yapıca olumlu olan bir cümle soru ile olumsuz bir anlam kazanabilir. Böyle cümlelerde soru kalıbının soru mu yoksa olumsuzluk mu bildirdiği metin bağlamından çıkartılabilir.</p> <p><i>Ayol, benim dilim döner mi böyle şeylere?</i> (Dönmez.) (H. R. Gürpınar)</p> <p><i>Devenin yükünü karınca çeker mi?</i> (Çekmez.) (Atasözü)</p> <p><i>O kadar uzak yere kim gider?</i> (Kimse gitmez.)</p> <p><i>Keser vurmada ağaç yontulur mu?</i> (Yontulmaz.)</p> <p><i>Silahla oyun olur mu?</i> (Olmaz.)</p>

3. Soru Cümlesi: İçinde soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için kurulan cümlelere **soru cümlesi** denir. Soru anlamı **soru eki** veya “ne, kim, nasıl, kaç, hani” gibi **soru kelimeleriyle** sağlanır. Bu soru kelimeleri cümledeki görevlerine/niteledikleri sözcüğe göre *soru sıfatı*, *soru zarfı*, *soru zamiri*, *soru edatı vb.* isimler alırlar. Yine konuşma dilinde cümlelerde **tonlama** yardımıyla da soru anlamı sağlanabilmektedir.

² ÖZKAN, M.: “Anlamlarına Göre Cümleler”, *Türkçe Cümle Bilgisi*: 277-283. s.

Soru yoluyla cümlelere “inkâr, beğenmeme, uyarı, istek, şaşma, küçümseme vb.” farklı anlamlar da yüklenebilir. Bunlar dili kullanıcısının amacı doğrultusunda ve metin bağlamında ortaya çıkar: *Beni biraz dinler misiniz? (istek, rica), Sessiz olabilir miyiz? (uyarı), Bu da giyilir mi? (beğenmeme), Bütün bunları ben mi yapmışım? (inkâr, kabullenmeme)...*

→ **Soru Ekiyle Kurulan Cümleler:** Soru anlamı veren “mİ” soru ekiyle kurulan cümlelerdir. Bu ek geleneksel olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar: *Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu? İnsanlık öldü mü?*

*Sizin hiç babanız öldü mü?
Benim bir kere öldü kör oldum
Yıkadılar aldılar götürdüler
Babamdan ummazdım bunu kör oldum
Siz hiç hamama gittiniz mi?
Ben gittim lambanın biri söndü
(C. Süreya, Sizin Hiç Babanız Öldü mü?)*

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: *Verecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum? Gelecek miydi? Güler misin, ağlar mısın?*

UYARI: Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır. Ancak soru anlamı taşımadığı bu cümlelerin sonuna soru işareti koyulmaz: *Güzel mi güzel! Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.*

UYARI: Birleşik fiillerde mi soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir: *Vaz mı geçtin?*³

Soru eki her zaman cevap almaya yönelik değildir. Bazen cevap sorunun içinde de olabilir:

*Anlattıklarına inanmaz olur muyum? (İnanırım.)
Sen çağırırsın da o gelmez mi? (Gelir.)
Mazisi yıkık milletin atisi olur mu? (Olmaz.)
İnsanları kendine inandırmak kolay mı? (Kolay değil.)
Bu kadar eşyayı almaya para mı yeter? (Yetmez.)*

→ **Soru Kelimeleriyle Kurulan Cümleler:** “Hangi, nasıl, kaç, ne, ne kadar, hani” gibi soru kelimeleriyle kurulan cümlelerdir. Cümledeki görev/konumlarına göre soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı, soru edatı vb. olabilirler:

*Falih Rıfki Atay gibi en güzel Türkçeyi yazan bir muhabirin kaleminden bu satırlar nasıl çıktı? (O. S. Orhon)
Bu saatte kim, hangi hanende veryansın ederdi? (S. F. Abasıyanık)
Bende olmayanın hangisini sonradan edinebilirim? (A. Kutlu)*

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=210:Soru-Eki-mi-mi-mu-mu%27nun-Yazilisi&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132

Çoban kaval çaldı sordu bülbüle
Sürülerim hani, ovam nerede?
(Z. Gökalp)

Peltek vaiz hani senin cemaatin?
Bak, öteki bülbül gibi şakıyor...
(İ. Tenekeci)

→ **Tonlama/“ya, demek, ha” gibi sözlerle kurulan cümleler:** Bazen soru eki veya kelimesi olmadan da cümlelere soru anlamı yüklenebilir. Bunun için “ya, demek, ha” gibi kelimelerden veya daha genel ifade ile “tonlama”dan yararlanıldığı söylenebilir. Bu kullanımdaki soru anlamları cümlelerin tek başına yazılıp söylenmesinden ziyade metin bağlamında ortaya çıkar.

- Arayan kim?
-Ahmet.
-Ahmet? Bizim Ahmet?
Sen geldin, ya Ali?
Siz karnınızı doydurdunuz, ya ben?
Sen de geldin ha?
Demek gidiyorsun?
Vay! Beni kovuyorsun demek?
Ya doğru bildiklerimiz yanlışsa?

4. Emir Cümlesi: Konuşmacının/yazarın bir eylemin gerçekleştirilmesini buyurduğu, emrettiği cümlelerdir. Emir cümlelerinin tamamına yakını emir kipinde oluşturulur. Nadiren gelecek zaman kipinde emir cümlelerine de rastlanır:

Her biriniz en az beşer sayfalık sunumlar
vapacaksınız!
Eve döndüğümde bu oda tertemiz olacak!
Sınavda sağa sola bakmayın!
Hemen buradan gidiniz!
Şu karşıdaki adama bakın!

Heey!
Ne duruyorsun be?! At kendini denize!
Geride bekleyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun? Her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git, gidebildiğin yere!...
(O.V. Kanık | *Hürriyete Doğru*)

Emir kipiyle kurulan bazı cümleler “dilek, yalvarma, üzüntü, beddua” gibi farklı anlamlar bildirebilir:

Kan tükürsün adımı candan anan dudaklar
Sana benim gözümle bakan gözler kör olsun
(F. N. Çamlıbel)

Kalem olsun eli o kâtib-i bed-tahrîrin
(Yazıyı kötü yazan kâtibin eli kalem olsun, kurusun
inşallah!)
(Fuzûlî)

Duydum ki bizi bırakmaya
azmediyorsun, etme!

Başka bir yâr, başka bir dosta
meylediyorsun, etme!
[Mevlana (?)]

5. Ünlem Cümlesi: İçinde ünlem bulunan veya ünlem kavramı veren cümlelerdir.

Çoğu zaman kızgınlık, sevinme, korku, pişmanlık, alınma, heyecan gibi bir duygu aktarır ya da seslenme bildirir. Bu cümlelerde düşünceden ziyade duygunun aktarılması esastır. Bu cümlelerin sonlarına genellikle ünlem işareti konur:

*Eşin var, aşiyanın var, baharın var ki beklerdin,
Kıyametler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?* (M. A. Ersoy, *Bülbül*)

*Eyvah, eyvah! Sakarya'm, sana mı düştü bu yük?
Bu dava hor, bu dava öksüz, bu dava büyük!* (N. F. Kısakürek, *Sakarya Türküsü*)

*Namluna dayanır, yola dalarsın
Duruşun bakışın yaman, be Ali!* (F. N. Çamlıbel)

Ah, ne güzeldi o Direklerarası'ndaki ramazan ve donanma geceleri! (Y. K. Karaosmanoğlu)

— *Ooo! Merhaba! dedim.
Tekrar işine daldı. Hişt hişt, dedim. Aldırmadı. Bir daha hişt, dedim. Yine aldırmadı. Hızlı hızlı hişt, hişt hişt!* (S. F. Abasıyanık, *Hişt Hişt!*)

Sözde hislerimi, hatıralarımı günü gününe yazacaktım. Nerede! (Ö. Seyfettin)

6. Diğer Yargıları İçeren Cümleler: Cümleler yargılarına/anlam özelliklerine göre

tasnif edilmeye çalışıldığında oldukça kabarık bir listenin çıkacağı aşikârdır. Yukarıda sıralanan başlıkların dışında sıkça karşılaşılan ve farklı yargılar içeren cümlelerden bazıları şöyle sıralanabilir:

Tanımlama Cümlesi	*Bir kavramın/ varlığın ne olduğunu bildiren cümlelerdir. "... nedir?" sorusuna cevap verirler. <i>Roman, yaşanmış veya yaşanabilir olayları anlatan bir yazın türüdür.</i>
Varsayım Cümlesi	*Olmayan bir durumun geçici olarak var kabul edildiği cümlelerdir. <i>Tut ki sınavı kazandın!/ Yüzmeyi öğrendiğini kabul edelim./10 yaşında olduğunu düşünelim.</i>
Tahmin Cümlesi (Olasılık-İhtimal)	*Bir durum, olay veya eylemin nasıl gerçekleşeceği hakkında kesin olmayacak şekilde fikir yürütme söz konusudur: <i>Hava karardı, yağmur yağabilir./Kafası üzerine düşmüş, sakat kalabilir.</i>
Benzetme Cümlesi	*Varlıklar arasında benzerlik ilgisinin kurulduğu cümlelerdir. <i>Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi!/ Aslan oğlum ağlamış mı?/ Dağ gibi bulaşık...</i>
Karşılaştırma Cümlesi	*Varlıklar arasında çeşitli yönlerden kıyasın yapıldığı cümlelerdir. <i>Ali de Ayşe kadar çalışır./ Bu kadar güzel bir şehir görmedim./ Aslan, Faruk'a göre daha sessiz.</i>
Önyargı Cümlesi	*Bir olay, durum veya kişi hakkında önceden hüküm bildiren cümlelerdir. (Peşin hüküm) <i>Sen bu yıl da buralara uğramazsın./ Yemeği sen yaptıysan güzeldir.</i>
Aşamalı Yargı Cümlesi	*Bir olayın, durumun olumlu ya da olumsuz yönde giderek değiştiğini anlatan cümlelerdir. <i>Havalar gittikçe ısınıyor./ Bu çocuğun huyu günden güne değişiyor.</i>
Öneri Cümlesi (Tavsiye)	*Bir konudaki eksikliğin giderilmesi için teklif(ler)in sunulduğu cümlelerdir. Hikâyede olayların yeri ve zamanı iyi tahlil edilip yazıya aktarılmalıdır.
İstek Cümlesi	Bir eylemin, durumun gerçekleşmesinin veya gerçekleşmemesinin arzulandığı cümlelerdir. <i>Akşama gel de film izleyelim./ Keşke şimdi memlekette olsaydık.</i>

7. Şart/Koşul Cümlesi: İçinde şart ve koşul anlamı bulunan, bir yargının

gerçekleşmesinin herhangi bir koşula bağlandığı cümlelerdir. Şart cümlelerinin yüklemeleri şart kipine göre (-sE) çekimlenir ve genellikle yardımcı cümle oluşturur. Şart eki olan “-

sE”nin dışında, “-dikça, -ınca” zarf-fiiliyle, “ancak, yalnız” gibi bağlaçlarla, “üzere, mi” gibi edatlarla da cümlede şart anlamı sağlanabilir:

*Acele edersen onlara yetişebiliriz.
Onu gördükçe seni hatırlıyorum.
Aramayınca derman bulunmaz.
Kursa devam etti mi kazanır.
Burada oturabilirsin, ama konuşmadan.*

Bu parayı sayet sen ben vermezsek veren, başkaları olacak. (E. E. Talu)

*O zaman inandığım gibi
Sahiden bir öbür dünya varsa eğer* (C. S. Tarancı)

! “İse”, bazen istek anlamı katar; bu durumda yardımcı cümle ve şart cümlesi olmaz:

*Keşke biraz top oynasak.
Önümüzdeki iki ayı bir geçirebilsek.
Onu bir bulsam.*

*Güzeldim de galiba bunu nasıl söylesem:
Eline sağlık Tanrım Leyla çok güzel olmuş
Tanrım eline sağlık dünya da çok güzel olmuş
Keşke biraz ölmesem.* (İ. Tenekeci)

8. Amaç Cümlesi: Amaç ilişkisi taşıyan cümleler yargıyı, gerçekleştirme amacıyla birlikte veren cümlelerdir. Çok yargılı cümlelerde cümlecikler arasında amaç ilişkisi olabildiği gibi birbirini takip eden cümlelerden biri diğeriyle ilgili bir amaç da bildirebilir, -mek üzere, -mek için, -mek amacıyla, diye, -e (-a) sözcük ve ekleri cümlelere amaç anlamı kazandırır. Temel yargıya “Ne amaçla?” sorusu yöneltildiğinde amaç bildiren cümle ya da cümlecik kendini belli eder: *Bir roman almak için kitapçıya gitti./ Bir roman almak amacıyla kitapçıya gitti./ Bir roman almak üzere kitapçıya gitti. / Bir roman alayım diye kitapçıya gitti. / Kitapçıya, roman almaya gitmişti. (...)*⁴

9. Neden-Sonuç Cümlesi: Çok yargılı cümlelerde, yargılardan biri ötekinin nedenini bildirebilir. "için, çünkü, diye, ki, -den dolayı, - diği için, -diğinden, -yle (ile)" gibi ekler ve sözcükler, birlikte kullanıldıkları söze "neden" anlamı yükler:

*Fırtına çıktığı için eve döndüler.
Fırtına çıktığından eve döndüler.
Fırtınanın çıkmasıyla eve döndüler.
Fırtına çıktı diye eve döndüler.
Eve döndüler çünkü fırtına çıktı.*

Hastanın uykuda olduğunu söylemesi sırf vakit kazanmak içindi.

(R. N. Güntekin)

*Yardıma gelmemenden dolayı sana biraz kırgındır.
Havalar soğuk gittiğinden işe ara verdiler.
Soğuktan hastalanmış.
Saha çamurlu olduğu için maç ertelenmiş.
Yoğun kar yüzünden okullar tatil edildi.*

Bu büyükşehirde ona ilk hitap eden adam olduğu için ona yüreğini açmak ihtiyacını duyuyordu.

(Y. K. Karaosmanoğlu)

⁴http://yssal.meb.k12.tr/meb_ays_dosyalar/61/01/973843/dosyalar/2014_04/21083615_cmldeanlamdersnotuvetesti.pdf

Neden-sonuç cümlelerinde önce neden gerçekleşir. Buna bağlı olarak da sonuç gerçekleşir. Bazı cümlelerde önce sonuç, sonra neden verilebilir. Bu tür cümlelere **gerekçeli cümle** de denir:

Kederi de yaşamalısın namusluca bütün Toplantıya yetişemedim çünkü trafik sıkıştı.
benliğine
Acılar da sevinçler de olgunlaştırır insanı *Ben yârime gül demem, gülün ömrü az olur.*
(A. Behramoğlu) *Güzele gönül verme, ayrılması güç olur.*
(“Kederi neden bütün benliğine yaşamalısın?” (Gülün ömrü az olduğu için ben yârime gül demem.)
Çünkü acılar da sevinçler de insanı olgunlaştırır.)

! *Neden-sonuç* ilişkili cümleyle *amaç* cümleleri sıklıkla karıştırılmaktadır. Böyle bir karışıklıkta şu hususa dikkat edilmelidir: "Neden" anlamını veren cümlede yargı gerçekleşmiş; "amaç" anlamını veren cümlelerde ise yargı gerçekleşmemiştir:

Dedesi hastalanmış. Ankara'ya gidiyor.
(Neden-sonuç ilişkili yargıdır; çünkü "hastalanma" eylemi gerçekleşmiştir.)

Haber vermek üzere Ankara'ya gitmiş.
(Amaç cümlesidir; çünkü "haber verme eylemi" henüz gerçekleşmemiştir.)

! Yine cümlenin yüklemine "hangi amaçla" sorusu sorarak veya yargıları "amacıyla" kelimesiyle bağlamaya çalışarak da bu iki tür cümle ayırt edilebilir. Nitekim bu soruya uygun düşen cevaplar veya "amacıyla" kelimesinin bağlanabildiği cümleler *amaç-sonuç*: aksi *neden-sonuç* cümlesi olacaktır.

Ailesini görmek için İzmir'e gitti.
(Bu cümlede yükleme "Hangi amaçla gitti?" sorusu sorulduğunda cevap "Ailesini görmek için." olacaktır veya "Ailesini görmek amacıyla İzmir'e gitti." cümlesi mantık/anlam olarak uygun olacaktır. Dolayısıyla bu cümle amaç cümlesidir.)

Çocukluğu İzmir'de geçtiğinden orayı unutamıyordu.
(Bu cümlede ise "Hangi amaçla unutamıyordu." sorusu mantıksızdır. Cümlenin yüklemine "Neden unutamıyordu?" sorusu uygun düşmektedir. Yine cümleler arasındaki bağıntı "amacıyla" sözcüğü ile kurulamamaktadır. Dolayısıyla bu cümle neden-sonuç cümlesidir.)⁵

10. Üslup Cümlesi: Bir eserin veya yazarın dil ve anlatım özelliklerinden bahseden cümlelerdir. Yazarın sözcük seçimi, anlatımının açık-kapalı-akıcı vb. olması, söz sanatlarına başvurması, kısa-uzun cümleler kullanması gibi özellikler yazarın üslubunu oluşturur.

Yazılarında herkesin anlayabileceği günlük konuşma dilini seçmiş ve tekrarları düşmemiştir.
Şiirdeki tüm kelimeler özenle seçilmiş.
Anılarında yurt dışında yaşadığı yılları içten bir anlatımla kaleme almıştır.

11. İçerik Cümlesi: İçerik bir yazıda işlenen, üzerinde durulan konudur. Bir sanat yapıtının ne anlattığı ile ilgili bilgi veren yargıları içeren cümleler içerik cümlesidir.

Yazar bu eserinde çocukluğunu anlatmıştır.
Oktay Sinanoğlu, bu eserinde yine Türkçenin şimdinden yola çıkarak gelecekte karşılaşılabileceği sorunları dile getirmiştir.

⁵http://yssal.meb.k12.tr/meb_ays_dosyalar/61/01/973843/dosyalar/2014_04/21083615_cmldeanlamdersnotuvetesti.pdf

UYARI: "Yazar neyi anlatmış?" sorusu içeriği; "Yazar nasıl anlatmış?" sorusu üslubu; "Yazar niçin anlatmış?" sorusu ise ana düşünceyi bulmaya yöneliktir.

UYARI: İçerik ve üslup cümlelerinin bir arada bulunduğu örnekler de vardır:

Yazar yapıtlarında köy yaşamını yerel bir söyleyişle ele alıyor.

12. Öznel Anlatım: Öznel yargı, anlatıcının/yazarın kişisel görüşlerinin, yorum ve izlenimlerinin yer aldığı, göreceli, kanıtlanması mümkün olmayan yargıdır. Gözlemeden, araştırmadan çok kaniya, kişisel değerlendirmeye dayanır. Bu yargıların yer aldığı anlatımlara da "öznel anlatım" veya "subjektik, izafî anlatım" denir. Bu anlatımlarda taraf tutulabilir; kişiden kişiye değişebilen, kanıtlanamayan "güzel, çirkin, iyi, kötü, yararlı, yararsız vb." nitelermelerde bulunulabilir.

Toplu oyunlar çok daha zevkliydi. (A. Kutlu)

Bu gayretli millet önünde, bu gayretli millet için yaşamak ve gülmek, ne lezzetli bir sonuçtur. (H. E. Adıvar)

*Sana gitme demeyeceğim
Üşüyorsun ceketimi al
Günün en güzel saatleri bunlar
Yanımda kal (Ö. Asaf, Lavinya)*

Oldukça başarılı bir öğrenciymiş, notları ortalamanın üstünde. (A. Ümit)

İstanbul'un semt adları yok mu? Bayılırım onlara. Ne güzelleri vardır. Yalan da olsa, yanlış da olsa, bu semt adlarından insanın muhayyilesine bir şeyler üşüşür. Başka yönlerden gelmiş anılar kaynaşır içimizde. Bir filmdir başlar dönmeye beynimizin karanlığında. (...)Ben en şairanesini seçtim. Elmadağı'ndan indim. (S. F. Abasıyanık, Dolapdere)

Türkiye'nin en güzel şehri Ankara'dır.

Bu romanda yazar Bursa'yı hakkıyla anlatmıştır.

13. Nesnel Anlatım: Doğruluğu veya yanlışlığı kişiden kişiye değişmeyen, deney ve gözleme dayanan tarafsız yargılara nesnel yargı denir. Bu yargıların kullanıldığı anlatıma da nesnel/objektif anlatım denir. Nesnel yargılarda duygu ve izlenimlere yer verilmez, kanıtlanabilir niteliktedir.

Yerli oyunların çeviri oyunlara oranı değişti ve yükseldi. (M. And)

Harabenin ortasında bir Afrodit heykeli bulunduğunu hayal meyal hatırlıyor. (R. H. Karay)

Yağışlar genel olarak normalinden ve geçen yıl Ocak ayı yağışından fazla olmuştur. Ocak ayı yağış ortalaması 114,1 mm, normal 67,3 mm ve 2015 yılı Ocak ayı yağış ortalaması ise 84,9 mm'dir. Yağışlarda normaline göre % 69,4; geçen yıl Ocak ayı yağışına göre ise % 34,4 artış gözlenmiştir. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Aylık Alansal Yağış Raporu)

Türkiye'nin başkenti Ankara'dır.

Yazar bu romanında Bursa'yı anlatmıştır.

14. Düz (Doğrudan) Anlatım: İki alt özellik biçiminde ele alınabilir:

- **Kişinin kendi duygu, düşüncelerini, yaşadıklarını vs. yine kendi sözcük ve cümleleriyle anlatması:**

1884 Kanun-ı evvelin ikisinde Üsküp'te İshakiye Mahallesi'nde büyük validem Adile Hanım'ın konağında, bu evin cepheye doğru, sağ tarafındaki arka odasında sabaha karşı doğmuşum. Salı günü imiş. Üsküp'e o gün nadir görülür bir kar yağmış. 1886'da kardeşim Reşad'ın aynı evde doğmuş olduğunu pek hayal meyal olarak hatırlıyorum. (Y. Kemal; Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebi Hatıralarım)

- **Başkalarının sözlerinin; düşünce ve duygu dokusu, cümle kuruluşu değiştirilmeden -tırnak, virgül vb. noktalama işaretlerinden yararlanılarak- aynen alıntılanıp aktarılması:**

Yahya Kemal, bir eserinde kardeşi Reşat Bey'den bahsederken "1886'da kardeşim Reşad'ın aynı evde doğmuş olduğunu pek hayal meyal olarak hatırlıyorum." der.

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, der Atatürk.

15. Dolaylı Anlatım: Başkasına ait olan söz, düşünce, bilgi vb.nin, yargısını değiştirmeden, kendi sözcüklerimizle bir başkasına aktarmaya dolaylı anlatım denir. Dolaylı anlatımlı cümleler "söyledi, belirtti, açıkladı" gibi eylemlerle biter ya da yüklemli öğrenilen geçmiş zamanla çekimlenir. Bu anlatımda yüklemden önce "-dığını, -ceğini" ekleri ve benzerleriyle kurulmuş fiilimsiler kullanılır:

Atatürk, hayatta en hakiki mürşidin ilim olduğunu söylemiştir.

Yahya Kemal, bir eserinde kardeşi Reşat Bey'in 1886'da, kendisinin ise 1884'te doğduğunu belirtmiştir.

B) PARAGRAFTA ANLAM

Paragraf: Herhangi bir düşünceyi, olayı, durumu, kavramı veya varlığı anlatan cümleler topluluğudur. Sözlük anlamıyla bir yazının minik bir bölümü demektir.

1. Paragrafın Yapısı (Başlık, Giriş, Gelişme, Sonuç)

Paragrafta anlatılacak olan konu belli bir yapı içinde yazıya aktarılır. Bir paragraf - genel itibariyle- giriş, gelişme ve sonuç cümlelerinden meydana gelir. Bazı sorularda paragrafta uygun bir başlığın bulunması da istenebilir. Bu sebeple *başlık* da paragrafın yapısı konusunda ele alınabilecek bir bölümdür.

Başlık: Paragrafta üzerinde durulan konunun, belirtmek istenen ana düşüncenin kısaca anlatımı, bir nevi özetidir. O hâlde başlık, konu ve ana düşünce ile doğrudan ilgilidir. Başlık bir sözcükten meydana gelebileceği gibi bir sözcük öbeğinden de oluşabilir. Başlık

paragrafın tamamını kapsar. Paragrafın başlığı bulunurken paragraf okunduktan sonra ilk ve son cümle tekrar okunmalıdır. Çünkü bu cümleler genellikle konuyu ve ana düşüncüyü verir.

Giriş Bölümü: Kendinden önce başka cümlelerin söylendiği düşüncesini uyandırmayan, “bağlayıcı ögeler” içermeyen cümle(ler)dir. Özellikleri:

- ★ Biçimce bağımsızdır. İçinde bağlayıcı ögeler (bu yüzden, oysa, bundan dolayı, çünkü...) bulunmaz; bu ögelerle başlamaz.
- ★ Kısa ve ilgi çekicidir.
- ★ Genellikle amacın belirtildiği, gelişme bölümünün temelini atıldığı cümlelerdir.
- ★ Paragrafın konusu bu bölümde tanıtılır, bildirilir.
- ★ Kendisinden sonraki cümleler biçimce veya anlamca giriş cümlesine bağlıdır. Bu özelliğiyle paragrafta düşüncenin yolunu, yönünü belirleyen kontrol cümlesidir.
- ★ Paragrafların çoğu tek bir yargı veya tanım cümlesi olarak karşımıza çıkar. Bazı paragraflarda giriş bölümü birbiriyle ilgili; birbirini destekleyen, açıklayan iki cümle de olabilir.
- ★ Tümdengelim (genelden özele) yöntemiyle kurulmuş paragraflarda giriş cümlesi “ana fikir cümlesi”dir. Bu durumda genel bir yargı niteliği taşır.
- ★ Özelden genele kurulmuş paragraflarda giriş cümlesi yalnızca konuyu verir.

Gelişme Bölümü: Giriş cümlesinde öne sürülen düşünce bu bölümde çeşitli yollarla açıklanır, desteklenir, ispatlanır. Özellikleri:

- ★ Kendinden önceki ve sonraki cümlelerle biçimce veya anlamca bağlantılıdır(lar).

Dil ve Anlatım (biçim) Bağı: Paragrafın cümleleri arasında dil ve düşünce bütünlüğü sağlayan ortak ögeler, cümle başı bağlaçları veya ilgeçleriyle, işaret zamirleri ve sıfatlarıyla kurulan bağıdır. Bunların tümüne “bağlayıcı ögeler” (bundan dolayı, çünkü, ama, ancak, bu görüşe göre, öyle ise) diyebiliriz.

Anlam (düşünce) Bağı: Paragrafı oluşturan cümlelerin birbirinin anlamını tamamlayacak biçimde kullanılmasıyla oluşturulan sezgisel bağıdır. Kısaca, bu cümleler arasında kurduğumuz “mantık bağı”dır.

★ Giriş cümlesinde belirtilen, öne sürülen düşüncüyü inandırıcı kılmaya, yazarı hedefine ulaşturmaya yarayan cümlelerdir. Yazar, bu cümleleriyle ana düşüncüyü açıklar, geliştirir, destekler ve okuru yanına çekmeye çalışır.

★ Giriş cümlesini açıklamaya yönelik olduğundan bu cümlelerde “karşılaştırma, tanımlama, benzetme, örneklendirme, tanık gösterme, sayısal verilerden yararlanma...” gibi düşüncüyü geliştirme yollarına başvurulur.

★ Paragrafın yardımcı düşünceleri de bu cümlelerde dile getirilir. Yazar, geliştirme cümlelerinde yer verdiği “yardımcı düşünceler”le okuru ana düşünceye ulaşturmaya çalışır.

★ Tümevarım (özelden genele) yöntemiyle oluşturulan paragraflarda gelişme cümlelerinden biri ana düşüncüyü verebilir.

★ “Düşüncenin akışını bozan cümle, paragrafın ikiye bölünmesi, paragraf oluşturma” gibi sorular bu bölümle ilgilidir.

3. Sonuç Bölümü: Paragrafta açıklanan, tartışılan veya betimlenip öykülenen yargıların bir sonuca bağlandığı, derlenip toparlandığı cümle(ler)dir. Özellikleri:

- ★ Genellikle tek cümledir.
- ★ Paragrafın özeti niteliğinde bir yargı cümlesidir.
- ★ Bağlayıcı ögeyle önceki cümleye sıkıca bağlıdır. (Bağlayıcı+Özetleyici sözler: Bundan dolayı, bu yüzden, oysa, kısaca, denilebilir ki, böylece...)

★ *Anlatımın tümevarım (özelden genele) yöntemiyle kurulduğu paragraflarda yazar "dilinin altındaki baklayı" sonuç cümlesinde çıkarır. Yani asıl anlatmak istediğini, ana düşünceyi burada dile getirir.*

2. Paragrafın İçeriği (Konu, Ana Düşünce, Yardımcı Düşünceler)

Paragrafın içeriği üç açıdan incelenmektedir: *Konu, ana düşünce, yardımcı düşünceler.*

Konu: Yazarın paragrafta üzerinde durduğu, hakkında söz söylediği olay, düşünce, duygu, durum veya sorunlardır. Paragrafta sık sık yinelenen, dönüp dolaşılıp hakkında söz söylenen temel kavram konudur. Kimi paragraflarda konuyu dolaylı biçimde sezdiren sözcükler, sıfat ve zamirler kullanılır.

!! "Paragrafta anlatılan nedir?, Paragrafta ne üzerinde durulmuştur? Paragraf neden söz etmektedir?" gibi sorular paragrafın konusunun tespitinde yardımcı olur.

Ana düşünce: Paragrafta asıl anlatılmak istenen düşüncedir. Konunun işlenmesindeki amaçtır. Bir başka deyişle paragraf yazarının okura iletmek istediği mesajdır; paragrafın vurgusudur. Paragrafın içeriğinde bir cümle olarak yer alabileceği gibi paragrafın genelinden de çıkarılabilir. Paragrafta geçen "böylece, o hâlde, bana göre, kanımca, ama, fakat, oysa, bunlar doğrudur ancak, işin aslı şudur ki..." gibi ifadeler okuru ana düşünceye götürür.

!! "Niçin anlatılmıştır?, Vurgulanmak istenen nedir? En kapsamlı yargı hangisidir? Hangi mesaj verilmek istenmiştir?" gibi sorular paragraftaki ana düşüncenin tespitinde yardımcı olur.

Yardımcı düşünceler: Paragrafın ana düşüncesini açıklayan, destekleyen, tamamlayan veya örneklerle geliştiren düşüncelerdir. Ana düşünceye açıklık kazandırmak onu daha inandırıcı kılmak amacıyla bu düşüncelere yer verilir. Yardımcı düşünceler tanımlamalar, açıklamalar, karşılaştırmalar, örneklemeler, tanık göstermeler vb. şeklinde paragrafta yer alır. Ana düşünceye, verilmek istenen mesaja nasıl gidildiğini gösteren işaretler veya adımlardır.

!! Soru tipi genellikle olumsuzdur. Paragrafta olmayan, bulunmayan, söylenmeyen, değinilmeyen bir düşünce veya özellik sorulur.

ÖRNEKLER:⁶

<p>1. Aşağıdaki metnin konusunu, ana düşüncesini belirterek bu metne uygun bir başlık bulunuz.</p> <p>“Sanatta ustalık, sanıldığı gibi bir sanatçının tek başına oluşturduğu bir nitelik değildir. Gerçekte bu, yüzyıllar boyunca bu alanda gösterilen çabaların ve sürdürülen çalışmaların sonucudur. Bu yönden, bir sanatçının kendinden önce verilmiş ürünleri iyice özümsemesi gerekir. Bunu yaparsa ilk yapıtlarında bile belirli bir çizginin üstüne çıkar. Bu çizgi zamanla, kendinden sonrakilere örnek olabilecek biçimde genişir ve özgün bir nitelik kazanır. Öyleyse hiçbir sanatçı kendisinden önce ortaya konmuş yapıtlara sırt çeviremez.”</p>	<p>2. Aşağıdakilerin hangisi bir yazının ilk cümlesi olmaya en uygundur?</p> <p>A) Yeni öykücüler arasında Türkçeyi bütün güzelliği ile kullananlar var. B) Başka öykülerini de dergilerde okumuştum ama bunu hepsinden güzel buldum. C) Bunda, tiplerin çok canlı, öykülerinin otobiyografik olmasının da etkisi var. D) Bir bakıma, bu son iki kitabı birer dil olayı olarak değerlendirilmelidir. E) Birçok yeni öykücünün, buna gereğinden fazla önem verdiğini gördük.</p>	<p>3. Düşüncenin akışına göre aşağıdaki parçanın son cümlesi aşağıdakilerden hangisiyle tamamlanabilir?</p> <p><i>Hiç ummadığımız bir şiir, günü gelince bizim için söylenmiş izlenimini verir. Çünkü şiir eskimez; durur bir yerde, okurunu bekler. Bekler ve bir gün bulur onu. Dahası, en kötü, en sığ, en basit bir şiirden bile bir gün başka bir anlam, başka bir güzellik fıskırabilir. Bu nedenle -----.</i></p> <p>A) iyi şiir her okuyucuda aynı duyguları, aynı çağrışımları uyandırabilirdir B) pek çok şiir kitabı ancak şairlerinin ölümünden sonra değer kazanmıştır C) sanat değeri taşıyan şiirler eskimiş olanlardır D) eleştirmenler, okuyacakları şiir kitabını seçmede okurlara yol göstermelidirler E) şiir değerlendirmelerinde olumsuz ve kesin yargılardan olabildiğince kaçınmak gerekir.</p>
<p>- Yazar bu parçada ne üzerinde duruyor? -"Sanatta başarılı olmanın yolu" (konu)</p> <p>-Yazarın bu parçada asıl anlatmak istediği nedir? -"Sanatta belirli bir düzeye gelmek, geçmişteki birikimleri değerlendirmeyi gerektirir." (ana düşünce)</p> <p>-Bu metnin başlığı ne olabilir? - Belirlenen konu ve ana düşünce en kısa, en çarpıcı biçimde "Sanatçı ve Geleneksellik" ile özetlenebilir. Bu ve benzeri ifadeler bu metne en uygun başlık olacaktır. Çünkü başlık daha paragraf okunmadan, konusu ve ana düşüncesinin ne ile ilgili olabileceğini düşündürecek özellikte olmalıdır.</p>	<p>Seçenekleri incelediğimizde B seçeneğinde “Başka öykülerini de” ve “bunu”, C seçeneğinde “Bunda”, D seçeneğinde “Bir bakıma, bu son kitabı” ve E seçeneğinde “buna” sözleri bu cümlelerin kendilerinden önceki cümlelerin devamı niteliğinde olduğunu gösteriyor Dolayısıyla bu cümleler bir yazının ilk cümlesi olamaz. A seçeneğinde ise kendinden önceki cümleye bağlayıcı hiçbir söz bulunmadığından bu cümle bir yazının ilk cümlesi olmaya uygundur.</p>	<p>Parçada şiirin eskimediği, en niteliksiz şiirden bile bir gün başka anlam ve güzellik meydana çıkabileceği anlatılmak isteniyor. Parça “Bu nedenle sözüyle devam edeceği için, parçanın son cümlesi, bu anlatılanları destekleyen bir düşünceyle tamamlanmalıdır. Bu düşüncüyü de E seçeneğinde görüyoruz.</p>

⁶ Örnek sorular ÖSYM soru arşivinden alınmıştır. Yine bu haftanın konusuna dair örnek teşkil etmesi adına ALES, DGS, ÖSS gibi sınavlardan alınarak hazırlanan ve UZEM'in sayfasında ilgili haftanın ders notlarına yüklenen "Örnek Sorular" isimli belgeye bakabilirsiniz.

KAYNAKLAR

DELİCE, Halil İbrahim.: “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*: Turkey 2012, Winter 7/1 Vol., 37-40 p.

ÖZKAN, Mustafa: “Anlamlarına Göre Cümleler”, *Türkçe Cümle Bilgisi*: 2010 Eskişehir, 276-289. s., Anadolu Üniv. Yayını No: 2173, AÖF Yayını No: 1200.

E-KAYNAKLAR:

BALCI, Veysel: *Cümlede Anlam ve Anlatım Ders Notu*:

http://yssal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/61/01/973843/dosyalar/2014_04/21083615_cmlede_anlamdersnotuvesti.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2016)

TDK: *Yazım Kuralları*:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=210:Soru-Eki-mi-mi-mu-mu%27nun-Yazilisi&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132 (Erişim Tarihi: 15.02.2016)

2017

Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

XII. HAFTA: SÖZCÜK TÜRLERİ

A) İSİM

1. Somut ve Soyut İsim
2. Özel ve Cins İsim

B) FİİL

1. Yapılarına Göre Fiiller:

- a. Basit Fiiller
- b. Türemiş Fiiller
- c. Birleşik Fiiller

1. Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller

2. Kurallı Birleşik Fiiller (Fiil+ Zarf-Fiil Eki+ Yardımcı Fiille):

- a. Tezlik
- b. Yeterlilik
- c. Süreklilik
- d. Yaklaşma

2. Çatılarına Göre Fiiller:

a. Fiil-Özne İlişkisi Yönünden Çatılar

1. Etken
2. Edilgen
3. Meçhul
4. Dönüşlü
5. İşteş

b. Fiil-Nesne İlişkisi Yönünden Çatılar

1. Geçişli
2. Geçişsiz
3. Ettirgen

C) ZARF

1. Yer-Yön Zarfları
2. Zaman Zarfları
3. Nitelik-Nicelik Zarfları
4. Miktar Zarfları
5. Soru Zarfları

D) SIFAT

1. Niteleme Sıfatları
2. Belirtme Sıfatları
3. Sayı Sıfatları
4. İşaret Sıfatları
5. Belirsizlik Sıfatları
6. Soru Sıfatları

E) ZAMİR

1. Şahıs Zamirleri
2. Dönüşlülük Zamiri
3. İşaret Zamirleri
4. Belirsizlik Zamirleri
5. Soru Zamirleri
6. Bağlama Zamirleri

F) EDAT

1. Ünlem Edatları
2. Bağlama Edatları
3. Son Çekim Edatları

SÖZCÜK TÜRLERİ

Bir veya birden çok sesin/hecenin meydana getirdiği anlamlı dil birliğine **kelime (sözcük)** denir.

Türkçede kelimelerin tasnifi şu şekildedir:

A) İSİM

1. Somut ve soyut isim

Duyu organları ile tespit edilebilen ve doğada madde olarak yer alan nesnelere adları *somut isim* olarak adlandırılır: *duvar, kitap, kanarya, domates, gömlek, su vb...*

Madde olarak var olmayan, duyu organları ile tespit edilemeyen sadece zihinde oluşturulan kavram ve nitelikleri karşılayan isimler ise *soyut isim* olarak ifade edilir: *adalet, endişe, dert, korku, erdem, asalet, bencillik, güven vb...*

2. Özel ve cins isim

Özel isim benzeri bulunmayan, tek bir varlığın adıdır: *Türkiye, Atatürk, Türk, Bilge Kağan, Düzce, Fenerbahçe, Melen vb...*

Aynı türden tüm canlı ve cansız varlıklara verilen ortak adlara *cins isim* denir: *kitap, meyve, roman, çocuk, okul, toprak, boya, sinema vb...*

B. FİİL

Hareketleri karşılayan fiiller, zaman ve mekân kavramı ile birlikte somut, soyut nesne ve kavramlarla ilgili oluş, duruş, kılış, gibi faaliyetleri bildirirler.

1. Yapılarına göre fiiller:

a. Basit fiil: Yapım eki almayan kök halindeki fiillerdir.

*Niyazi burada **kalır.*** (Tarık Buğra)

*Kapıdan içeri **gir.***

b. Türemiş fiil: İsim ya da fiil kök ve gövdelerinden yapım ekleri ile türetilmiş fiillerdir.

*Hızlıca yürümeye **başladı.***

*Bozkırda at **koşturuyorlardı.***

c. Birleşik fiil: Birleşik fiiller bir yardımcı fiil ile bir isim ya da bir fiil şekli ile bir yardımcı fiilden oluşan kelime gruplarıdır. Birleşik fiiller buna göre iki başlık altında değerlendirilmektedir:

1. Yardımcı fiil ile yapılan birleşik fiiller: Bir isim ile yardımcı fiilin birleşmesi ile meydana gelir. Bu yardımcı fiiller *et-*, *ol-*, *eyle-*, *bulun-*, *yap-* fiilleridir.

İstanbulu Hoca en geç dün sabah ortadan kaybolmuştu. (Tarik Buğra)

Tanıştığımızı memnun oldum.

İğne deliğinden Hindistan'ı seyretmek.

2. Kurallı Birleşik Fiiller (Fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil ile yapılanlar):

a. Tezlik: -I/-U + ver-

-I/-U zarf fiil eki ile *ver-* yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiil, tezlik, aniden olma, kolayca meydana gelmeyi ifade eder.

Sargı tamamıyla çözüldükten sonra dizim uçuvorecek. (Peyami Safa)

Ah, gene odama geliverse... (Peyami Safa)

b. Yeterlilik: -A + bil-

-A zarf fiil eki ile *bil-* yardımcı fiilinden meydana gelen yeterlilik birleşik fiil yapabilme iktidarını ya da gerçekleşme ihtimalini belirtir. Olumsuz, *-AmA* şekli ile yapılır.

Kendini toparlayıp ayağa kalkabilmişti.

Dizimin sarılması bittiği halde kımıldayamıyordum. (Peyami Safa)

c. Süreklilik (devamlılık): -A + kal-; -A + dur, -A + gel, -A + koy, -I + gör-

-A ve *-I* zarf fiil ekleri ile *kal-*, *dur-*, *gel-*, *koy-*, ve *gör-* yardımcı fiillerinden meydana gelen süreklilik birleşik fiilleri, belirtilen işteki sürekliliği ifade ederler.

Çocuklar yorgunluktan koltuğun üzerinde uyuyakaldı.

Ben burada bekleyeceğim sen yürüyedur.

Bir kere sevdaya tutulmayagör.

Polis şüphelileri alkoydu.

d. Yaklaşma: -A + yaz-

-A zarf fiil eki ve yaz- yardımcı fiili ile kurulan yaklaşma birleşik fiili, gerçekleşmeye az kaldı ifadesini taşır.

Yardan aşığı uçarken öleyazdı.

Cılız da ne demek; aha, şöyle kakıverecek oldum, düşeyazdın. (Y. Kadri Karaosmanoğlu)

2. Çatıları Bakımından Fiiller

a. Fiil-özne ilişkisi yönünden fiilde çatı: Fiiller özne alıp almayışlarına ve öznelerin özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

1. Etken fiil: Öznesi bir işi, hareketi gerçekleştiren fiillerdir.

Küçük Ağa ile Salih odadan çıktılar. (Tarık Buğra)

Gece yavaş yavaş çöküyordu.

2. Edilgen fiil: -l-, -n-

Öznesi olmayan, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen, öznesi pasif olan fiillerdir. Edilgenlik ekleri geçişli fiillere getirilir ve yüklemi edilgen fiil olan cümlede bir özne belirtisi vardır.

Atatürk her yıl 10 Kasım'da anılır.

Kaybolan köpek komşu köyde bulundu.

3. Meçhul fiil: -l-, -n-

Öznesi olmayan fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı meçhul olan fiillerdir. Meçhullük ekleri geçişsiz fiillere gelir ve meçhul fiilin yüklem olduğu cümlede hiçbir özne belirtisi olmaz.

Bu havada iyi yüzülür.

Düşene gülünür.

4. Dönüştü fiil: -l-, -n-

Yapılan işin yapana döndüğünü belirten fiillerdir. Dönüştü çatılı fiillerde yapılan iş özneye geri döndüğü için özne hem fiili gerçekleştiren hem de bu fiilden etkilenen konumundadır.

*Boş yere **üzülüyordum.***

*Garip bir kıyafete **bürünmüştü.***

5. İsteş fiil -ş-

İşin karşılıklı ya da birlikte yapıldığını gösteren fiillerdir.

*Atla arpayı **dövüştürmek.***

*Giydiği yakışırken eller **bakışırken.***

b. Fiil-nesne ilişkisi yönünden fiilde çatı: Fiiller nesne alıp almayışlarına göre sınıflandırılır.

1. Geçişli fiil: Nesne alan fiillerdir.

*Sözünü hiç kesmeden **dinlediler.*** (Tarık Buğra)

*Uykuya ve baygınlığa benzer bir uyuşukluk içinde gözlerimi **kapadım.*** (Peyami Safa)

2. Geçişsiz fiil: Nesne almayan fiillerdir.

*Çakırsaraylı'nın beş adamı o gece de **gelmedi.*** (Tarık Buğra)

*At adımına göre değil, adamına göre **yürür.***

3. Ettirgen fiil: -r-, -t-, -Dir-/-DUR-

Geçişsiz ve geçişli fiillerin, -r-, -t-, -Dir ekleri vasıtasıyla, yapma, yaptırma, ettirme bildiren geçişli fiiller haline gelmesidir.

*Rüzgâr, düşen yaprakları bulutların üzerine **uçurdu.***

*Derdini Marko Paşa'ya **anlat.***

*Bu sözüm onu epey **düşündürdü.*** (Peyami Safa)

C. ZARF

Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve başka zarfları yer, yön, zaman, nitelik-nicelik, miktar ve soru bakımından etkileyen kelimelerdir. İsim soylu bir kelime türü olan zarflar en çok fiillerle birlikte kullanılırlar. Zarflar çekimsizdirler, ancak isim olduklarında çekim eki alırlar. Çekim eki alan zarflar isim olurlar, fiile doğrudan doğruya etki etmezler. Bağlandıkları kelimelerden önce gelen zarflar görevleri bakımından beş gruba ayrılırlar.

1. Yer - yön zarfları: Fiildeki oluş ve kılışım yerini yönünü belirleyen zarflardır. Bu zarflar *ileri, geri, beri, aşağı, yukarı, içeri, dışarı* gibi kelimelerdir.

*Bu soğukta **dışarı** çıkma.*

Arslan gibi Salih Onbaşı geri gelmişti. (Tarık Buğra)

***Aşağı** tükürsem sakal, **yukarı** tükürsem bıyık.*

2. Zaman zarfları: Fiillerin ve fiilimsilerin anlamlarını zaman açısından belirleyen zarflardır. *Dün, yarın, gündüz, erken, akşam, önce, sonra, birdenbire, şimdi, yazın, öğleyin, hemen* gibi zarflar zaman bildirirler.

*Demin merdivenlerden çıkarken, kendimi **birdenbire** muallakta gibi hissettim.*
(Y.Kadri Karaosmanoğlu)

***Önce** düşün sonra söyle.*

*Leyleği kuştan mı sayarsın, **yazın** gelir **kışın** gider.*

3. Nitelik - nicelik zarfları: Fiili, sıfatı veya başka bir zarfı nitelik ve durum bakımından etkileyen zarflardır. Hâl, tavır, nicelik ifade eden isimler hâl zarfı olarak kullanılırlar. Niteleme sıfatları da hâl zarfı olarak görev alırlar. *Yavaş, güzel, çabuk, öyle, böyle, dostça* gibi zarflar hâl zarflarının örneklerindedir.

*Bize karşı **dostça** davrandı.*

***Ağır ağır** çıkacaksın bu merdivenlerden. (Ahmet Haşim)*

4. Miktar zarfları: Miktar, derece, azlık-çokluk bildiren zarflardır. Sıfat ve zarfların önüne gelen miktar zarfları *en, pek, çok, fazla, daha, az, biraz, gayet* gibi kelimelerdir.

Aşırılık ifade eden *en*, sıfat ve zarfın önüne geldiğinde zarf olur, tek başına fiillerin önüne gelmez.

*Hedefini **gayet iyi** bulmuştu. (Peyami Safa)*

*Her an birbirimizden **biraz daha** uzaklaşıyoruz. (Peyami Safa)*

5. Soru zarfı: Fiildeki oluş ve kılışı soru yoluyla belirleyen zarflardır. *Nasıl, niçin, neden, ne zaman, niye, ne, ne diye* soru zarflarındandır.

*Bana bunları **ne diye** anlatıyorsun?*

***Ne zaman** gelirsin?*

D. SIFAT

Nesneleri niteleyen ve belirten kelimelere sıfat denir. Daima ismin önüne gelen ve çekim eki almayan sıfatlar eğer bir ismin önüne gelmezlerse isim olurlar. Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olarak iki grupta ele alınır.

1. Niteleme sıfatları: Niteleme sıfatları soyut ve somut isimlerin biçim, renk, şekil gibi özelliklerini bildiren sıfatlardır.

Gönüllerdeki o soğuk ürperiş, kışın bize ilk üfleyişlerindendi. (Y. Kadri Karaosmanoğlu)

Ak koyunun kara kuzusu da olur.

2. Belirtme sıfatları: Belirtme sıfatları isimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik yönlerinden belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları dört bölüme ayrılır.

3. Sayı sıfatları: İsimleri sayı bakımından belirten sıfatlardır. Sayı ismi olan bu sıfatlar bir ismin önüne geldiklerinde sıfat olurlar. Sayı sıfatları beş grupta değerlendirilmektedir.

Asıl sayı sıfatları: Nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır.

Kırk gün günahkâr, bir gün tövbekâr.

Dört ayak üstüne düşmek.

Sıra sayı sıfatları: Nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren sıfatlardır.

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

Bugün dördüncü pansuman. (Peyami Safa)

Üleştirme sayı sıfatları: Üleştirme sıfatları sayıları bölüştürme yolu ile belirtir. Üleştirme sıfatları sayılara -Ar, -şAr eki getirilerek yapılır.

Her birine dörder kitap düştü.

Sıralarda ikişer öğrenci oturuyor idi.

Kesir sayı sıfatları: Kesir sayı sıfatları belirttikleri isimlerin sayısını kesirli olarak gösterirler. Kesir sayı sıfatları tek olarak değil kelime grubu durumundadırlar.

Belki bu milyarda bir ihtimal; fakat gelmezsen... (Peyami Safa)

Birkaç defa, böyle, yarım uyanışlar içinde kendini kaybetti. (Peyami Safa)

Topluluk sayı sıfatları: Topluluk sayı sıfatları varlık ve nesnelere arasında topluluk, yakınlık, birlik olduğunu gösterir. İki'den itibaren sayılara -lız ekinin gelmesi ile yapılan topluluk sayı sıfatları isimlerin teklik ve çokluk şekilleri ile kullanılabilir.

İki kenar, üç bebekler.

4. İşaret sıfatları: İşaret sıfatları nesnelere işaret yoluyla belirten sıfatlardır. *Bu, şu, o* sıfatları işaret sıfatlarıdır.

O gece uyuyamayacağımı anlıyordum. (Peyami Safa)

İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır.
(Mustafa Kemal Atatürk)

5. Belirsizlik sıfatları: Belirsizlik sıfatları nesnelere belirsiz olarak belirten sıfatlardır. *Biraz, bazı, birkaç, bütün, birçok, başka, çok, bir, birtakım, fazla, her, hiç, hiçbir* gibi sıfatlar belirsizlik sıfatlarıdır.

Altın anahtar her kapıyı açar.

Pek çok kişi buna inanamayacak.

6. Soru sıfatları: Soru sıfatları nesnelere soru yolu ile belirtirler. *Kaç, nasıl, neredeki, hangi, ne gibi* soru bildiren sözcükler isimlerin önüne geldiklerinde soru sıfatı olurlar.

Hangi hesaplar, hangi çıkarla -örümcekler gibi- ağlarını örmeye çalışacak, hangi dürüstlükler kurtulup hangileri bu ağlarda can verecekti? (Tarık Buğra)

Kaç yıl geçti aradan?

E. ZAMİR

Zamirler isimlerin yerini tutan, şahısları ve nesnelere işaret ve temsil ile karşılayan kelimelerdir. Şahıs, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri olmak üzere dört gruba ayrılan zamirlerin sayıları azdır.

1. Şahıs zamirleri: Şahıs zamirleri şahıs isimlerinin yerine geçen, şahısları temsil eden kelimelerdir. *Ben, sen, o, biz, siz, onlar* şahıs zamirlerini oluşturur. Çekim esnasında kök değiştiren şahıs zamirlerinin hâl ekleri ile çekimleri şu şekildedir:

Hâl eki	1.Teklik	2.Teklik	3.Teklik	1.Çokluk	2.Çokluk	3.Çokluk
Yalın hâl	ben	sen	O	biz	siz	onlar
Yükleme hâli	beni	seni	Onu	bizi	sizi	onları
Yaklaşma hâli	bana	sana	Ona	bize	size	onlara
Bulunma hâli	bende	sende	onda	bizde	sizde	onlarda
Ayrılma hâli	benden	senden	ondan	bizden	sizden	onlardan
İlgi hâli	benim	senin	onun	bizim	sizin	onların
Vasıta hâli	benimle	seninle	onunla	bizimle	sizinle	onlarla
Eşitlik hâli	bence	sence	onca	bizce	sizce	onlarca

*Mal da yalan mülk de yalan var biraz da **sen** oyalan.* (Yunus Emre)

*Kimin arabasına binerse **onun** türküsünü çağırır.*

2. Dönüştürülük zamirleri

Kendi kelimesine iyelik eklerinin getirilmesinden meydana gelen dönüştürülük zamirleri yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir görev yüklenirler.

Şahıs	Dönüştürülük Zamiri
1.Teklik şahıs	kendim
2.Teklik şahıs	kendin
3.Teklik şahıs	kendi/kendisi
1.Çokluk şahıs	kendimiz
2.Çokluk şahıs	kendiniz
3.Çokluk şahıs	kendileri

*Her horoz **kendi** çöplüğünde öter.*

*Genç adam, bütün gün **kendini** böyle tahlil etti; fakat bir türlü ne olduğunu anlayamadı.* (Y. Kadri Karaosmanoğlu)

*Oraya girer girmez, **kendimi** dünyadan fersahlarca uzak, öteki âlemde bir yerde hissettim.* (Peyami Safa)

3. İşaret zamirleri: Nesnelere işaret yoluyla karşılayan zamirlerdir. İşaret zamirleri *bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar* şeklindedir. *Bu, şu, o* zamirleri ismin önüne geldiklerinde işaret sıfatı olurlar. Zamir görevini üstlendiklerinde hâl ekleri ve çokluk eki alarak çekime girerler.

*Yiğitlikle ne alakası var **bunun**?* (Tarık Buğra)

***O** uzaklaşınca bana küçük bir dalgınlık geldi.* (Peyami Safa)

4. Belirsizlik zamirleri: Şahısları ve nesnelere belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Belirsizlik zamirleri çoklukla belirsizlik sıfatlarına iyelik eki ve *-ki* sıfat ve zamir yapma eki getirmek suretiyle oluşturulur. *Başkası, biri, öteki, kimisi, bazıları, birçoğu, hiçbiri, kimse, herkes* gibi zamirler belirsizlik zamirlerinin örneklerindedir.

Kimse yoğurdum ekşi demez.

Herkes yalandan nefret eder ve yalan söyler. (Peyami Safa)

5. Soru zamirleri: Şahısları ve nesnelere soru yoluyla temsil eden zamirlerdir. Soru zamirleri *kim, ne, hangisi, nereye, kaçtı, neyi, kimi* gibi hem yalın hem de iyelik eki almış olarak bulunmaktadır.

Kim bu vatanın uğruna olmaz ki feda?

Hangisi kaybolmuş?

6. Bağlama zamirleri: -ki iki kelime ya da iki unsuru temsil yolu ile bağlar.

İyi ki çavuş mavuş yok. (Tarık Buğra)

Duydum ki unutmmuşsun gözlerimin rengini.

F. EDAT

Edatlar tek başlarına anlamları olmayan, kelimeler arasında bağlantı kurmakla görevli olan kelimelerdir. Bir nesneyi ya da hareketi karşılamayan edatlar, birlikte kullanıldıkları kelimeler, kelime grupları ve cümlelerin ifadelerine ve kullanılışlarına yardımcı olurlar. Edatlar; ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir.

1. Ünlem edatları

Duyguları, düşünceleri, ses taklitlerini, seslenmeleri, reddetme, onaylama, sorma gibi ifade şekillerini karşılayan edatlardır.

Ünlemler: Duygu, düşünce ve tabiattaki sesleri yansıtan edatlardır: *ay, eyvah, vah, vay, of, oy, hey, ah, be, vb.*

A canım!

Be kardeşim!

Seslenme edatları: Hitap ve seslenme ifade eden edatlardır: *Ey, a, hey, yahu, ya, bre, ulan, hû, haydi* gibi. Bununla birlikte isimler de “*Ahmet!, Efendiler!*” örneklerinde olduğu üzere seslenme edatı görevi görürler. Hitap edilen isimlerle birlikte de kullanılırlar.

Bre gafil!

Ey! Türk gençliği. (Mustafa Kemal Atatürk)

Sorma edatları: Sorma ifade eden edatlardır: *acaba, yoksa, hı, hani, ya...*

Yoksa bu kar durmayacak mı?

“Hani benim kitaplarım?” diye bağırdı. (Peyami Safa)

Gösterme edatları: Bir şeyi ya da kimseyi göstermek amacıyla kullanılan edatlardır: *işte, aha, nah, ha, hah, te vb.*

İşte buldum seni.

Aha orada.

Cevap edatları: Onay ya da ret bildiren edatlardır: *evet, hayır, peki, elbette, tabii, yok, değil vb.*

Peki... Sen söyle... Ne düşünüyordun? (Peyami Safa)

Hayır, mümkün değil.

2. Bağlama edatları: Kelime, kelime grupları ve cümleleri birbirine bağlayan ve aralarında bağlantı kuran edatlardır. Bu kelimeler bağlaç olarak da adlandırılırlar. Bağlama edatları şunlardır:

Sıralama edatları: Eş değer görevdeki kelime, kelime grubu ve cümleleri birbirine bağlayan edatlardır: *ile, ve, ilâ.*

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. (Mustafa Kemal Atatürk)

Kaş ile göz gerisi söz.

Denkleştirme edatları: Birbirine denk ya da birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan ya da birbiriyle karşılaştıran edatlardır: *ya, yahut, veya, veyahut.*

Vatan yahut Silistre (Namık Kemal)

Hüküm veremediğimiz veya hüküm vermek istemediğimiz her meseleyi tarihe havale ederiz. (Peyami Safa)

Karşılaştırma edatları: Karşılaştırılan iki ya da daha çok unsuru biri, hepsi, hiçbiri ifadeleri yolu ile bağlayan edatlardır: *ya...ya, hem...hem, da...da, ne...ne, gerek...gerek, ister...ister vb.*

Ya istiklal ya ölüm! (Mustafa Kemal Atatürk)

Ne dağda bağım var, ne çakaldan davam.

Cümle başı edatları: Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Bazıları kendinden sonra gelen cümle ile bazıları ise önceki cümle ile anlam ilgisi kurarlar: *fakat, lâkin, ancak, yalnız, ama, eğer, halbuki, zaten, öyleyse, zira, hatta, nitekim, sanki vb.*

Fakat, bu sefer lütfen, benim hatırım için prensibinize mugayir bir harekette bulunuveriniz. (Y. Kadri Karaosmanoğlu)

Ama tabancasının namlusu artık gevşek ve kararsızdı. (Tarık Buğra)

Sona gelen edatlar: Kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin sonuna gelerek onları önceki ya da sonraki kelime, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır: *dahi, da/de, ise, ki, bile, değil, ya...*

Bağrımızda yılanlar kaynaşiyor da haberimiz yok. (Tarık Buğra)

İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır. (Mustafa Kemal Atatürk)

3. Son çekim edatları: Son çekim edatları çekim eki görevindedirler ve isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaparlar: *ile, için, gibi, kadar, göre, üzere, sonra, geri, doğru, başka, ötürü, dek, değin...*

İsimlerle eksiz olarak birleşirler: *ile, için, gibi, kadar.*

Bir dirhem bal için bir çeki keçiboynuzu çiğnemek.

Bu basit sözler bir aşk itirafı kadar gururumu okşuyor. (Peyami Safa)

Zamirlerin ilgi hâli ile birleşirler: *ile, için, gibi, kadar.*

Hasta ol benim için öleyim senin için.

Şöyle garip benim gibi.

İsimlerin ve zamirlerin yaklaşma hâli ile birleşirler: *kadar, göre, karşı, doğru, taraf, dair, rağmen, değin, dek, nazaran...*

Akıntıya karşı kürek çekmek.

Batıda Yinçü Nehri geçerek Temir Kapı'ya dek asker gönderdim. (Bilge Kağan)

İsimlerin ve zamirlerin ayrılma hâli ile birleşirler: *dolayı, ötürü, evvel, sonra, beri, önce, geri, yana, böyle, taraf, başka vb.*

Şimden gerü hiç kimesne divanda, dergâhta, bargâhta ve dahi her yerde Türk dilinden özge söz söylemeye. (Karamanoğlu Mehmet Bey)

KAYNAKLAR

- AKSAN, Doğan: *Her Yönuyle Dil*: Ankara 2003, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BUĞRA, Tarık: *Küçük Ağa: İstanbul 1997*, Ötüken Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri: *Ankara*: İstanbul 2003, İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri: *Kiralık Konak*: İstanbul 2004, İletişim Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep: [ed.] vd: *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*: Ankara 2003, Yargı.
- SAFA, Peyami: *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*: İstanbul 2004, Alkım Yayınları.
- SAFA, Peyami: *Tenkid ve Tarih, Sanat Edebiyat Tenkit*, İstanbul 1978, Ötüken Yayınları.
- SAĞOL YÜKSEKKAYA, Gülden [ed.] vd: *Türk Dili Kitabı*: İstanbul 2006, Duyap.

2017

Bahar

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

XIII. HAFTA

CÜMLE BİLGİSİ

1. Cümlenin Öğeleri

- a. Yüklem ve Özne
- b. Nesne, Belirtili Nesne, Belirtisiz Nesne
- c. Dolaylı Tümleç
- d. Zarf Tümleci
- e. Cümle Dışı Unsurlar

2. Cümle Çeşitleri

2.1. Yüklem Yeri göre

- a. Kurallı Cümle
- b. Devrik Cümle
- c. Eksilteli Cümle

2.2. Yüklem Yapısına Göre

- a. Fiil Cümlesi
- b. İsim Cümlesi

2.3. Anlamına Göre

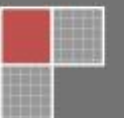
- a. Olumlu Cümle
- b. Olumsuz Cümle

2.4. Yapılarına Göre

2.4.1. Basit

2.4.2. Birleşik

- a. Girişik Birleşik Cümle
- b. Şartlı Birleşik Cümle
- c. Bağlı Birleşik Cümle
- d. Ki'li Birleşik Cümle
- e. Sıralı Birleşik Cümle
- f. İç İçe Birleşik Cümle

CÜMLE BİLGİSİ

Cümle, duygularımızı fikirlerimizi ortaya koyduğumuz belli kurallarla kelimelerin bir araya geldiği söz dizimini ifade eder. Cümlelerin temel fonksiyonu, hüküm ifade etmektir.¹ Konuşmak denilen hadise, cümleler kurarak gerçekleşir.² Anlamalı dil birlikleri olan kelimeler, kelime grupları, çeşitli yardımcı öğeler ve çekim ekleri bir düzen içinde belli kurallara göre bir araya gelerek cümle denilen diziyi oluşturur.³ Böylece her cümlede dil yeniden inşa olur. Dilbilimci Noam Chomsky, insanın sınırlı sayıda kelime ile sınırsız cümle üretme ve anlama kapasitesi olduğunu söylemektedir.⁴ Kısaca dili, alt alta dizili kelimeler topluluğu olmaktan canlı bir iletişim aracına dönüştüren, cümledir.⁵

Cümleyi oluşturan kurallar dili oluşturan kurallardır. *Masanın üstünde kalem var.*” cümlesine bakalım. Buradaki kelimeleri değiştirsek *“Teybılın üzerinde pensıl var”* desek, yine Türkçe bir cümle kurmuş oluruz. Gramer adı verilen kelimelerin yan yana getirilişindeki kurallar dizisi yok olmadıkça dil yozlaşsa da varlığını sürdürür. Aşağıdaki cümleler de Türkçedir:

Oportünistliğim pragmatistliğindedir.

Bir levil atladık.

Printırın toneri bitmiş. İnşallah bir şey olmaz.

*Dost bi-perva felek bi-rahm devran bi-sükûn
Dert çok hem-dert yok düşman kavi tali' zebun⁶*

Yukardaki beyitte kelimelerin tamamı yabancı kökenlidir. Cümleyi *“Dost pervasız, felek merhametsiz, devran istikrarsız”* şeklinde çevirdiğimizde de karşımıza yine yabancı kökenli kelimeler çıkar. Ama cümle kuruluşuyla Türkçedir. *“Var is a kalem under the masa.”* cümlesi ise Türkçenin yapısına her açıdan uzaktır. Türkçe kelimeler yabancı bir dilin kalıbına girebilir:

See you in Düzce next Cuma

Eger hahi selamet der kenarest.

Allah bes baki hüvest.

1. CÜMLENİN ÖĞELERİ

Cümlelerin öğeleri, cümlede verilen yargı ile bu yargının faili, ortaya koyucusu, etkilenen unsuru, mekânı, zamanı, niteliği gibi özelliklerini üzerinde taşıyan kelime veya kelime gruplarıdır. Özne, yüklem, nesne ve tümleçlerden oluşur.

¹ ERGİN, Türk Dil Bilgisi, s.398.

² Dilin var oluşu, iletişim aracı olarak kullanılmasına bağlıdır ve bu da o dilde cümle kurulması anlamına gelir. Bugün tıp dünyasına, terimlerin büyük kısmını oluşturan söz varlığıyla hâkim olan Latince ölü bir dildir.

³ ZÜLFİKAR, H. (KORKMAZ vd., Türk Dili ve Kompozisyon, s.202.)

⁴ ABUDAK, M. A. , “Tüm dillerin Doğası; Hayattan Makineye Anlamlar” <https://dilbilim.wordpress.com/2007/07/25/hello-world/>

⁵ “Bütün dillerde, varlıkların nitelendiği, varlıkların özellendiği yapılar söz öbekleri; olayların nitelendiği yapılar cümlelerdir ve yine bütün dillerin söz dizimleri, söz öbekleri ile cümlelerden ibarettir.” Bkz. KARAAĞAÇ, G., *Dil Tarih ve İnsan*, s.251.

⁶ Bu çalışmada yer alan örnek cümlelerin tamamı yakını şiirlerden, şarkılardan, önemli eserlerden, atasözü, deyim veya özlü sözlerden alıntılanmıştır. Örnek cümleler çok olduğu için okuyucuların dikkatlerini her defada kaynağa yönlendirmek yerine meraklı okuyucuya lezzet payı kalsın istedik.

nesnedir. Nesne eğer yalın halde ise belirtisiz nesnedir. Belirtili nesne ise, belirtme eki almış olan kelime veya kelime grubundan oluşur. Bu yüzden belirtili nesnenin sorusu “neyi” veya “kimi”dir.

<u>Son bir çay</u> içeyim.	(Ne içeyim? > belirtisiz nesne)
Biz <u>sizi</u> ararız.	(Kimi ararız? > sizi - belirtili nesne)
Bir kelebek <u>kondduğu yerde mayın olduğunu</u> anlar.	(neyi? > belirtili nesne)
Gurtlağında <u>bir harf</u> büyüyor.	(ne? > belirtisiz nesne)
<u>Canı cananı, bütün varımı</u> alsın Hüda	(belirtili nesne)
Burada <u>can pazarı</u> var.	(belirtisiz nesne)
<u>Beni</u> candan usandırdı.	(belirtili nesne)
<u>Canı</u> canan dilemiş.	(belirtili nesne)

b) Dolaylı Tümleç

Yer tamamlayıcısı da denilir. Cümlelerin yüklemde verilen işin hareketin işlendiği yeri veya hareketin yönünü belirtir.⁹ Dolaylı tümleci oluşturan kelime grubunda isim soylu kelime, “-DE, -DEN, -E” hal eklerini alır. Bu yüzden dolaylı tümleci bulmak için yükleme soracağımız sorular “nerde, nerden, nereye, neye, kime, kimden” sorularıdır:

<u>Buralarda</u> zaman durdu.	(nerde > dolaylı tümleç)
<u>Çıkıp şu dağlara</u> yaslanmalıdır.	(nereye > dolaylı tümleç)
<u>Anadan, babadan, yardan</u> ayrıldım.	(kimden > dolaylı tümleç)
<u>Odalarda</u> ışiksizim.	
Bir mehabetli sabah oldu <u>Süleymaniye’de</u> .	
Rabbim nihayet <u>sana</u> itaat edeceğiz.	
Eğitim iyice <u>aşağıya</u> düştü.	
<u>Aşağıdan yukarıdan</u> yolun sonu görünüyor.	

c) Zarf Tümleci

Bir işin, hareketin, oluşun yapıldığı zamanı, durumu, şartları bildiren isim türünden kelimelerdir. “Nasıl, ne kadar, ne ile, ne şekilde, ne zaman, neden” gibi pek çok soruya cevap olabilir:

⁹ “Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve bir istikameti vardır. İşte yer tamamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder.” Bkz. ERGİN, M., Türk Dil Bilgisi, s.400.

Seni görünce oynar yüreğim. (ne zaman)
Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden. (nasıl)
İyi büyümediğinden küçülüyor. (neden)
Birden kapandı birbiri ardınca perdeler. (nasıl)
Nere gidem bu belalı baş ile (ne ile)
Güle güle git yavrum. (nasıl)
Gözlerin gözlerime değince felaketim olurdu ağlardım. (ne zaman)

d) Cümle Dışı Unsurlar

Cümlenin bir ögesi olmayan, cümleden atıldığında cümlenin anlamında bozulmanın oluşmadığı kelimelerdir. “*Vah, eyvah, tüh*” gibi ünlem kelimeleri, “*artık, zaten, hatta, madem*” gibi bağlaçlar, hitap ifadeleri ve (-) işareti ile verilen ara cümleler cümle dışı unsurlardandır:

Kalbe gerekmiş meğer kırık harflerin enkazı...
Kardeş, kendine gel.
Ya Rab, mukayyet eyleme mutlak bana beni.
Gözlerim görmüyor artık seni rüyada bile.
Çocuklar ölmesin, şeker de yiyebilsinler.
Eski delikanlılık bitti uşaklar.
Bu ezanlar -ki şهادetleri dinin temeli- / Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.
Lütfen sarı çizgiyi geçmeyiniz.

Cümlenin Öğeleri Tablosu

<u>Özne yüklenir.</u>	Özne + Yüklem
Özne <u>nesne</u> yüklenir.	Özne + Belirtisiz Nesne + Yüklem
Özne <u>nesneyi</u> yüklenir.	Özne + Belirtili Nesne + Yüklem
Özne <u>dolaylı tümleçte</u> nesne yüklenir.	Özne + Dolaylı Tümleç + Nesne +Yüklem
Özne dolaylı tümleçte nesneyi <u>zarf tümleci</u> kullanarak yüklenir.	Özne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem
<u>Güzel kardeşim</u>; özne dolaylı tümleçte nesneyi zarf tümleci kullanarak yüklenir.	Cümle Dışı Unsur + Özne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem

2. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

2.1. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

a) Kurallı Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümledir. Kurallı bir cümlenin dizimi özne + nesne / tümleç + yüklem şeklindedir. Özellikle resmiyet, ciddiyet ifade eden her türlü yazıda, makalelerde kurallı cümle kullanılır:

İkaz ışıkları sönmeden kemerlerinizi çözmeyiniz.
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.
Marifet iltifata tâbidir.
Sahipsiz olan memleketin batması haktır.
Yüksel ki yerin bu yer değildir
Dünyaya geliş hüner değildir.

b) Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Türkçede, birçok dilin aksine, öğelerin yeri değişmekle cümle bozulmaz. Özellikle konuşma dilinde, ifadelerin canlılığı, akıcılığı devrik cümlelerle güçlenir. Duygu yüklü anlatımlarda, edebi metinlerde, şarkılarda devrik cümle sıklıkla kullanılır.

Alma mazlumun âhını, çıkar aheste aheste.
Dokunabilir misiniz gözyaşlarıma ellerinizle?
Geldi bahar, sardı yine neş'e cihanı.
Erişti nevbahar eyyamı.
Benim sevdam eşidir gökteki yıldızların.
Bir gün yaprak döker ömrün baharı.

Yüklem kelime gruplarının arasına giremez. Belirtili isim tamlamaları bu konuda tek istisnadır:

Benim için üzülme yerine *Benim üzülme için* diyemeyiz.
Antep fıstığı yedik yerine *Antep yedik fıstığı* diyemeyiz. Ancak;
Zamanın düştük eline. Rengine kanma onun. > Burada cümle bozulmamıştır.

c) Eksiltili Cümle

Yüklemi kaldırılmış cümledir. Cümlenin sonu veya yargısı tahmin edilebilir. Böyle cümleler üç nokta biter. Cümle yarım kalmış intibasını uyandırarak anlatımda dikkati diri tutar, ifadeye şiiriyet yükler:

Bir oda... Yerde mum... > *Burası bir odadır. Yerde mum vardır.*
Ah aşk... Bir topluluğun fotoğraf çekildikten sonra dağıldığı an... > *Aşk bir topluluğun fotoğraf çekildikten sonra dağıldığı andır.*
Öğrencilerde bir telaş... > *Öğrencilerde telaş var.*

<i>Hepinize en içten teşekkürler...</i>	> ... teşekkür ederim.
<i>Bursa'da bir eski cami avlusu...</i>	> ... vardır.
<i>Ovanın yeşili, göğün mavisi...</i>	> ... buradadır.
<i>Suratımda her suç, ayrı bir imza...</i>	> ... gibidir.

Eksilteli cümleler sadece isim cümlesinde yüklemi ek fiil almamış şekilde de karşımıza çıkabilir. İsim cümlesi konusunda da ele aldığımız bu çeşit eksilteli cümleler, yüklemi içinde, tamamlanmış cümlelerdir. Böyle cümlelerde üç nokta gerekmez:

<i>Azıcık aşım kaygısız başım</i>	> <i>Azıcıktır aşım, kaygısızdır başım</i>
<i>Neye baksam aynı şey..</i>	> ... aynı şeydir.
<i>Kırmızı gül demet demet...</i>	> ... demettir.
<i>Sevda değil bir alamet.</i>	> ... alamettir.
<i>Kimimiz nişanlı, kimimiz evli...</i>	> ... evlidir.

2.2. YÜKLEMİN YAPISINA GÖRE CÜMLELER

a) Fiil Cümlesi

Çekimli bir fiilin yüklem olduğu cümleler fiil cümlesidir. Çekimli fiiller yükleme bir iş, oluş, hareket ve ediş anlamı katar ve cümleyi fiil cümlesi yapar:

Yaslı gittim, şen geldim.
Girdi yıllar gibi yollar da nihayet araya.
Aynada doğarız biz, aynaya gömülürüz.
Telefon, kapı açan yoksa bir şeyler olmuştur.
Aşıkların bahtı kara yazılmış.
Bağlanmayacaksın kimseye.
Seven böyle eder mi?

Fiil cümlesinin yüklemi, “*temin etmek, namaz kılmak, söz vermek*” örneklerindeki gibi bir isim ve bir yardımcı fiilden, veya “*gelivermek, yapadurmak*” gibi biri yardımcı iki fiilden oluşabilir:

<i>Aşkın beni <u>mest eyledi</u></i>	<i>Fikrimden geceler <u>yatabilmirem</u></i>
<i>Aldı gönlüm <u>hast'eyledi</u></i>	<i>Gel benim yarım <u>oluver şimdi</u>.</i>
<i>Öldürmeye <u>kast eyledi</u></i>	<i><u>Kalakaldım</u> bir başıma.</i>
<i>Gel gör beni aşk <u>n'eyledi</u></i>	<i>Sen daha <u>ağlayadur</u>.</i>

b) İsim Cümlesi

Bir fiilin çekimlenmesinden oluşmayan cümle isim cümlesidir. İsim cümlesinde yüklem, ek fiil (*i- fiili*) almış bir isim türünden bir kelimeyle oluşur.¹⁰ Ek fiilinin 4 çeşidi vardır: *i-Dİ, i-mİŞ, i-sE, i-dİR*.

¹⁰ Ek fiil, bugün “ ne idüğü” gibi kalıp bir ifadede yaşayan, tek başına değil de fiillerle kullanılan, bazı şive ve ağızlarda sıklıkla rastladığımız i- fiilidir.

Fiil cümlelerinde birleşik zamanlı (geliyor imiş> geliyormuş, yaptı idim> yaptığıydım, verdi ise> verdiyse gibi) fiiller olarak karşımıza çıkan ek fiil, isim türünden bir kelimeye geldiğinde ona geçmiş, rivayet, şart ve geniş zaman anlamı verir. Şart eki olan i-sE, cümlede yüklem oluşturmaz. İsim cümlesi yapan “-di, -miş, -dir” ekleridir.

Ne güzel günlerdi.
Bin atlı akınlarda akınlarda çocuklar gibi şendik
Vazgeçemediklerin anahtarları yardır.
Allah'ın kulu çokmuş.
Bunlar bir tetikçinin itiraflarıdır.
Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu.

Geniş zaman anlamı veren bildirme eki “-DİR”, aynı zamanda kişi bildiren ekler olarak kullanılır. “İyiyim, iyisin, iyidir, iyiyiz, iyisiniz, iyidirler” gibi.

Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak.
Yorgunum dostlarım, yorgunum artık.
Aşıkıyım beni çağırın o sesin.
Kim bilir nerdesiniz?

Eşleşli kelimeler için yüklemi oluşturan kelimenin gövde olarak taşıdığı anlam önemlidir:

Bütün arzumuz barıştı. cümlesinde “barış” isimdir.
Bütün darılanlar barıştı. cümlesindeyse “barışmak” fiili kullanılmıştır.

Fiil soylu bir kelime yapım eki olarak isim haline gelebilir. Böyle bir kelimeyle biten cümle de isim cümlesi olur:

Bu büyük bir gelişme.
Bir kurtuluş o an çağrılrsa senin adın.

Bildirme eki şahıs bildirme eki olarak kullanılmadıkça cümleden çıkmasında cümleye bir zarar gelmez. Duygu yüklü anlatımlarda, edebi metinlerde özellikle tercih edilir:

En büyük asker bizim asker! > *bizim askerdir.*
Gönlüm seninle. > *seninledir.*
Görünürdeki hayatı bundan ibaret. > *..bundan ibarettir.*
Birbirine dönük sırt, sen ve ben. > *birbirine dönük sırtız.*
Gül âteş bülbül âteş... > *... ateştir.*
Türklüğün vicdanı bir, dini bir vatanı bir > *... birdir.*
Ben bozkırdaki ağaç, sen uzakta akan su > *... ağacım, sen uzakta akan susun.*
Ne içindeyim zamanın ne de büsbütün dışında > *... dışındayım.*
Ne güzel bineceğin vapuru kaçırmak... > *ne güzeldir.*

2.3. ANLAMINA GÖRE CÜMLELER¹¹

a) Olumlu Cümle

Yüklemi olumlu ifade taşıyan, işin, oluşun, hareketin gerçekleştiğini, gerçekleşiyor olduğunu veya gerçekleşeceğini gösteren cümledir. Burada fiilin, oluşun hoşnutluk taşıması önemli değildir. Önemli olan fiilin olumsuzluk eki almamış, anlamını olduğu gibi taşıyor olmasıdır:

*Değer üreten bir üniversitedesiniz.
Hasta oldum derdinden.
Hay dilini arı Türkçe soksun!
Unutursun için yana yana.
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu.
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.*

İki olumsuzluk yapıcı ifadenin aynı cümlede olması da cümleyi olumlu kılar:

*Seni sevmiyor değilim. > Seni seviyorum.
Gidecek yer yok değil. > Gidecek yer var.
Anlamaz gibi görünmüyor. > Anlar görünüyor.*

b) Olumsuz Cümle

Yüklemi olumsuzluk ifadesi taşıyan, işin, oluşun, hareketin gerçekleşmediğini, gerçekleşmekte olmadığını veya gerçekleşmeyeceğini gösteren cümledir. Olumsuz cümlede cümlenin **yapıca** olumsuz olması kastedilmektedir. Cümlenin yüklemi fiil ise olumsuzluk eki olan “-mA” eki alır. Yüklem isimden oluşuyorsa, “-sIz” olumsuzluk eki, “değil” edatı veya “yok” ismi cümleyi olumsuz kılar.

*Beni bende demen/ Bende değilem
Aşk bir özge ateştir ki her ocakta yanabilmez.
Yurduma alçakları uğratma sakın!
Kekik kokan dağlarım yok/ Bülbül öten bağlarım yok.
Yüzüme bu türlü bakmayacaktın.*

“Ne...ne” olumsuzluk edatı, kullanıldığı cümleyi olumsuz yapar. Bu edatın kullanıldığı cümlede fiil **olumlu** olmalıdır:

*Ne içindeyim ne dışında.
Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge/ Ne açar kimse kapım bâd-ı sabadan gayrı
Ne sen beni unut ne de ben seni unutayım.
Ne geçmiş var ne gelecek.*

¹¹ Bu konu detaylı olarak 10. Haftanın notunda işlenmiştir.

Fakat devrik cümlede bu edatın olumlu yüklemle kullanılması kuralı ihlal edilir:

Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol
Yok başka yerin hükmü ne yazdan ne de kıştan
Ses çıkmıyor artık ne kürekten ne yürekten

Soru edatı “*mî*”, bazı cümlelerde soru sorma amacıyla kullanılmayıp olumlu fiil veya isim varsa olumsuzluk, olumsuz fiil veya isim varsa olumluluk vurgusu yapar. Kısaca olumsuz soru sorulur ama aslında cevabı olumlu olarak bilinmektedir. Olumlu soru da aslında olumsuz yargıyı kasteder. Şöyle ki:

Seni unutmuyum? > *unutmam. Olumsuz anlamlı..*
Seni bilmez miyim? > *bilirim. Olumlu anlamlı.*
Sorsam kızmaz mısınız? > *kızarsınız. Olumlu anlamlı.*

Aynı durum “*ne*” soru edatı için ve “*gel de*” bağlacı için de söz konusudur:

Ne çıkar yalnız olsam > *Yalnızlıktan bir şey çıkmaz. Olumsuz cümle*
Ne olmuş seni görmüşse > *Seni görse de bir şey olmaz. Olumsuz cümle*
Gel de inan. > *inanma. Olumsuz cümle*
Gel de inanma. > *inan. Olumlu cümle*

Anlamına göre diğer cümle çeşitleri **ünlem** ve **soru** cümlesidir.¹²

2.4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

2.4.1. Basit Cümle

Tek bir yargı bildiren, tek yüklemi olan cümlelerdir. Cümlenin uzun veya kısa olması değil, tek bir yüklem olması noktası belirleyicidir.

Çanakkale geçilmez.
Aşk ani bir tanışıklık duygusundan başka nedir ki...
Senin kalbinden sürgün edildik ilkin.
Sonraki sürgünler hep bu sürgünün bir süreği(dir).
Atlılar uçuyorlardı rüzgar kanatlarıyla.

¹² **Soru Cümlesi:** Cevap almak üzere kurulan cümlelerdir. Soru cümlesi, soru eki “*mi*” ile, “*ne, kim*” soru edatının türevleriyle kurulur. *Hangi, kaç*” gibi soru sıfatları, “*hangisi, kaçı, kim*” gibi soru zamirleri, “*nasıl, ne şekilde*” gibi soru zarfları, “*acep*” gibi soru edatları da soru cümlelerinde önemli bir yer tutar: *Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı? Hava nasıl oralarda, üşüyor musun?*“ Soru cümleleri yüklemine göre olumlu veya olumsuz olabilir: *Henri sen neden buradasın? > olumlu soru. Waldo sen neden burada değilsin? > olumsuz soru.* Olumsuz soru cümlelerinin olumlu bir cevapla onaylanması cevabı olumsuz kılacaktır ancak günlük konuşmalarda bu ayrımı çoğunlukla atlanır. Görünüşte soru cümlesi olup aslında soru sormayan cümlelere dikkat edilmelidir. Birleşik cümlelerde soru ifadesi aslında ana cümlenin bir ögesi olabilir: *Bunu nasıl yapar anlamıyorum. (nesne) Köseyi döndün mü işin kolay. (zarf tümleci). Uzun mu desem kısa mı desem bir yol var önümde. (özne) Kaç yıl oldu saymadım köyden göçeli. (yüklem).* Bazense şaşkınlık, öfke, telaş, ayıplama, sitem gibi duyguları ifade eden, soru sormayan bir cümle söz konusudur: *Hangimiz sevmedik çocuklar gibi... Nerde eski Ramazanlar... İnsan sevdiği yarı bırakır da gider mi...*

Ünlem Cümlesi: Heyecan, telaş, sevinç, şaşkınlık gibi duygu coşkunluğunu ifade eden, seslenme, çağırma, emretme, ayıplama gibi anlamlar taşıyan cümlelerdir. “*Eyvah, vah, yazık, tüh, hey, behey*” gibi kelimeler cümlede ünlem unsurudur: *Vay bana! Hey gidi zamane!* Cümlede ünlemin bir kelimeyle karşımıza geçmesi gerekmez. Bazen sıradan bir cümle, uyarı ifadelerinde, anlamına, söylendiği ortama göre ünlem cümlesi olabilir. *Flaş haber dedğimiz önemli ve ani gelişmeleri bildiren cümlelerde olduğu gibi: Sarı çizgiyi geçmeyin!. Acil kan aranyor! Sınav sonuçları açıklandı!* Hitap, haykırış ifadeleri de ünlem cümlesi oluşturur: *Dinleyin beyler ağalar! Hu hu! Komşu komşu!*

2.4.2. Birleşik Cümle

Bir temel cümle ile onun anlamını tamamlayan en az bir yardımcı cümleden oluşan, birden fazla yargı bildiren cümlelerdir.¹³ Birleşik cümlede birden çok yargı vardır. Yan cümle ana cümleyi tamamlar. Birleşik cümle birkaç şekilde karşımıza çıkar:

a) Girişik Birleşik Cümle

Ana cümleden başka en az bir fiilimsili yan cümleden oluşan cümlelerdir. İsim-fiil, zarf-fiil veya sıfat-fiil ile oluşan yan cümle, cümlenin herhangi bir ögesi olabilir:

<u>Sokaktan gelen o sesle yıkıldı dünyam.</u>	>Sıfat-fiille oluşmuş yan cümle zarf tümleci görevinde.
<u>Lambada titreyen alev üşüyor.</u>	> sıfat-fiil, özne görevinde
<u>Aşk deyince ötesini arama.</u>	> zarf-fiil, zarf tümleci
<u>Kurtuluş var diyordu okuduğum o son kitap.</u>	> sıfat-fiil, özne
<u>Şans bana güldüğünde dişleri döküktü.</u>	>zarf-fiil, zarf tümleci görevinde
<u>Anne sözü dinler gibi masum, ağladım bu sabah.</u>	> zarf-fiil, zarf tümleci
<u>Ben senin beni sevmeni sevdim.</u>	> zarf-fiil, nesne görevinde

b) Şartlı Birleşik Cümle

Bir ana cümle ile ona şart anlamıyla ve “ise” ile bağlanan yan cümleden oluşur. Ana yargının oluşması yan cümlenin yargısına bağlıdır. Bazen bu durum “Eğer” edatıyla pekiştirilir:

<u>Sana senden gelir bir işte dad lazımsa.</u>
<u>Âşıkсан vur saza. Şoförsen bas gaza.</u>
<u>Bıçak soksan gölgeme sıcacık kanım damlar.</u>
<u>Bir bakır bileziğe razıysan gel benimle.</u>
<u>Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda.</u>
<u>Eğer ölürsem buralarda, beni götürsünler doğduğum topraklara.</u>

c) Bağlı Birleşik Cümle

Bir bağlaç kullanılarak birbirine bağlanmış cümlelerden oluşur. “Ancak, ama, fakat, lakin, ve, yine de, de, çünkü, bu sebeple, binaenaleyh, zira, ancak, madem, ya...ya, ya da, ne...ne, hem, kâh” gibi bağlaçlar cümleleri bir ilişki içinde birbirine bağlar:

<u>Şehre yağmur yağıyor <u>ve</u> sen uzaklardasın.</u>
<u>Hakim ol <u>da</u> ben cezamı çekeyim.</u>
<u>Çözerdim <u>ancak</u> o konuya daha gelmedik.</u>

¹³ N. DEMİR, YILMAZ, E: *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, s.126. Birleşik cümlelerle ilgili tanımların çoğu bu eserden alınmıştır.

Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin
Ya vazgeçer unutursun ya da yolun açık olsun.
Gah eserim yeller gibi / Gah tozarım yollar gibi.

d) Ki'li Birleşik Cümle

Aslında bu da bağlı cümlelerin bir çeşididir. Dilimize Farsça'dan geçmiş olan "ki" bağlacıyla iki cümlelerin bağlanması şeklinde karşımıza çıkar. Oluşan cümleler anlamca sebep sonuç ilişkisi gösterebilir. Alıntı ifadeler de ki'li cümle ile verilebilir:

Sormaz ki bilsin. > *Sebep-sonuç*
Anladım ki artık çok geç. (*Çok geç olduğunu anladım*) > *nesne yerine*
Görüyorum ki aranızda yeni cahiller katılmış.
Duanla mı yaşadım ki bedduanla öleyim!
Dedi ki yok yok...
Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini.
Ben sana demedim mi ki "çık eriğe ye kiraz." > *Alıntı cümle, nesne yerine*

e) Sıralı Birleşik Cümle

Tek başına yargı bildiren cümlelerin sıralanışından oluşan, yargıların virgülle veya noktalı virgülle ayrıldığı cümlelerdir. Bu cümleler birbiriyle konu olarak ilişkilidir:

Yağmur yağar, ıslanırsın.
Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun
Bırak, ay gitsin, sen kal bu gece.
Say dedi, yutkundu, eğdi başını.
Saçlar ağardı, sanma ki yaşlanmışsınız gülüm.
Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin
Şarkılar seni söyler, dillerde nağme adın.

Sıralı cümleler bazen aynı özne, aynı nesne ilişkisi ile birbirlerine bağlanırlar:

Yat, kalk, bana dua et. (Üç cümle de aynı özne ile ilişkilendirilmiştir, "sen")
Küçüktüm, ufacıktım. (Ben, ortak özne)
Seni o biliyor, ben biliyorum. (Seni, ortak nesne)

f) İç İçe Birleşik Cümle

Birbirinden bağımsız iki cümlelerin iç içe geçmesinden oluşur. Temel cümlelerin gövdesine yerleşen ikinci cümle, bir ara cümle veya birinci cümlelerin nesnesi olabilir:

Bütün zamanlar ilaç olsa, -ki zaman bana ilaç olmaz- içimdeki yara kapanmaz.
Cihan yıkılsa- emin ol- bu cephe sarsılmaz.
"Geldim" dedi, "geldim işte!"
"Unutsun beni" demişsin.

KAYNAKÇA

DEMİR, Murat, YILMAZ, Emine: *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*: Ankara 2009, 309 s., Nobel Yayın Dağıtım.

ERGİN, Muharrem: *Türk Dilbilgisi*: İstanbul 2000, 406 s. Bayrak Basım Yayım Dağıtım.

HATİBOĞLU, A.Necip: *Üniversitede Türk Dili*: Ankara 2003, 391 s., Barış Platin Yayınevi.

KARAAĞAÇ, Günay: *Dil Tarih ve İnsan*: İstanbul 2009, 406 s., Kesit Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep vd.: *Türk Dili ve Kompozisyon*: Bursa 2009, 5 96 s., Ekin Basım Yayın Dağıtım.

E- KAYNAKLAR

ABUDAK, Mustafa Ajlan , “Tüm dillerin Doğası; Hayattan Makineye Anlamlar”
<https://dilbilim.wordpress.com/2007/07/25/hello-world/>

2017

BAHAR

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

XIV. HAFTA: ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. Anlamla ilgili Anlatım Bozuklukları

1.1. Gereksiz Sözcük Kullanımı

1.2. Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması

1.3. Mantık Hataları

1.4. Deyim ve Atasözü Yanlışları

1.5. Garabet

1.6. Anlamca Çelişen İfadelerin Bir Arada Kullanılması

1.7. Yabancı Kökenli Kelimeler ve Çeviri Yanlışları

1.8. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

1.9. Zamir Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

2. Dilbilgisiyle İlgili Anlatım Bozuklukları

2.1. Tamlama Yanlışları

2.2. Sözcüğün Yanlış Yapılandırılması

2.3. Özne Yanlışları / Eksiklikleri

2.4. Tümleç Yanlışları / Eksiklikleri

2.5. Yüklem Yanlışları / Eksiklikleri

2.6. Çatı Uyumsuzluğundan Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

3. Ses ve Ahenk Kusurları

3.1. Tenafür

3.2. Tekrarlama

3.3. Zincirleme

ANLATIM BOZUKLUKLARI¹

Türlü nedenlerle cümleyi, düşünce ve duyguyu ya anlaşılma bir duruma düşürme ya da çarpıtma durumuna *anlatım bozukluğu* adı verilmektedir. Türkçenin kurallarına uygun iyi bir cümle açık, anlaşılır, yalın ve dil bilgisi açısından doğru olmalıdır. Bu nitelikleri taşımayan bir cümle anlatım bakımından bozuk olur. Konunun birçok kaynakta benzer veya farklı birçok sınıflandırmayla ele alındığını görmek mümkündür. Anlatım bozukluğunun belli başlı nedenleri şunlardır:

1. Anlam ile İlgili Bozukluklar

1.1. Gereksiz Sözcük Kullanılması

Gereksiz sözcük kullanılması cümlede bazı sözcük veya sözcük gruplarının gereksiz yere kullanılmasıdır. Kimi zaman aynı sözcüğün Türkçesiyle, yabancı dillerden gelen şeklinin farklı birer kelime gibi aynı cümle içinde kullanıldığı görülür. Cümlede aynı anlama gelen ya da gereksiz olan sözcüklerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna neden olur.

- İlk durak **yerimiz** Eskişehir idi.

Durak “durulan yer” demektir. Tekrar yer sözcüğünün kullanılması gereksizdir.

- Öyle **zannediyorum** ki bu aralarda, mart ayı sonuna kadar **herhalde** baş müzakerecimizi de açıklamış oluruz.

Zannediyorum ile *herhalde* ifadelerinin birlikte kullanımı gereksizdir.

- **Halen yürürlükte olan** yasa ulusal televizyonlarda yabancı hisse sahipliği oranını yüzde 25 ile sınırlıyor.

Yürürlükte olmak “yapılmakta, uygulanmakta olmak” demektir. Bu durumda “şimdi, şu anda” anlamlarına gelen *halen* kelimesinin kullanılması gereksizdir.

- **Ancak** diğer kesim **ise** ortaya attığı iki düşünce ile Amerikan hükümetine karşı çıkıyor.

Ancak ve *ise* aynı görevde bulunan edatlardır. İkisinden biri gereksizdir.

- İnsanların **arzu** ve **istekleri** değişiktir.
- **İstikbalimizi geleceğimizi** iyi düşünmeliyiz.

¹ Bu ders notu şu eserler esas alınarak hazırlanmıştır:

SAĞOL, Gülden [ed.] vd.: Türk Dili Kitabı: İstanbul 2006, 317 s., Duyap.

YAKICI, Ali vd.: Türkçe-I: Yazılı Anlatım, Ankara 2012, 405 s. Yargı Yayınları.

- İŖin böylesine **faydalı** ve **yararlı** olacağını düşünmezdim.
- Söylediklerimin **fikir** ve **düşünce** özgürlüğü ile ilgisi yoktur.
- Trafik **sorunu** çok önemli bir **meseledir**.

Not: EŖ anlamlı sözcüklerden Türkçe olanı tercih edilmelidir.

1.2. Sözcüğün YanlıŖ Anlamda Kullanılması²

Türkçede bazı sözcükler ses, bazı sözcükler de anlam yönünden birbirine benzemekte, birbirini çağrıştırmaktadır. Böyle sözcükler ya anlamı dıŖında ya da yanlıŖ anlamda kullanılmakta; sözcükler arasındaki anlam ayrılığına dikkat etmemek, kullanımda yanlıŖlıklara yol açmaktadır. Sözcüklerin hangi kavram için kullanılması gerektiği iyi bilinmelidir.

- ...ileri yaŖlarda osteoporoz (kemik erimesi) hastalığına yakalanma **Ŗansı** azalmaktadır.

Bir hastalığa yakalanma durumu için “Ŗans” kelimesinin kullanılması doğru değildir.

- Onun Parsadanlarla olan iliŖkisinin baŖlangıç **tarihi** 1972’dir.

Tarih “bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz veya gün”dür. Burada bir tarih değil sadece yıl belirtilmiŖtir. Bu sebeple “tarihi” değil “yılı” denmelidir.

- BaŖka memleketlerin ihtiyacından doğmuş formülleri anayasa olarak alırsak bu durum anayasanın süs gibi rafa kaldırılmasını **saçlar**.

Sağlamak, olumlu bir anlam taŖır. Bu cümlede “saçlar” yerine “sebepl olur” ifadesi kullanılabilir.

- Müzik dinlerken diğer iŖlemlerin de yapılmasına olanak sağlayan S75, bluetooth teknolojisi ve megapiksel kamera özelliklerini de içinde **barındırıyor**.

Barındırmak, “yerleŖmesini, yaŖamak için uygun Ŗartlar bularak oturmasını sağlamak” anlamındadır. Bu cümlede “barındırmak” yerine “bulundurmak” kullanılmalıdır.

- Bir büyük sanatçının, bir devrimcinin ve Filistin davasıyla özdeŖleŖmiŖ bir ismin ölüm yıldönümü **kutlandı**.

²Ayrıntılı bilgi için bkz.: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_karistirilan&view=karistirilan

Kutlamak “önemli bir olayın gerçekleşmesi yıldönümü dolayısıyla tören yapmak” anlamındadır; fakat bir büyük sanatçının ölüm yıldönümü kutlanmaz. Ölmüş bir insanı hatırlamak için yapılan tören “anma”dır.

- Yazar yeni kitabı için yayınevi ile **antlaşma** yaptı.

Antlaşma “İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu” anlamındadır. Burada antlaşma yerine sözleşme anlamına gelen “anlaşma” kelimesi kullanılmalıdır.

- Ben hareketli bir hayatı, **bilakis** akşam yürüyüşlerini severim.

Bilakis, “tam tersine, aksine” anlamındadır. Burada “bilakis” yerine özellikle anlamına gelen “bilhassa” kelimesi kullanılmalıdır.

- Buradan Beşevler’e **direk** gidersin.

Bu cümlede söylenmek istenen Fransızca “direkt” sözcüğüdür. Bu sözcük yerine Türkçe “doğruca, doğru” sözcüğü kullanılmalıdır.

- Fakülte ve yüksekokul arasındaki **ayrıcalığı** bilmek zorundayız.

“Ayrıcalık” yerine “ayrım, fark, ayrılık” sözlerinden biri kullanılmalıdır.

1.3. Mantık Hataları

Bir cümlede anlamın eksiksiz olabilmesi, dil bilgisi kurallarının yanı sıra, cümlenin düşünce ve mantık bakımından da doğru olmasına bağlıdır. Mantık yanlışları içeren cümleler, dil bilgisi kurallarına uygun olsalar bile anlamı ve yargıyı eksiksiz iletmezler.

- Binaların içinde can veren binlerce insan cesedi...

Bu cümlede can veren ifadesi fazlalıktır; mantıksızlığa yol açmıştır. Cesetler can vermez.

- Cumhurbaşkanı Demirel 1 Mayıs olaylarında hayatını kaybedenlere başsağlığı diledi.

Başsağlığı ölenlere değil, onun yakınlarına dilenir.

- Aşağı indik arabamızı çalınmış olarak bulduk.

Çalınmış olan araba çalınmış olarak nasıl bulunabilir?

1. 4. Atasözü ve Deyim Yanlışları

Atasözleri kalıplaşmış sözler olduğundan bu kalıpların bozulması, eş anlamlı dahi olsa kelimelerinin değiştirilmesi ya da anlamına uygun olmayan bir cümle içinde kullanılması anlatım bozukluğuna neden olur.

- Can boğazdan geçer.

Doğrusu: “Can boğazdan gelir.”dir.

- Adam kıtlığında keçiye Abdurrahman Çelebi derler.

Doğrusu: “Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.” dir.

- Çocuğunu dövmeleyen dizini döver.

- Doğrusu: “Kızını dövmeleyen dizini döver.”dir.

Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim kalıbının bozulması ya da ilettiği anlamla cümlenin taşıdığı anlam arasında bir uyumsuzluğun olması anlatım bozukluğuna neden olur.

- Ayşe'nin sevinçten etekleri tutuşmuştu.

Doğrusu “Ayşe'nin sevinçten etekleri zil çalıyordu.” olmalıdır. “Etekleri tutuşmak” deyimini *çok telaşlanmak* anlamında kullanılmaktadır. Oysaki cümlede çok sevinmek anlamında olan “etekleri zil çalmak” deyimini kullanılmalıdır.

- Gucci'nin altın zamanı.

Doğrusu “altın çağı”dır.

- Kendi dikine gidiyorsun.

Doğrusu “burnunun dikine gitmek”tir.

- Saçları diken diken eden sorular...

Doğrusu “tüyleri diken diken etmek”tir.

1. 5. Garabet

Gariplik, tuhaflık demek olan Arapça “garabet” kelimesi edebiyatta sık kullanılmayan, anlamı herkes tarafından bilinmeyen kelimelerin sebep olduğu anlatım kusuru

anlamına gelir. Bir bilim dalına ait terimlerin kullanılması garabet sayılmaz. Garabetin başlıca nedenleri şunlardır:

1. Benimsenmeyen kelimeleri kullanmak(neolojizm): takyap “montaj”, oylum “hacim”, başat “hâkim”, gömüt “mezar” gibi.

2. Unutulmuş kullanımdan düşmüş kelime ve şekilleri kullanmak(arkaizm): teshil “kolaylaştırma”, binaenaleyh “bundan dolayı” gibi.

3. Türkçeleşmiş kelimelerin alındıkları dillerdeki orijinal biçimleriyle kullanılması: mümkün, müşkil, terceme, laser, cafe gibi.

4. Dile girmemiş yabancı kelimeleri kullanmak: underground “yer altında; gizli”, siesta “öğle uykusu”. Türkçe karşılığı olan yabancı kelimeleri kullanmak da bir anlatım kusurudur: mail “e-posta”, printer “yazıcı”, software “yazılım”, eksper “uzman”, ekstrem “aşırı, uç”.

5. Yabancı kelimelerle Türkçe kelimeleri -genellikle yabancı fiilleri- rastgele birleştirmek: save et- “kaydetmek”, update et- “güncellemek”, start al- “başlamak”, mikro düzeyde gibi.

1. 6. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir arada Kullanılması

Bir cümlede anlamca çelişen, birbirini tutmayan sözcükler bir arada bulunamaz. Kesinlik ve olasılık bildiren sözcüklerin, karşıtlık bildiren ifadelerin aynı cümlede bulunması gibi durumlar cümlede anlatım bozukluğuna neden olur.

- **Kısmen** de olsa kendimi **tümüyle** sorumlu hissediyorum.

Bu cümlede kısmen ve tümüyle ifadesi çelişkilidir.

- Gönderdiğimiz paketi **eminim** bugüne kadar **almış olmalısınız**.

Bu cümlede “eminim” ile “almış olmalısınız” ifadesi çelişkilidir.

- Tenkitleri **olabilir şüphesiz**.

Bir ihtimal gösteren “olabilir” ile kesinlik gösteren “şüphesiz” sözünün birlikte kullanılması yanlıştır.

1.7. Yabancı Kökenli Kelimeler ve Çeviri Yanlıları

- İstanbul'un caz keyfi start aldı.
Doğrusu: “başladı”
- Siz Gecenin İçinden programını setretmeye devam ederken biz off veriyoruz.
Doğrusu: “ara veriyoruz”
- Dikkatleriniz için teşekkür ederim.
- “Dikkatleriniz” değil, “dinlediğiniz için” veya “ilginiz için” olmalıdır.
- Haber ajansımıza geç saatlerde düştü.
- Düşmek fiilinin “varmak, ulaşmak” anlamı bulunmamaktadır. Cümlede bu fiilin yerine “gelmek, ulaşmak” fiillerinden biri gelmelidir.

1.8. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Bir cümlede ögeler ve sözcükler bir düzen içerisinde sıralanmalıdır. Sözcüklerin veya sözcük gruplarının bulunması gereken yerden başka bir yerde kullanılması anlatım bozukluğuna neden olur.

- Onu olabildiğince fastfooddan uzaklaştırmaya çalışıyorum.
Bu cümlede “olabildiğince” zarfı ve yüklemden önce gelmelidir: “... olabildiğince uzaklaştırmaya çalışıyorum.”
- Bu öneri temsilciler meclisinde 313'e karşı 112 oyla reddedildi.
Bu cümlede bahsedilen öneri 313 oyla reddedilmiştir. İfade “112'ye karşı 313” olmalıdır.
- Daha yeni vazifeye başladığım sırada...
Bu cümlede zarf yanlış yerde bulunmaktadır. Cümle “vazifeye daha yeni başladığım sırada...” şeklinde düzeltilmelidir.

1.9. Zamir Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

Bazı cümlelerde iyelik zamiri kullanılmadığında bir anlam belirsizliği ortaya çıkar. Cümlenin başına hem “senin” hem de “onun” zamirini getirebiliyorsak orada bir anlam belirsizliği vardır. Böyle cümlelerdeki anlam belirsizliğini gidermek için cümlenin uygun bir yerine iyelik zamirinin getirilmesi gerekir. Aşağıdaki örneklerde zamir eksikliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu bulunmaktadır.

- Ehliyetini polis almış öyle mi?
- Bana ne söyleyeceğini biliyorum.
- Geleceğini ben biliyordum.
- Yarışmada birinci olduğuna sevindim.

2. Dilbilgisi ile İlgili Anlatım Bozuklukları

2.1. Tamlama Yanlışları

Cümlede tamlayan ya da tamlanan sözcüklerden birinin eksik olması ve tamlamalarda eklerde yapılan yanlışlıklar anlatım bozukluğuna neden olmaktadır.

- Rasmussen’e yönelik en ciddi eleştiri Radikal Partili Dış İşleri Eski Bakanı Niels Helveg Pedersen’den geldi.

Türkçede belirtisiz isim tamlamaları birleşik isim durumundadırlar ve bir sıfat aldıklarında bu, tamlamanın başına gelir. Doğrusu “eski dışişleri bakanı”dır.

- Gültepe Barbaros Sokak’ta dün saat 01.30 sıralarında, aralarında daha önceden husumet bulunan iki grup arasında kavga çıktı.

Türkçede sokak isimleri belirtisiz isim tamlaması şeklindedir ve bu tamlamalarda iyelik ekinin atılması yanlıştır. Doğrusu “Barbaros Sokağı”dır.

- Bu yasadan özel ve kamu kuruluşları faydalanacak.

Doğrusu “özel kuruluşlar ve kamu kuruluşları”dır.

- İşe yeni başlamış bir aşçı hiç olmazsa tatlı tuzlu ayrımını bilmesi gerekir.

Tamlayan eki eksiktir. “aşçının” şeklinde düzeltilmelidir.

2.2. Sözcüğün Yanlış Yapılandırılması

Cümlede sözcükler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni sözcükler türetmek amacıyla kullanılan ekler, Türkçede önemli dil yapılarındandır. Sözcüklere yanlış ekler getirilmesi anlatım bozukluğuna neden olur.

- Bu metot ile sonuç **alnabilinir mi?**

Türkçede yeterlilik “bilmek” yardımcı fiiliyle yapılır. “alabilmek” de almak fiilinin yeterlilik ifade eden birleşik şeklidir ve edilgeni de “alnabilmek”tir. Bu cümledeki “alnabilinmek” yapı bakımından yanlıştır.

- “filmdir olur” **deyilip** geçilecek cinsten değil.

“demek fiilinin edilgen hali “-l” eki ile değil “-n” eki ile yapılır. Cümledeki “deyilip” yanlıştır. Doğrusu “deyip”tir.

- Oysaki sevgi çerçevesinde bulunmak, uzatılan sevgi eline sevgi kalbiyle katılmak bir **erdemlik** ve sporumuzdaki bu kötü gidişe dur demenin güzel bir anlayışıydı.

Erdem, “alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı, fazilet” anlamındadır. Erdemli olma durumu erdemliliktedir. Bu cümledeki “erdemlik” kelimesi yapı bakımından yanlıştır.

2. 3. Özne Yanlışları / Eksiklikleri

Özne, cümlenin temel öğelerinden biridir. Yüklemde bildirilen iş, oluş, hareketi yapan öznedir. Bir cümlede öznenin bulunmaması; öznesi ortak sıralı ve bağlı cümlelerde ortak öznenin, yüklemelerin tümüne anlam yönünden uygun olmaması gibi durumlar anlatım bozukluğuna neden olur.

- Kitabın kapağı büyük ilgi uyandırmış, satış rekorları kırmıştı.

İkinci cümlenin öznesi eksiktir ve birinci cümlenin öznesi olan “kitabın kapağı”, bu cümlenin de öznesi gibi görünmektedir. Cümle “...ve kitap satış rekorları kırmıştı.” şeklinde düzeltilmelidir.

- Kitabın baskısı eylülde bitecek, ekimde piyasaya çıkacaktır.

İkinci cümlenin öznesi eksiktir. Cümle “...kitap ekimde piyasaya çıkacaktır.” şeklinde düzeltilmelidir.

- Türk vatandaşının en büyük güvencesi basındır ve ondan çok şey beklemektedir.

İkinci cümlenin öznesi eksiktir. Cümle "...ve vatandaş ondan çok şey beklemektedir." şeklinde düzeltilmelidir.

2. 4. Tümeleş ve Nesne Yanlışları/ Eksiklikleri

Bir cümlede, ilk cümle için kullanılan herhangi bir tümeleş veya nesne ikinci cümle için kullanılıyorsa bu tümeleşler ikinci cümleye uygun olmalıdır. Tümeleşin ya da nesnenin eksikliği, yanlış kullanımı cümlede anlatım bozukluğunun neden olur.

- Onlarla her zaman konuşuyorum ve ne yapmam gerektiğini söylüyorlar.

Cümlenin tümeleşci eksiktir. Cümle "... ve bana ne yapmam gerektiğini söylüyorlar." Şeklinde düzeltilmelidir.

- Bu hizmetlerin ücretleri, sarfı gereken emek ve genel harcamalar karşılığı olarak ayrıca tespit edilir ve ödenir.

İkinci cümlenin tümeleşci eksiktir. Cümle "...ve ilgililere ödenir." şeklinde düzeltilmelidir.

- Babam bana ne sarıldı ne de öptü.

İkinci cümlenin nesnesi eksiktir. Cümle "...ne de beni öptü." şeklinde düzeltilmelidir.

- Hangi dine uyar insanoğluna işkence etmek, öldürmek?

İkinci cümlenin nesnesi eksiktir. Cümle "...onu öldürmek." şeklinde düzeltilmelidir.

2.5. Yüklem Yanlışları/Eksiklikleri

Yüklem cümlenin temel öğelerinden biridir. Yüklem olmadan cümlenin oluşması mümkün değildir. Bir cümlede yüklem eksikliği olması, yüklem arasında kip ya da kişi uyumsuzluğu bulunması gibi durumlar anlatım bozukluğuna neden olur.

- Ben her zaman çay veya yoğurt yerim.

Birinci cümlenin yüklemi eksiktir. Cümle "Ben her zaman çay içer veya yoğurt yerim." şeklinde düzeltilmelidir.

- Artık ne sen ne de ben bulamayız o günleri...

Ne... ne bağlacı ile birlikte olumlu fiil kullanılır. Cümlenin yüklemi “bulabiliriz” olmalıdır.

- Her akşam koltuğuna oturur, televizyon ve radyo dinlerdi.

İkinci cümlenin yüklemi eksiktir. Cümle “...televizyon seyrederek ve radyo dinlerdi.” şeklinde düzeltilmelidir.

- O yıl kardeşim on iki bense on yedi yaşındaydım.

Birinci cümlenin yüklemi eksiktir. Cümle “O yıl kardeşim on iki yaşındaydı, bense on yedi yaşındaydım.” şeklinde düzeltilmelidir.

2.6. Çatı Uyumsuzluğundan Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

Fiilde etken çatı yerine edilgen çatı kullanılması bir çatı uyumsuzluğu oraya çıkarır.

- Ukraynalı bilim adamı uzun çalışmalar sonunda kansere ilaç **bulundu**.

Doğrusu “bulundu” değil “buldu” olmalıdır.

- Yangını meydana **gelecek** olan unsurları ortadan kaldırdılar.

“Gelecek” yerine “getirecek” sözü getirilmeli.

- Okuldaki öğrenciler toplanıp pikniğe **gidildi**.

“Gidildi” yerine “gittiler” sözü getirilmeli.

3. Ses ve Ahenk Kusurları

3.1. Tenafür (Kakafoni)

Tenafür, bir kelime veya kelime grubundaki seslerin telaffuz bakımından birbiriyle uyuşmaması, kulağa hoş gelmeyen bir izlenim yaratmasıdır. Böyle sözlere mütenafir denir. Bazı seslerin birbirine yakın olması, hem telaffuzda güçlük yaratır, hem de kulağa hoş gelmez. Bu gibi durumlarda dil bazen kendi kendine tedbir alarak tenafürü önler. Mesela ‘ufak, büyük, küçük’ gibi kelimeler küçültme ekini alınca ‘ufacık, küçücük, büyücek’ şekillerine girer, ‘k’ düşmese ve kelimeler ‘ufacık, küçücük’ şeklinde olsaydı hem telaffuz güçleşecek, hem de kulağa hoş gelmeyecekti. ‘z, s, ş, j, c, ç gibi seslerin arka arkaya gelmesi tenafüre neden olur.’³

³ KORKMAZ, Z. vd.: *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*: 287. s.

Mütenafir kelimelere birkaç örnek verelim: önceliklilik, bilinçlilik, koşullaştırılmışlık, yapttırtık.

Bazı tekerlemeler ve çocuklar arasında söylenen yanıltmacalar tenafürün en aşırı örnekleridir: üç tas has hoşaf, şu köşe yaz köşesi şu köşe kış köşesi ortada su şişesi.

3.2.Tekrarlama

Aynı sözün gereksiz olarak sıkça tekrarlanması cümlenin ahengini bozar.

- İranlı eski nakkaşlardan **söz ederken** yazarlık mesleğinden, kendi hayatımdan **söz etiğimi** de biliyorum.
- ...**kendimin** de bir gün ayrı bir evde böyle bir kütüphanemin, hatta daha iyisinin olacağını, kitaplardan **kendime** bir dünya kuracağımı düşlerdim.
- Arkadaşlarımdan çoğu yazılarımı okumuyor. Hayat **galesinden**. Çok **gailer** içinde insanlar.

3.3.Zincirleme

Kelime grubu veya cümlede aynı ekleri alan cümlelerin peş peşe sıralanması cümlenin ahengini bozar.

- Kapıyı **açıp**, ayakkabılarını **çıkarpıp**, salona **yürüyüp**, koltuğa oturdu.
- Çatı katının kiremidinin rengi solmuş.

Doğrusu “Çatı katı kiremidinin rengi solmuş.”

2006

KAYNAKLAR

KORKMAZ, Zeynep vd.: *Türk Dili ve Kompozisyon*: Ankara 2009, 596 s., Ekin Yayınevi.

SAĞOL, Gulden [ed.] vd.: *Türk Dili Kitabı*: İstanbul 2006, 317 s., Duyap.

YAKICI, Ali vd.: *Türkçe-I: YAZILI ANLATIM*, , 2012, 405 s. Yargı Yayınları, Ankara.

E- KAYNAKLAR

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_karistirilan&view=karistirilan

